ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

HARİTALARLA ÇANAKKALE SAVAŞLARI
(Osmanlı Kaynaklarına Göre Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Muharebeleri)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zerrin GÜNAL

Hazırlayan
Murat KARATAŞ

Çanakkale - 2006

İÇİNDEKİLER

ÖZET…… **i**

ABSTRACT…… **ii**

İÇİNDEKİLER…… **iii**

KISALTMALAR…… **v**

TABLO LİSTESİ…… **vi**

HARİTA LİSTESİ.…… **vii**

KROKİ LİSTESİ…… **ix**

RESİM LİSTESİ…… **x**

KAYNAKLAR…… **xi**

ÖNSÖZ…… **xv**

GİRİŞ
OSMANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ, ÇANAKKALE BOĞAZI SAVAŞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME…… **1**

1. BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ'NİN AÇILIŞI

1. 1. 18 Mart 1915'e Kadar Çanakkale Cephesi'ne Nakledilen Birlikler ve Konuşlanışları…… **5**

1. 2. 18 Mart 1915'te Çanakkale Cephesi'ndeki Birlikler ve Konuşlanışları …… **18**

1. 3. 18 Mart 1915-25 Nisan 1915 Tarihleri Arası Gelişen Olaylar …… **22**

2. BÖLÜM

GELİBOLU YARIMADASI KARA MUHAREBELERİ (KUZEY BÖLGESİ)

2. 1. Gelibolu Yarımadası'nda Cephenin Açılışı, Kara Muharebelerinin Başlaması…… **28**

2. 2. Kuzey Bölgesi Mayıs Ayı Muharebeleri…… **54**

2. 3. Kuzey Bölgesi Haziran Ayı Muharebeleri……..……...……..… **82**

2. 4. Kuzey Bölgesi Temmuz Ayı Muharebeleri……...…….……..… **87**

2. 5. Kuzey Bölgesi Ağustos Ayı Muharebeleri…….……...……..… **89**

6 Ağustos 1915'ten önce Cephedeki Genel Durum..…….……...…..… **90**

Kanlısırt Muharebeleri (6-10 Ağustos 1915) ..……..…..……...… **94**

Conkbayırı Muharebeleri (6-10 Ağustos 1915) ..……..……...…… **100**

Saros Körfezi'nde Yapılan Yunan Çıkarması (6/7 Ağustos 1915) ……..… **115**

Kemikli Bölgesi Çıkarmasından Sonraki Muharebeler.....……...…… **115**

6Ağustos'a Kadar Bölgedeki Türk Konuşlanması..…...…….…... **115**

6/7 Ağustos Gecesi ve 7 Ağustos Günü ..……..……...…..……...….... **119**

Anafartalar Cephesi'nde Konuşlanma ve Muharebeler…..……...…… **127**

Birinci Anafartalar Muharebesi (9 Ağustos 1915) .....……...…...… **127**

Kireçtepe Muharebeleri (9-17 Ağustos 1915) .....……...…...… **140**

İkinci Anafartalar Muharebesi (21 Ağustos 1915) .....……...……..… **151**

Kayacıkağılı (Bomba Tepe) Muharebeleri (27 Ağustos 1915) **159**

Ağustos Ayı Sonuna Kadar Cephedeki Gelişmeler.....……...……...… **161**

2. 6. Kuzey Bölgesi'nde Eylül Ayı İçindeki Olaylar.....… **164**

2. 7. Kuzey Bölgesi'nde Ekim Ayı İçindeki Olaylar.....……...……. **167**

2. 8. Kuzey Bölgesi'nde Kasım Ayı İçindeki Olaylar.....……...……… **170**

2. 9. Kuzey Bölgesi'nde Aralık Ayı İçindeki Olaylar.....……...…… **172**

2. 10. Muharebelerin Sonu ve Tahliye.....……...……… **174**

SONUÇ.....…….....… **177**

BİBLİYOGRAFYA…….....… **180**

EKLER

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

a.g.t. : adı geçen tez

bkz. : Bakınız.

Çev. : Çeviren

Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

Atase: Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı

Atase Arşivi: Klasör No/Dosya No/Fihrist No: 5338/25/10

BDHTH: Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekatı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1978.

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Tekirdağ ve çevresinde bulunan 3. Kolordu'nun teşkilatı (31 Temmuz 1914).....**7**

Tablo 2 : 9. Tümen'in Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na Bağlanması (5 Ağustos 1914)..……...…**10**

Tablo 3 : 3. Kolordu Karargahı'nın Çanakkale'ye naklinden sonra aldığı teşkilat…….……..**11**

Tablo 4 : Çanakkale'de 11 Kasım 1914 tarih itibariyle yapılan yeni düzenleme……...……**12**

Tablo 5: 19 Şubat 1915 Muharebesi öncesi 9. Tümen'in teşkilatı……..……...**13**

Tablo 6: 19. Tümen'in Eceabat'a ulaşmasından sonra 3. Kolordu Teşkilatı (25 Şubat 1915)…..…….**15**

Tablo 7: 9. Tümen'in 25 Şubat 1915'teki vaziyeti….……..…….**16**

Tablo 8: 9. Tümen'in 3 Mart'taki vaziyeti……..……..……..……...**17**

Tablo 9: 18 Mart 1915'te Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutalığı Bağlıları…...**18**

Tablo 10: 18 Mart 1915'te 3. Kolordu'nun Bağlıları……..……...…**19**

Tablo 11: 9. Tümen'in Gelibolu Yarımada'sında görevli müfrezelerinin 18 Mart 1915'teki durumları……..……..……...**19**

Tablo 12: 5. Ordu'nun kurulmasından sonraki vaziyet (24 Mart 1915)…..……..**23**

Tablo 13 : 5. Ordu'nun 7 Nisan'daki aldığı teşkilat……..……....**25**

Tablo 14 : 5. Ordu'nun 19 Nisan 1915'teki teşkilatı……..……...……**26**

Tablo 15: 28 Nisan'daki Osmanlı kuvvetleri……..……...…**49**

Tablo 16 : 1 Mayıs'taki Osmanlı kol teşkilatı……..…….…….**54**

Tablo 17: 1 Mayıs taarruzunda üç alayın zayiatı……..…….……**56**

Tablo 18: 6 Mayıs 1915'te Arıburnu Kuvvetleri……..……..……..**59**

Tablo 19 : 5. Ordu'nun bölgeler arası grup teşkilatı……..**64**

Tablo 20: Arıburnu kuvvetlerinin mevcutları……...…**68**

Tablo 21: 19. Tümen mevcudu (19 Mayıs 1915)…… …….……**71**

Tablo 22: 19 Mayıs Osmanlı Birlikleri zayiatı……...…**74**

Tablo 23: 6 Ağustos günü Osmanlı birliklerinin teşkilatı……..**93**

Tablo 24: 5. Tümen'in Kuruluşu…….....**143**

Tablo 25: Anafartalar Grubu zayiat çizelgesi…….……**172**

HARİTA LİSTESİ

Harita 1 : Arıburnu bölgesindeki konuşlanma (24/25 Nisan 1915)……..**31**
Harita 2: Arıburnu'na İngiliz Çıkarması (25 Nisan 1915)…….……..**34**
Harita 3: 27. Alay'ın ve 57. Alay'ın ilk müdahalesi (25 Nisan 1915)……..**35**
Harita 4: 27. Alay'ın ve 57. Alay'ın taarruzları (25 Nisan öğleden sonra)…….....**40**
Harita 5: 25/26 Nisan gecesi Osmanlı birliklerinin durumu…….……**43**
Harita 6: 26 Nisan öğleden sonra Osmanlı birliklerinin durumu……..**45**
Harita 7: 26/27 Nisan gecesi 33. ve 64. Alay'ın cepheyi takviyesi……..……**47**
Harita 8: 27 Nisan günü Osmanlı Taarruzu……...**48**
Harita 9: 28 Nisan sabahı Osmanlı birliklerinin durumu……..**50**
Harita 10: 28 Nisan akşamı tutulan mevziiler……...**51**
Harita 11: 30 Nisan akşamı Osmanlı birliklerinin durumu……...**53**
Harita 13: 1 Mayıs günü öğleden önceki muharebeler…….……**55**
Harita 14: 1 Mayıs akşamı Osmanlı birliklerinin durumu……**56**
Harita 15: 19 Mayıs taarruzu öncesi Osmanlı Birlikleri……...**70**
Harita 16: 19 Mayıs Osmanlı taarruzu……..**75**
Harita 17: 20 Mayıs günü İngiliz birliklerinin ilerlediği hat……**76**
Harita 18: Halit ve Rıza Muharebesi……..……...**80**
Harita 19: 29 Haziran günü muharebeleri……**86**
Harita 20: 6 Ağustos günü Osmanlı birliklerinin durumu……..……...**92**
Harita 21: 6 Ağustos öğleden önce Kanlısırt…….……**94**
Harita 22: 6 Ağustos akşamı Kanlısırt…….……**96**
Harita 23: 8 Ağustos günü Kanlısırt…….……**98**
Harita 24: 6 Ağustos günü öğlen Conkbayırı……..……**101**
Harita 25: 6 Ağustos akşamı Conkbayırı…….……...**102**
Harita 26: 7 Ağustos sabahı Conkbayırı……..…**103**
Harita 27: 7 Ağustos öğlen Conkbayırı……...**105**
Harita 28: 7 Ağustos akşamı Conkbayırı……**105**
Harita 29: 7 Ağustos gecesi Conkbayırı'ndaki Osmanlı birlikleri……..**108**
Harita 30: 9 Ağustos akşamı Conkbayırı…….……...**112**
Harita 31: 10 Ağustos akşamı Conkbayırı……..**114**
Harita 32: Kemikli çıkarmasından önce Osmanlı birlikleri……...**119**

Harita 33: Kemikli çıkarması ve Osmanlı birlikleri……**121**
Harita 34: 7/8 Ağustos günü Kemikli bölgesi……..……...**124**
Harita 35: 9 Ağustos'ta 12. Tümen cephesi……**128**
Harita 36: 9 Ağustos'ta 7. ve 4 Tümen cephesi……..……**129**
Harita 37: 9 Ağustos'ta 12. Tümen taarruzu……...**131**
Harita 38: 12. Tümen'in 9 Ağustos akşamı durumu……..…….**134**
Harita 39: 9 Ağustos Akşamı 7. ve 4. Tümen'in durumu……...**137**
Harita 40: 10 Ağustos'ta 12. Tümen'in durumu…….**138**
Harita 41: 12 Ağustos'ta 12. Tümen'in durumu…….**140**
Harita 42: 9 Ağustos günü Kireçtepe bölgesi……..……**141**
Harita 43: 15 Ağustos günü Kireçtepe bölgesi…….……...**144**
Harita 44: 16 Ağustos günü Kireçtepe bölgesi……..……..**147**
Harita 45: 17 Ağustos günü Kireçtepe bölgesi……..……..**148**
Harita 46: 21 Ağustos'ta Anafarta Bölgesinde Osmanlı kuvvetleri……**153**
Harita 47: 21 Ağustos taarruzunda 12. Tümen……**156**
Harita 48: 21 Ağustos taarruzunda 7. Tümen……..**157**
Harita 49: 22 Ağustos günü Anafartalar'daki durum…….…….**158**
Harita 50: 27 Ağustos günü Anafartalar'daki durum……..**161**

KROKİ LİSTESİ

Kroki 1: Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı Konuşlanması (1 Mart 1914)……**8**

Kroki 2: 9. Tümen'in Konuşlanması……...……**9**

Kroki 3 : 3. Kolordu'nun Konuşlanması (4 Kasım 1914)……...……...…...**11**

Kroki 4:18 Şubat 1915'te Çanakkale Müstahkem Mevkii Topçu Konuşlanması.....**12**

Kroki 5 : 19 Şubat 1915 Muharebesi'nden sonra yapılan düzenleme…..…….**14**

Kroki 6 : 18 Mart 1915 Saat : 11.30-13.00……...…….**20**

Kroki 7 : 18 Mart 1915 Saat : 13.00-15.30……...……..……**21**

Kroki 8 : 18 Mart 1915 Saat : 15.30-17.00……...…….....**21**

Kroki 9 : Irresistable ve Ocean muharebe gemilerinin battığı yerler……....**22**

Kroki 10: 5. Ordu'nun 1 Nisan'daki aldığı düzen……...…….….**24**

Kroki 11: Kuzey bölgesindeki konuşlanma (24 Nisan 1915)……...….**30**

Kroki 12: Şahinsırt-Mahmuzsırt hattı……...……...……..**81**

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Halit ve Rıza kitabesi……..……**81**

Resim 2: Kireçtepe Muharebeleri Kitabesi……..…..……..**149**

KAYNAKLAR

Çanakkale Savaşları ile ilgili arşiv belgeleri, içerdiği günlük savaş raporları, telgraf metinleri, istihbarat raporları, sıhhi hizmetler, zayiat cetvelleri, kroki ve haritalar, esirler, tayin, terfi ve ödül belgeleri, savaş tutanakları, teşkilat şemaları, savaşta bulunmuş askerlerin veya muharebeleri izlemiş gazetecilerin yazdıkları rapor, mektup ve günlükler gibi çeşitli konulardaki belgeler ile son derece zengindir. Bu zenginlik Osmanlı Devleti'nin her alanda olduğu gibi askeri alanda da yerleşmiş bir işleyişinin olduğu tutanaklara verilen önem neticesinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda arşiv belgelerinde Çanakkale Savaşları ile ilgili en ufak bir olay hakkında bile veriye ulaşmak mümkündür. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle arşiv belgelerinden ve arşiv belgelerine dayalı yayınlardan yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra yine birinci el kaynak niteliği taşıyan eski harfli eserler, anı ve hatıralar ile tarihi harita ve krokiler çalışmamıza kaynak teşkil etmiştir.

1- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı arşivinde, Trablusgarp, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi askeri belge ve tutanaklar muhafaza edilmekte; Çanakkale Savaşı ile ilgili yaklaşık bir milyon adet belge bulunmaktadır. Çanakkale Savaşları ile ilgili her türlü askeri belgeye ulaşmanın mümkün olduğu bu arşivimizde, gözetleme raporları, günlük raporlar, keşif raporları, istihbarat raporları, savaş tutanakları, ikmal işleri, birliklerin mevcut cetvelleri, birlik teşkilatları, zayiat ve isim cetvelleri, tahkimat krokileri, haritalar ve her türlü yazışmalar mevcuttur. Özellikle tümen, alay ve taburlara ait harp raporları ve tutanaklar içerdiği ayrıntılı bilgi ile son derece önemlidir.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı arşivinin 1978'de yayınladığı "Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi

Harekâtı"[1] adlı üç ciltten oluşan eser, arşiv belgeleri ışığında düzenlenmiş olduğundan temel oluşturabilecek niteliktedir.

Bu çalışmamızda Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı arşivinde yer alan Kuzey Grubu ve Anafartalar Grubu ile ilgili çeşitli tarihlerde yazılmış telgraf metinlerinin yanı sıra, özellikle Arıburnu çıkarmasının ilk günlerini içine alan ve çıkarma birliklerine ilk müdahaleyi yapan 9. Tümen 27. Alay'ın Harp Ceridesi[2] incelenerek daha savaşın ilk gününden itibaren savaşın sonuna kadar bölgede yer alan bu tümenin ve muharebenin gidişatı hakkında önemli bilgiler içeren belgelere ulaştık. 19. Tümen'in Harp Ceridesi ile Kuzey Grubu ve Anafartalar Grubu ile ilgili cetvel, kroki ve haritalara arşivde tasnif çalışması olduğu için ulaşamadık.

2- Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Çanakkale Savaşları ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde günlük savaş raporları, istihbarat raporları ve diğer askeri faaliyetlerle ilgili savaş öncesi, sırası ve sonrası ülke içindeki ve dışındaki çeşitli haberler de dahil olmak üzere içerik bakımından çeşitli belgelere ulaşmak mümkündür. Özellikle Dahiliye Nezareti, Hariciye Nezareti yazışmaları ve İstihbarat raporları önem arz etmekle beraber bu belgelerin bazıları "Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri"[3] adı altında iki cilt halinde 2005 yılında yayınlanmıştır.

3- Eski Harfli Eserler

Çanakkale Cephesi'nde görev yapmış Türk subay ve askerlerinin yada Askeri Harp Tarihi öğretmenlerinin 1915-1928 yılları arasında yayınladıkları kitap, konferans, rapor, anı, çeviri vb. eserlere de müracaat edilmiştir. Özellikle söz konusu

---

[1] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekatı,** I. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993; **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekatı,** II. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1978; **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekatı,** III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1978.

[2] ATASE Arşivi Klasör no: H-4, Dosya No: 105, Fihrist No: 1-41.

[3] **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I,** T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005; **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri II,** T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.

eserlerde yer alan krokiler üzerinde durulmuştur. Büyük oranda günümüz Türkçe'siyle basılmış olan bu eserlerin başında Çanakkale Savaşları'nda 19. Tümen Kumandanı, Arıburnu Kuvvetleri Kumandanı ve Anafartalar Grubu Kumandanı olarak görev yapmış olan Mustafa Kemal (ATATÜRK)'ün[4] "Arıburnu Muharebeleri Raporu" ve "Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe" adlı kitaplar gelir. Mustafa Kemal'in özellikle 25 Nisan Arıburnu ve 6 Ağustos Anafarta çıkarmasından sonraki müdahaleleri savaşın iki önemli tarihinde gösterdiği üstün başarı savaşın sonucuna büyük etkide bulunmuştur. Özellikle 19. Tümen Erkan-ı Harbi İzzettin Bey ve Burhanettin Bey'in Arıburnu Muharebeleri[5] ile Binbaşı Hayri'nin Anafartalar Muharebeleri[6] hakkında verdikleri konferans metinleri konumuz gereği önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra, 9. Tümen 27. Alay Komutanı Mehmet Şefik (AKER)'in[7] "Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay" adlı eseri; 27. Alay 3. Tabur Komutanı, Binbaşı Halis Bey'in[8] "Çanakkale Raporu"; 4. Tümen Komutanı Cemil Bey (CONK)'in[9] "Hatıralarım; Çanakkale Seferi", "Conkbayırı Savaşları" gibi eserler de incelenmiştir.

4- Harita ve Krokiler

Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak o dönemde çizilen harita ve krokiler savaşın gidişatı hakkında önemli veriler içermektedir. Özellikle 1916 yılında Mehmet Şevki Paşa tarafından hazırlanan ve 43 paftadan oluşan 1/5000 ölçekli

---

[4] Arıburnu Muharebeleri Raporu, Uluğ İğdemir tarafından hazırlanmış, Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından Ankara'da 1968 yılında basılmıştır. Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe ise, yine Uluğ İğdemir tarafından hazırlanmış ve Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından Ankara'da 1962 yılında basılmıştır.

[5] İzzettin**, Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi. Arıburnu Şimal Grubu Muharebatı**, 1. Kısım (25 Nisan-14 Mayıs 1915), Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336/1920; Burhanettin, **Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi. Arıburnu Şimal Grubu Muharebatı,** 2. Kısım (14 Mayıs-19 Mayıs 1915), Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336/1920.

[6] Hayri, **Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi. Anafartalar Grubu Muharebatı**, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1920.

[7] Şefik Aker, "Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay", Arma Yayınları, **Çanakkale Hatıraları,** c. I, Arma Yayınları, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul 2002.

[8] Binbaşı Halis, **Çanakkale Raporu**, Eser Matbaası, İstanbul 1975.

[9] Cemil Conk, "Hatıralarım; Çanakkale Seferi", **Çanakkale Hatıraları II**, Arma Yayınları, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul 2002; Cemil Conk, Conkbayırı Savaşları," **Çanakkale Hatıraları II**, Arma Yayınları, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul 2002.

harita[10], savaş sırasında tarafların bıraktığı mezarlıklar, siper hatları, zeminlikler, ordugahlar, yollar, yer isimleri, batık gemiler, ateş hatları, top mevzileri, yerleşim yerleri, tel örgüleri, kuyular ve su depoları yer almakta olup coğrafi olarak arazi yapısı, akarsular, tepeler, ormanlar, nehirler, kurumuş dereler olmak üzere pek çok ayrıntıya yer vermektedir. Bu açıdan Mehmet Şevki Paşa Haritası, tarihte savaş sonrası durumu gösteren belki de tek veya ender belgelerden biri olmak niteliğini taşımaktadır. Bu yönüyle çalışmamızın temelini oluşturmakla beraber, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden aldığımız Çanakkale-İstanbul Boğazı bölgesini gösterir 1915 yılında Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası'nda basılmış haritalar da özellikle yer isimleri konusunda kaynak olarak kullanılmıştır.

Öte yandan, 27. Alay 3. Tabur Komutanı, Binbaşı Halis Bey'in arşivinde yer alan 25-28 Nisan 1915 tarihlerine ait 8 adet krokiye de çalışmamızda yer verdik[11].

[10] ATASE Arşivi Klasör No: 3399, Dosya No: 1d, Fihrist No: 1-43.

[11] Bu krokilerden yararlanmamızı sağlayan Binbaşı Halis Bey'in torunu Sayın Serdar ATAKSOR'a teşekkür ederiz.

ÖNSÖZ

Tarih araştırmalarında çoğunlukla arka plana itilen Tarih Haritacılığı, aslında Tarih Bilimi için vazgeçilmez bir alandır. Özellikle son yıllarda teknolojinin gelişmesi ile beraber bunun önemi daha da artmıştır. Savaş sırasında kullanılan haritaların ve krokilerin, savaş alanı üzerinde incelenmesi ile verilerin bu araziye uygulanması çerçevesinde yapılan çalışmalar, şüphesiz o günkü şartların değerlendirilmesinde objektif ve bilimsel bir bakış açısı ve destek sağlar.

"Haritalarla Çanakkale Savaşları" adı altında yaptığımız araştırmada, Yakın Dönem Siyasi Tarih alanındaki bilimsel çalışmalardan farklı bir metot uyguladık. Çanakkale cephesinde kara muharebelerinin cereyan ettiği Gelibolu Yarımadası'nın büyük bir kısmı, Lozan Antlaşması'yla başlayan süreç ile birlikte günümüzde 4533 sayılı kanunla uzun devreli gelişme planı çerçevesine de alınarak büyük ölçüde korunan bir savaş alanı olarak gözler önündedir. Bu bakımdan bölgede yapılan çalışmalara da bilimsel veri sağlayacak şekilde ve Mehmet Şevki Paşa Haritası baz alınarak savaş alanlarındaki tüm detayların belge ve araştırmalar ışığında günümüz teknolojisi kullanılarak modern haritalara aktarmayı planladık. Savaşın seyrini gün gün ayrıntıları ile haritalar üzerinde detaylandırdık. Arazide yaptığımız incelemeleri ve gözlemlerimizi krokilerle belirledik. Böylece teknolojik imkânların, bir tarihi olayın incelenmesinde sağlayacağı bilimsel katkıyı ortaya koymaya çalıştık.

Gerek alan çalışmalarında gerek arşiv belgeleri ve diğer tarihi kaynaklar üzerindeki çalışmalarımızda gerekse üç yıllık süre boyunca bu çalışmanın ortaya çıkmasında bilgi ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Zerrin GÜNAL'a teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

OSMANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ, ÇANAKKALE BOĞAZI SAVAŞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

XX. yüzyıl başı, Osmanlı Devleti için sonunu hazırlayan bir dizi savaşın yaşandığı bir dönem oldu. Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları sonucunda XVII. yüzyıldan beri hızla devam eden çöküş süreci tamamlandı.

Özellikle altı yüzyıl boyunca gerek Türk gerekse dünya tarihinde kalıcı bir iz bırakmış bu devletin sonunu hazırlayan I. Dünya Savaşı süreci, esasen yıllarca süren ve Avrupa devletlerinin temelde Osmanlı Devleti'ni paylaşamamak sorunundan kaynak almaktadır.

XIX. yüzyıl ikinci yarısında büyük bir ivme kazanmaya başlayan Avrupa devletleri arasındaki bloklaşma karşısında yalnız kalmak istemeyen Osmanlı Devleti, İngiltere, Bulgaristan, Rusya, Fransa ve Almanya ile ittifak kurmak için teşebbüslerde bulundu. Ancak bu devletlerden sonuncusu ile 2 Ağustos 1914'te ittifak anlaşması imzaladığında ölüm fermanını da bir bakıma imzalamış oluyordu. Osmanlı-Alman ittifakı, Rusya karşısında savaşa girme esasına dayanıyordu. Bu nedenle çıkabilecek bir çatışmada Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalma gibi bir seçeneği yoktu. Bu bakımdan daha 3 Kasım 1914'te artık Osmanlı Devleti fiilen savaşın içindeydi[*].

Osmanlı Devleti kısa bir süre sonra kendisini çok cepheli bir savaşın içinde buldu. Zira, 1911-1913 yılları arasında yaşanılan savaş süreçlerinin yaraları onarılmadan, ordunun toparlanması dahi tam olarak gerçekleşmeden doğuda Kafkas, güneyde Kanal ve Irak cepheleri ile batıda Çanakkale'de açılan dört cephede birden savaşa sürüklenmişti.

[*] Osmanlı Devleti resmen 11 Kasım 1914'te savaş ilan etmiştir.

Osmanlı Devleti, müttefiki Almanya'yı Avrupa'da rahatlatmak için Rusya'ya karşı Güney Kafkasya ve Kuzey İran'dan girerek Rusları arkadan çevirmek için 22 Aralık 1914'te Kafkas Cephesi'ni açtı. Bu durum üzerine Rusya, ittifak anlaşması gereği 2 Ocak 1915'te İngiltere'den Kafkaslarda beliren Osmanlı tehdidine karşı yardım istedi. Ertesi gün İngiltere'nin Rus hükümeti'ne gönderdiği cevap, "Türklere karşı bir askeri harekât yapılacağı; ancak bunun Rusya'yı Kafkas Cephesi'nde yeterince rahatlatabileceği noktasında çekinceleri olduğu" yolunda idi. Bu arada daha 25 Kasım 1914'te Winston Churchill, Mısır'ı savunmak için ideal yol olarak Çanakkale Boğazı'na bir harekât düzenlenmesi fikrini ortaya atmıştı.

17 Ağustos 1916'da Dardanel ve Gelibolu Muharebelerinin menşei, başlangıcı ve yürütülmesini araştırmak üzere görevlendirilen 10 kişilik komisyonun hazırladığı raporundan[*] anlaşıldığına göre; Osmanlı Devleti'ne karşı düzenlenecek harekât, "Büyük Gösteri" olarak adlandırılmış, bunun için harekâtın planlanacağı yer aranırken, Lord Kitchener, 2 Ocak 1915'te Winston Churchill'e gönderdiği özel mektubunda, "Osmanlı askeri birliklerinin doğuya gitmesini engelleyecek bir askeri gösteri, ancak Dardanel'de yapılabilir" sözleriyle harekâtın rotasını çizmiştir. Öte yandan büyük ölçüde Churchill'in etkisi ile esas hedefi İstanbul olan Gelibolu Yarımadası'nı bombalamak ve ele geçirmek için bir deniz seferi hazırlığı 28 Ocak 1915'te kesin olarak onaylandığında dahi İngiliz Savaş Konseyi ileri gelenleri arasında harekât hakkında tereddütlerin oluştuğu daha ilk günlerde belli idi. Nitekim Lord Kitchener'in da etkisi ile Çanakkale'nin deniz yolu ile geçilebileceği fikrinin ilk icrasında 19 Şubat 1915'te gemi toplarının tabyalar üzerinde fazla yıkıcı etki yapmadığını belirten Amiral Carden'ın 16 Mart'ta istifa ettiği görülmektedir. Bu arada 5 Mart'ta General Birdwood'un etkisi ile Lord Kitchener'ın ilk düşüncesinin aksine 10 Mart'ta kara harekâtı için 29. Tümen'in Çanakkale'ye sevki kararını ilan etmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır.

O halde İngilizler, Çanakkale'de bir çeşit gösteri cephesi açarken hem deniz hem kara harekâtı için planlamalar yapmışlardır. Çanakkale Boğazı'nı

[*] **Dardanelles Commission, First Report**, Publised by His Majesty's Stationery Office, London 1917

geçemeyeceklerini yada çok zorlanacaklarını bilerek ve bir taraftan kara harekâtı hazırlıklarını yaparak, istenilen amaca (Müttefik Rusya'nın Doğu Cephesi'ni rahatlatmak) ulaşmayı, böylece başka cephelere yönlendirilebilecek 300.000 kadar Osmanlı askerini Gelibolu Yarımadası'nda tutmayı hedeflemişlerdir. Aslında başarı gösterdiğinde çok yönlü amaca hizmet edecek "Büyük Gösteri" harekâtında her ne kadar deniz veya karada zafer kazanılamamış olsa da sonuç itibariyle Osmanlı askeri gücünün önemli bir kısmını aylarca yarımadaya kilitlemeyi başardıklarından amacına hizmet ettiğini varsaymışlardır.

Bu "Büyük Gösteri"nin İstanbul'a varamamasının nedenlerinden belki de en önemlisi 3 Kasım 1914 Çanakkale bombardımanıdır. Bu sayede Osmanlı askeri kuvveti, boğazların tehdit edildiğini anlayarak Çanakkale tahkimatını güçlendirme yoluna gitmiştir. Bu nedenle 3 Kasım bombardımanı Osmanlı Devleti'nin harekete geçmesini sağlamıştır denilebilir. Bunun hemen arkasından 4 Kasım 1914'te 3. Kolordu karargahı, Çanakkale'ye nakledilmiştir. Bunu takip eden günlerde özellikle karada topçu kuvveti ve denizde mayın hatları arttırılmış, Çanakkale Savunması güçlendirilmeye çalışılmıştır. Öte yandan deniz kuvveti olarak düşünülerek Sarısığlar'a demirleyen Mesudiye Zırhlısı'nın da 17 Kasım günü batırılmasının ardından boğazda hiçbir deniz kuvveti kalmamıştır. Sadece denizaltı geçmesini önlemek amacıyla mania ağlarının döşendiği görülmektedir.

Çanakkale Boğazı'na girmek için ilk önemli teşebbüs 19 Şubat 1915'te yapıldı. Birleşik Filo, İnflexible, Trumph, Cornwallis, Albion, Suffren, Bouvet, Galious, Amethist, Vengeance ve Agamemnon muharebe gemileri ile, Seddülbahir, Kumkale ve Orhaniye tabyalarını ateşe tuttu. Bu bombardımanda Agamemnon iki yerinden yaralanırken, Osmanlı kara kuvvetlerinin zayiatı, Orhaniye ve Seddülbahir tabyalarında 2'si subay olmak üzere 4 şehit, 11 yaralıdan ve sadece iki topun kullanılmaz hale gelmesinden ibaretti.

25 Şubat 1915'te 12 Muharebe gemisinden oluşan Birleşik Filo tekrar boğaza girerek saat 10.00'da Ertuğrul ve Orhaniye hedefli bombardımana başladı. 7.5 saatlik

bu bombardımanda Ertuğrul, Kumkale, Seddülbahir ve Orhaniye tabyalarına büyük oranda hasar verdirilirken zayiat 13 şehit ile 19 yaralıdan ibaretti .

26 Şubat'ta bir girişimde daha bulunan Birleşik Filo, Çanakkale-Kilitbahir hattının güneyindeki tabyaları topa tutarak boğazı temizlemeye çalıştı. Bu muharebede, Türk topçusu 342 mermi atmış; 3 şehit, 6 yaralı vermiştir.

Mart ayı başlarında neredeyse her gün, herhangi bir şekilde boğazdaki Türk topçusuna zarar vermek yada mayın temizlemek için girişimlerde bulunan Birleşik Filo, önceden yaptığı keşif uçuşları raporlarına dayanarak gerek gemi atışları ile gerekse karaya müfreze çıkarmak sureti ile Çanakale savunma tertibatını aşmak için çabalamıştır. 18 Mart 1915 günü, en önde Triumph, bunu sırayla Agamemnon, Lord Nelson, Queen Elizabeth, Inflexible, Price George muharebe gemileri izlemekte ve bunlardan sonra beş torpido, birer birer Seddülbahir önünden çıkarak Kumkale'ye doğru Çanakkale Boğazı'nın önünde bir hat oluşturarak ilerlemeye başladılar. Saat 11.15'te Triumph, Halileli sırtlarına ilk mermiyi atmasıyla başlayan muharebe, saat 14.00'te Bouvet'in batması ile bir müddet duraklamışsa da Suffren'in ve İrresistible'ın isabet alması ile saat 18.00'de son bulmuştur.

18 Mart 1915 günü, Türk tarafına ait zayiat, şehit ve yaralı olarak toplam 79'dur. Almanların kayıpları, ölü ve yaralı olarak 18'dir. Anadolu ve Rumeli tabyalarındaki mevcut hasar 176 toptan sekizinin tahribinden ibaretti.

Sonuç olarak, 18 Mart Boğaz Savaşı, İtilaf Devletleri açısından "Deniz Savaşı Yenilgisi" olarak nitelenirken, Osmanlı Devleti açısından her ne kadar günümüzde "18 Mart Deniz Zaferi" olarak tanımlansa da gerçekte bu savaş, Osmanlı Devleti'nin kara kuvveti gücünün bir zaferi olarak düşünülmelidir. Bundan hareketle o dönemde denizde savaşabilecek bir donanma gücüne sahip olamayan bir devletin tarihine "18 Mart Deniz Zaferi" yerine "18 Mart Boğaz Savaşı Zaferi" şeklinde bir tanımlama kanaatimizce daha uygun düşmektedir.

1. BÖLÜM
ÇANAKKALE CEPHESİ'NİN AÇILIŞI

1.1. 18 Mart 1915'e Kadar Çanakkale Cephesi'ne Nakledilen Birlikler ve Konuşlanışları

Çanakkale'nin savunması ile sorumlu olan 5. Ordu'ya bağlı 3. Kolordu'nun (Bkz. Tablo 1) Çanakkale harekat alanı içerisinde kalan bölgede Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı (Bkz. Kroki 1) dışında, boğazın iki yakasında gözetleme ve emniyetle görevlendirilen 9. Tümen bulunuyordu. Bu tümene bağlı 25. Alay, Çanakkale'de, 26. ve 27. Alaylar ise Eceabat ve Gelibolu'da idi (Bkz. Kroki 2)[1].

Çanakkale Müstahkem Mevkii Başkomutanlığı'nın 5 Ağustos 1914 tarihli emriyle Başkomutanlığa bağlanarak emri altına 9. Tümen verildi. Böylece 9. Tümen, 2. Ağır Topçu Tugayı ve bağlı birlikleri ile savunmasının temeli topçu birliklerinden oluşan Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın karargahı da Çanakkale'de idi (Bkz. Tablo 2)[2].

3 Kasım 1914 sabahı, İtilaf devletleri donanmasına ait altı savaş gemisi 10 dakika boyunca boğaz girişini bombaladı. Bunun üzerine Tekirdağ'daki 3. Kolordu, Çanakkale Boğazı'nı denizden ve karadan yapılacak taarruza karşı savunma ile görevlendirilerek kolordu karargahı 4 Kasım 1914'te Gelibolu'ya nakledildi. Bu değişiklik çerçevesinde 9. Tümen, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı, Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu ve Bolayır Ağır Topçu Taburu, 3. Kolordu emrine verildi (Bkz. Tablo 3). 3. Kolordu bu değişiklik sonrası birliklerinin sorumluluk alanlarını tekrar düzenledi (Bkz. Kroki: 3). 11 Kasım 1914'te 3. Kolordu

---

[1] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı,** c. V/1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 34, 36; 1913 yılı ordu teşkilatı için bkz., **Osmanlı Devleti Ordu Teşkilatı**, T.C. Milli Savunma Bakanlığı yay., Ankara 1999, s. 147-155.

[2] 2. Topçu Tugayı'nda, 32'si Çanakkale'de, 3'ü Bolayır'da toplam 35 batarya vardı. Bkz. **BDHTH**, V/1, s. 36-37.

Komutanlığı I. Ordu Komutanlığı'na, Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı ise 9. Tümen ile birlikte yeniden Başkomutanlığa bağlandı (Bkz. Tablo: 4)[3].

Bu yapılanmanın öncesi, 3. Kolordu'ya bağlı olarak Tekirdağ'da bulunan 8. Tümen ile 3. Kolordu'nun burada kalan birlikleri genel ihtiyat olarak bırakılmıştı. 18 Aralık 1914'te 8. Tümen'e bağlı 22. Alay, bir dağ topçu taburu ile takviye edilerek Çanakkale'ye getirildi ve Müstahkem Mevki genel ihtiyatı olarak burada bırakıldı (22 Aralık 1914)[4]. 19 Şubat 1915'e kadar boğazın her iki yakasında daha çok topçu kuvvetini güçlendirmeye yönelik takviyeler yapıldı (Bkz. Kroki 4)[5].

9. Tümen'in emrinde Çanakkale ve Balıkesir Seyyar Jandarma Taburlarından kurulu, Çanakkale Jandarma Alayı, bir ağır topçu taburu, bir obüs ve bir adi ateşli batarya ile dört nordanfilt bulunuyordu. Karargâhı Çanakkale'de olan 9. Tümen Maydos ve Menderes Müfrezesi olarak ikiye ayrılmış durumda idi. (Bkz. Tablo 5)[6].

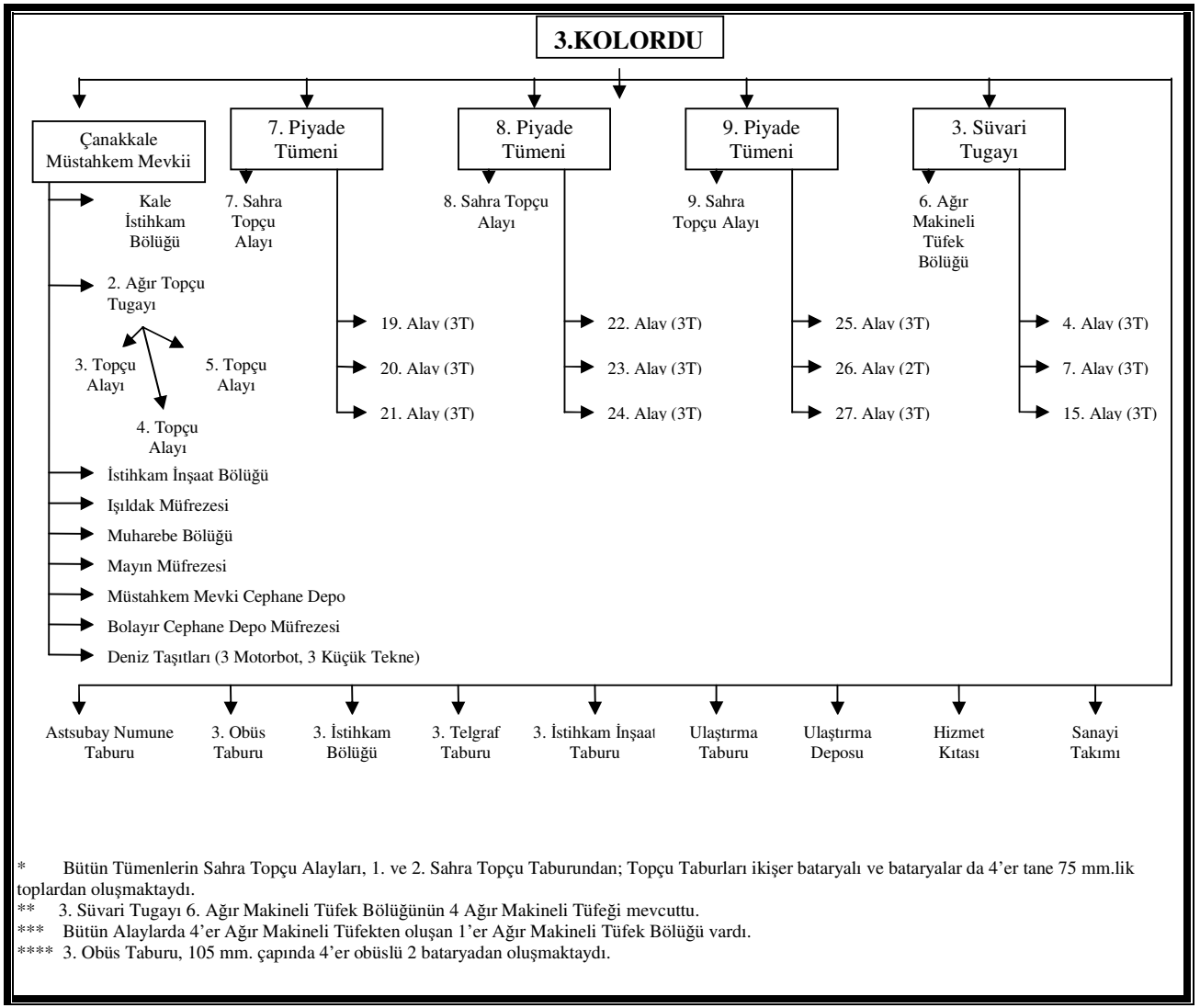
---

[3] **BDHTH**, V/1, s. 37, 101-102; **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I,** T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 8-9.

[4] **BDHTH**, V/1, s. 103.

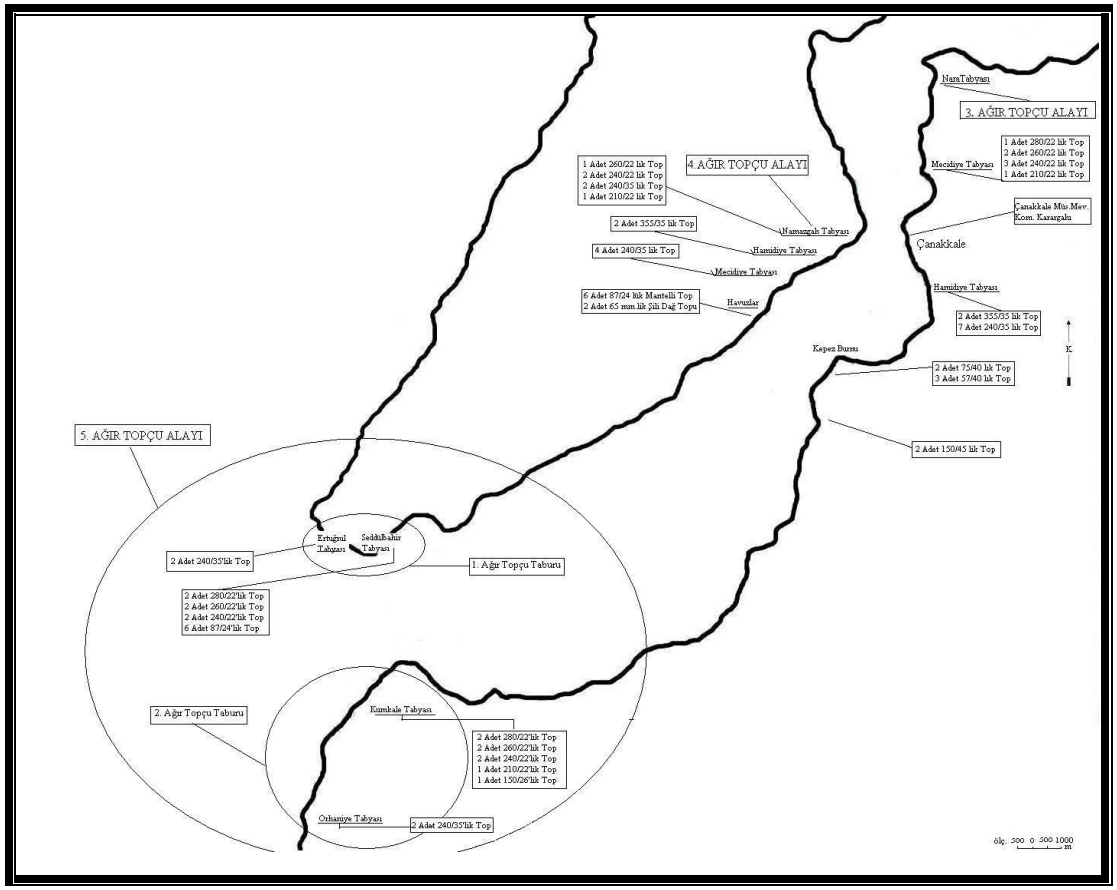
[5] Başkomutanlığın 18 Aralık 1914 tarihli emriyle, Hadımköy'den gönderilen 120/30'luk Topçu Taburu, Çanakkale'ye geldi. Aldığı talimat gereği Üvecik ve Geyikli bölgesine mevziilendirilerek, 8. Ağır Topçu Alayı'nın 4. Tabur'u olarak 7 Ocak 1915'te ateşe hazır duruma getirildi. Beşige'yi tedirgin eden Birleşik Filo torpidolarına karşı kullanmak amacıyla, Kumkale'de kadro dışı bırakılan 4 Bredvel Topu'ndan bir batarya oluşturularak 31 Aralık 1914'te Menderes Müfreze Komutanlığı emrine gönderildi. 10 Ocak 1915'te İstanbul'dan gönderilen 16 gemi topu (37, 47, 45'er mm.lik), 4. Ağır Topçu Alay bölgesinde Baykuş, Soğanlıdere ve Kumburnu kesimlerinde mevzilendirildi. 9 Şubat 1915'te Dardanos'taki bir obüs takımı, Kumburnu'na alınarak, buradaki topçu taburu emrine verildi. 13 Şubat 1915'te İstanbul'dan Çanakkale'ye gönderilen 6 havan topundan oluşan batarya Seddülbahir'e yerleştirildi. 5. Ağır Topçu Alayı'na gönderilen 37 mm.lik 4 adet toptan ikisinin Ertuğrul; diğer ikisinin de Orhaniye Tabyası'nda uçaksavar olarak kullanılmasına karar verildi. Bu düzenlemelerin yanı sıra 9. Tümen bölgesinde çıkarma olasılığı olan yerlere mevzi ve gözetleme yerleri hazırlandı. Bkz., **BDHTH**, V/1, s. 104-105.

[6] **BDHTH**, V/1, s. 110-111.

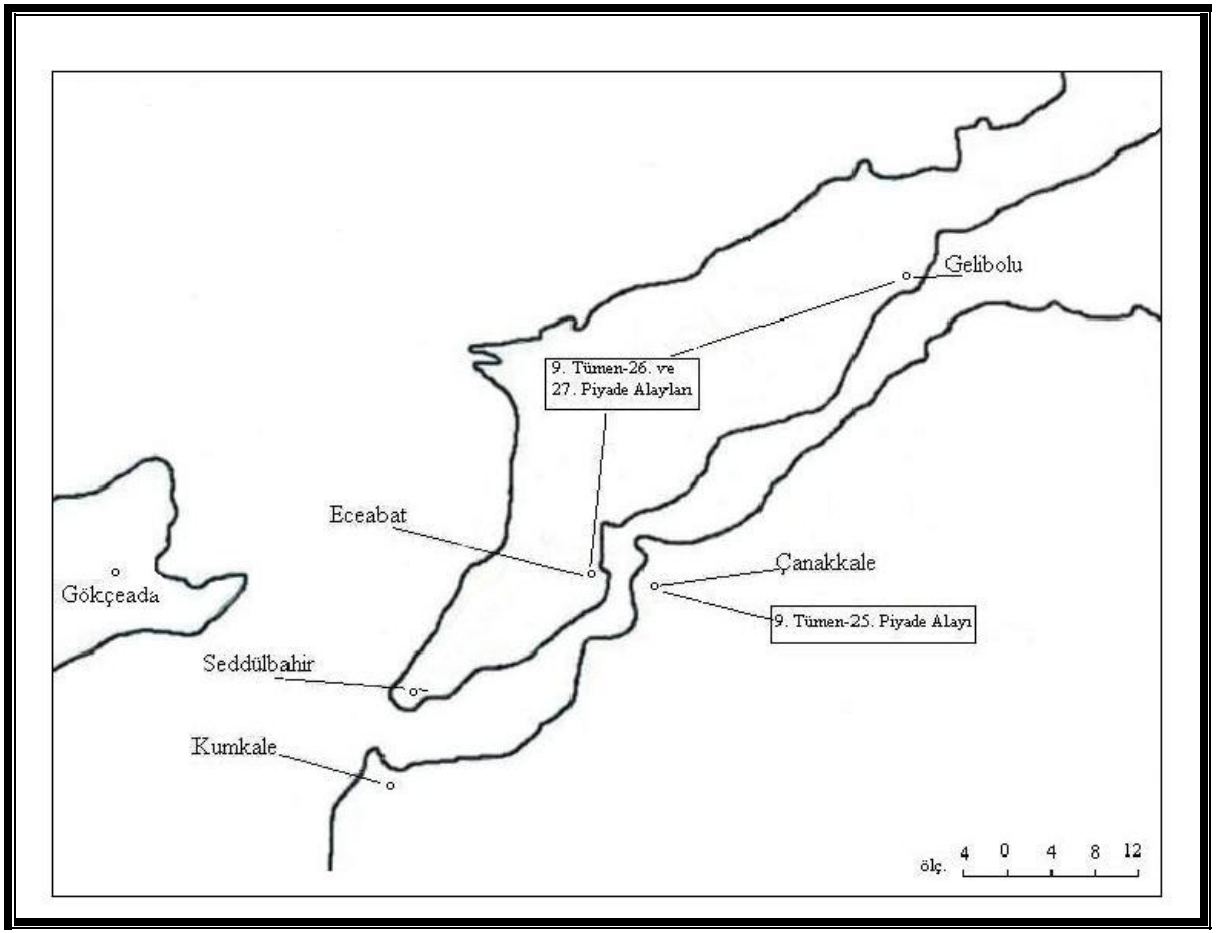

* Bütün Tümenlerin Sahra Topçu Alayları, 1. ve 2. Sahra Topçu Taburundan; Topçu Taburları ikişer bataryalı ve bataryalar da 4'er tane 75 mm.lik toplardan oluşmaktaydı.
** 3. Süvari Tugayı 6. Ağır Makineli Tüfek Bölüğünün 4 Ağır Makineli Tüfeği mevcuttu.
*** Bütün Alaylarda 4'er Ağır Makineli Tüfekten oluşan 1'er Ağır Makineli Tüfek Bölüğü vardı.
**** 3. Obüs Taburu, 105 mm. çapında 4'er obüslü 2 bataryadan oluşmaktaydı.

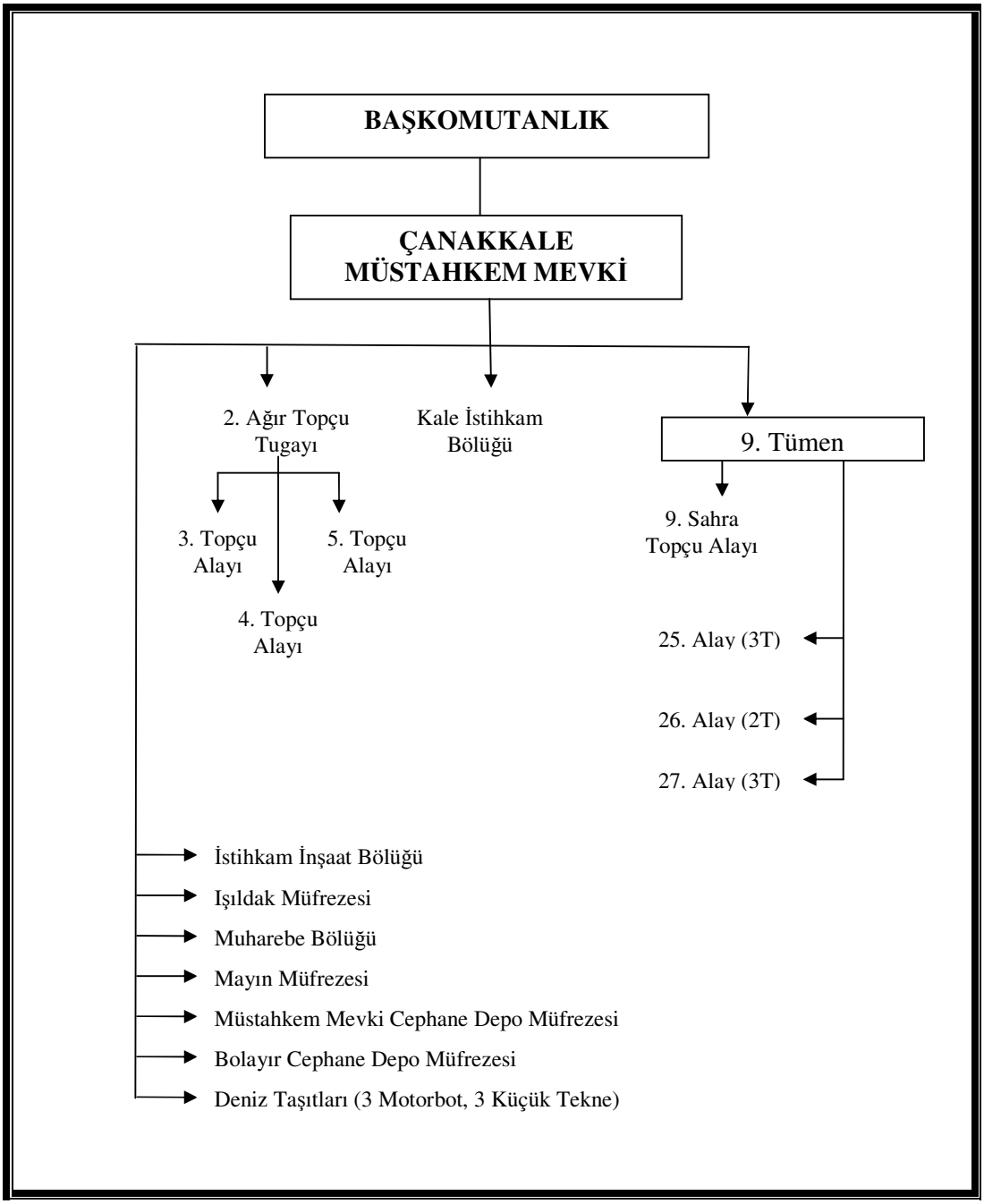
Tablo 1: Tekirdağ ve çevresinde bulunan 3. Kolordu'nun teşkilatı (31 Temmuz 1914).

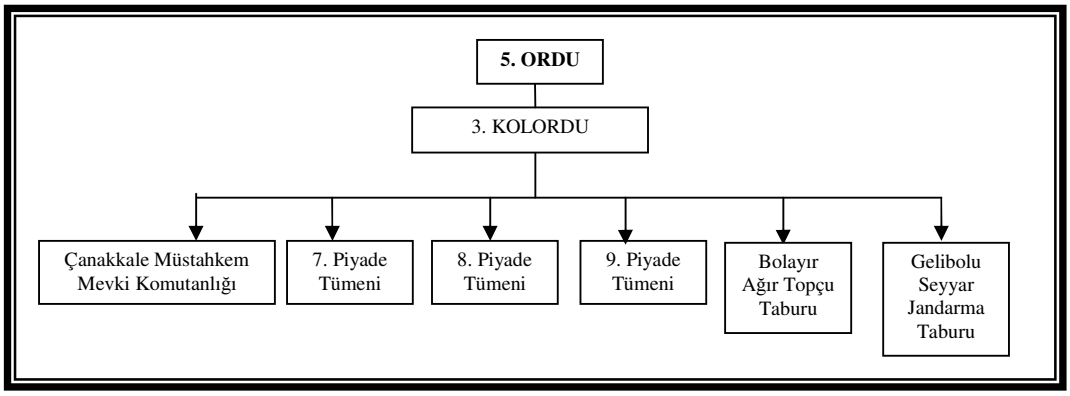
Kroki 1: Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı Konuşlanması (1 Mart 1914).

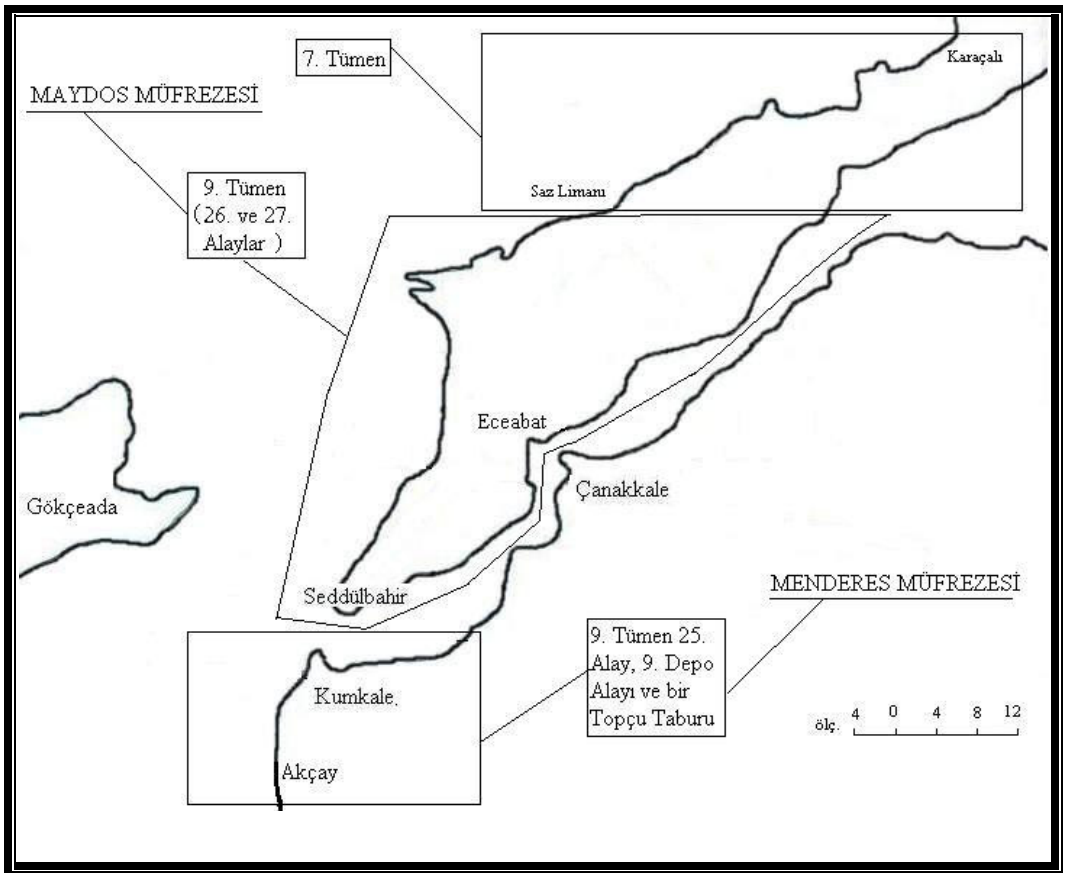
Kroki 2: 9. Tümen'in Konuşlanması.

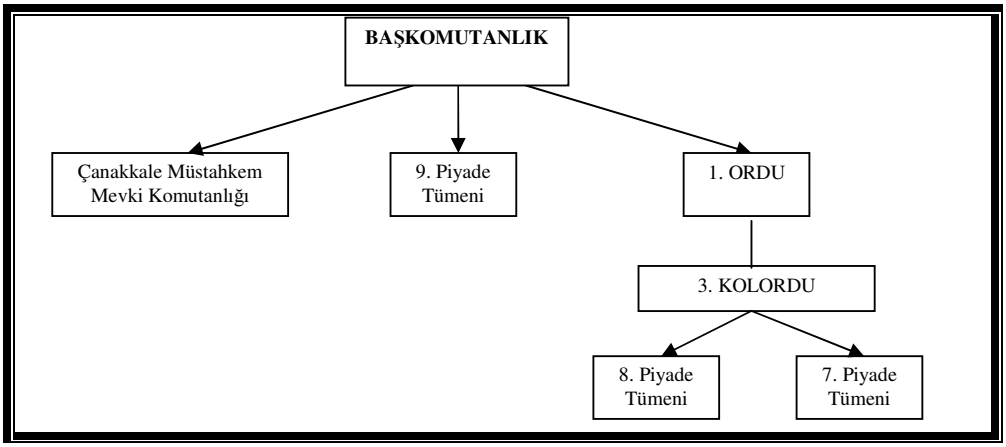
Tablo 2 : 9. Tümen'in Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na Bağlanması (5 Ağustos 1914).

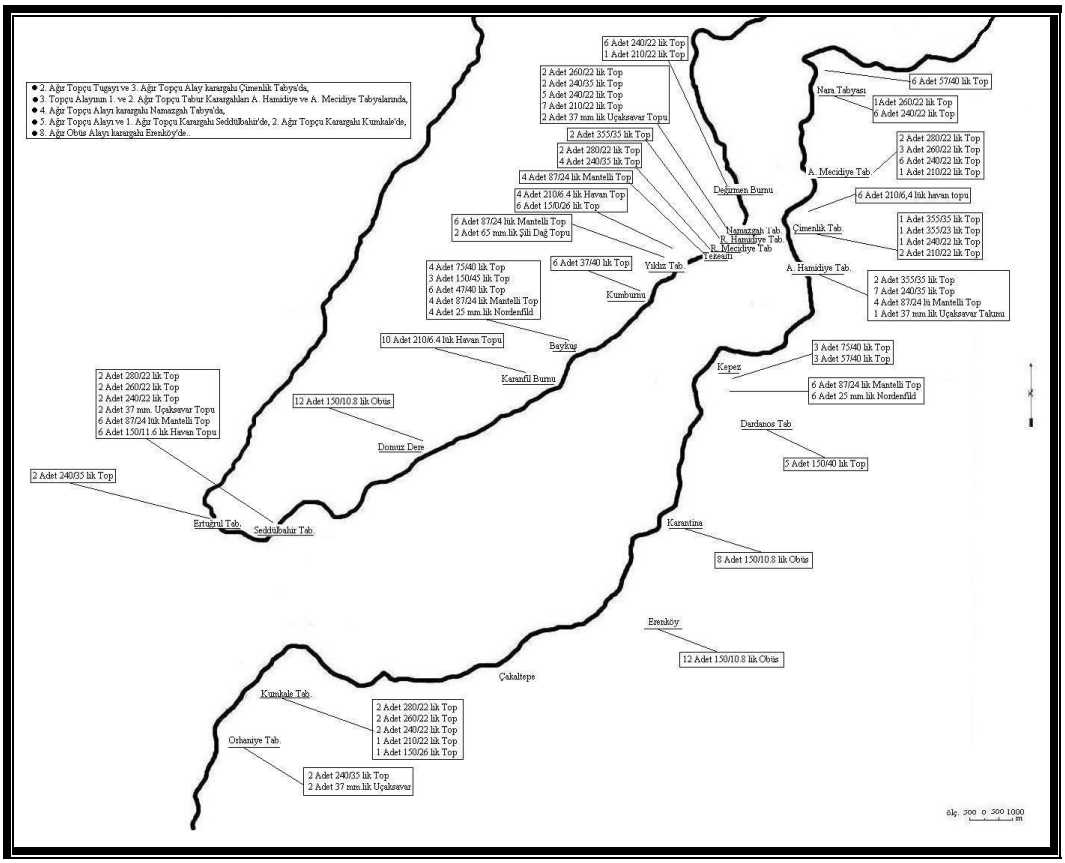
Tablo 3 : 3. Kolordu Karargahı'nın Çanakkale'ye naklinden sonra aldığı teşkilat.

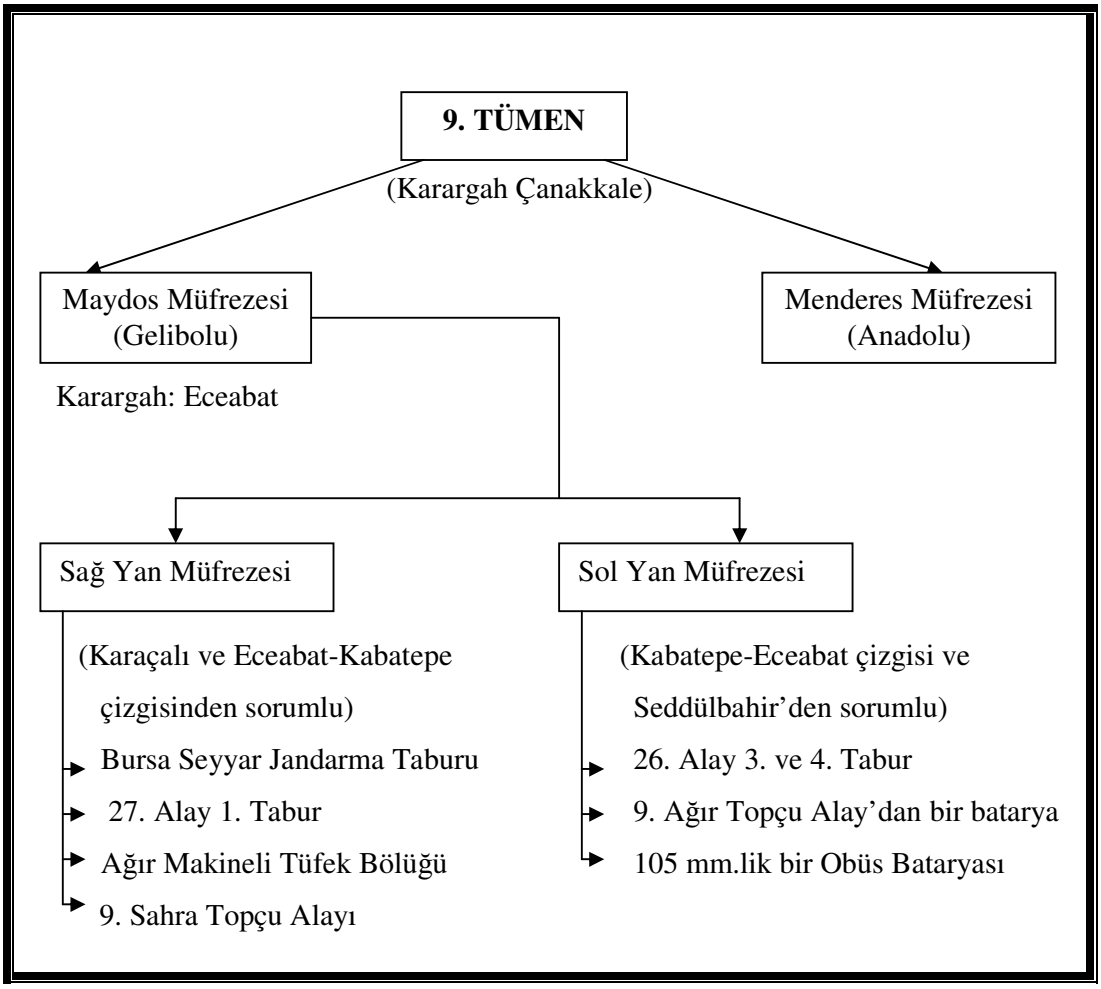
Kroki 3 : 3. Kolordu'nun Konuşlanması (4 Kasım 1914).

Tablo 4 : Çanakkale'de 11 Kasım 1914 tarih itibariyle yapılan yeni düzenleme.

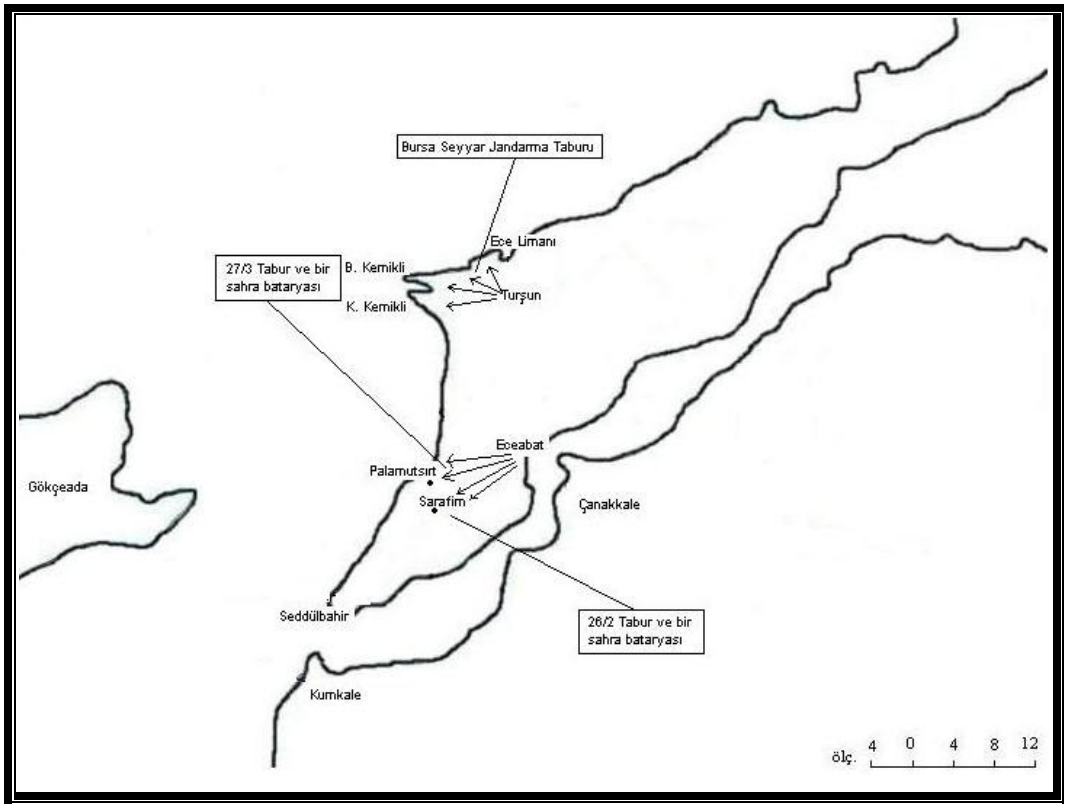
Kroki 4 : 18 Şubat 1915'te Çanakkale Müstahkem Mevkii Topçu Konuşlanması.

Tablo 5: 19 Şubat 1915 Muharebesi öncesi 9. Tümen'in teşkilatı.

19 Şubat'ta Birleşik Filo'nun Seddülbahir, Kumkale ve Orhaniye tabyalarına yönelik girişiminden sonra bazı tedbirler alındı. Turşun'daki Bursa Seyyar Jandarma Taburu, birliklerini kıyıya yanaştırarak birer bölüğü ile Ece Limanı, Karakol Dağı, Büyük ve Küçük Kemikli kesimine yerleştirildi. 27. Alay'ın 3. Taburu ile bir sahra bataryası, Palamutsırt'ı gerisine yanaştırılırken, 26. Alay'ın 2. Taburu ile diğer sahra bataryası da Sarafim Çiftliği'ne gönderildi (Bkz. Kroki 5)[7].

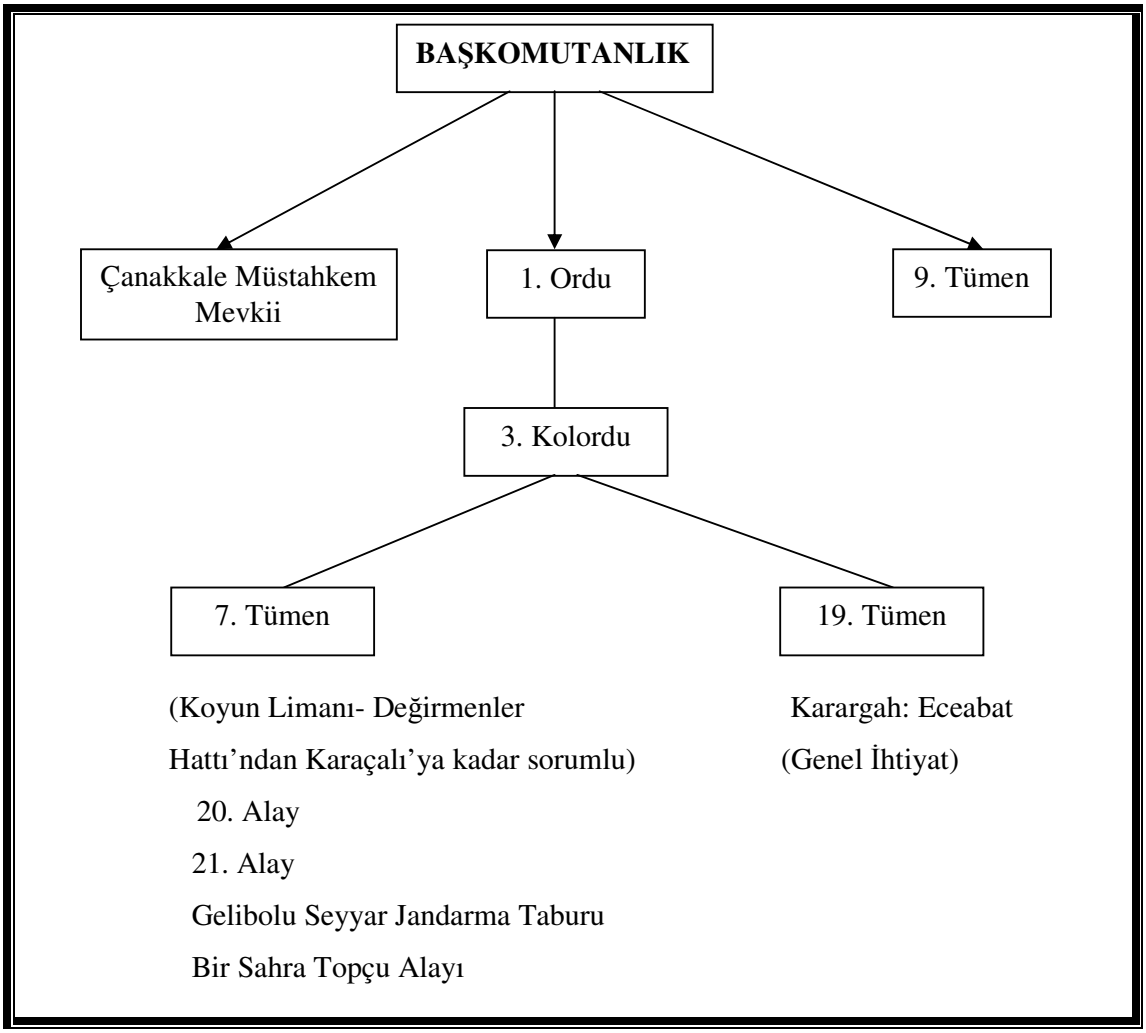
[7] Birleşik Filo, 25-26 Şubat tarihlerinde özellikle boğaz girişindeki Kumkale ve Seddülbahir kalelerine yönelik harekatlarına devam etmiş, ancak kesin sonuç alamamıştır. 25 Şubat'taki Osmanlı zayiatı 14 şehit, 18 yaralı idi. Bkz. Kadri Perk, "Çanakkale Savaşları Tarihi", **Askeri Mecmua**, sayı: 56, İstanbul 1940, s. 13; **BDHTH**, V/1, s. 131-132; **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 19.

Kroki 5 : 19 Şubat 1915 Muharebesi'nden sonra yapılan düzenleme.

8. Tümen, 4. Ordu emrinde Sina Cephesine gönderilince, bu tümenin yerine Tekirdağ'da 19. Tümen'in kurulmasına başlandı. 20 Ocak 1915'te bu tümenin komutanlığına Mustafa Kemal atanmıştır. 19. Tümen o sırada 3. Kolordu'nun genel ihtiyatını oluşturmak üzere Eceabat'ta vaziyet aldı (25 Şubat 1915)[8]. Buna göre, 3. Kolordu teşkilatı Tablo 6'da verilmiştir.

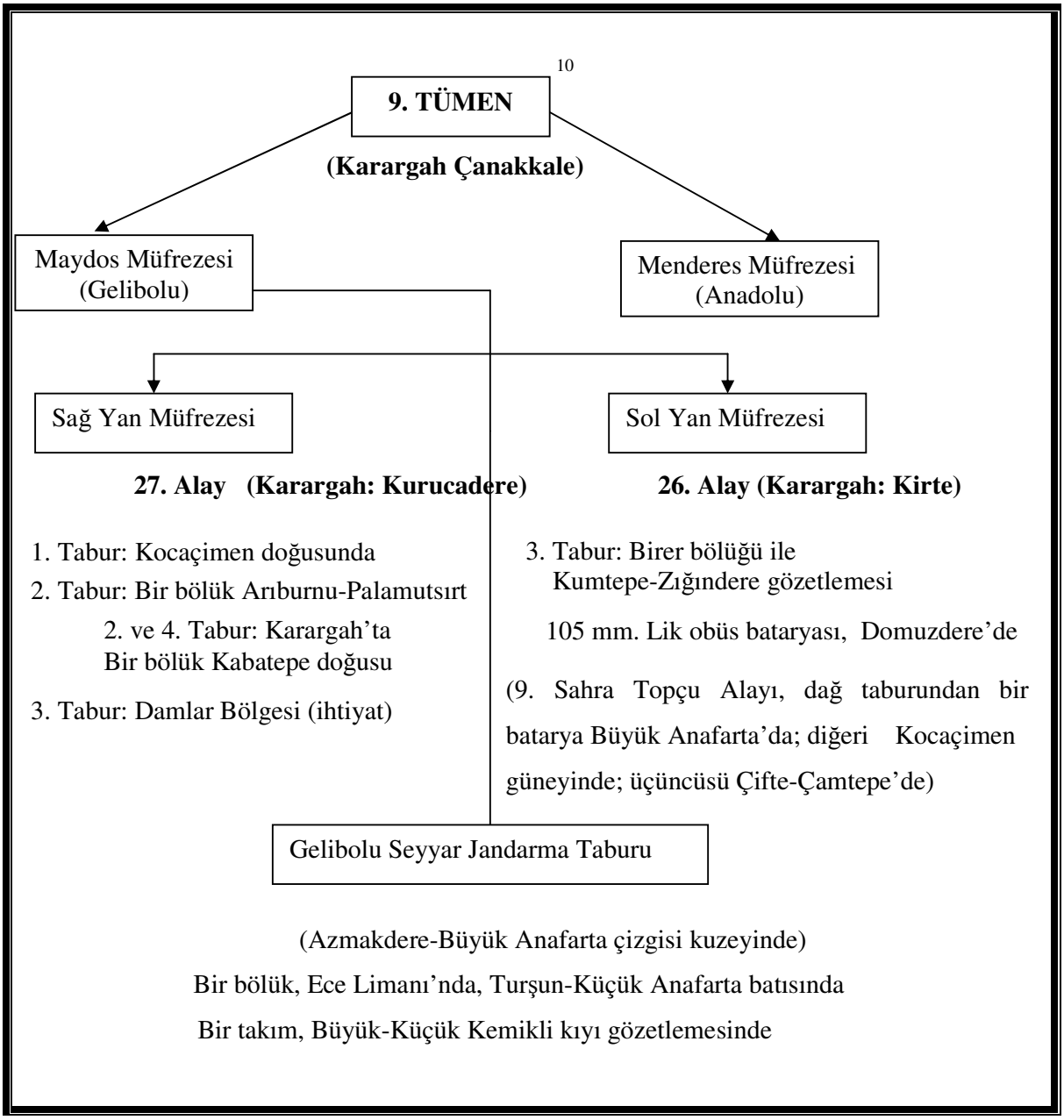
[8] 19. Tümen'in karargahı ve 72. Alay Eceabat'a gelmiştir. Bkz. **BDHTH**, V/1, s. 107, 133-134.

Tablo 6: 19. Tümen'in Eceabat'a ulaşmasından sonra 3. Kolordu Teşkilatı (25 Şubat 1915).

Öte yandan Çanakkale savunmasında önemli rol oynayacağı anlaşılan 9. Tümen Maydos (Gelibolu tarafında) ve Menderes (Anadolu tarafında) olmak üzere iki müfrezeye ayrılmış olup ayrıca kolordu emrinde Çanakkale ve Balıkesir Seyyar Jandarma taburlarından kurulu, Çanakkale Jandarma Alayı, bir Ağır Topçu Taburu, bir obüs ve bir adi ateşli batarya ile dört nordanfilt bulunuyordu ve karargahı Çanakkale'de idi[9]. 9. Tümen'in vaziyeti Tablo 7'de gösterilmiştir.

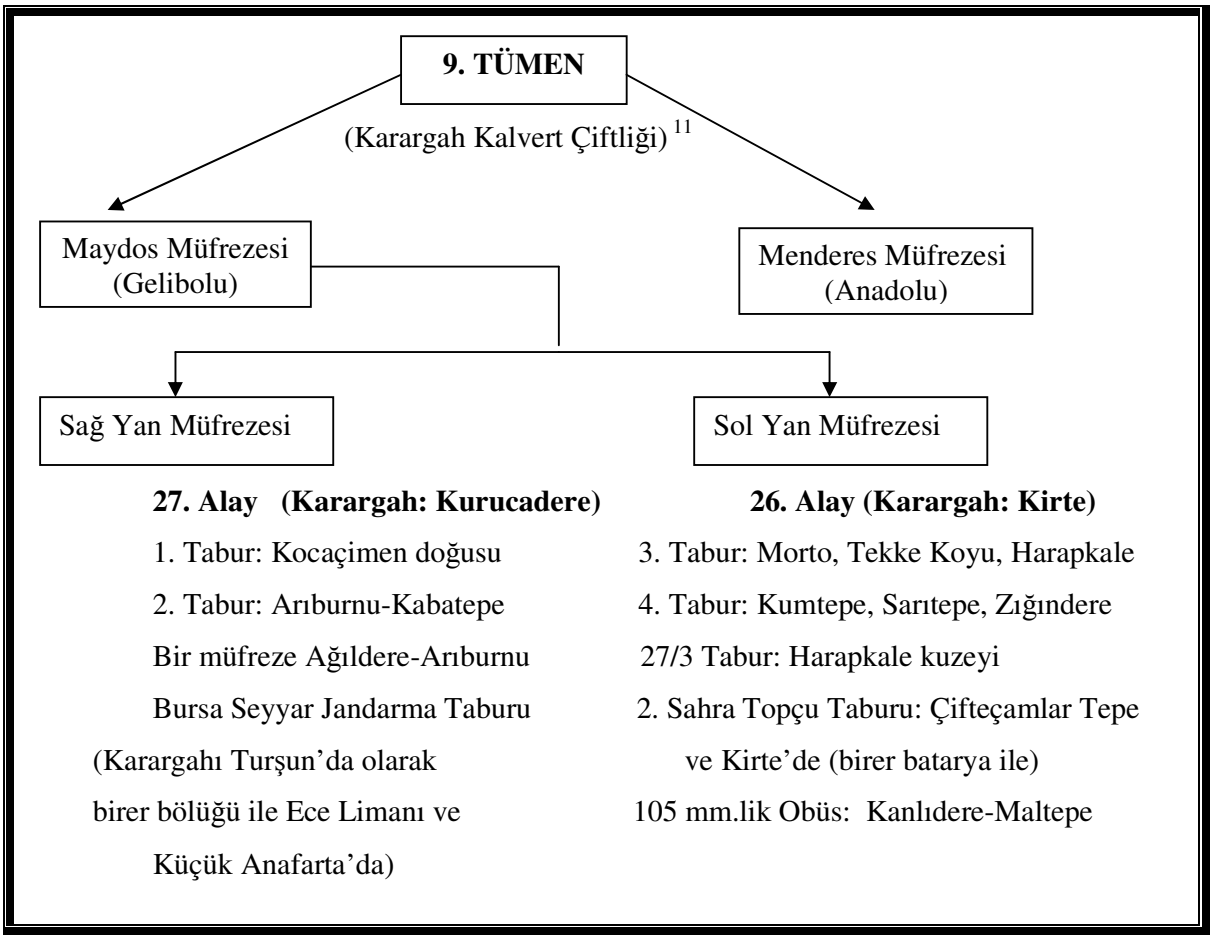
[9] **BDHTH**, V/1, s. 107, 110-111.

Tablo 7: 9. Tümen'in 25 Şubat 1915'teki vaziyeti.

[10] Bu düzenlemelerden sonra da bazı değişiklikler yapıldı. Tengerdere'deki batarya Kerevizdere sırtlarına; Menderes Müfrezesi'nin obüs takımı, Yeniköy sırtlarına alındı. Alçıtepe'deki obüs bataryasından bir obüs takımı Ertuğrul Tabyası yöresine alındı. Karatepe'deki batarya Halileli'ne alındı. 9. Tümen, 25 Şubat tarihli Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın emriyle Anadolu yakasının savunması ile görevlendirildiği için Çanakkale'de bulunan tümen karargâhı, 26 Şubat'ta Halileli çevresindeki Sarıçalı'ya alındı. 25. Alay ve 8. Sahra Topçu Alayı'nın 3. Topçu Taburu, Sarıçalı-Halileli bölgesine; 64. Alay'ın bir sahra bataryası ve bir taburu Pınarbaşı'na; Çanakkale Seyyar Jandarma Alayı'nın bir taburu, Bergos'a alındı. Müstahkem Mevki Karargâhı, Çanakkale'nin 3 km. güneybatısındaki Hacıbaba Çiftliği'ne taşındı. Bkz. **BDHTH**, V/1, s. 134-135.

1 Mart'ta Birleşik Filo'nun tekrar harekete geçmesi üzerine 9. Tümen'in savunma düzeninde bazı hareketlikler ve değişiklikler görülmektedir. Bu durum Tablo 8'de belirtilmiştir.

Tablo 8: 9. Tümen'in 3 Mart'taki vaziyeti.

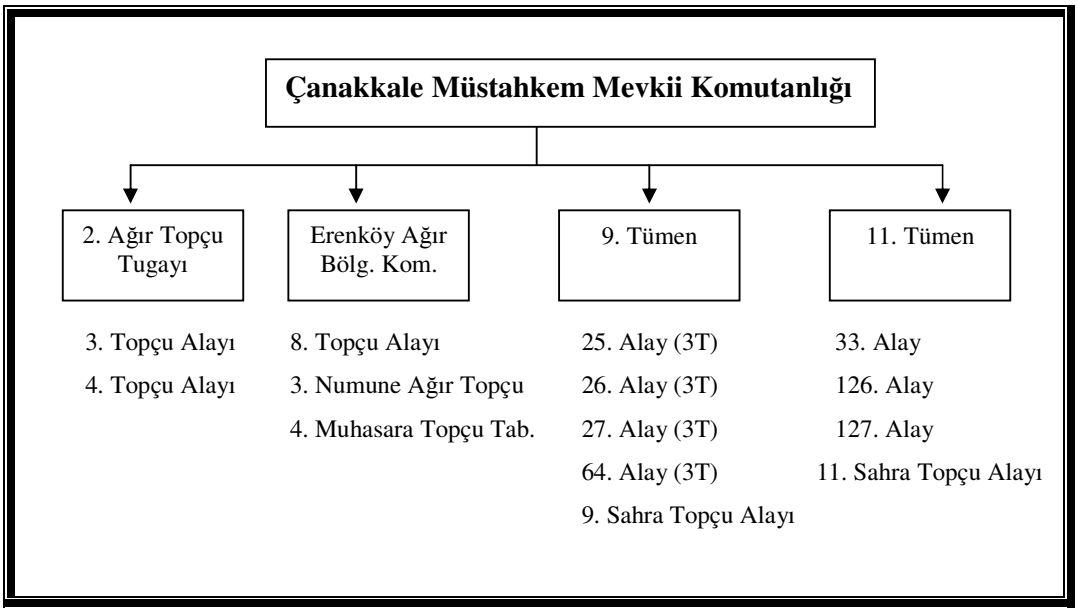
Çanakkale Cephesi'nde birliklerin sevk ve konuşlanması yapılırken İtilaf devletlerinin 4 Mart'tan itibaren 18 Mart'a kadar hemen hemen her gün Çanakkale

[11] 64. Alay, Yenişehir, Yeniköy ve Üvecik'te; 25. Alay 3. Taburu ile Erenköy kuzeyinde, 2. Taburuyla Halileli bölgesinde; 1. Taburu, 64. Alay'ın ihtiyatı olarak Üvecik'te; 9. Topçu Alayı'nın 1. Sahra Topçu Taburu, 25. Alay'ın emrinde olup bir bataryası ile İntepe batısında, öteki bataryası Kalvert Çiftliği'nde; 8. Sahra Topçu Alayı'nın 3. Dağ Topçu Taburu, 64. Alay'ın emrinde olup bir bataryası Yeniköy kuzeyinde, öteki bataryası Üvecik'te; Çanakkale Seyyar Jandarma Alayı karargâhı ve Çanakkale Seyyar Taburu ile Geyikli'de; Balıkesir Jandarma Taburu, 64. Alay'ın güney sınırında; Beyoğlu Jandarma Alaylı 9. Tümen ihtiyatı olarak Erenköy'de. Bkz., **BDHTH**, V/1, s.143-147.

Boğazı'nın her iki yakasındaki mevziileri bombaladıkları, taarruz ve keşif amaçlı gösteri harekatları yaptıkları anlaşılmaktadır[12].

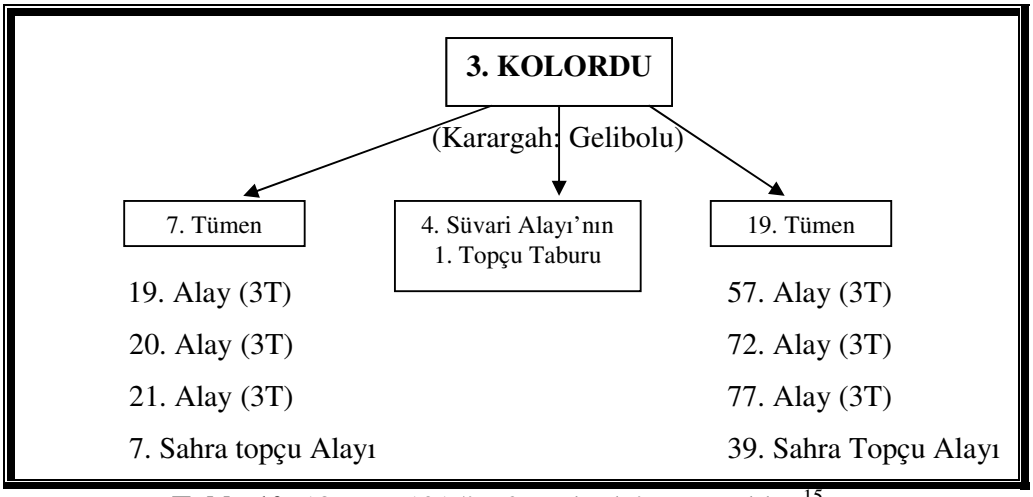
I.2. 18 Mart 1915'te Çanakkale Cephesi'ndeki Birlikler ve Konuşlanışları

18 Mart 1915'te Çanakkale Boğazı'nı savunmakla görevli Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı[13] ve 3. Kolordu bağlı birlikleri aşağıda gösterilmiştir (Bkz., Tablo 9, Tablo 10, Tablo 11).

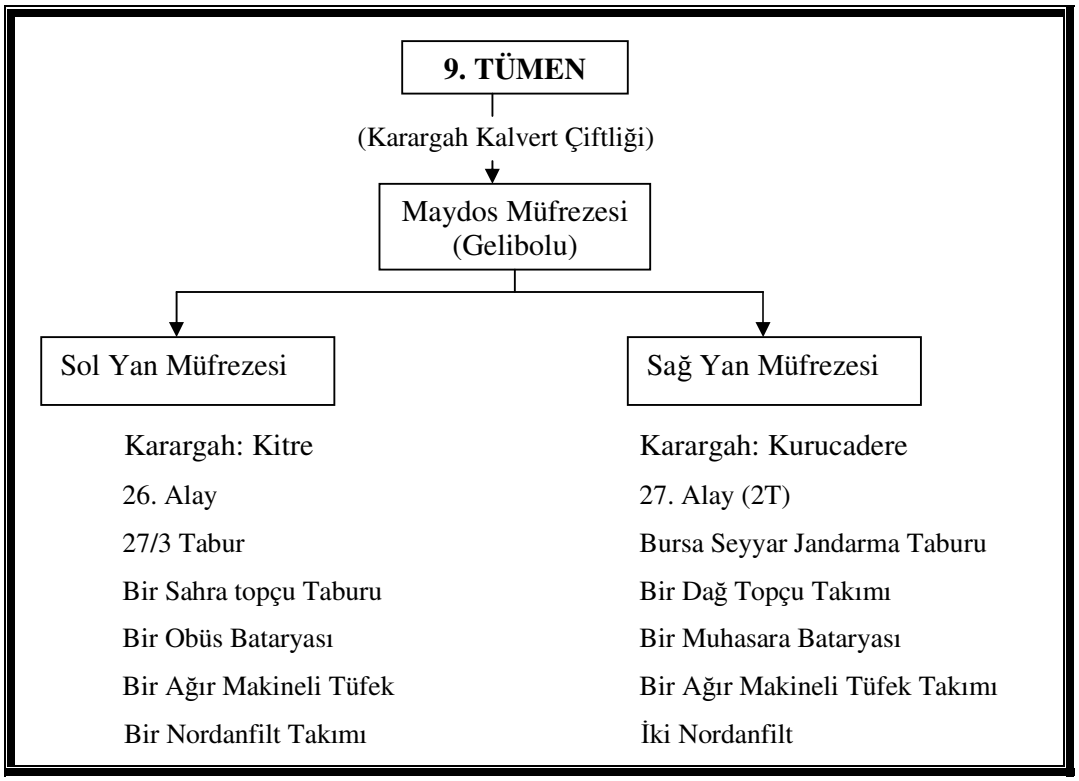

Tablo 9: 18 Mart 1915'te Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutalığı Bağlıları[14].

[12] **BDHTH**, V/1, s. 148, 150, 154, 156, 173, 161-169; **Çanakkale Muharebeleri I**, 26-29, 33, 41, 43.
[13] Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı topçu kuvvetlerinin harcadığı cephane miktarı için bkz., Ek 1.
[14] Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na bağlı, ikişer istihkam, inşaat ve amele taburu, birer istihkam, muhabere bölüğü ile uçak, ışıldak ve cephane depo müfrezeleri; tümen bağlı birlikleri, lojistik destek birlikleri, tümen emrine verilmiş jandarma ve diğer topçu birlikleri vardı. Bkz., **BDHTH**, V/1, s. 180.

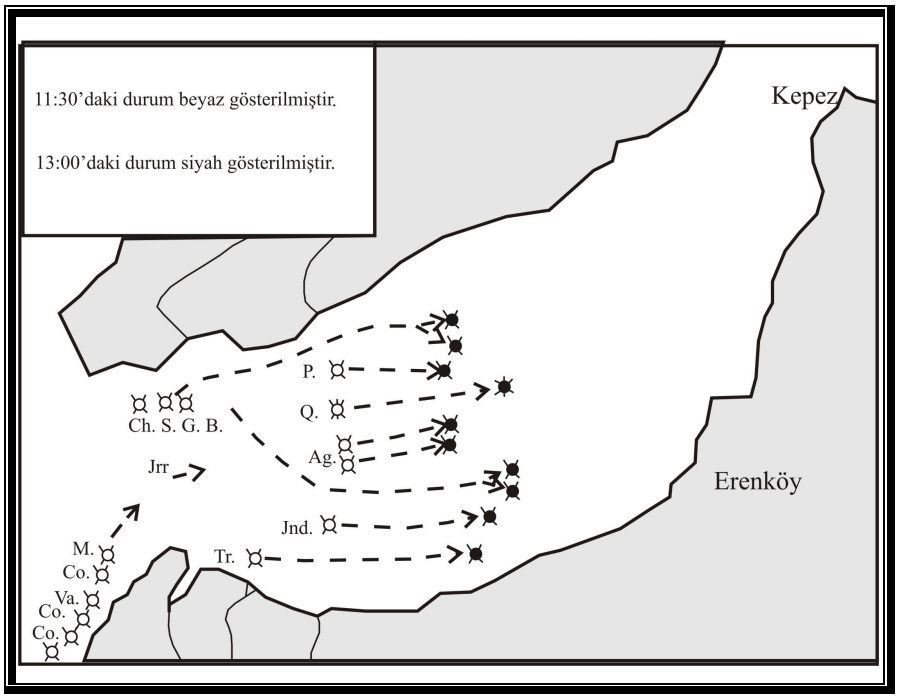
Tablo 10: 18 Mart 1915'te 3. Kolordu'nun Bağlıları[15].

Tablo 11: 9. Tümen'in Gelibolu Yarımada'sında görevli müfrezelerinin 18 Mart 1915'teki durumları[16].

[15] 3. Kolordu karargahı, 13 Kasım 1914'te Gelibolu'ya nakledilmişti. Kolordu sorumluluk alanı Koyun Limanı-Değirmenler ile Saroz-Karaçalı arası olarak belirlendi. 3. Kolordu'ya bağlı, kolordu lojistik destek birlikleri, kolordu bağlıları ve tümen bağlıları da bulunuyordu. Bkz., **BDHTH**, V/1, s. 180, 186-187.

Sonuç olarak, Kasım 1914-Mart 1915 tarihleri arasında Çanakkale Cephesi'nde öncelikle Birleşik Filo'nun[17] boğazı geçmek istemesi olasılığı ön planda tutularak alınan savunma düzeni, Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı ve 3. Kolordu birliklerince oluşturulmuştur. Nitekim 18 Mart günü, özellikle boğazın her iki yakasında yerleşmiş bulunan 1., 2., 4., Ağır Topçu Alayları ile 2. Ağır Obüs Taburu, 8. Ağır Topçu Alayı, 1., 2. Obüs taburları ile yapılmış olan boğaz savunması başarılı sonuç vermiştir (Bkz. Kroki 6, Kroki 7, Kroki 8, Kroki 9)[18].

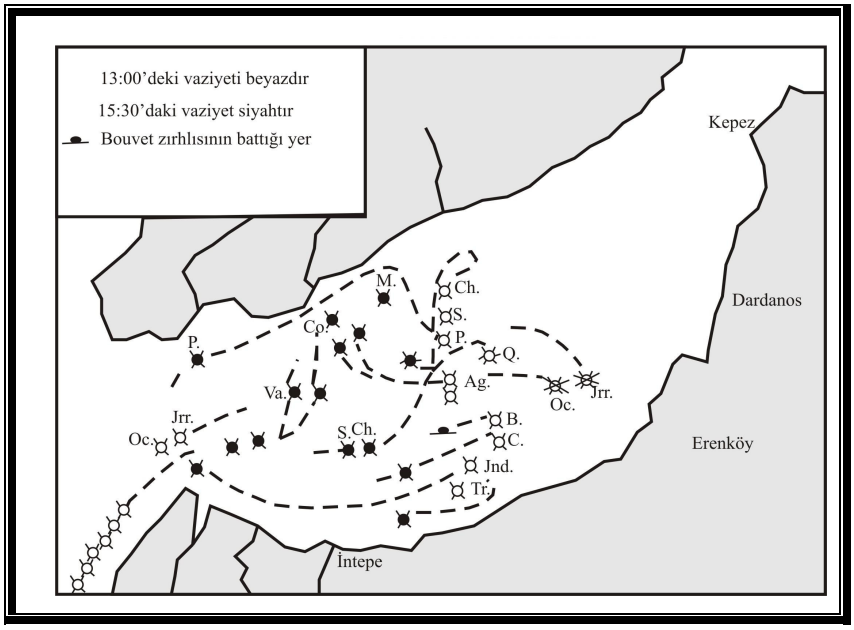
Kroki 6 : 18 Mart 1915 Saat : 11.30-13.00

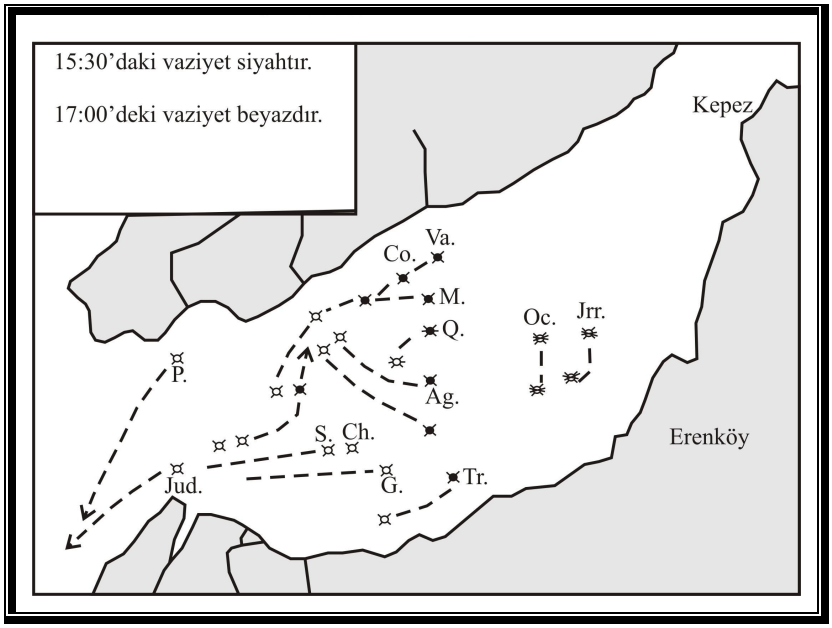
[16] 9. Tümen'e ait bu müfrezeler görev bakımından tümeninden ayrı olduğu için emirlerini 19. Tümen'den alıyorlardı. Bkz. **BDHTH**, V/1, s. 186-187.

[17] Bozcaada dolaylarında 15'i İngiliz, 4'ü Fransız olmak üzere toplam 19 muharebe gemisi ile 3 kruvazör, birçok torpido, tahrip ve taşıt gemileriyle üstlenmişti. Bkz. **BDHTH**, V/1, s. 203.

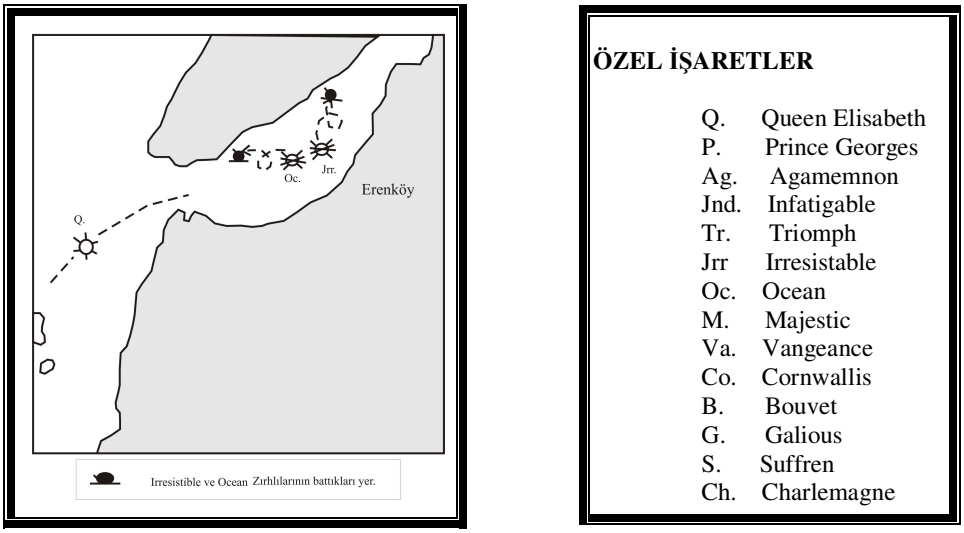
[18] Kroki 6, 7, 8 ve 9 Selahattin Adil (**Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Bahriyesi**, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336/1920)'in 18 Mart 1915 ile ilgili çizimlerinin güncellenmiş halidir.

Kroki 7 : 18 Mart 1915 Saat : 13.00-15.30

Kroki 8 : 18 Mart 1915 Saat : 15.30-17.00

Kroki 9 : Irresistable ve Ocean muharebe gemilerinin battığı yerler.

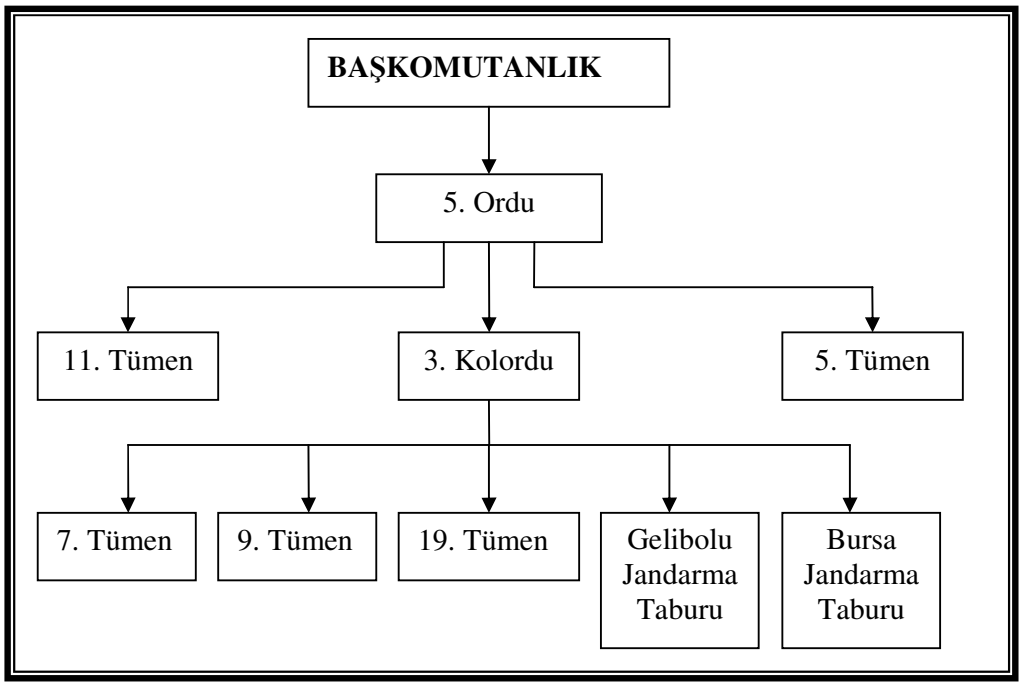
I.3. 18 Mart 1915- 25 Nisan 1915 Arası Gelişen Olaylar

18 Mart Boğaz Savaşı'nın ardından İtilaf devletlerinin kara harekatı olasılığı karşısında Çanakkale Cephesi'nde bir dizi savunma önlemleri ve birliklerin konuşlanışı üzerinde değişiklikler yapıldı. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın 23 Mart 1915 tarihli emriyle Çanakkale Müstahkem Mevkii bölgesinde alınacak gözetleme ve savunma düzenleri, bölgede düşmanın tüm çıkarma girişimine engel olacak şekilde belirlendi[19].

Başkomutanlık Eğitim Kurulu Başkanlığı, Çanakkale Müstahkem Mevkii dolayında ve Gelibolu Yarımadası'nda bulunan birliklerden 9. Tümen dahil 3. Kolordu, 11. ve 5. Tümenlerle, Jandarma Alayları ve 64. Alay'dan 5. Ordu'yu kurmuş ve Mareşal Liman Von Sanders'e 24 Mart 1915'te gönderdiği bir emirle onu 5. Ordu Komutanlığı'na atamıştır[20]. 5. Ordu beş tümenden oluşuyordu. Tümenler 9-12 tabur kuvvetindeydi ve taburların mevcudu ise 800-1000 kişi idi (Bkz. Tablo 12)[21].

---

[19] Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın yukarıdaki emri uygulanmış ve 9. Tümen Karargâhı, 24 Mart 1915 sabahı hareketle akşam saatlerinde Eceabat'a ulaşmıştır. Bkz., **BDHTH**, V/1, s. 213-214, 215.
[20] **BDHTH**, V/1, s. 217. Ayrıca bkz., Liman Von Sanders, **Çanakkale Hatıraları**, c. II, Arma yay., s. 55.
[21] Liman Von Sanders, **a.g.m.**, s. 56.

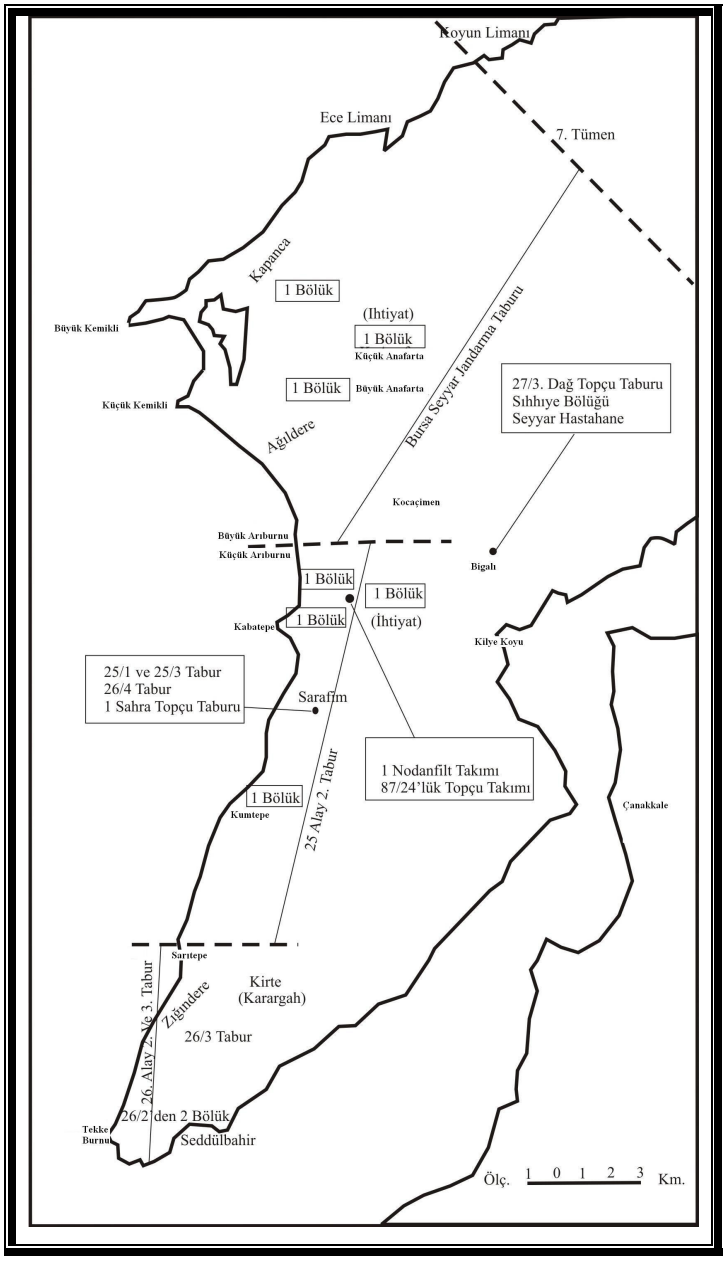

Tablo 12: 5. Ordu'nun kurulmasından sonraki vaziyet (24 Mart 1915)[22].

9. Tümen'in 5. Ordu Komutanlığı'nın emrine göre, 1 Nisan 1915'te aldığı yeni savunma düzeni şöyle idi (Bkz., Kroki 10)[23]:

[22] 5. Ordu'ya bağlı, kolordu lojistik destek birlikleri, kolordu bağlıları ve tümen bağlıları da bulunuyordu. Bkz., **BDHTH**, V/1, Kuruluş 12. Bursa Seyyar Jandarma Taburu 14 Ağustos 1914'ten beri, Gelibolu Yarımadası'nda kıyı gözetleme ve örtme göreviyle bulunuyordu. 1915 Martında 27. Piyade Alayı emrine girmiş ve Koyun Limanı'ndan Büyük Arıburnu'na kadar olan bölgenin örtülmesi görevi verilmiştir. Bkz., Adnan Türkeli, **Çanakkale Savaşlarında Jandarma,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2002, s. 53.

[23] **BDHTH**, V/1, s. 221-222; Binbaşı Halis Bey, **Çanakkale Raporu**, Arma Yayınları, s. 90-91.

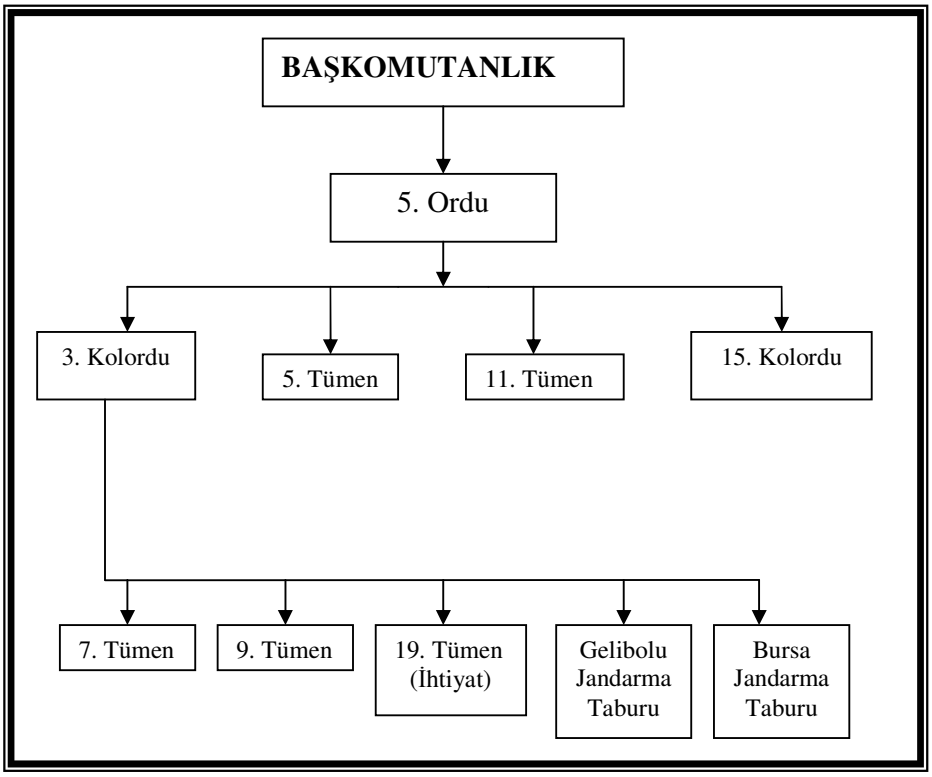

Kroki 10: 5. Ordu'nun 1 Nisan'daki aldığı düzen.

7 Nisan 1915'te Mareşal Liman Von Sanders'in komutasında bulunmak ve karargâhı Gelibolu'da olmak üzere, 5. Ordu'nun kuruluş şeması aşağıdaki gibidir[24]

[24] 8 Nisan 1915'te Çanakkale'de bulunan 77. Alay, 5. Ordu Komutanlığı'nın emriyle Eceabat'a alındı. 9 Nisan 1915'te İstanbul'dan gönderilen sahra topçu taburu, 39. Sahra Topçu Taburu olarak, 19.

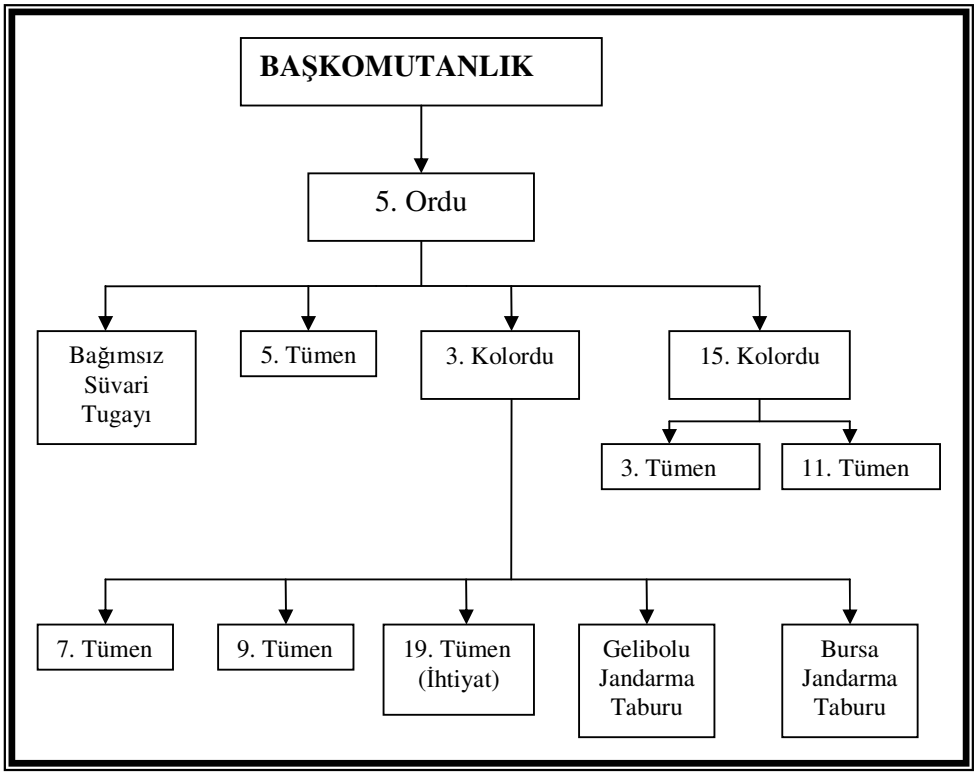
(Bkz. Tablo: 13). Buna göre, 15. Kolordu'nun kurularak 5. Ordu'ya dahil edildiği görülmektedir.

Tablo 13 : 5. Ordu'nun 7 Nisan'daki aldığı teşkilat.

19 Nisan 1915'te 3. Kolordu, 7., 9. ve 19. Tümenlerden, 15. Kolordu, 3. ve 11. Tümenlerden oluşuyordu. 5. Tümen, Bağımsız Süvari Tugayı, doğrudan 5. Ordu Komutanlığı'na bağlı idi (Bkz., Tablo 14).

Tümen kuruluşuna verildi. 19. Tümen Karargahı, Eceabat'tan Bigalı Köyü'ne alındı. 11 Nisan 1915'te 64. Alay'ın 2. Taburu, Çanakkale'ye geldi. Bkz., **BDHTH**, V/1, s. 228-230.

Tablo 14 : 5. Ordu'nun 19 Nisan 1915'teki teşkilatı.

19. Tümen Komutanı olan Yarbay Mustafa Kemal (ATATÜRK), 19 Nisan-25 Nisan günü sabahına kadar meydana gelen gelişmeleri raporunda belirtmiştir. Buna göre[25]:

18 Nisan'da bir İngilizler zırhlısı Enez'i bombalamış, Çanakkale'den kalkan bir Osmanlı uçağı, Bozcaada'ya bombalar atmış, İngilizlerin piyade mitralyöz ve topçu ateşlerine maruz kalmıştır. Kepez önünde batırılan denizaltıyı götürmek üzere ve tarafımızdan vuku bulan bu teşebbüsü engellemek için İngilizlerin bazı savaş gemilerinin boğaz içine girerek adı geçen denizaltı üzerine ateş açtıkları ve bataryalarımızın ateşiyle geriye püskürtülmüştür. Aynı gün kalede uçak hangarımıza İngilizler tarafından 6 bomba atıldığı ve İngilizler torpidoları gece karaya oturan denizaltıya iki torpil attıkları ve tarafımızdan edilen ateşlerle iki torpidonun hasara uğratıldığı ve bu iki torpido arasında dört torpil arama gemisinin dahi bulunduğu ve

[25] Mustafa Kemal, **Arıburnu Muharebeleri Raporu,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, Ankara 1990, s. 17-18.

bataryamızın ateşiyle iki İngiliz gemisinin boğaz girişinde tamamen batırıldığı görülmüştür[26].

21 Nisan'da Çanakkale karşısındaki İngilizlerin iki nöbetçi zırhlısının büyük mesafeden çeşitli aralıklarla bataryalarımıza karşı, yüzden fazla tesirsiz mermi atmıştır. 23 Nisan 1915 günü, öğle üzeri, üç İngiliz uçağı, Eceabat (Maydos) kasabasına sekizden fazla bomba atarak, halktan 15 yaralı 5 ölü, askerden 10 yaralı 6 şehit zayiat verdirmişlerdir[27]. Asker kayıplardan çoğu 19. Tümen'in 72. Alayı'ndandı. 72. Alay, bu olaydan sonra Bigalı dolayındaki ordugâha alındı[28]. 23 Nisan bombardımanında Eceabat'ta olan Bursa Seyyar Jandarma Taburu'nun eşyası ve harp ceridesinin yandığı anlaşılmaktadır[29]. 24 Nisan 1915 günü, 02.30'da iki İngiliz kruvazörü ile bir balon gemisi ve bir torpido İmroz'un güney burnundan Kabatepe'ye doğru ilerlemiştir. İngiliz gemileri saat 04.00'de Kabatepe hizasına yaklaşarak saat 04.20'de Balon gemisinden Kabatepe'ye doğru bir balon yükseltmiştir. Kruvazörlerden birisi Kabatepe Burnu'nun kuzeyinde öteki de güneybatısında durarak saat 04.40'da kuzeydekinin Kabatepe'nin doğusuna ve gerilerine ateşe başlamıştır. Topçularımızın karşılığı ile yaralanan kruvazör, saat 06.10'da ateşi keserek uzaklaşmıştır[30].

---

[26] Mustafa Kemal'in bahsettiği denizaltı E-15 denizaltısı olup **BDHTH**, V/1 adlı eserde (s. 252-253) İngilizlerin iki motorbot, iki denizaltıyı torpilledikleri belirtilmektedir. Mustafa Kemal'in raporundan denizaltının Osmanlının eline geçmemesi için İngilizlerin iki torpido gemisi ve dört torpido arama gemisi ile boğaza girdikleri ve iki gemi kayıp verdikleri anlaşılmaktadır. 5. Ordu'nun 3. Kolordu'ya gönderdiği 17 0/18 Nisan 1915 tarihli telgrafta, batırılan bu İngiliz denizatlı mürettebatından 3 subay, 12 yaralı asker ele geçirildiği belirtilmektedir. Bkz. Atase Arşivi, 4528/1/16. Ayrıca bkz., **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri,** c. I, Yay. Haz., Nilüfer Hatemi, YKY., İstanbul 2002, s. 315.

[27] Atase Arşivi, 5-9404/28/25; 5-9404/28/24-4. 23 Nisan 1915 günü iki İngiliz uçağının Bigalı'daki Yeldeğirmenleri civarına üç bomba attıkları görülmektedir. Bunların 19. Tümen'in Bigalı'ya hareketini görmüş olmaları muhtemeldir. Bkz. Atase Arşivi, 5-9404/28/24-7.

[28] **BDHTH**, V/1, s. 253; **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri,** s. 316.

[29] Bkz., A. Türkeli, **a.g.t.,** s.51.

[30] Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 107; **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri,** s. 316.

2. BÖLÜM
GELİBOLU YARIMADASI KARA MUHAREBELERİ
(KUZEY BÖLGESİ)

2. 1. Gelibolu Yarımadası'nda Cephenin Açılışı, Kara Muharebelerinin Başlaması

24/25 Nisan Günü,

İtilaf devletleri, 18 Mart 1915'te büyük bir bozguna uğrayarak geri dönmüşlerdi. Fakat Çanakkale Boğazı'nı geçme amaçları son bulmadı ve 25 Nisan 1915'te üç kol halinde Anadolu'da Kumkale'ye; Gelibolu Yarımadası'nda güneyden Seddülbahir'e ve kuzeyden Arıburnu'na çıkarma yaptılar. İtilaf devletlerinin Arıburnu'nda çıkarması sırasında bu bölgeden sorumlu olarak 9. Tümen bulunmaktaydı. 24/25 Nisan Anafartalar-Arıburnu arasında görev yapmakta olan Bursa Jandarma Taburu[1] Anafartalar'dan Kilye İskelesi'ne alınmıştı[2]. 19. Tümen ise Bigalı'da, 3. Kolordu'ya bağlı olarak ordu ihtiyatı görevindeydi. Saros mıntıkasında 5. ve 7. Tümen, Anadolu sahilinde ise, 3. ve 11. Tümen sorumlu idi.

9. Tümen'in gözetleme ve güvenlik düzenleri şöyle idi (Bkz. Kroki 11):

9/27. Alay ordugahı ve 9/27. Alay'ın 1. ve 3. Taburları ve bir ağır makineli tüfek bölüğü Eceabat'ın batısındaki zeytinliklerle örtülü çevrede idi. 27. Alay'ın 2. Taburu[3] Azmakdere - Çamtepe arasındaki ortalama 12 km.lik bir kıyı şeridine yayılarak düzenlenmişti. Alay, ordugahını batısındaki zeytinliklere kurmuştu. 2.

---

[1] Bursa Seyyar Jandarma Taburu Temmuz 1914 tarihinde Eceabat bölgesi'ne gelerek Koyun Limanı-Soğanlıdere arasındaki bölgeyi gözetlemekle görevlendirilmişti. Bkz. Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** Klasör No: 5775, Dosya No: H-1, H-2, H-3.

[2] 3 Mart 1915'teki konuşlanma sırasında Bursa Seyyar Jandarma Tabur Karargahı ve taburun büyük bir kısmı Turşun'da birer bölüğü ile Ece Limanı-Küçük Anafarta arasında yer almıştı. 11/12 Nisan 1331 (24/25 Nisan 1915) gecesi bölgeyi 19/77. Alay'ın 3. Taburu'na teslim ederek Kilye'ye hareket etmiştir. Ancak çıkarma nedeniyle, Kilye'de iken, 9/26. Alay'ın emrine verilerek Seddülbahir yönünde (Kitre) görevlendirilmiştir. Bkz. **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi**, Atase Arşivi, Klasör No: 5775, Dosya No: H-1, H-2, H-3.

[3] Bu tabur, idari olarak 9/27. Alay'a bağlı iken muharebe görevi bakımından 9. Tümen'e bağlıydı. Bkz., Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/1.

Taburu'na mesafesi 6-7 km. kadardı. Alayın toplam mevcudu 2000 kişi civarındaydı[4].

9/27. Alay, 2. Taburu'nun 6., 7. ve 8. Bölüklerini kıyılara doğru, gözetleme ve güvenlik için sürmüş ve 5. Bölük'ü de ihtiyat olarak Kabatepe'nin 1,5 km. doğusuna almıştı. Bu taburun bölgesinde üç batarya mevzilenmiş bulunuyordu. Diğer karışık cins ve çaplı bir batarya (ikisi mantelli top ve ikisi nordanfild) Kabatepe'nin hemen doğu eteklerinde idi. Bu bataryanın atış istikameti özellikle Kabatepe kuzeyindeki plaj önleri ile Arıburnu kıyı suları idi. Bunlardan başka, dört kısa namlulu ve adi ateşli 150 mm.'lik obüs bataryası da Palamutluk sırtları doğusunda mevzilendirilmiş, öncelikle Kabatepe - Çamtepe arasında çalışacak şekilde ateş hazırlıklarını tamamlamıştı.

9/27. Alay 2. Taburu'nun Arıburnu çevresindeki kuzey kanadı, 8. Bölüğün sorumluluğuna verilmişti. Bu bölüğün düzeni ana hatlarıyla şöyle idi (Bkz. Harita 1)[5]:

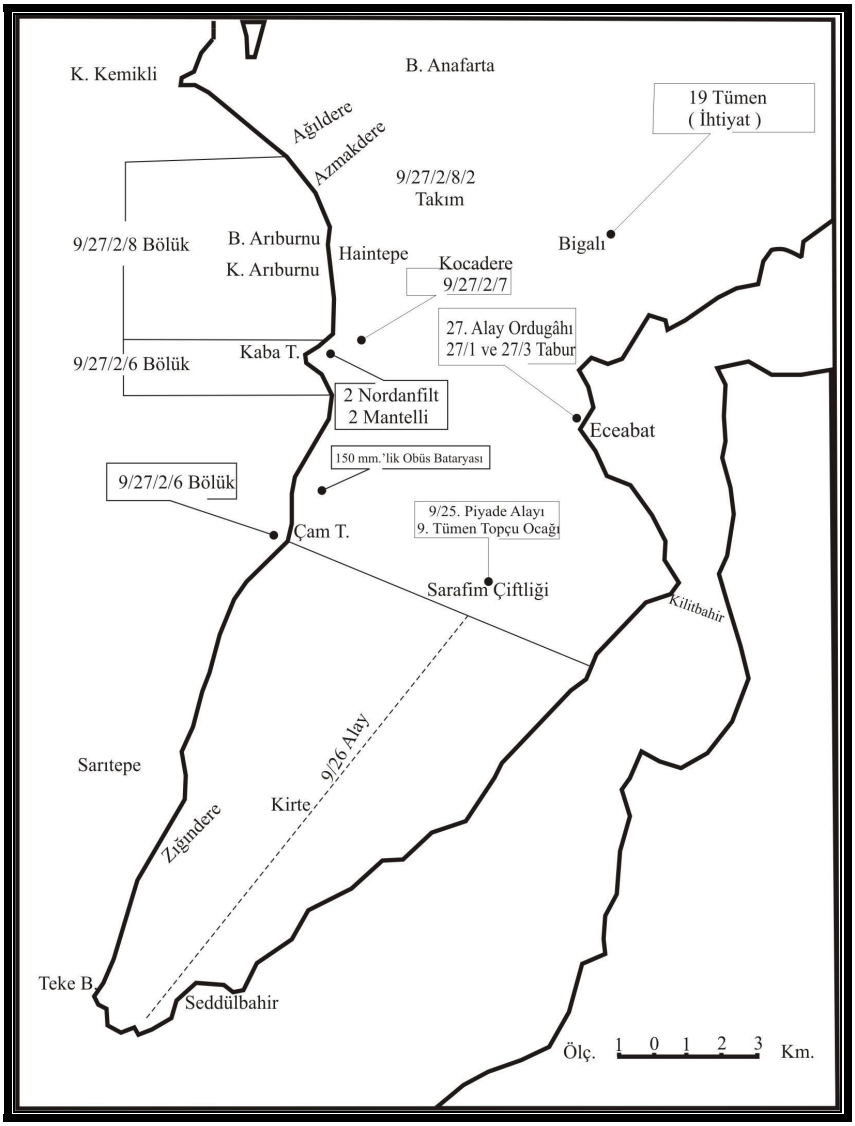
1. Takım; kuzeyde, Azmakdere ile Arıburnu arasında yer almıştı. Mangalarından birisini Azmakdere ağzına ve diğer bir mangasını Büyük Arıburnu'na gözetleme postası olarak sürmüş, takımın geri kalanı ile Balıkçı damları yakınlarına yerleşmişti.

2. Takım ise, Büyük ve Küçük Arıburnu'ndan Çakaldere'ye kadar uzanan, dar bir kıyı kısmında görevlendirilmişti. Bu takım, bir mangasıyla Büyük Arıburnu'nun hemen güney parçasını ve diğer mangasıyla Küçük Arıburnu'nu gözetleme ve güvenliğe almış, geri kalan kısmıyla Haintepe'ye yerleşmişti. Takım Çakaldere ağzını da aynı devriyelerle kontrol etmekte idi. Taburun 5. bölüğü, Kabatepe'den 1,5 km doğuda, Arıburnu'na bir saat uzaklıkta ihtiyatta; 6. bölüğü, Çamtepe'de; 7. bölüğü, Kabatepe'de idi.

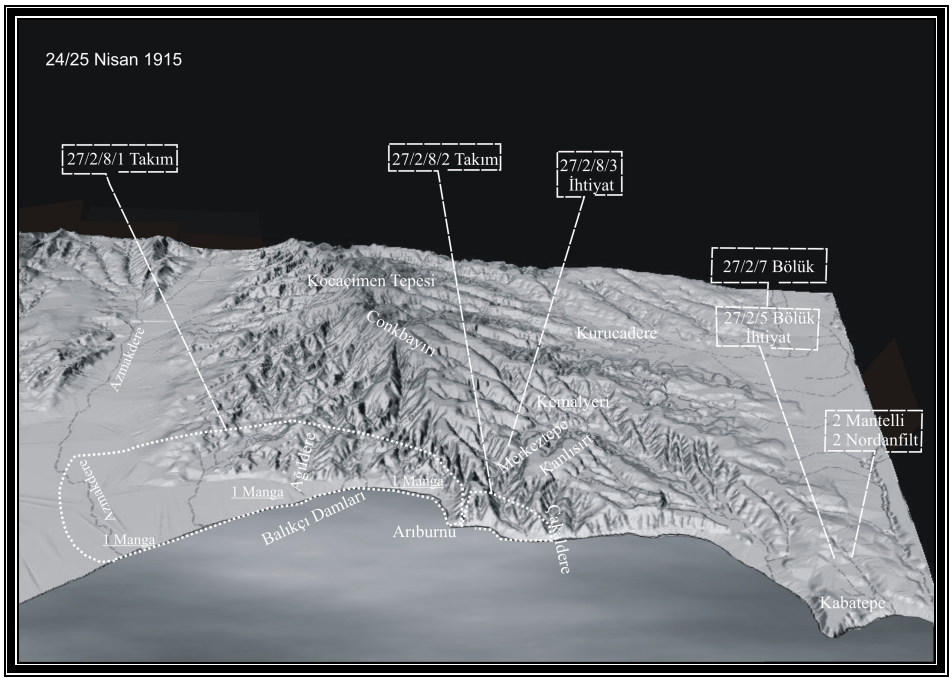
---

[4] Kadri Perk, "Çanakkale Savaşları Tarihi", **Askeri Mecmua**, sayı: 56, İstanbul 1940, s. 48; **BDHTH,** V/2, s. 92-94.
[5] Kadri Perk, **a.g.m.**, s. 49; **BDHTH**, V/2, s. 93.

3. Takım; ihtiyat olarak geriye alınmıştı. Merkeztepe'nin kuzeyinde ve Arıburnu'ndan 2 km. doğudaki boyun noktasında idi. 8. Bölük Komutanı da bu takımın yanında bulunuyordu. 9. Tümen'in 9/25. Alayı ile Tümen Topçu Alayı Sarafim Çiftliği civarında idi.

Kroki 11: Kuzey bölgesindeki konuşlanma (24 Nisan 1915).

Harita 1 : Arıburnu bölgesindeki konuşlanma (24/25 Nisan 1915).

24/25 Nisan 1915'te Arıburnu civarında kıyı gözetleme amacıyla sadece 9/27. Alay 2. Tabur 8. Bölüğe ait üç takım bulunuyordu. Bölüğün konuşlanması değerlendirildiğinde, ortalama 100 kişinin 25 Nisan 1915 sabahı çıkartma yapılan alanda mevcut bulunduklarını ve çıkarmaya karşı koyduklarını söyleyebiliriz. Gelibolu Yarımadası'nın savunması ile sorumlu 9. Tümen'in derinlikte ayrı ayrı gruplandırılma düzeni, Kabatepe ve Seddülbahir bölgelerine yapılacak ikili çıkarma ihtimaline karşı idi. Bu sebeple Arıburnu kıyı şeridinde çok az bir kuvvet bulunuyordu. 25 Nisan sabahı İngiliz birliklerinin Arıburnu civarına yaptıkları çıkarmayı ilk göğüsleyen 8. Bölük olmuş böylece ilk anda karaya 4.000 sayıda çıkabilen İngiliz birlikleri 4-5 saat içerisinde Kanlısırt'a kadar ilerleyebilme fırsatı bulabilmişlerdir.

25 Nisan Günü,

25 Nisan sabahı çıkarmaya başlayan İngiliz kuvvetleri, bir kol ile Yükseksırt-Sarıtepe-Kocaçimen; diğer bir kol ile Merkeztepe-Kanlısırt-üçüncü bir kol ile de Yeşil Tarla-Kabatepe istikametine doğru ilerlemeye başladı[6].

Çıkarma birliklerini ilk görenler saat 02.00 civarında ihtiyat takımı (3. Takım) gözcüleri Bigalı İdris ve Gelibolulu Cemil idi. İngilizlerin bu çıkarmasına karşı ilk davranan Osmanlı birliği de Küçük ve Büyük Arıburnu kıyılarını gözetleyen iki manga idi. 1500 kişilik İngiliz çıkarma grubunun ortasına düşmüş olan 2. Takım, Haintepe'deki mevzilerinde sonuna kadar kalmış, geriye ancak 2. Takım Komutanı (yaralı) ve birkaç er sağ dönmüştür[7]. Bu sırada 8. Bölük Komutanı da İhtiyat Takımını silah başı ettirmiş ve çabucak ileriye sürerek Yükseksırt'taki siperlere mevzilendirmişti. İngilizler Korkudere'den takımın arkasını çevirmiş, takım sol taraftan da ateşe maruz kalınca bir çok kayıp verilmiş, kalan erler Balıkçıdamları'ndaki 1. Takıma katılmışlardır. Gün ışıdıktan sonra Kabatepe'de ve Palamutluk sırtlarındaki Osmanlı bataryaları ateşe başlamışlardı[8].

7. Bölük'ten bir takım, Keltepe'de ilerleyen İngiliz birliklerini durdurdu; ama saat 05.00'te Keltepe'ye sürülen üç İngiliz bölüğünden oluşmuş bir kuvvetin taarruzuna uğrayarak geri çekildi. İngiliz birlikleri ilerleyerek Kanlısırt üzerine yayıldılar ve buradaki dağ bataryasını baskıya uğratarak üç topu ele geçirdiler. Batarya erleri buradan bir topu güçlükle kaçırabildiler. Kanlısırt'tan sonra Kabatepe'ye ilerlemek isteyen İngilizlerin güney kanadını 7. Bölük ve Kabatepe'deki Osmanlı bataryasının ateşleri durdurdu. İngiliz kuvvetleri Kanlısırt'ta tıkanmış oldu.

---

[6] İzzettin, **Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi. Arıburnu Şimal Grubu Muharebatı**, 1. Kısım (25 Nisan-14 Mayıs 1915), Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336/1920**,** s. 6.

[7] Takım komutanı, Gelibolulu Süleyman Çavuş'tu. Yaralandığı için komutayı Faik Efendi ; onun da yaralanması sonucu komutayı Lapsekili Muharrem Çavuş almıştır. Şefik Aker, "Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay", **Çanakkale Hatıraları,** c. I, Arma Yayınları, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul 2002, 200-221.

[8] Şefik Aker (Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H4-105/5), 3. ve 1. Taburu sevk ve idare ederken Kavaktepe ve batısındaki derede ilerlemekte iken Yüzbaşı Faik ile karşılaşmış ve Arıburnu civarındaki durumu ondan öğrenmiştir. Aker, 8. Bölüğün diğer erlerine de rastlayarak onları da takıma dahil etmiştir. Ayrıca Bkz. **BDHTH**, V/2, s. 97; Şefik Aker, **a.g.m.**, 200-221.

Arıburnu üzerinden kuzeye yayılmak isteyen bir İngiliz taburunun, üç bölüğüyle Balıkçıdamları'na doğru ilerlediği görüldü; fakat burada bulunan 1. Takım bu saldırıyı durdurdu[9].

Cesarettepe ve Yükseksırt'ta bulunan 8. Bölüğün 3. Takımı, bir İngiliz taburunun ve Korkudere'den ileriye sürülen diğer İngiliz takviye kuvvetlerinin üzerine saldırmasıyla sıkıştı. Üç tarafı çevrilene kadar mevkilerini korumalarına rağmen Cesarettepe kuzeyinden kapanmakta olan kıskaçtan son anda kurtularak çekildiler. Böylece Arıburnu ve derinliklerindeki sırtlarda hiçbir Osmanlı askeri kalmamış, İngiliz kuvvetleri Conkbayırı istikametine doğru serbest hareket olanağı bulmuştu[10].

2. Tabur 8. Bölük 1. Takımı hâlâ Balıkçıdamları'nda savaşıyordu. Arıburnu kuzeyine çıkarılmak istenen 140 kişilik bir Avustralya bölüğünü filikalarında bastırıp ateş altına almış, 100 kişiden fazla zayiat verdirmişti. Fakat çıkarmanın ağırlık merkezinde tek başına kalan bu takımın cephane tükenmişti. Ayrıca İngilizlerin başka birlikleri Cesarettepe'yi ele geçirerek, bu takıma kuzeyden tehlike oluşturmaya başlamışlardı. İngiliz filosunun atışları da bu takım üzerine yoğunlaşınca mevziler barınılmaz hale geldiğinden takım komutanı İbrahim Hayrettin Efendi, elinde kalan 2 manga kadar kuvvetle geri çekildi ve Azmakdere ağzı yönündeki postalarına gözetleme ve güvenlik görevlerini bırakarak Sazlıdere izini takip ederek Düztepe civarına çıktılar[11]. Burada da bir müddet kalan cephanesizlikten geri çekilirken 19. . Takım erleri daha sonra 19. Tümen komutanı Mustafa Kemal mahiyetine katılmışlardı[12](Bkz. Harita 2).

---

[9] 4. Bölük komutanı, adı geçen batarya komutanı Yüzbaşı Sadık Efendi'ye, Kocaçimen'e giderek düşmana ateş açmasını emretti. Sadık Efendi, görevinin Kabatepe sahillerini korumak olduğu ve tabur komutanına bağlı olduğu gerekçesiyle bu emre uymadı. Sadık Efendi, vaziyete uygun bir harekete geçemedi, düşmanın yaklaştığını anlayınca da kaçmaya çalışınca uğradığı baskın sonucu, hayvanları vurulan üç top namlusu bu şekilde İngiliz birliklerinin eline geçti. Bkz. Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H4-105/1-42; Şefik Aker, **a.g.m.**, s. 208.

[10] **BDHTH**, V/2, s. 98.

[11] Şefik Aker, **a.g.m.**, 206-207, **BDHTH**, V/2, 98,99-100.

[12] Mustafa Kemal'in, Conkbayırı'na geldiğinde gördüğü ve "Düşmandan kaçılmaz, cephaneniz yoksa süngünüz var." diyerek yere yatırıp mevzi aldırdığı askerlerin, bahsedilen 8. Bölüğün 1. Takımına mensup olma olasılığı yüksektir. Bkz. Zerrin Günal, "Mustafa Kemal Yolu, 57. Alay'ın Son

Harita 2: Arıburnu'na İngiliz Çıkarması (25 Nisan 1915).

9. Tümen komutanı Halil Sami, 9/27. Alay'ın Eceabat'ta hazır bulunan 1. ve 3. Taburlarını Şefik Bey komutasında, saat 05. 45'te, üç keşif kolu halinde Arıburnu, Kabatepe, Palamutsırtı istikametine sürdü[13]. İki yürüyüş kolu halinde ordugahtan hareket eden 9/27. Alay birlikleri, Kakma Dağı'nın batısındaki boyun noktasını aşarken bir İngiliz balonunun keşif için uçurulduğunu gördü. Daha sonra birlikler Kavaktepe dolayına yürürken Alay Kumandanı Mehmet Şefik, Kavaktepe'den İngilizlerin ilerlediği hattı görmek amacıyla gözetleme yapmışsa da arazinin fundalıklı olması sebebiyle tam olarak bunların nereye kadar ilerlediği kestirilemedi. Fakat düşmanın Kanlısırt ve kuzeyini işgal ettiği, bu sırtın doğu yamaçlarına indiği anlaşılmıştı. 27. Alay Komutanı, geride kalan topçusunu beklemeden iki taburunu da Topçularsırtı'nın doğu yamaçlarını takiben Göktepe'ye doğru yürüyüşe devam ettirdi. Buradan Kemalyeri'nin yakınındaki 165 Rakımlı Tepe'ye gelindi ve burada

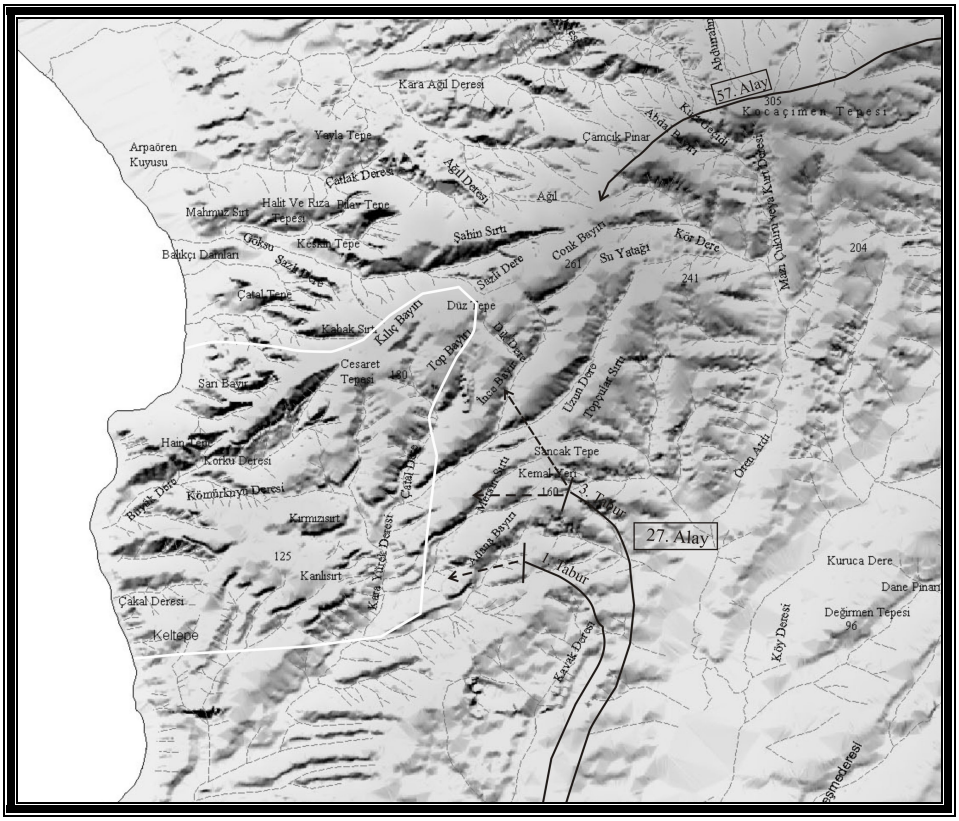

Yolculuğu", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, sayı: 6, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005, s. 37.

[13] 1. ve 3. tabur ile makineli tüfek bölüğü, 24-25 Nisan gecesi Kabatepe'ye giderek gece tatbikatı yaptıklarından saat 02. 00'de Eceabat'taki karargâhlarına dönmüş, dinlenme fırsatı bulamamışlardı. Bkz. Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/1, Ayrıca Bkz. Şefik Aker, **a.g.m.**, s. 214.

birlikler taarruza hazırlandı. Bu arada düşmandan kurtarılan bir top da getirilerek Kemalyeri'nde mevzii aldırıldı[14]. Kılıçbayırı-Merkeztepe-Kırmızısırt-Kanlısırt boyunca uzanan 2 km.lik hat tutulmaya karar verildi (Bkz. Harita 3). Alayın taarruz düzenini ise şu şekilde belirledi[15]:

İki tabur birinci hatta; Sağ kanat taburunun hedefi Kılıçbayırı – Merkeztepe; Sol kanat taburunun hedefi Kırmızısırt - Kanlısırt hattı, Sol kanat taburundan bir bölük, alay ihtiyatı; Alay Ağır Makineli Tüfek Bölüğü Kemalyeri yakınlarındaki 165 Rakımlı Tepede mevzide; Alay Muharebe idare yeri Kemalyeri.

Harita 3: 27. Alay'ın ve 57. Alay'ın ilk müdahalesi (25 Nisan 1915).

[14] 27. Alay'ın kuzeye doğru yürüyüşünü Topçularsırt'ı gizliyordu. Alay, bu sırttan yürüyerek mümkün olduğu kadar kuzeyden taarruz etmek istiyordu. Çünkü gözetleme sonucu düşmanın Kılıçbayırı'nda dahi varlığı görülmüştü. Bkz. Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/2.

[15] Bu düzenlemeler sırasında, bölüklere nizam aldırmaya çalışan subaylar bağırıyordu ve bu sesler de düşman tarafından şüphesiz işitiliyordu. Düzenlemenin yapıldığı bu meydanda 3. Taburun 4. Bölük komutanı Yüzbaşı Galip Efendi, düşmanın ateşi sonucu kolundan vurularak yaralandı. Bkz. Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/9. Ayrıca Bkz. Şefik Aker , **a.g.m.**, s. 229-230.

9/27. Alay, saat 08.00'de taarruza başladı[16] 165 Rakımlı Tepe'nin kuzeyinde gizlice mevzii alan tek top ilk şarapnel mermisini, düşmanın eline geçen topların bulunduğu ve bu toplar etrafında bulunan yabancı askerlerin üzerine attı. 165 Rakımlı Tepe'nin güneybatısında çalılar arasında gizli olan makineli tüfek bölüğü de aynı noktaya ateşi açtı. 3. Tabur daha önce muharebeye başladığından düşman ateşini kendi üzerine çekti. 1. Tabur da bundan yararlanarak Keklikderesi'ne koşarak inmek suretiyle Adanabayırı'nı tuttu[17]. İngiliz birlikleri Kırmızısırt'tan ilerlemeye cesaret edemiyordu. Kırmızısırt'ın üzeri düz olduğu için top ve tüfek ateşlerine oldukça açıktı.fakat bu birliklerin tahminen Merkeztepe-Gedik-Sivritepe-Kanlısırt istikametinden gelen makineli tüfek ateşleri zayiat verdiriyordu.bu nedenle 1. Tabur Kanlısırt'ın doğu yamaçlarındaki İngiliz birliklerine taarruz ettirildi. Çamburnu'ndan gelen topçu birlikleri de 165 Rakımlı Tepe'ye yerleştirildi. Saat 10.30'da 3. Tabur, Fundalıksırtı'nın kuzeybatısındaki derde ve İncebayır'da bulunan İngiliz birliklerini geri attı. 1. Tabur da makineli tüfek takımının yardımıyla Çataldere ve Karayörükderesi[18]'ne kadar olan kısmı elinde tuttu[19].

3. Kolordu ihtiyatı olarak görevli 19. Tümen karargâhı ve Cebel Taburu, Bigalı Köyü'nde Yel Değirmeni düzlüğünde, 19/57. Alay ise Bigalı Köyü'nün hemen batısındaki çadırlı ordugahta idi. Bigalı Köyü'nde İstihkam Bölüğü, Süvari Bölüğü ve Telgraf Müfrezesi de bulunuyordu. Seyyar hastane Eceabat'taydı. 19/72. Alay Eceabat Yalova caddesinin doğusunda Kilya kuzeyinde çadırlı ordugâhta, 19/77. Alay Maltepe'de çadırlı ordugâhta, bu alayın birinci taburu merkezi Turşun olmak üzere Koyun Limanı'nda, Anafarta azmağına kadar sahil gözetlemesinde idi[20].

---

[16] Şefik Aker (**a.g.m.**, s. 240)'in belirttiğine göre taarruza başlama saati 09.00'dur.
[17] Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/9.
[18] Karayürekderesi, Karayorgideresi de denilmektedir. Bir çeşit at yürüyüşü olan "yorga" (Karayorga) kelimesinin bozulmuş şekli olduğu da ileri sürülebilir.
[19] Bu ilk Osmanlı karşı hücumu sırasında 1. Tabur birlikleri bir de esir ele geçirdi. Bu esir muhtemelen Kuzey Bölgesi kara muharebelerinde Osmanlı birliklerinin ele geçirdiği ilk esirdir. Aker (Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/10.), bu esiri "22 yaşlarında, Avustralyalı, uzun boylu bir delikanlı" olarak tasvir eder. Bu esir Mülazım-ı evvel Rıfkı Efendi'ye teslim edilerek 9. Tümen karargahına gönderildi.
[20] Erkân-ı Harb Kâimmakâmı İzzeddin, "25 Nisan Günü", Çanakkale Muharebatı Hatıratından**, Mecmua-i Askeriye**, sayı: 10, İstanbul 1920, s. 384; Zerrin Günal, **a.g.m.**, s. 36.

19. Tümen'e, 25 Nisan çıkarmasının haberi saat 05.30'da geldi. Saat 06.30'da ise, 9. Tümen komutanının İngilizlerin Kabatepe'ye sarkmakta olduğu ve 19. Tümen'den bir taburun bölgeye gitmesi gerektiği konusundaki telgrafı[21], 19. Tümen tarafından alındı. Saat 07.15'te hareket eden[22] Mustafa Kemal, 19/57. Alay ve bir dağ bataryasını Bigalı-Matikderesi-Kocaçimen-Conkbayırı istikametinde savaş meydanına sürdü. 19/57. Alay'ın 2. Taburu'nu 261 Rakımlı Tepe üzerinden İngilizlere taarruz ettirdi. 3. Tabur'u ihtiyat olarak tuttu. Dağ bataryasını da Suyatağı'nda mevzi aldırarak İngiliz piyadesi üzerine ateş açtırdı. Dereye saptığı için biraz geç kalan 1. Tabur'u, 2. Tabur'un solundan taarruz ettirdi. Alay, saat 10.00 civarında taarruza başladı[23].

19/57. Alay'ın taarruzları karşısında 261 Rakımlı Tepe'ye sokulan İngilizler, geri çekilmiş ve birliklerin ileri kademeleri bu tepeden daha da güneye sarkmışlardı. Saat 10.40 olmuştu. 19. Tümen komutanı devamlı kısa emirler veriyor ve Arıburnu üzerinde yeni düzenler aldırıyordu. Bu saatte verdiği bir emirle "Bir piyade cephane kolunun, Kurucadere batısına yanaştırılmasını; Tümen sahra topçu taburunun, Kurucadere yönünde derhal hareket ettirilmesini ve Sıhhiye Bölüğünün de Kurucadere Köyü'nde bir ilkyardım istasyonu kurmasını" istedi[24].

Öğleye kadar harekât bir hayli gelişmiş ve Conkbayırı dolayları için herhangi bir tehlike kalmamıştı. Suyatağı'ndaki dağ bataryası, Arıburnu çıkarma kıyılarına ateş ediyor ve çıkarma yerine topladığı şarapnel atışları özellikle etkili oluyordu. 19/57. Alay en fazla 2500 ve 9/27. Alay da 2000 kuvvetinde olarak düşmana karşı muharebe ediyordu. Kilitbahir platosuna gelen Bursa Jandarma Taburu da Kayaltepe'ye sevk edildi ve bölgeye bir mantelli[25] batarya yerleştirildi[26].

---

[21] Atase Arşivi, 4530/243/5.
[22] Atase Arşivi, 4528/28/28-4.
[23] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 19-23. Detaylı bilgi için Bkz. Zerrin Günal, **a.g.m.**, s. 35-42.
[24] **BDHTH**, V/2, s 113.
[25] Mantelli Topu: Dakikada en fazla 3 ya da 4 mermi atabilen, kullanılması külfetli, ağır ateşli kamalı toplardandır. Şefik Aker, **a.g.m.**, s. 194.
[26] İzzeddin, **a.g.m.**, s. 387.

Bu sıralarda 9. Tümen'den bir süvari subayı gelerek "İngilizlerin Kumtepe'ye ve Seddülbahir'e asker çıkarmaya başladığını, Kumtepe'de hiç askerimiz bulunmadığını, 19. Tümen tarafından bunun dikkate alınmasını, 9. Tümen Komutanı'nın 9/25. Alay'la birlikte Kirte'ye hareket ettiğini" bildirdi[27]. Mustafa Kemal, 19/57. ve 9/27. Alaylara taarruzu sürdürme emrini vererek, bölgeyi savunacak bir birlik olmadığı için buraya gitmeye karar verdi. Kurucadere'nin batı çıkışında 19/77. Alay birliklerine rastlayarak (12.30) onları Palamutsırtı yönüne hareket ettirdi[28]. Buradan Maltepe'de bulunan 19/72. Alay'ın yanına giderken (13 00) 3. Kolordu komutanı Esat Paşa ile karşılaşmış ve durum değerlendirmesi yapmış ve ondan Kumtepe'ye İngiliz çıkarması diye bir durumun olmadığını öğrenmiştir[29].

Saat 13.30 civarında Mustafa Kemal, 19/77. Alay'ın hedefini Palamutluk'tan alarak 9/27. Alay'ın sol tarafından taarruz için sevk etmiştir. 19/72. Alay'dan bir taburu 19/57. Alay'ı güçlendirmek için Conkbayırı'na götürdü. Sahra Topçu Taburu'nu da Kurucadere Köyü batı sırtlarına mevzilendirdi. 19/72. Alay'ın Conkbayırı'na gitmesi 16.30'u buldu[30].

Conkbayırı'ndan Arıburnu genel yönünde taarruzlarını sürdüren 19/57. Alay, öğleden sonra ihtiyat taburunu birinci hatta sokarak taarruzlarını güçlendirmiş ve sol kanadıyla 9/27. Alay üzerinde bağlantı kurmuştu. Düztepe'ye karşı giriştiği taarruzlar, İngiliz donanma ateşlerinin etkisi ile ağırlaşmıştı. Conkbayırı'na yanaşarak tümen ihtiyatına girmiş bulunan 19/72. Alay, bir taburunu ileri sürdü ve 19/57. Alay'ı takviye etti. Gelen taburu doğu kanadı üzerinden kullanarak taarruzlarını tekrarlayan 19/57. Alay, saat 18.00'de Düztepe sırtlarını ele geçirdi[31].

Kuzey kanattaki 27. Alay'a bağlı 3. Tabur, iki bölüğü ile 19/57. Alay'ın gelmesine kadar Mersin Sırtı'nı savunma görevi verildi. Bu birlikler, 180 Rakımlı

---

[27] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 25.
[28] 19/77. Alay komutanı Palamutluksırtı'nı bilmediği için Kavaktepe'ye doğru yola çıkmış; fakat daha sonra bu alay, buradan alınarak 9/27. Alay'ın sol tarafına verilmiştir. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 26.
[29] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 26.
[30] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 27; İzzeddin, **a.g.m.**, s. 389.
[31] **BDHTH**, V/2, s. 115.

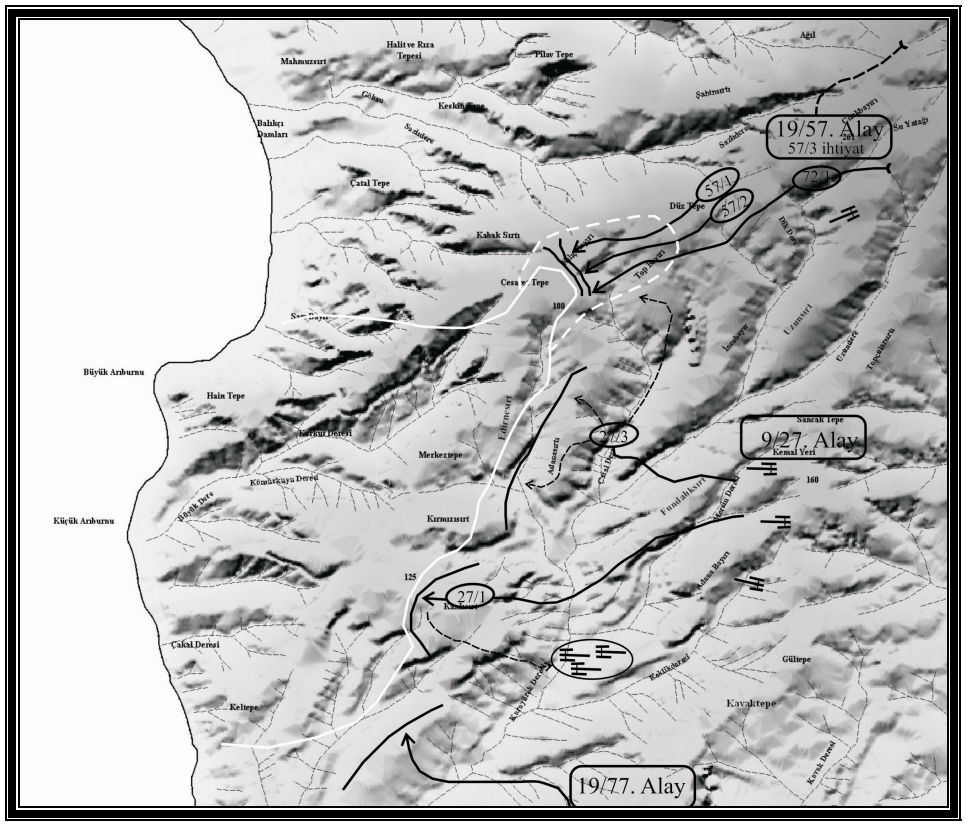
Tepe'nin güney eteklerine kadar sokularak muharebeye tutuştu. Bu mücadelede 3. Tabur Komutanı yaralandı, birçok subay şehit düştü. Subaysız ve başsız kalan her iki bölüğü, Tabur Kâtibi Muharrem Vehbi Efendi hemen toparlayarak, tutulan mevkilerin savunulmasını sağladı[32]. 9/27. Alay, Conkbayırı'na yanaşan 19/57. Alay'ın taarruzları ile rahatlayarak İngiliz birliklerinin ele geçirdiği topları geri almak amacıyla taarruzunu Kırmızısırt ve Kanlısırt üzerine yöneltti.Alayın diğer büyük kısmı, bir bölüğü ile Kırmızısırt'a ve l. Taburun bütünüyle de Kanlısırt üzerine taarruz etmesi kararlaştırılmıştı. Alay ihtiyatı olarak bir bölük ayrılmıştı. Böylece 9/27. Alay'ın 25 Nisan günü öğleden sonraki taarruzunun büyük kısmı, Kanlısırt ve Kırmızısırt üzerine yönelmiş oldu[33].

Kanlısırt: Güney kanattaki l. Tabur kendi üç bölüğü ile 3. Taburun 3. Bölüğünden oluşuyordu.bir bölük ihtiyatta olacak şekilde, üç bölüğü ile Kanlısırt-Kırmızısırt arasındaki Cemaldere'de mevcut olan İngiliz birlikleri üzerine taarruz etti. 165 Rakımlı Tepe'deki topçu ve makineli tüfek birlikleri de ateşlerini Kanlısırt'a yöneltti. Bir süre sonra 1. Tabur birlikleri Cemaldere'yi aşarak Kanlısırt'a çıktı. İngiliz birlikleri topçu ateşinin de etkisi ile barınamayarak Kanlısırt'ın güneyine doğru inmek mecburiyetinde kaldı. 1. Tabur birlikleri, Kanlısırt'ın doğu yamaçlarını zabt ederek İngiliz birlikleri ile ileride muharebe etmeye başladı. Burada İngilizlerin sabah ele geçirdiği Osmanlı toplarını kaybetmemek için, Osmanlı birliklerinin de bu topları kurtarmak için yaptığı muharebe sonucu, bu üç top Osmanlı birlikleri tarafında kaldı. Saat 16.00'da Kanlısırt tamamen ele geçirilmiş oldu[34].

Kırmızısırt: Edirnesırt'ta bulunan 3. Tabura mensup üç bölükten Düztepe güneydoğusunda bulunan iki takım, 57. Alay'ın 2. Taburu'na katılarak taarruza devam etti. 3. Tabur'un 180 Rakımlı Tepe'de muharebe eden sağ kanadı 57. Alay'ın 1. Taburu'na katıldı. Bu kesimde İngiliz birlikleri Düztepe ile Kılıçbayırı'nın

[32] 180 Rakımlı Tepe civarında takriben bir buçuk bölük kadar olan bu kuvvetten 3. Tabur kumandanı Halis Efendi yaralanmış, Mülazım-ı evvel İdris ile Mülazım-ı evvel Mustafa Efendiler şehit olmuştu. Tabur katiplerinden (Hesap Memuru) olan Muharrem Vehbi Efendi, vazifesi olmadığı halde kumandayı eline alarak kumandasız kalan askerlerin, 57. Alay bölgeye yetişinceye kadar dağılmasını engellemiştir. Bkz. Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/13.
[33] Şefik Aker, **a.g.m.**, s. 251-253; **BDHTH**, V/2, s. 116.
[34] Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/13-18.

birleştiği noktada idi. Bunlara karşı ve Kırmızısırt'ı zabt etmek için 1. Tabur'dan 2. Bölük ateş açtı. Fakat Kırmızısırt'ın düz ve açık bir tepeye sahip olmasından dolayı ele geçirmek mümkün değildi[35] (Bkz. Harita 4).

Harita 4: 27. Alay'ın ve 57. Alay'ın taarruzları (25 Nisan öğleden sonra).

Şefik Aker[36], 25 Nisan günü yapılan bu muharebelerde 9/27. Alay'ın 1. ve 3. taburunun toplam zayiatını 950 olarak vermektedir. Ancak 27. Alay Harp Ceridesinde belirttiğine göre[37], Kanlısırt-Kırmızısırt muharebelerine kadar "takriben 300'e yakın" zayiat verilmiştir. Ayrıca, 27. Alay Harp Ceridesi'nde öğle vaktinde yapılan muharebe sonrası ele geçirilmiş olan İngiliz birliklerine ait bir subayın üzerinden 1/20.000 ölçekli, takriben Topçularsırtı'nın arkasından Conkbayırı'na ve buradan Anafartalar Ovası'na inen Ağıldere Sırtları'nın arkasına kadar kurşun

[35] Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/19-22.
[36] Şefik Aker, **a.g.m.**, s. 274.
[37] Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/11.

kalemiyle çizilmiş çizgilerin olduğu bir harita çıkmıştır. Bunun İngiliz birliklerinin ilk gün tutmak istediği mevziileri gösterdiğine şüphe yoktur (Bkz. Ek 1).

19. Tümen Kurmay Başkanı İzzettin Bey[38]'in anlattığına göre, saat 15.30'da, 9/27. Alay Komutanlığı'ndan gelen bir atlı haberden alınan rapordan, İngilizlerin Kanlısırt'taki kuvvetleri geri çekildiği anlaşılmıştı. Bu başarıyı tamamlamak için bir miktar daha kuvvete ihtiyaç olduğundan 19. Tümen'den bir taburun 9/27. Alay'ın güney kanadını takviye etmek üzere harekete geçirilmesi istendi. 19/77. Alay, 15.30'dan itibaren Albayraksırtı istikametinde taarruza başladı. Ancak birlikler, Kavaktepe ve dolayları sırtlarını şiddetli ateş altında tutarak, Albayraksırtı'na tırmandılar. Fakat Alay biraz fazla sola kaymış ve 9/27. Alay ile bağlantısını kaybetmişti. Bu bakımdan 19/77. Alay Albayraksırtı'ndan daha ileri gidemedi ve sonucunda 9/27. Alay'ın güney takviyesi yetersiz kalmış oldu.

Bunla beraber Arıburnu çıkarmasının ilk günü sonunda İngiliz birliklerinin özellikle Kanlısırt-Kırmızısırt hattında tıkandıkları anlaşılmaktadır.

25/26 Nisan Gece Taarruzları

Akşama kadar tutulan hat, İngiliz çıkarmasının gün boyu hızlı ilerlemesine karşın elde edilmiş bir başarıydı. Bu bakımdan kazanılan avantajın üzerine gidilmesi ve sonuçlandırılması için zaman kaybedilmeden harekete geçilmesi gerekiyordu. Nitekim 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, gece boyunca taarruza karar verdi. Böylece 19/57. Alay bir taraftan 180 Rakımlı Tepe'yi ele geçirirken, diğer (batı) kanadı ile Cesarettepe ve Serçetepe'ye kadar ilerlemeyi başardıysa da, gece karanlığında daha fazla ilerleyemeyip dağılma da baş gösterince harekat durdurulmuş, bunun üzerine İngilizlerin karşı hücumu başlayınca 19/57. Alay'ın batı kanadı birlikleri Cesarettepe-Serçetepe yakınlarından geri çekilmek, eski siperlerine dönmek zorunda kalmışlardır. Sonuçta, 25/26 Nisan gecesi devam eden ve 19/57. Alay'ın yürüttüğü hücum sonucu, sadece 180 Rakımlı Tepe ele geçirilmiş, buraya

[38] İzzettin, **a.g.m.**, s. 9; **BDHTH**, V/2, s. 119.

165 Rakımlı Tepe gerisine gönderilen dağ bataryasının üç topu, burada bulunan dördüncü top ile birlikte, yine bu tepe civarına yerleştirildi[39].

25/26 Nisan gecesi, Kanlısırt'ta ise durum farklı idi. Burada 9/27. Alay'ın 1. Taburu ile tutunulmaya çalışılan mevkiinin tutulması için gündüz 15.30'da gelen emir doğrultusunda başarılı bir atak yapamayan 19/77. Alay, Albayraksırtları'nda tıkanmıştı ve akşama kadar 9/27. Alay ile bağlantısı kesilmiş idi. Gece boyunca İngiliz gemilerinin topçu ateşi karşısında belirgin bir dağılma yaşayan 19/77. Alayın Kanlısırt gerisinden bir buçuk bölük kadar kuvvetle ateş ederek, Kanlısırt'ta bulunan 27. Alay'ın 1. Taburuna tehlike oluşturması sebebiyle, 1. Tabur kumandanı İbrahim Efendi, 77. Alay Kumandanı Binbaşı Saib Bey'in yanına giderek ateş etmemeleri gereğini dile getirdi. Fakat Saib Bey, kendi birliklerinin düşmanı denize kadar attığını söyleyerek düşmanın şimdi kuzeye doğru sarkmakta olduğunu bildirdi. İbrahim Efendi gönderdiği keşif kolları ile 77. Alay birliklerine rastlamamışsa da sol tarafının açık kalması ve Karayörükderesi'nden gelecek düşmanı engellemek amacı ile Kanlısırt'tan geri çekildi. Böylece zorlukla ele geçirilen Kanlısırt, terk edilmiş oldu[40].

Kırmızısırt'ı işgal eden 1. Tabur'un 2. Bölüğü bu bölgeye yerleştirilen makineli tüfek takımının yardımı olmasına rağmen büyük zayiat verdi. Kırmızısırt'ın arazi yapısı dolayısıyla 2. Bölük kumandanı İsmail Hakkı Efendi, küçük bir miktar kuvveti burada bırakarak Adanasırt güneyine çekilmek durumunda kaldı. 25 Nisan Kanlısırt Muharebelerine 27. Alay'ın 1. ve 3. Taburları, 900-1000 arası kuvvetle katılmış, bugün verdikleri zayiat ile mevcutları yarıya inmişti. Buna karşın Kanlısırt

[39] Şefik Aker (Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/25-26)'in anlattığına göre, İngiliz birlikleri, Kanlısırt ile Kanlısırt'tan Cemalderesi'ne inen derede epeyce kayıp vermişti. İlerleyen Osmanlı askerleri yaralı olanlara dokunmuyordu; ancak bazıları yaralı oldukları halde Osmanlı askerinin arkasından ateş açtılar. Bu bölgedeki yaralıların hepsi, Kanlısırt bölgesindeki batarya çadırlarının altına daha sonra sıhhi çadırlara taşınıyordu. Ancak İngiliz birliklerinden 200 kadar esir alınacakken, başlangıçta Osmanlı yaralılarını taşımaktan vakit kalmamış, sonra da meydana gelen bu olay, onların sıhhi çadırlara sevk edilmesine engel olmuştu.

[40] Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/28. Bu çekilmeye Yüzbaşı İbrahim'i "Burada en yüksek rütbeli kim ise komutan odur; askerini geriye, şu sırtlara çek ve güvenliğini al." diyerek kendisinden üst rütbede olduğu gerekçesi ile Yarbay Saip zorlamıştır. 26 Nisan günü, dağılan ve 700'e yakın zayiat veren 19/77. Alay'ın yeniden toparlanıp düzene sokulmasına imkan olmadığı anlaşılmıştır. Bkz., Şefik Aker, **a.g.m.**, s. 265-266; İzzettin Çalışlar, **Atatürk'le İki buçuk Yıl**, Haz. İsmet Görgülü Yapı Kredi Yayını, 1993, s. 34.

üzerinde yaptığı tahkimat sayesinde tutunan İngiliz birlikleri, 6 Ağustos 1915 tarihine kadar bu tuttukları hattan bir adım bile ilerleyemezken geriye de bir adım atmamışlardır[41] (Bkz. Harita 5).

Harita 5: 25/26 Nisan gecesi Osmanlı birliklerinin durumu.

26 Nisan Günü,

19/77. Alay'ın çözülüp dağılmasını, 26 Nisan sabahı öğrenen 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, 19/72. Alay'ı ve Suyatağı'ndaki 8. Dağ Bataryası'nı hemen güney kanada yetiştirdi. 26 Nisan sabahı sahil tarafında kalan 19/57. Alay'ın iki bölüğü, Kabaksırt tarafında İngilizlerin gemi ateşleri altında kaldılar. Biraz sonra, 19/57. Alay'ın batı kanadı üzerine bir İngiliz karşı taarruzu başladı; bu saldırı sert bir şekilde karşılanıp geri püskürtüldü. Gemi ateşleri tekrar

[41] 25/26 Nisan gecesi bölgeye daha yeni yerleştirilen Makineli tüfek takımının Komutanı Mülazım-ı sani Saadet Efendi, iki yerinden yaralanarak savaş meydanından çekilmek durumunda kaldı. Bkz. Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/29.

Düztepe sırtlarına yöneltildi. Ardından İngilizler, Düztepe'ye saldırdı; fakat 19/57. Alay bu taarruzları bir saat içinde durdurdu[42].

Öğleden sonra da, 9/27. Alay'ın güney kanadı üzerine, Kırmızısırt ve Kanlısırt üzerinden Cemaldere'ye sarkan güçlü bir İngiliz taarruzu başladı. Karayörükderesi'nde taraflar birbirine girdi. l. Taburun ve Alayın ihtiyatı yoktu. 19/72. Alay'dan iki bölükle 9/27. Alay'ın merkez ve kanat kuvvetleri takviye edildi. 165 Rakımlı Tepe ve Kemalyeri çevresindeki topçular[43] bütünüyle bu kesime yöneltildiler. Hatta bu kritik dönemde Eceabat önünde yer almış bulunan Barbaros ve Turgutreis muharebe gemilerinin aşırtma atışları da Kırmızısırt - Kanlısırt üzerine hedeflenmişti. Taarruz eden İngiliz birlikleri bir alaya yakın mevcutta olmasına rağmen gece tuttukları mevziilere geri çekilmek zorunda kaldı[44] (Bkz. Harita 6).

Gece yarısı ara sıra şiddetli olmak üzere piyade ateşleri duyuluyordu. Bunun ardından İngiliz birlikleri takviye kuvveti ile Kırmızısırt'a taarruz etti. 27. Alay'a bağlı ileri karakol postası, bu taarruza karşılık vermişse de Edirnesırt'ta bulunan Osmanlı askerleri ile İngiliz askerlerinin ateşleri arasında kalarak geri çekildiler. Tekrar bu sırta çıkmak isteyen Osmanlı birlikleri, gece boyunca bu sırttan kazma ve kürek sesleri işittiler. Sabah olduğunda anlaşıldı ki, İngiliz birlikleri Kırmızısırt'ın tepesine siper yaparak yerleşmişlerdi[45].

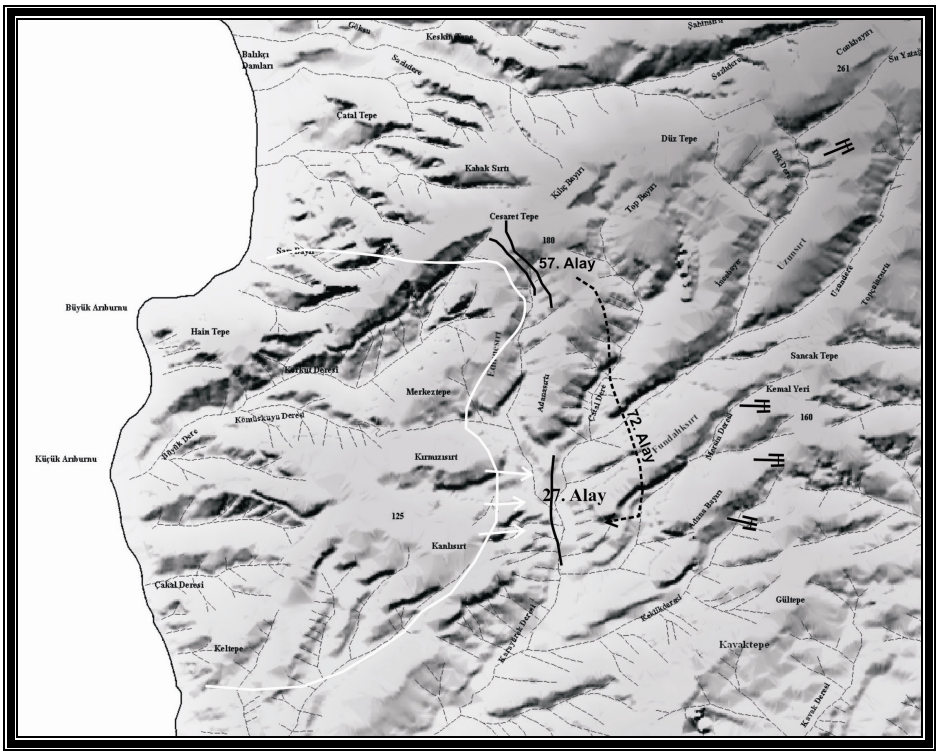
---

[42] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 110; **BDHTH**, V/2, s. 128.

[43] 7. Tümen'in 3. Topçu Taburu da 26 Nisan öğleden sonra Kemalyeri çevresindeki sırtlarda mevzilendirildi. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 52-53; Erkânı Harp Kâimmakâmı İzzeddin, "Çanakkale Muharebatı (26, 27 Nisan ve 1 Mayıs Arıburnu Muharebatı)" **Mecmua-i Askeriye**, sayı: 11, İstanbul 1920, s. 426.

[44] Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/30; Liman Von Sanders, **a.g.m.**, s. 66; **BDHTH**, V/2, s. 129-30; 26 Nisan'da, 165 Rakımlı Tepe dolaylarındaki bir sahra bataryası, daha ilk atışları sırasında Queen Elizabeth muharebe gemisinin ateşine uğramış, ağır isabet almış ve savaş yeteneğini kaybetmişti. Topçu mürettebatından bir kısmı yaralı bir kısmı ise şehit olmuştu. Bkz. Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/30; 3. Kolordu tarafından verilen emirlerle, arazi şartlarına uygun olması bakımından, sahra bataryalarının Seddülbahir bölgesine verilmesi ve dağ bataryalarının da Arıburnu bölgesinde toplanması istendi. Bkz., Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 97.

[45] Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/32.

Harita 6: 26 Nisan öğleden sonra Osmanlı birliklerinin durumu.

Gün Batarken 19. Tümen'in durumu şöyle idi[46]:

19/57. Alay (bir tabur fazla), kuzeyde (Düztepe Topbayırı - İncebayır çizisinde) yerleşmiş olarak Conkbayırı yönünü tıkamakta,

9/27. Alay (bir tabur eksik), ortada (Edirne sırtı - Karayörükderesi doğu sırtları çizisinde) olup Maltepe - yönünü tıkamakta,

19/72. Alay (bir tabur eksik), güney kanatta ve Albayraksırt'ındaki İngiliz kanadını toparlayıp baskı altına almış durumda,

9/27. Alay'ın 2. Taburu (1,5 bölük eksik), Kabatepe ve dolaylarındaki kıyılarda gözetleme ve güvenlik görevinde,

[46] **BDHTH**, V/2, s. 130.

Kullanılmaya elverişli 19/77. Alay'ın 3. Taburu, iki bölüğüyle Azmakdere - Ece Limanı bölgesini örtmekte,

19/72. Alay'ın 3. Taburu'ndan iki bölük, Tümen ihtiyatı olarak Conkbayırı'nda,

Tümen topçu mevzileri, kuzeyde Suyatağı ve büyük kısmı ile 165 Rakımlı Tepe- Kemalyeri sırtları olmak üzere Topçular sırtı uzanımının doğu yamacına mevzilenmişti. Ayrıca, Kabatepe'de bir karışık hafif batarya ve Palamutluk sırtlarında da bir obüs bataryası bulunuyordu. Tümen Muharebe idare yeri, Kemalyeri'nde kurulmuştu[47] (Bkz. Harita 7).

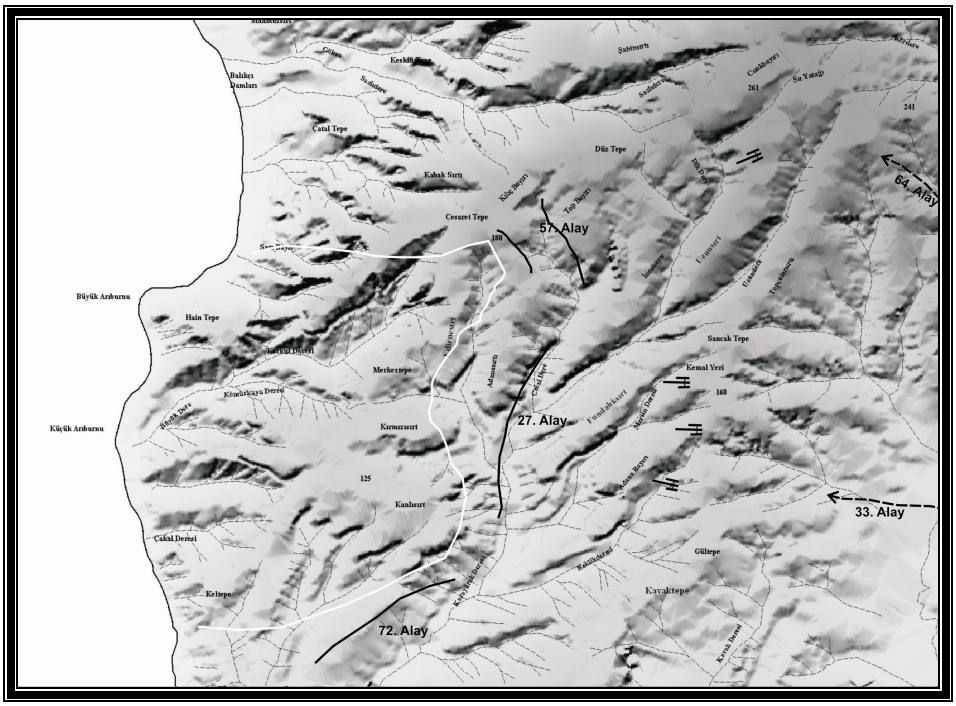
27 Nisan Günü,

27 Nisan sabahı, bütün bölükler birinci hatta olmak üzere, 3/64. Alay, 19/57. Alay'dan iki tabur, 19/77. Alay'dan üç tabur karışık olarak Cesaret tepesinden Boyun noktasına kadar olan kısımda; 9/27. Alay, Kırmızısırt'ta; 11/33 Alay ve 19/72. Alay'ın 1 ve 2. Bölüğü ise Kanlısırt'ta bulunuyordu[48].

---

[47] 19. Tümen'in cephede yer alan birlikleri arasında 19/77. Alay'ın bulunmadığı göze çarpmaktadır. Çoğu Arap erlerinden oluşan 19/77. Alay'ın savaş meydanından firar ettikleri gözlenmiştir. Şefik Aker (Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi**, 5338/H-10/23-24), 25/26 Nisan gecesi, 77. Alay'a mensup dağınık halde bir çok ere rastlamıştı. Bu erler hakkında "77. Alay'a mensup askerler fundalık ve çalılıklar arasında kalmışlar ve buraya saklanmışlar, ihanet etmişler. Esasen bu alay, bir kısım askerimizin zayiatına sebebiyet veren ateşlerinden başka bir muharebe ateşi de işitilmemiş, ne yaptığını da anlayamamıştık." demektedir. Nitekim Esat Paşa (**Çanakkale Savaşı Hatıraları**, Yay. Haz. İhsan Ilgar, Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2004, s. 52.), "72. ve 77. Alaylardan savaş alanını bırakarak gerideki çadırlara kaçan bazı Arap erlere de en şiddetli cezanın uygulanması ve bazısına da dayak atılarak yapılan şiddet gösterisi, sarsılmak üzere bulunan 19. Tümen'e taze hayat getirmişti." demektedir.

[48] Takviye birliği olarak Anadolu'ya gönderilen 64. Alay ile 11. Tümen'den 33. Alay, 25 Nisan akşamı yola çıkmış, 26 Nisan öğleden sonra Kilye İskelesi'ne çıkmaya başlamışlardı. Buradan, 3/64. Alay, 19. Tümen Kurmay Başkanı Kurmay Binbaşı İzzettin Bey'in emrinde olarak kuzey kanada gönderildi ve 19/57. Alay'ın sağında cepheye sürüldü. 11/33 Alay, güneye alındı ve 9/27. Alayla 19/72. Alay'ın arasından taarruz etmek üzere görevlendirildi. Topçu kuvvetimiz ise sadece 9. Tümen'e bağlı ve Kemalyeri'nde bulunan bir dağ bataryası ve 19. Tümen'e ait Suyatağı'ndaki bir dağ bataryasından ibaretti. 7. Tümen'e ait 2 bataryalı bir dağ taburu 19. Tümen emrine verilince kullanılabilen batarya sayısı dörde yükseldi. 19. Tümen'in sahra toplarından mesafenin yetmemesi yüzünden faydalanılamıyordu. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 54; İzzeddin, **a.g.m.**, s. 431; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.**, s. 10; **BDHTH**, V/2, s. 131.

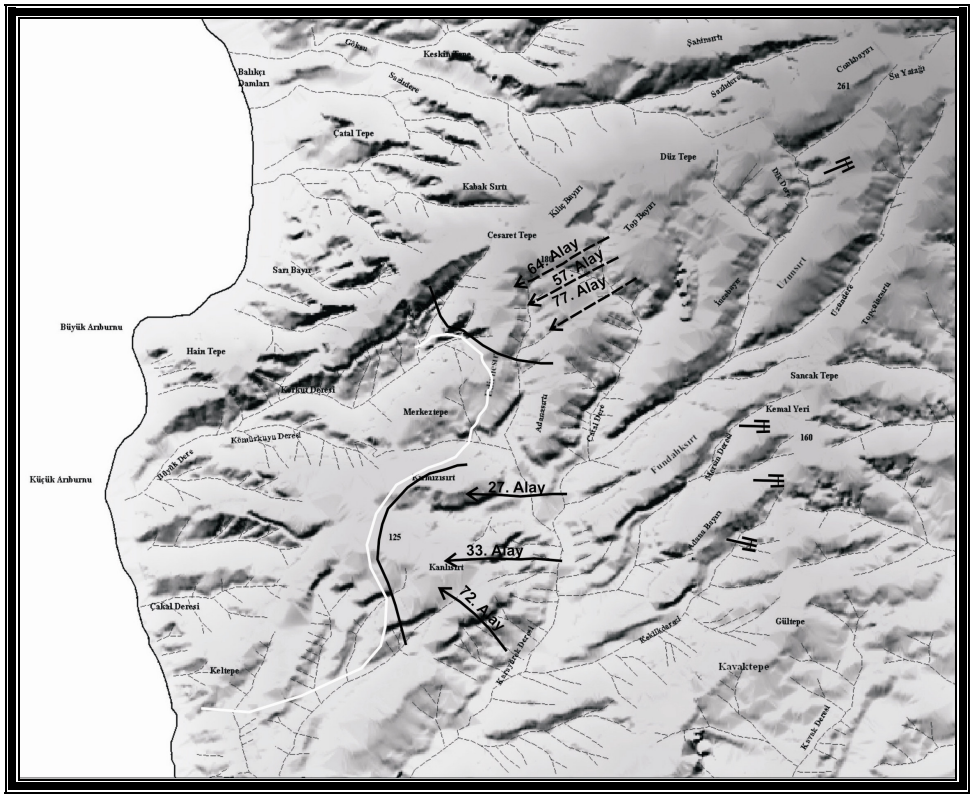
Harita 7: 26/27 Nisan gecesi 33. ve 64. Alay'ın cepheyi takviyesi.

27 Nisan günü sabah saat 07.30'da, 19. Tümen'in merkez ve güney kanadındaki birlikleri taarruza başladı. Saat 08.45'te, Kırmızısırt-Kanlısırt çizgisinden çekilen İngilizler, 25/26 Nisan geceki mevzilerine yerleşmek durumunda kaldılar. Saat 10.00'dan itibaren yeni katılan iki alayla (3/64. Alay ve 11/33 Alaylar) beraber taarruzlar akşama kadar sürdürüldü ise de bu taarruzlar, İngilizleri Cesarettepe ve Bombasırtı'nın güneyine kadar sürebilmenin ötesine gidemedi[49]. 27 Nisan günü öğleden sonraki muharebelerde, güney kanat alaylarının (19/72. ve 19/77. Alay) gerçekleştirdiği taarruzlar da epeyce zayiat verildi[50](Bkz. Harita 8).

27 Nisan muharebeleri boyunca, Turgutreis muharebe gemisi Eceabat önünden aşırma atışları ile harekâta destek verdi. Buna karşılık Kabatepe açıklarında

[49] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 55-56; **BDHTH**, V/2, s. 134-135.
[50] 19/72. ve 19/77. Alaylara taarruz emri veriliyordu; fakat ilerleme sağlanamıyordu. İngilizlerin sol kanattan (19/77. Alay Bölgesi) gelmeye başladığı görülüyor, 19/77. Alay'ın da dağılmaya başladığı anlaşılıyordu. Bu iki alaya kesinlikle yerlerini tutma emri verildi. Saat 17.05'te, 19/72. ve 19/77. Alaylardan, 19. Tümen komutanına gelen raporda, 11/33 Alay'dan iki taburun takviye için geldikleri belirtilmektedir; fakat 11/33 Alay'ın muharebeye katılması saat 18.30'u bulmuştur. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 60.

yer alan İngilizlerin muharebe gemisi Queen Elizabeth de, boğaz içindeki hedeflerini bombardıman etti[51].

Harita 8: 27 Nisan günü Osmanlı Taarruzu.

27/28 Nisan Gecesi,

Saat 21.00'den sonra 19/57. ve 3/64. Alaylar birlikte taarruza kalktılar. İlk safhada başarılı hücumlar yaparak İngilizlerin bazı siperlerine girdiyse de bir süre sonra ilerleyiş durakladı ve taarruz sonuçsuz kaldı. Öte yandan 19. Tümen, merkez kısmında, 9/27. Alay'ın mevkiini koruyup İngilizleri Merkeztepe'de tutmayı başardı.

[51] Eceabat İskelesi'ne bağlı duran Üsküdar yolcu vapuru ağır bir isabet alarak battı, can kaybı olmadı. Yine bugün Arıburnu önünde bir İngiliz nakliye gemisinin topçu ateşi ile battığı görülmüştür. Bkz. **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 90; Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 124; **BDHTH**, V/2, s. 139.

Güney kanatta ise durum yine değişmedi; 11/33. ve 19/77. Alayların taarruzları etkili olamadı[52].

28 Nisan günü,

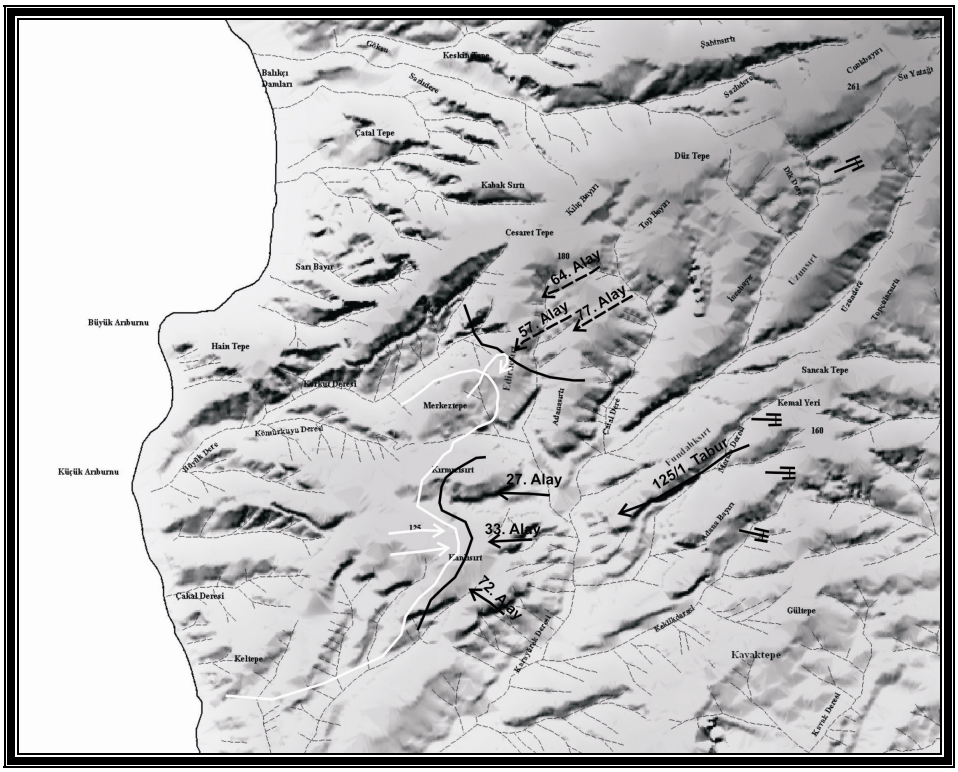
27/28 Nisan gecesi taarruzlar sonucu tutulan hatlar tahkim edilmeye başlandı (28 Nisan'daki Osmanlı kuvvetleri için bkz. Tablo 15). Mustafa Kemal[53], 28 Nisan günü sabahındaki durumu şöyle anlatmaktadır:

"İngilizler sağ tarafımız karşısında Yükseksırt'ın sahile ve güneye doğru bakan kısmında ve Kömürkapı Deresi içinde yamaçlara tutunmuş bir halde idi. Buna karşı bizim birliklerimiz Cesarettepesi'nde ve Karayörükderesi'ne hakim yerlerde bulunuyordu. Merkeztepe'deki İngilizler, tepenin gerisinde, bunun karşısındaki birliklerimiz Ortasırt'taydı. Kırmızısırt ve Kanlısırt'ın arka hattı İngilizler tarafından işgal edilmiş ve buna karşı bizim birliklerimiz Kırmızısırt ve Kanlısırt'ın doğusunda ve karşısında bulunuyordu. 11/33 Alay, iki taburuyla sol tarafı ve bir taburuyla merkezdeki 9/27. Alay'ı takviye ediyordu" (Bkz. Harita 9).

19. Tümen	57. Alay	3 Tabur	1 Dağ Bataryası (75 mm. lik 4 top)
	72. Alay	3 Tabur	2 Sahra Bataryası (75 mm. lik 4 top)
	77. Alay	2 Tabur	
3. Tümen	64. Alay	2 Tabur	
11. Tümen	33. Alay	3 Tabur	
9. Tümen	27. Alay	2 Tabur	2 Dağ Bataryası (75 mm. lik 4 top)
7. Tümen			2 Dağ Bataryası (75 mm. lik 4 top)
Çanakkale Müs. Mev. Komutanlığı			l karışık batarya (karışık çaplı 4 top) Obüs Bataryası (150 mm. lik 4 top)
Toplam:	6 Alay	15 Tabur	9 Batarya (36 Top)

Tablo 15: 28 Nisan'daki Osmanlı kuvvetleri.

[52] Yeni gelen ve araziyi bilmeyen 11. Tümen'den 11/33 Alay ile dağınıklığı bir türlü düzenlenemeyen 19/77. Alay'ın idare ve sevki zorlaştı. Üstelik yeni takviye kuvveti olarak gelen 11/33. Alay'ın da birçok erinin firar ettiği gözlendi. Özellikle bu geceki taarruzlar sırasında bu firarlar taarruzu kötü etkilemiştir. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 61.
[53] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 65.

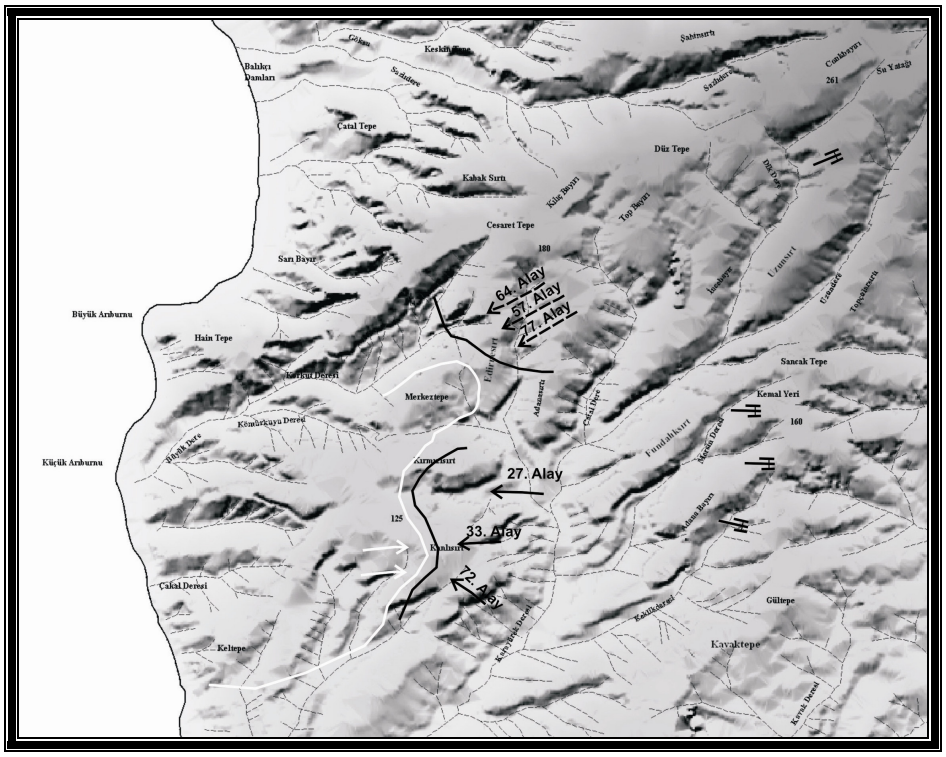

Harita 9: 28 Nisan sabahı Osmanlı birliklerinin durumu.

3. Kolordu, 27/28 Nisan gece taarruzundan sonra varılan hatların korunmasına karar vermişti. İngiliz askerleri sabah saatlerinde Düztepe'ye bir taarruz düzenlediyse de bunu 19/57. Alay geri attı. Ardından Boyun bölgesine doğru hareketlenen İngilizler biraz ilerlediyse de Osmanlı süngü hücumu sayesinde bu taarruz da durduruldu. Bundan sonra asıl tehlikeli İngiliz taarruzu Kanlısırt-Kırmızısırt üzerine yapıldı ve 11/33 Alay'ın sağ kanadı iyice açıldı. İngilizler, bu taarruzda Kanlısırt'ta ısrar ediyordu. Saat 13.30'da Kemalyeri sırtlarına yaklaşan 16/125. Alay[54]'ın 1. Taburu, bekletilmeden bu bölgeye sevk edildi. Bu taburun da saat 16.00'dan sonra bölgeye ulaştığı ve takviye görevine başladığı düşünülürse taarruzun durdurulması akşamı buldu[55] (Bkz. Harita 10).

[54] Bu Alay, İstanbul'dan yola çıkmış olan 16. Tümen'e ait bağlı bir alaydır. 27 Nisan günü Akbaş İskelesi'nden karaya çıkmaya başlayan alay; ancak 28 Nisan günü saat 05.00'de Bigalı Köyü etrafında toplanabilmiştir. Bkz. **BDHTH**, V/2, s. 145.

[55] Cephedeki zayiatın artması yüzünden İstanbul'dan 15. Tümen yola çıkarılmış ve Gelibolu'daki 5. Tümen, Eceabat'a kaydırılmıştır. 5. Tümen birlikleri, 29 Nisan sabahından itibaren güneye hareket ettirilerek Arıburnu'nda kullanılması kararlaştırılmıştı. İstanbul'dan yola çıkarılan 15. Tümen de Seddülbahir bölgesine verilecekti. 5. Tümen'in 5/14. ve 5/15. Alayları 30 Nisan'da, 5/13. Alay'ı da l

Harita 10: 28 Nisan akşamı tutulan mevziiler.

29 Nisan günü,

Taraflar bulundukları mevzilerde tahkimat ile uğraştılar. 16/125. Alay, bölge ihtiyatı olarak Kemalyeri gerisine alındı. Saat 13.45'te kuzey kanata yönelen bir İngiliz taarruzu kısa zamanda durduruldu. 29/30 Nisan gecesi, İngiliz birlikleri Kanlısırt'ta başarısız bir girişimde daha bulundular[56].

Mayıs'ta Arıburnu'na yanaşmış olacaklardı. Bölgedeki bütün kuvvetler 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in emrine verilmişti. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 65; İzzettin, **a.g.e.**, s. 12; BDHTH, V/2, s. 145-146, 150, 152; 28 Nisan 1915 saat 15.00'da Enver Paşa, cephedeki durum hakkında bilgi almak için Kemalyeri'ne gelmiştir. Bkz. Esat Paşa, **a.g.e.,** s. 94.

[56] 29 Nisan'da İngilizler Eceabat'ı bombaladı ve Kasabada yangınlar çıktı. Çıkan yangın ertesi gün de devam etti. 3000 çuval peksimet ambarı yandı. Bkz., Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 67-69; Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 131; **BDHTH**, V/2, s. 149-151.

30 Nisan günü,

İngiliz birlikleri denizden cepheyi bombardıman ettikten sonra, kuzey ve güney kanatlara yönelik başarısız saldırı harekatları yapmışlardı[57].

19. Tümen'in 30 Nisan 1915 akşam durumu şöyle idi[58]:

Kuzey kanatta (Cesarettepe doğusu - Bombasırtı): 3/ 64. ve 19/ 57. Alay.

Merkezde (Edirne sırtı): 5/14. Alay (Bombasırtı'nda).

Güney kanatta (Kırmızısırt - Kanlısırt): 9/27., 11/33. ve 19./72. Alay ile 16/125. Alay'ın 2. Taburu.

İhtiyat Kuvvetleri:

19/72. Alay'ın 3. Taburu, 19/ 77. Alay'ın 3. Taburu (İki bölüğü Anafartalar'da).

16/ 125. Alay (bir tabur eksik): Mersindere'de.

5/15. Alay (l. ve 3. Taburlar): Mübarekdere'de.

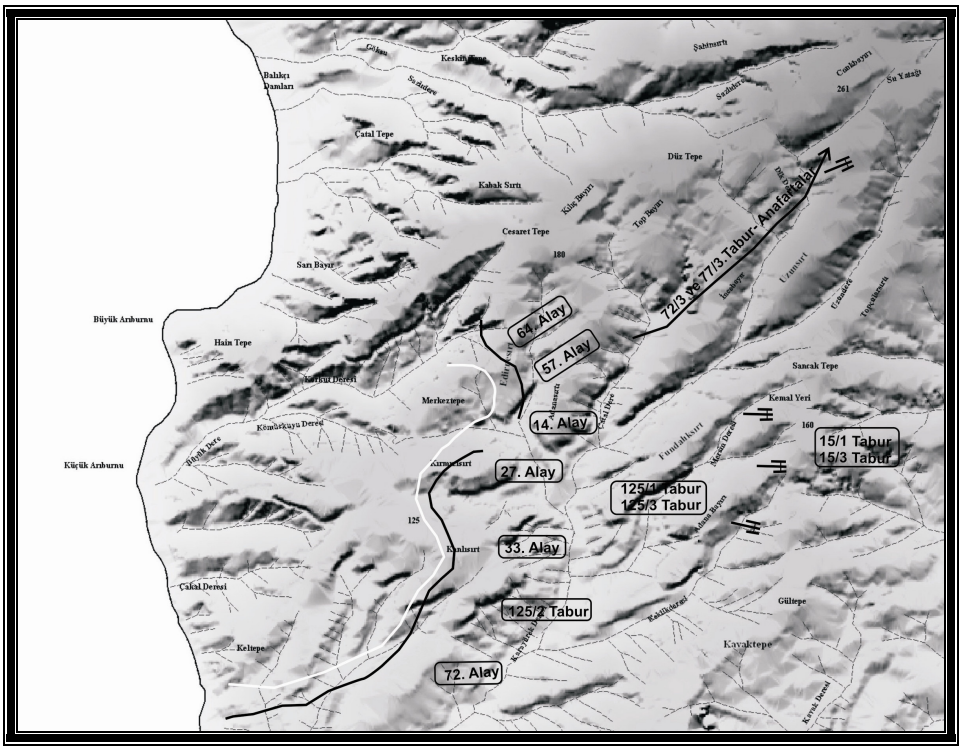
5/13. Alayı: Henüz cepheye yanaşmadı.

---

[57] Bugünün diğer olayları ise, Kabatepe önlerinde mevzi alan Lord Nelson muharebe gemisi, Çanakkale'yi bombardımana tuttu ve15 kadar merminin 6 yerde açtığı yangınlar iki gün boyunca sürdü. 3. Kolordu komutanı Esat Paşa tarafından Mustafa Kemal'e hizmetlerinden dolayı mükâfat olmak üzere, bir gümüş harp madalyası gönderildi. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 69; **BDHTH**, V/2, s. 151.

[58] Bu birliklerden başka, 16/125. Alay (iki taburlu) genel ihtiyat olarak Mersindere'de bırakıldı. l Mayıs'ta cepheye gelecek olan 5/13. Alay, Merkez Kolu gerisine yanaşacak ve Tümen ihtiyatına girecekti. Sağ taraf grubumuz, Cesarettepe ile Kesiktepe batısındaki sırtlarda; merkez grubu, Edirne Ortasırtı'nda; sol taraf grubumuz, Kırmızı ve Kanlısırt'ta. İki dağ bataryasından ibaret bir topçu grubu Suyatağı'nda; iki dağ bataryasından oluşan başka bir topçu grubu, Sancaktepe'de; üçüncü bir topçu grubu, Kemalyeri güneyinde; bir sahra grubu da Göktepe taraflarında idi. Bu harekâtın ateş gücü ve desteği, toplam 22 tüfek ile 3 sahra bataryası ve 7 dağ bataryasından ibaretti. Bataryalar güneyden kuzeye doğru Göktepe -165 Rakımlı Tepe -Kemalyeri - Conkbayırı sırtları doğu yamaçlarında mevzilendirilmişlerdi. Arıburnu bölgesindeki kuvvetlerin genel insan sayısı 18.400 kişi idi. Kabatepe - Kumtepe kıyılarına yayılmış olan 19/77. Alay ve buradaki topçularla, Anafartalar kesiminde bırakılan iki bölük de buna dahildi. Bkz., Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 73; Kadri Perk, **a.g.m.**, s. 61; **BDHTH**, V/2, s. 153, 155-156.

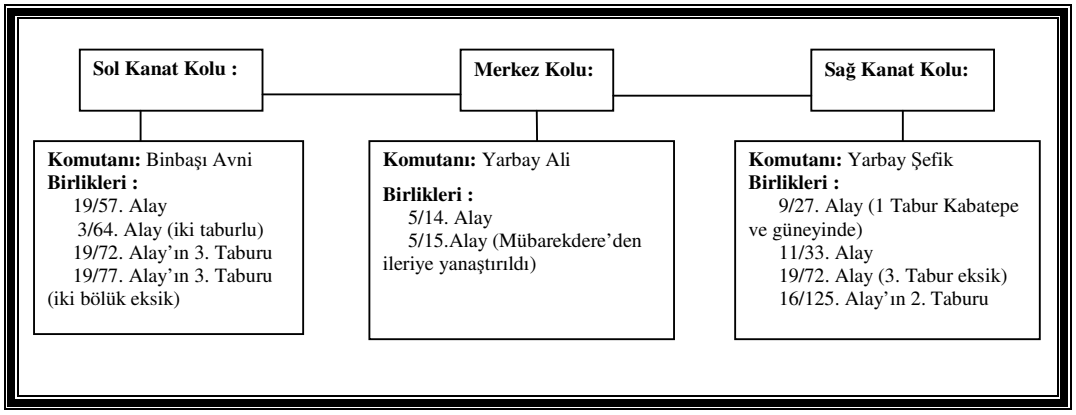
İngilizler Keltepe, Yeşiltarla, Sivritepe, Merkeztepe, Boyun, Korkutderesi arasındaki sırt ve Yükseksırt hattındaydı. Tahkim ettiği mevzilerde İngilizlerin tahmin edilen kuvveti, 23-28 taburdan ibaretti[59] (Bkz. Harita 11).

Harita 11: 30 Nisan akşamı Osmanlı birliklerinin durumu.

1 Mayıs'ta yapılacak Osmanlı taarruzun ilk hedefi Bombasırtı batısı - Boyun noktası - Merkeztepe hattı idi. Bundan sonraki harekât Haintepe ekseninde geliştirilecekti. Bölgede, bir tümenin ayrı ayrı sevk ve idare edemeyecek sayıda alay ve taburlar olduğu için kol teşkilâtı kuruldu. Buna göre oluşan kol düzeni aşağıda gösterilmiştir[60] (Bkz. Tablo 16):

[59] Mustafa Kemal'in, 27 Nisan'da esir alınan düşman askerlerinden öğrendiğine göre; Arıburnu'ndaki düşman kuvveti 5 Avustralya, 2 Zeland ve bir bahriye livasından ibaret 33 000 kişi idi. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 75.
[60] **BDHTH**, V/2, s. 155-156; 164.

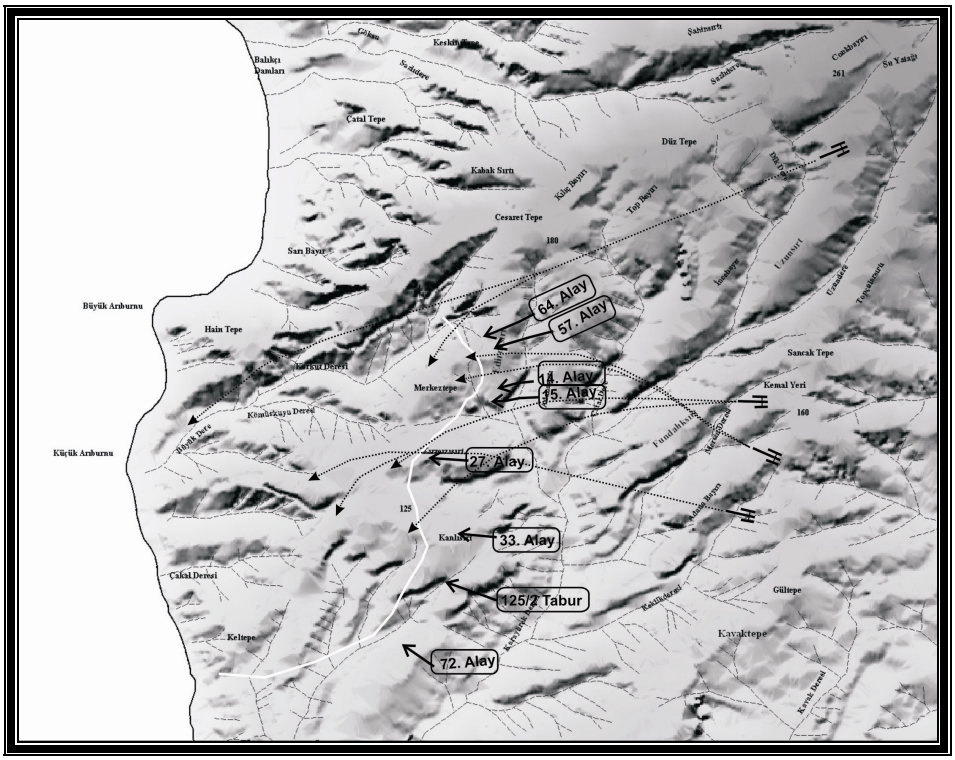
Tablo 16 : 1 Mayıs'taki Osmanlı kol teşkilatı.

2. 2. Kuzey Bölgesi Mayıs Ayı Muharebeleri

l Mayıs Günü,

l Mayıs sabahı saat 05.00'te, Osmanlı bataryaları, bizzat Mustafa Kemal'in gösterdiği İngiliz mevzilerine, hep birden ateş açtılar. Suyatağı grubu, Yükseksırt ve İngilizlerin ihraç iskelelerini; Sancaktepe grubu, Sivritepe ve Kanlısırt'ı; Kemalyeri güneyindeki grup, Merkeztepe ve Boyun bölgesini; Sahra Grubu da İngiliz mevzilerinin gerilerini bombardıman etti[61]. 15 dakika sonra, Merkez Kolu ve Sol Kol birlikleri taarruza geçtiler. İngiliz donanması da bütün topçusu ile ateşe başladı. Bu bombardıman güney kanat birliklerimizin üzerine yükleniyor ve bir kısmı ile de daha gerileri tarıyordu. Merkezdeki 5/14. Alay, karşısındaki İngiliz siperlerine 200 metre kadar yaklaştı. Fakat, Boyun noktası ile Merkeztepe arasında bulunan İngilizlerin ağır makineli tüfeklerinin ateşi arasında kalarak durdurdular. Bunun üzerine Kemalyeri'nden taarruzu izleyen 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, Merkez kesimine topçu ateşi desteğini arttırdı. Ayrıca, sağ kolun, Boyun noktası; sol kolun; Merkeztepe güneyine doğru baskılarını artırmalarını istedi. Buna rağmen harekatın hızı kesilerek durdu[62] (Bkz. Harita 12).

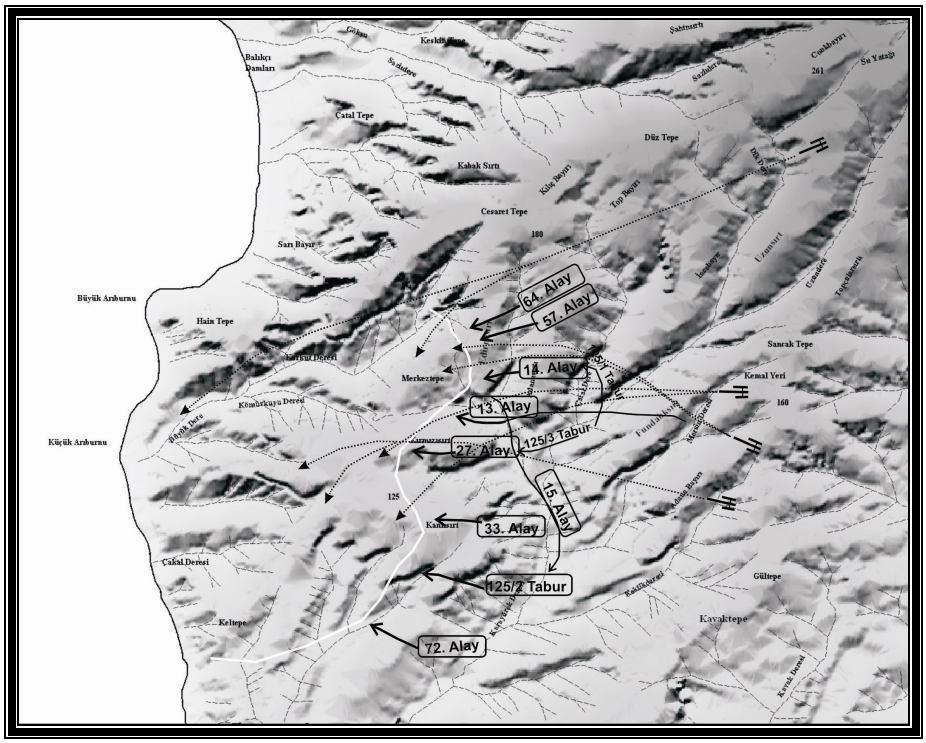
[61] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, , s. 75.
[62] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 76-77; **BDHTH,** V/2, s. 158.

Harita 13: 1 Mayıs günü öğleden önceki muharebeler.

Her üç kesimdeki taarruzların ileriye götürülemediğini öğrenen Yarbay Mustafa Kemal, elindeki ihtiyatlardan bazılarını saat 10.30'da verdiği bir emirle muharebeye sürdü. 16/125. Alay'ın bir taburunu 5/14. Alay'ın, diğer taburunu 9/27. Alay'ın ihtiyatına aldı. 5/15. Alay'ı, 16/125. Alay'ın bulunduğu yere; 5/13. Alay'ı ise 5/15. Alay'ın bulunduğu yere kaydırdı. Kabatepe'de bulunan 19/77. Alay'a ait 15 cm.lik batarya ile 5. Sahra Alayı'nın 2. Taburu'nu, İngilizlerin sağ tarafını ve gerisini ateş altına almakla görevlendirdi. Akşama kadar süren taarruzda bir sonuç elde edilemedi[63] (Bkz. Harita 14).

[63] Gündüz muharebelerinde, ileri hat birlikleri yakın mesafelerdeki süngü hücumu ve çoğu yerde 20 metreye kadar sokulmuşlar ve böylece mevzilenip kalmışlardı. Hatta, bazı noktalarda her iki taraf arasında 8-10 metreye kadar yakınlaşılmıştı. Bu yüzden 1/2 Mayıs gecesi için tekrar bir taarruz yapılmıştır. Saat 24.00'te Sol Kol birlikleri ve saat 02.00'de de Merkez Kol ile Sağ Kol birlikleri taarruza geçmişler; fakat taarruz bir sonuca ulaşmamıştır. 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, saat 03.00'ten itibaren gönderdiği emirlerle bütün cephedeki taarruzları durdurmuştur. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,**, s. 78, 80; **BDHTH**, V/2, s.159-160,161.

Harita 14: 1 Mayıs akşamı Osmanlı birliklerinin durumu

Bir gün ve bir gece devam eden 1 Mayıs taarruzları sırasında Arıburnu bölgesinde yer alan sadece üç alayın zayiatı 1910 kişi idi[64](Bkz. Tablo 17).

	Subay	Er
11/33. Alay	7	361
1/13. Alay	6	604
5/15. Alay	12	920
Toplam	25	1885

Tablo 17: 1 Mayıs taarruzunda üç alayın zayiatı.

İzzettin (Çalışlar) Bey[65]'e göre, İngilizlerin bu taarruzda 800 kişi zayiat verdikleri düşünülmektedir.

[64] **BDHTH**, V/2, s.162.
[65] İzzettin Çalışlar, **a.g.e.**, 35.

2 Mayıs günü,

Saat 09.00 civarında İngilizler sağ kanatta taarruz etti. Bunun üzerine merkez ve sol kanattan İngilizlerin dikkatini çekmek için karşı ateş açıldı. Aynı günün gecesi sol kanattaki 16. Tümen'e bağlı 16/125. Alay, 2/3 Mayıs saat 03 00 civarında karşı taarruza uğradı. İhtiyat almamasına rağmen İngilizleri ilerlediği yerden Korku Deresi'ne kadar attı[66].

3 Mayıs günü,

Korkuderesi'ne inmek zorunda bırakılan İngiliz birlikleri, burada, Yeşiltarla ve güneyinde siperler oluşturmaya başladılar. Özellikle sağ kanat cephesinin karşısında, Korku Deresi civarını güçlendiriyorlardı. İngilizlerin bu girişimini bozmak için topçular ateşe devam ettiler. Özellikle Kabatepe'deki 5. Alay'ın Sahra Taburu ile İngilizlerin sağ tarafına ve Arıburnu'na etkili ateşler açtılar[67].

4 Mayıs günü,

İngilizler 400 kadar asker ile 19/77. Alay'ın bulunduğu Kabatepe'deki gözetleme ve topçu birliklerine baskın yapmak amacıyla saldırdılar. Kabatepe'nin gerisine mevzilenmiş karışık batarya (mantelli ve nordanfilt) ve sahra bataryası vardı. İki İngiliz kruvazörü, bu bataryaya ve Palamutluk Sırtı'nı bombalamaya başladı. Karaya çıkmaya çalışan İngiliz birliklerini gören Osmanlı askerleri, ateşe başladılar.

---

[66] 2 Mayıs sabahı, İngilizlerin bir muharebe gemisi, Gelibolu kasabasını bombardıman etti. 500 yataklı Gelibolu Hastanesi'nin bombalanması üzerine buradaki erzak ve cephane depoları, Akbaş, Nara ve Lapseki'ye taşındı. Yaralı ve hastaların çoğu Tekirdağ'a taşındı. Çanakkale Boğazı'nı geçmek isteyen Fransız Joule denizaltı gemisi ateş altına alınmış ve bu sırada bir torpile çarparak batmıştır. Ayrıca 2 Mayıs günü, Gelibolu Seyyar Jandarma Alayı 4. Bölük Komutanı Yüzbaşı Hacı Mehmet'in verdiği muharebe raporuna göre, İngilizlerin Lalatepe'ye asker çıkararak orada gözetleme yapan iki manga kadar askeri esir aldıkları anlaşılmıştır. Bkz. Atase Arşivi, **Bursa Jandarma Alayı Harp Ceridesi,** 5776/H-1; Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 89; **BDHTH**, V/2, s.163. **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 95-96; **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri,** s. 318.

[67] 1 Mayıs taarruzunda İngilizlerin Boyun noktasında elde ettiği bir siperin, 5/14. Alay'ı yandan ateş altına alabilmesi sebebiyle, bombalarla bu siper üzerine gidilerek oradaki İngilizlere ait makineli tüfek susturulmuş ve bu siper kısmen boşaltılmıştır. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 90-94.

Bu ateş sırasında barınamayan ve 14 askerini kaybeden İngiliz kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldı[68].

4/5 Mayıs gecesi,

Arıburnu bölgesinin kuzey kanat kesimindeki Osmanlı birlikleri, Korkudere doğu yamaçlarındaki İngiliz mevzilerine bir hücum düzenlediler. Bombalarla girişilen ani süngü hücumu ile İngilizlerin ön siperleri bastırıldı[69].

5 Mayıs günü,

İngilizlerin karaya yeni birlikler çıkararak bunlardan bir taburunu sağ tarafa yolladığı, bundan başka bir sahra bataryasını da ileri hatta yollamakta olduğu anlaşılmıştı. İleri hat mevzilerinde, askerlerimiz, İngilizlerin makineli tüfeğinden çok rahatsız oluyordu. Bu yüzden Kanlısırt'a iki, Edirne Sırtı'na iki ve 180 Rakımlı Tepe güneyine de dört dağ topu sürülerek ileri siperler bölgesinde mevzilendirildi. Bu topların hedefi İngilizlerin makineli tüfek yuvalarıydı. Kabatepe'deki topçu grubunun iki sahra bataryası ile güçlendirilmesi, Anafartalar batısındaki İsmailoğlu Tepesi'ne bir sahra bataryası ve Kocaçimentepesi'nin hemen batısına düşen Abdalbayırı'na bir dağ bataryası konulması yoluna gidildi. Ayrıca, Çamlık'ta bulunan ve İngiliz savaş gemilerinin bombardımanı ile tahrip edilen iki 150 mm. lik obüs yerine, 105 mm. lik iki obüs yerleştirildi[70].

5/6 Mayıs gecesi,

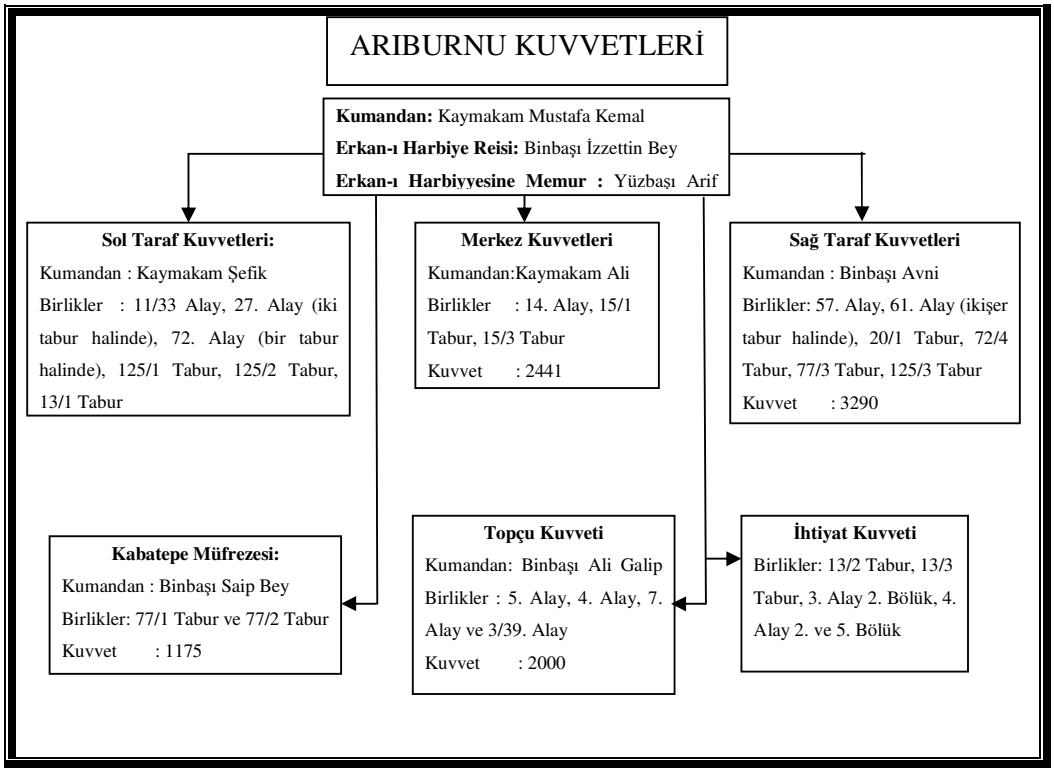
19/57. Alay'ın 2. Taburu, hücum ederek İngiliz mevzisinden bir siperi tutup bu baskın sonucu 200 tüfek ve bir mitralyöz ele geçirildi[71].

---

[68] **BDHTH**, V/2, s.164-165; İzzettin Çalışlar, **a.g.e,** 36.
[69] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 95.
[70] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 97; **BDHTH**, V/2, s.166-167.
[71] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 97; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 37.

6 Mayıs günü,

İngilizler, karaya çıkardığı bataryaları ile özellikle Kanlısırt mevzilerini devamlı olarak ateş altına aldı. Ayrıca İngilizler, Şehitlertepesi'ndeki kuvvetlerini güçlendiriyordu. Bugün saat 04.00'den sonra, İngilizlerin asker yüklü iki gemisinin, Arıbunu'na, Haintepe'nin batı tarafındaki iskeleye yanaştığı görüldü. 5 Mayıs'tan itibaren Kol düzeni değiştirildi ve aynı kesimlerdeki komutanlıklara Kuvvet Komutanı denildi. Albay Mustafa Kemal, Arıburnu Kuvvetleri Komutanı adını aldı ve 6 Mayıs'ta, Arıburnu'ndaki Osmanlı kuvvetlerinin komuta düzenleri değişti [72] (Bkz. Tablo 18).

Tablo 18: 6 Mayıs 1915'te Arıburnu Kuvvetleri

[72] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 99-100.

7/8 Mayıs gecesi,

Saat 21 00'de, sağ kanat kuvvetlerinden 19/57. Alay'ın 2. ve 3. Taburu ile 19/72. Alay'ın 3. Taburu, İngiliz siperlerine hücum ederek ele geçirdi. Bu hareket sırasında İngilizlerin karşı taarruzu, Cesarettepesi'ndeki Mehmet Çavuş Müfrezesi tarafından durduruldu[73]. Öte yandan, Kanlısırt-Kırmızısırt hattını korumak için, Karayörükderesi'nin güvenliğini tehdit eden ve İngilizler tarafından devamlı olarak kuvvetlendirilen Şehitler Tepesi'nin ele geçirilmesi için, başlarında 16/125. Alay'dan Üsteğmen Saffet'in bulunduğu 140 kişilik bir fedai müfrezesi, saat 22.00'de harekete geçtiyse de epeyce zayiat verdiğinden bu baskın harekatından bir sonuç alınamadı[74].

8 Mayıs günü,

İngilizlerin Kumtepe kuzeyindeki sahil tarafında balon uçurarak o bölgeyi gözetlediği görüldü. 19/72. Alay'ın 3. taburu, Merkez kuvvetlerinden bir bölüğün de yardımıyla, Boyun noktası ile kuzeyindeki siperlere taarruz ettiyse de başarılı olamadı[75].

9 Mayıs günü,

Saat 23.00'de, İngilizler, sağ kanat ile merkez arasında kalan Bombasırt'a taarruza başladı. Osmanlı siperlerinin içine kadar yaklaşan bu taarruzlarını beş kez tekrar eden İngiliz birlikleri başarı sağlayamadı[76] .

---

[73] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 103.

[74] Çalışlar (**a.g.e.,** 37), bu müfreze sayısını 137 kişi olarak verir. Ayrıca Bkz., Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 147; İzzettin, **a.g.e.**, s. 15; **BDHTH**, V/2, s.170; Kadri Perk, **a.g.m.**, s. 62.

[75] Mustafa Kemal, **a.g.e**, s. 105-106.

[76] Sabaha karşı 5/14. Alay'ın sağ tarafında bir siperi zapteden İngilizler, yan ateşlerimiz sonucu bu siperi terk etmeye mecbur kaldı. İngiliz askerlerinden siperlerimizin önünde ve içinde kalan yaklaşık 600 kadar cesedi, onların bu geceki taarruzları sırasında, yaralılar da hesap edilirse, yaklaşık 2000 kişi zayiat verdiği tahmin ediliyordu. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 107-108; **BDHTH**, V/2, s.171; Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** 37 s. 151; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** Bu taarruzlar sırasında İngiliz kuvvetlerinin kullanıldığı bomba çeşitleri ve bunlara karşı alınacak tedbirler hakkında bkz. **Gelibolu Şibh-i Ceziresinde Düşmanın Kullandığı Muhtelif Cins Torpil ve Bombaları Hakkında Malumat ve Bunlara Karşı Tedabir-i Tahaffuziye**, Matbaa-i Askeriye, 1332/1916.

10 Mayıs günü,

Cephede ortalama 15-20 bin askeri bulunan İngilizlerin Arıburnu'ndan bir çok yaralı nakliyatı yaptığı görülmüştür[77].

10/11 Mayıs gecesi,

İngilizler, Bombasırt ile Kırmızısırt'a karşı keşif kolları ile faaliyette bulunmuş ise de, Bombasırt'ta 5/14. Alay'ın sağ kanadına karşı keşif yapmak isteyen İngiliz askerleri engellenerek Kırmızısırt'a karşı olan faaliyet de sonuçsuz bıraktırıldı[78].

11 Mayıs günü,

İngilizlerin geceleri keşif amacıyla Osmanlı savaş hattına girdikleri görülmektedir. Öğleden sonra Başkumandan Vekili Enver Paşa, Kolordu Kumandanı Esat Paşa, Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Kâzım Bey Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Fahri Bey, İsmet Bey, Kemalyeri karargâhına geldiler. Cephenin durumu ve savaşın gidişatı hakkında bilgi edindiler, bir saat sonra geri döndüler[79].

11/12 Mayıs gecesi,

Cephede Bombasırt ve Boyun noktasına şiddetli ateş faaliyeti oldu[80].

12 Mayıs günü,

Cephede topçu mücadelesi ve piyade ateşi olurken sağ kanatta yeni siperler meydana getirildi. Öte yandan İngilizlerin Arıburnu'na yeni birlikler çıkarmakta

---

[77] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 108; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 38.
[78] Mustafa Kemal, **a.g.e**,s. 110.
[79] 10 Mayıs günü, Arıburnu bölgesi için takviye kuvvet olan 2. Tümen, İstanbul'dan vapurlara bindirildi. İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 37; **BDHTH**, V/2, s.184.
[80] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 115.

olduğu gözlendi. 12/13 Mayıs gecesi, İngilizler, cephenin birçok noktasını ateş altında tutmaya çalıştı[81].

13 Mayıs günü,

İngilizler, yine Arıburnu'na asker çıkarmaya devam ederken İngiliz iskeleleri ateş altına alınarak hasar verilmeye çalışıldı. Bu arada Osmanlı siperleri güçlendirilerek Kırmızısırt'ta lağım kazılmaya başlandı[82].

Mayıs ayının ilk günlerinde itibaren İngiliz birliklerinin Kanlısırt'ı sürekli ateş altında tutmaya çalıştıkları ve daha çok Bombasırt-Boyun Noktası mevkiini zorlamaya yönelik girişimleri olduğu, bir taraftan da yeni birliklerle cephesini sürekli takviye ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum cephe savaşının daha çok sağ kanatta yoğunlaşacağının bir işareti gibidir. Nitekim, **13/14 Mayıs gecesi**, İngilizler saat 01.30'da Bombasırt'a ve sağ taraf kuvvetlerinin sol taraflarıyla, merkez kuvvetlerinin sağ tarafına karşı birbiri ardına üç kez hücum etti. 5/14. Alay'ın 2. Taburu ile 16/125. Alay'ın 3. Taburu tarafından İngiliz birlikleri geri püskürtüldü[83].

15 Mayıs günü,

Saat 04.55'te, İngilizlerin, Ağıldere sırtlarına çıkıp siper kazdığı görüldü. Daha sonra İngilizlerin Mahmuzsırt'ı işgal ettiği anlaşıldı. Ayrıca üç tabur kadar

---

[81] Bazı küçük girişimlerde bulunan İngilizler durdurulmuştur. Hatta Cesarettepe siperimize karşı kullanılmakta olan İngilizlerin mitralyöz tüfeği, bir keşif kolumuz tarafından geri alınmaya mecbur ettirilerek, bu bölgede kalan ve mitralyöz tüfeğinin cephanesi olan şeritler ve sandıklar ele geçirilmiştir. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.**,s. 120.

[82] Ayrıca bugün, Morto Limanı'nda bulunan İngiliz Goliath zırhlısına Muavenet-i Milliye adlı Osmanlı torpidobotu ile hücum edilmiş ve aldığı üç isabet sonucu bu zırhlı batmıştır. Bkz. **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 102; Liman Von Sanders, **a.g.m.**, s. 73-74; **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, s. 320; Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 121. Alman Teğmen Müller'in verdiği konferans metnini içeren, Çanakkale Savaşlarında etkisi çok büyük olan lağım faaliyetleri hakkında bilgi için Bkz. Bruh Müller, **Çanakkale Harbinde Lağım Muharebesine Dair Elde Edilen Tecarib**, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1916.

[83] Siperlerimizin önünde 300 kadar ölü sayılmış ve genel İngilizler zayiatı 1500 kişi tahmin edilmiştir. 200'den fazla tüfek ve bir çok kürek gibi teçhizat ele geçirilmiştir. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 122; **BDHTH**, V/2, s.172; **Çanakkale Muharebeleri I**, s.116. Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 160; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 37.

asker ile sağ kanat mevziilerine baskın yapan İngiliz birliklerinin hücumları sonuçsuz kalmıştır[84].

15/16 Mayıs gecesi,

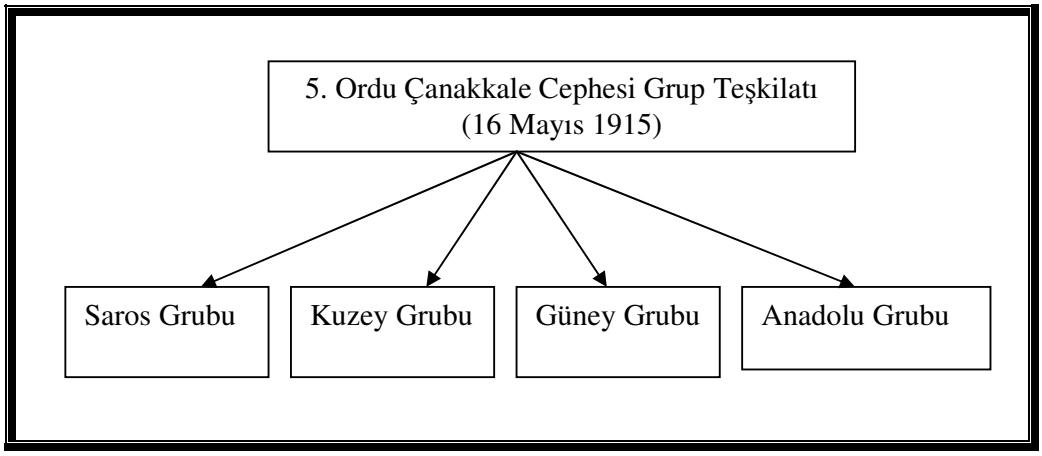
İngilizler, sağ kanat ve merkez cephesine bomba ve piyade ateşlerinden sonra hücum girişiminde bulundu ise de durduruldu. İngilizlerin merkez kuvvetlerine karşı ateş faaliyeti hemen bütün gece dokuz saat boyunca devam etti[85].

Arıburnu bölgesindeki muharebe alanına yeni alayların katılması, bazı birliklerin mevcudunun çoğunu kaybetmesi ve birbiri ile iç içe giren birliklerin kontrolünün zorlaşması nedeniyle tüm Çanakkale savunmasında emir ve komuta değişikliği yapılmıştır. Buna göre 5. Ordu'nun bölgeler arası grup teşkilatı Anadolu Grubu, Güney Grubu (Alçıtepe ve güneyindeki kuvvetler), Kuzey Grubu (Arıburnu ve Anafartalar'daki kuvvetler) ve Saros Grubu olarak belirlenmiştir (Bkz. Tablo 19). Buna göre, Kuzey Grubu Komutanlığı'na 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa görevlendirildi. Bu grubun sorumluluk sınırı, kuzeyde Despot Limanı'ndan güneyde Kumtepe'ye kadar uzanıyordu . Kuzey Grubu Emrindeki Birlikler, 19., 5. ve 16.[86] Tümenler ile 3., 7., 9. ve 15. Tümenlerden bazı birlikler ve Gelibolu Jandarma Taburu idi. Gelibolu Jandarma Taburu, Despot Limanı - Ağıldere arasındaki kıyıların gözetleme ve güvenliğinden sorumluydu. 19., 5. ve 16. Tümenlerle diğer tümenlerin bazı birlikleri Ağıldere - Kabatepe kuzeyi arasında ve Arıburnu kesimini savunma ile meşgul idiler. 19/77. Alay (bir tabur) *Kabatepe Müfrezesi* adı ile Kabatepe kuzeyi - Çamtepe kıyı şeridinde, 15/45. Alay'ın 3. Taburu da *Kumtepe Müfrezesi* adı ile Çamtepe - Kumtepe dolayları arasındaki kıyılara yayılarak güvenlikten sorumlu tutulmuştu[87]. 16 Mayıs sabahından itibaren grup teşkilatı bu düzeni almış oldu. Yeni

---

[84] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 122.
[85] Saat 12.30'da bir Fransız zırhlısı Yeniköy, Bolayır civarına etkisiz 40 kadar mermi atmıştır. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 123; **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 117.
[86] Başkomutanlığın 26 Nisan 1915 tarihinden itibaren bölgeye göndermeye başladığı birlikler arasındadır. 2 mayıs 1915'te aldığı emir üzerine 5 Mayıs'ta Büyük Anafarta Köyü'nün altı kilometre kadar doğusundaki Kum Köyü'ne gelen 16. Tümen, Arıburnu cephesinin sağ kanadı gerisine yanaşmış bulunuyordu. Bkz. **BDHTH**, V/2, s.175.
[87] **BDHTH**, V/2, s.173-178.

duruma göre, Arıburnu cephesini üç piyade tümeni (19. Tümen kuzey kanatta, 5. Tümen merkezde ve 16. Tümen güney kanatta) tutuyordu.

Tablo 19 : 5. Ordu'nun bölgeler arası grup teşkilatı.

16 Mayıs günü,

Cephede İngilizlerin büyük bir girişimi olmadı. Cemaldere civarına yerleştirdiği makineli tüfek ve bomba toplarıyla Osmanlı birliklerinin sol tarafını rahatsız etti. İstanbul'dan ihtiyat için gönderilen 2. Tümen cepheye ulaştı[88]. 16 Mayıs günü Kuzey Grubu Komutanlığı, 19/72. Alay'ın sağ tarafta, 16/125. Alay'ın sol tarafta 5/13. Alay'ın merkezde toplanmasını; 16. Tümen'in (16/47 ve 16/48. Alaylar) Kavakdere'ye naklini emretti[89].

[88] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 123; **BDHTH**, V/2, s.184.
[89] Esat Paşa, **a.g.e.,** s. 108; Burhanettin, **Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi. Arıburnu Şimal Grubu Muharebatı**, 2. Kısım, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336/1920, s. 21. Bu naklin icrası hakkında 16/48. Alay'ın 2. taburuna mensup olan Emin Çöl'ün hatıraları için bkz. Emin Çöl, **Çanakkale-Sina Savaşları**, Güryılmaz Matbaası, Ankara 1977, s. 27-30. 77. Alay Komutanlığı'ndan 19. Tümen'e gönderilen rapora göre, topçularımız tarafından yapılan bir ateş isabeti sonucu, bir İngiliz nakliye gemisi yaralanmış ve içerisindeki malzeme sandallarla kıyıya çekilmiştir. Bkz. Atase Arşivi, 4529/24/2.

17 Mayıs günü,

Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa, karargâhını Maltepe'den kaldırarak Kemalyeri'ne taşıyan Esat Paşa, akşama doğru karargâhı ile birlikte Kemalyeri'ne gelerek kumandayı eline aldı ve Mustafa Kemal'e başarılarından dolayı *Arıburnu Muharebatı Hatıratı* olarak padişah adına bir kıta altın liyakat muharebe madalyası; Erkan-ı Harb İzzet Bey'e de gümüş muharebe imtiyaz madalyası verdi[90]. Esat Paşa'nın Kemalyeri'ne gelerek yeni teşkilatlanmaya göre kumandayı eline alması ile beraber, Mustafa Kemal Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığı'ndan alınarak 19. Tümen komutanlığı'na geçti. Konu ile ilgili Mustafa Kemal şunları söylemektedir[91]:

"Bu andan itibaren 25 Nisan'dan beri bulunduğum Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığım son bulmakta, saat 09.30'dan sonra karargâhımla birlikte 19. Tümen karargâhı olarak seçtiğim 180 Rakımlı Tepe'nin güneyine gittim ve 19. Tümen Komutanlığı'nı üstüme aldım."

17 Mayıs günü, İngilizlerin büyük miktarda asker çıkardığı görüldü[92]. Öte yandan, Osmanlı tarafında bazı düzenlemelere gidilmiş ve sol taraftaki 19/72. Alay, sağ tarafa alınarak Çataldere civarlarına ve 180 rakımlı sırtın doğusuna yerleştirildi. Ayrıca 16/125. Alay'ın 3. Taburu, Kırmızısırt'taki alayına katıldı. 15/45. Alay'ın 3. Taburu 180 Rakımlı Tepe'nin güneyindeki dereye, sağ taraf mıntıkasının sol tarafının gerisine yerleştirildi. Bu arada 16. Tümen'in bütün birlikleri Arıburnu cephesine yanaştı; 2. Tümen de Kuzey Grubu'na katılma emri aldı[93].

Saat 13.50'de 5. Ordu, Kuzey Grubu'na gönderdiği emirle[94] "Taarruzun 19 Mayıs 1915 Çarşamba günü sabah 04.40'da yapılacağını, taarruz için 2. Tümen'in tamamının (3.) Kolordu emrine verilmiş olduğunu; 2. Tümen'in 18 Mayıs akşamı

---

[90] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 130. **BDHTH**, V/2, s.179.
[91] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 133.
[92] Saat 11.20'de verilen bir rapora göre, İngilizlerin 3 torpido ve 6 nakliye vapuru dolu askeri karaya çıkarttığı bildiriliyordu. Ayrıca bugün bir İngiliz zırhlısı öğleden önce İsmailoğlu Tepesi'ni bombardıman etmişti.Bkz. **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 119.
[93] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 127-135; **BDHTH**, V/2, s.189; Kadri Perk, **a.g.m.**, s. 72.
[94] Burhanettin, **a.g.e.,** s. 22.

karanlık basarken saat 19.40'da Sarafim'den Kuzey Grubu'na hareketle doğrudan doğruya taarruz edeceği mevziye gideceğini; bugün (17 Mayıs) 2. Tümen kumandanıyla Topçu Alay Kumandanlarının 2. Tümen'in sevk ve idaresi hakkında bilgi almak ve akşam birliklerinin başına geri döneceklerini; bu akşam, ertesi sabah ve ertesi akşam topçu ateşinin devamını" bildirdi.

19 Mayıs'ta yapılacak genel taarruz için hazırlıklar başlamıştı. Arıburnu cephesi, kuzeyden güneye doğru 19., 5. ve 16. Tümen sorumluluğuna veriliyordu. Kocaçimentepesi hemen doğusu dolaylarındaki 16. Tümen, cephenin güney kanadına sürülerek bir alayı ile Kanlısırt'ı teslim aldı. 19 Mayıs günü yapılması kararlaştırılan genel taarruzda vurucu kuvvet 2. Tümen olacaktı. Bu Tümen, Kuzey Grubu Komutanlığının emriyle önce Kemalyeri doğusuna yanaştırıldı ve 18 Mayıs akşamı karanlık bastıktan sonra tekrar ileriye alınarak Kırmızısırt'a gönderildi[95].

18 Mayıs günü,

Kabatepe Müfrezesi'nden 77. Alay Kumandanı Binbaşı Saib'in Kuzey Grubu Kumandanlığı'na gönderdiği telgraf metinlerine göre[96], Arıburnu açıklarında birçok harp gemisinin hareketli bulunduğu ve bunların özellikle Kabatepe'ye ateş ettiği anlaşılmaktadır. Kemikli Burnu ile Kabatepe açıklarında İngilizlere ait 5 Harp Gemisi, 5 Torpido ve 7 Nakliye Gemisi görülmüştür. Sabah saat 04.30'dan itibaren Osmanlı topçuları, bu gemilere ateş etmeye başlamıştır. Bu gemilerin iki bölükten fazla takviye kuvvetini karaya çıkardıkları görülmüştür.

18 Mayıs saat 20.00'da Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'nın, 19 Mayıs Arıburnu taarruzu için verdiği emre göre[97]:

"İngilizler, Arıburnu'nun bir kilometre doğusunda 23 günden beri tuttuğu mevziindedir. Bu mevzi, Çakaldere'nin 300 metre kadar güneyindeki Küçüktepe'den

[95] **BDHTH**, V/2, s.191.
[96] Atase Arşivi, 4528/2/3; 4528/2/4; 4528/2/6; 4528/4/19; 4528/4/20.
[97] **BDHTH**, V/2, s.193-194. Ayrıca Bkz. Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 164-165; Burhanettin, **a.g.e.,** s. 23.

başlayarak kuzeye doğru Kanlısırt - Kırmızısırt - Merkeztepe - Korku Deresi'nin kaynak kısmından geçerek 122 Rakımlı sarp yarlarda son bulur. 19 Mayıs saat 03.30'da baskın başlayacak. Baskın, tam bir soğukkanlılık ve sessizlik içerisinde yalnız süngü ile yapılacaktır. 19. Tümen, İngilizlerin kuzey kanadına, 5. Tümen İngilizlerin merkezine, 2. Tümen Kırmızısırt - Kanlısırt üzerindeki Yeşiltarla doğrultusundan İngilizlerin merkezi ile güney kanadı arasına, 16. Tümen de Kanlısırt ve güneyindeki İngilizlerin güney kanadına olmak üzere, her tümen kendi karşısındaki İngiliz mevziine hücum edecektir. Kabatepe Müfrezesi, bir taburu ile 16. Tümen'in sol kanadından İngilizlerin Çakaldere güneyindeki mevziine karşı hücuma katılacak ve bu tümenin emrine girecektir. Birlikler, hücum sırasında, büyük ağırlıklarını ve çantalarını ordugâhlarında bırakacaklardır. Belirtilen hücum saatinden önce, İngilizler tarafından bir hücum baş gösterirse, İngilizler geri atıldıktan sonra, bundan yararlanılarak hemen karşı taarruza geçilecektir. Birlikler, İngiliz siperlerine girdikten sonra, topçu ateşi, İsmailoğlu Tepesi ve Kabatepe'deki bataryalar da dahil İngilizlerin gerilerdeki ve denize yakın tahkimatı üzerine yöneltilecektir. Bundan başka, İngilizlerin takviye birlikleri yetiştirmek üzere yapacağı çıkarmalar, topçu ateşiyle önlenmelidir. Tümenler, gerilerinde kademelenmiş olan birliklerini 19 Mayıs saat 02.00'ye kadar tamamıyla ileriye sürmüş olacaklardır. 11/33 Alayı siperlerde bıraktığı erler ile ağır makineli tüfekleri hariç, Kolordu Karargâhı dolaylarında gösterilecek yerde Kolordu ihtiyatı olarak kalacaktır."

2. Tümen, 18 Mayıs saat 11.00'de üç piyade alayı, bir makineli tüfek bölüğü ile Kurucadere batısına ulaştığını; saat 12.40'da 1. ve 5. Alaylarının mevziiye girmiş olduklarını ve hazır olduklarını, Tümen ihtiyatı olan 2/6. Alay'ın kolbaşısının ulaştığını ve izdiham nedeniyle saat 14.00'de tamamının ulaşabileceğini Kuzey Grubu Komutanlığı'na bildirdi[98].

19 Mayıs taarruzuna Barbaros ve Turgutreis adlı eski muharebe gemileri de, Kilya önlerinden aşırma atışları ile katılacaklardı. Lâlababa Tepesi'ne bu gemiler için bir gözetleme yeri kuruldu ve 18/19 Mayıs gecesi Kilye santralına telefonla bağlandı.

[98] Atase Arşivi, 4528/2/7; Burhanettin, **a.g.e.,** s. 23.

Ayrıca, Lâlababa Tepesi'nin güvenliği için, bu çevreye bir jandarma takımı gönderildi[99].

Kuzey Grubu'nun Arıburnu taarruzuna görevli birliklerin, kanatlardaki kıyı koruma birlikleriyle topçu ve kolordu bağlıları hariç, ortalama mevcutları 42.112 kişi idi[100] (Bkz. Tablo 20).

19. Tümen	13 Tabur	10.966
5. Tümen	8 Tabur	6.000
2. Tümen	9 Tabur	10.946
16. Tümen	12 Tabur	13.400
77. Alay'ın 3. Taburu	1 Tabur	800
Toplam	43 Tabur	42.112 kişi

Tablo 20: Arıburnu kuvvetlerinin mevcutları.

19 Mayıs taarruzu için hazırlanmış bulunan 19. Tümen şu vaziyette idi[101]:

Sağ taraf 64. Alay : Cesarettepe ile Cesarettepe'nin batısındaki derenin batı yamaçlarında; Sağda 7/20. Alay'ın 3. Taburu; solda 3/64. Alay'ın 1. Taburu; bu hattın gerisinde, Kabaksırt ile Cesarettepesi arasında 3/64. Alay'ın 3. Taburu bulunuyordu.

Sol taraf 57. Alay : 3/64. Alay'ın sol tarafından itibaren 5. Tümen'in sağ tarafına kadar olan bölgeden sorumlu ve sağdan itibaren 3., 2., 1. taburlarıyla yerleşmişti.

[99] **BDHTH**, V/2, s.194.
[100] **BDHTH**, V/2, s.195.
[101] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 139-140.

İhtiyat : 19/72. Alay, 3/64. Alay'ın gerisinde, Çataldere taraflarında,

9/27. Alay ile 15/45. Alay'ın 3. Taburu, Kesikdere'de, 19/57. Alay'ın gerisinde idi.

19. Tümen komutanı Mustafa Kemal'in taarruz emrine göre[102]:

19. Tümen, Haintepe (dahil) ile Merkeztepe, Keltepe kuzeyindeki Boyun mıntıkası (hariç) arasındaki İngilizlere saat 03.30'da aşağıdaki gibi taarruz edecektir:

64. Alay : 122 Rakımlı Tepe ile Kömürkapı Deresi'nin Cesarettepesi'nden başlayıp güneye inen kolu arasında, Haintepe'ye doğru uzayan sırt üzerinde bulunup cepheleri kuzey ve doğuda bulunan İngiliz mevziine baskın yapacak, bu mevziileri tamamen işgal ettikten sonra Haintepe üzerinden İngilizlerin kaçtığı yere doğru ilerleyecektir. 3/64. Alay, oluşturduğu fedai hücum kolunu kendi sağ tarafı açısından ve tamamen sahilden ilerleterek İngilizlerin Arıburnu'ndaki iskelesini zapt edecektir.

57. Alay : 3/64. Alay'ın sol tarafını devam ettirerek Kömürkapı Deresi ile Boyun noktası arasındaki İngilizlere hücum edecek ve İngilizleri Kömürkapı Deresi'ne dökecektir.

19/72. Alay, 3/64. Alay'ın; 9/27. Alay ile 15/45. Alay'ın 3. Taburu, 19/57. Alay'ın gerisinde ihtiyatta olacaktır.

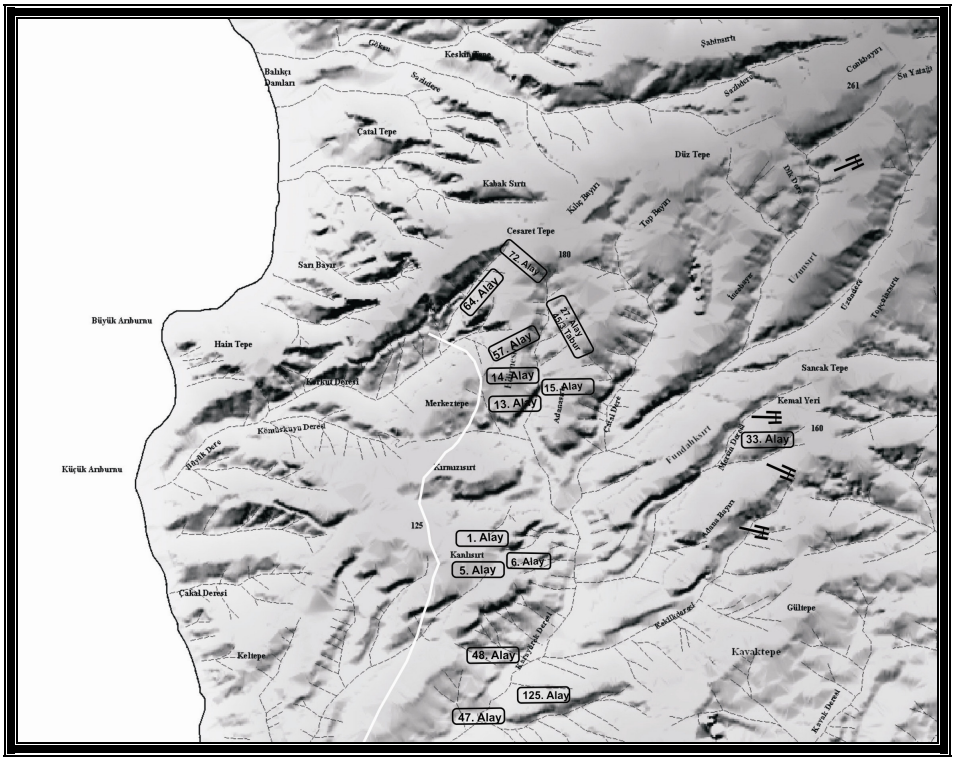
Cesarettepesi'nin güneydoğusundaki sırtta bulunan batarya ile Cesarettepesi'nde bulunan topçu takımı, ateşiyle İngilizleri takip edecek ve özellikle Kömürkapı Deresi'nin güney sırtlarındaki İngiliz topçusunu, ateşlerini piyademiz üzerine atmasını engelleyecek surette ateş altına alacaktır.

---

[102] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 140-141; Burhanettin, **a.g.e.,** s. 23-24.

4. İstihkam Taburu'nun 2. Bölüğü, bir takımını 19/57. Alay'a verecek ve kalan kuvveti ile 3/64. Alay'ın harekatına katılacaktır.

Sıhhiye bölüğü, Suyatağı sırtında bulunan eski topçu mevziinin gerisindedir. Sargı merkezi Kurucadere ile Bigalı arasındadır (Bkz. Harita 15).

Harita 15: 19 Mayıs taarruzu öncesi Osmanlı Birlikleri.

Bölgedeki diğer birlikler ise aşağıdaki gibi taarruza katılacaklardı[103].

5. Tümen: 14. Alay, Merkeztepe'nin kuzeydoğusundaki Boyun Noktası'na; 13. Alay, Merkeztepe'ye taarruz edecek; 15. Alay da geride ihtiyatta olacaktı.

2. Tümen: 1. ve 5. Alaylar birinci hatta olarak Kanlısırt kuzeyi-Sivritepe hattındaki düşmana taarruz edecek, 6. Alay geride ihtiyatta olacaktı.

[103] Kadri Perk, **a.g.m.**, s. 73-74.

16. Tümen: 47. ve 48. Alaylar birinci hatta olarak Kanlısırt ve güneyinden taarruz edecek, 125. Alay geride ihtiyatta olacaktı.

16. Tümen'e bağlı Kabatepe Müfrezesi, Kabatepe istikametine doğru yürüyerek dikkati kendi üzerine çekecekti ve 47. Alay'la irtibat halinde bulunacaktı[104].

19. Tümen birliklerinin taarruzdan önceki kuvveti 10.857 kişi idi[105] (Bkz. Tablo 21)

	Subay	Er
19/57. Alay	23	2970
3/64. Alay	19	2334
9/27. Alay	19	2724
19/72. Alay	13	1540
15/45/2 Tabur	10	1046
19. Tümen İstihkam Bölüğü	5	243
Toplam	89	10857

Tablo 21: 19. Tümen mevcudu (19 Mayıs 1915).

19 Mayıs Taarruzu

19. Tümen, tam saat 03.30'da hücuma kalktı. 3/64. Alay'ın sağ kanadı 122 Rakımlı Tepe ile Kömürkapıderesi'nin Cesarettepesi'nden başlayıp güneye inen kolu arasında Haintepe'ye doğru olan mevkiiye yerleşmiş olarak Haintepe üzerinden ilk adımda İngiliz siperlerine girdi. Kısa bir süre sonra siperleri temizleyerek yerleşti. Alayın sol kanadı fazla ilerleyemeden İngilizlerin birinci hat siperleri önünde tıkanmış bulunuyordu. 19/57. Alay, Kömürkapıderesi ile Boyun Noktası arasındaki düşmana hücum ederek merkezini ve sağ kanadını İngiliz siperlerine soktu. 19.

[104] Atase Arşivi, 4529/24/6-1.
[105] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 142.

Tümen'in cephesinde, her iki alayın sağ kanatları ileride ve sol kanatları geride kaldı. Bu durum üst üste tekrarlanan hücumlara rağmen, gün doğuşuna kadar değişmedi[106]. 19/57. Alay'ın sol kanadının geride kalması, 5. Tümen'in iç kanat harekâtını zorlaştırıyor, buna karşılık, 5. Tümen'in Boyun Noktası-Merkeztepe hattını ele geçirememiş olması da 19/57. Alay'ın ilerlemesini önlüyordu. 3/64. Alay'ın İngiliz siperlerine giren sağ kanadı, Haintepe'den yan ateşe tutuldu. Ayrıca İngiliz gemileri de bu alay üzerine ateş açtı. Birinci hat alayları geriden yetiştirilen ihtiyatlarla takviye edilerek taarruzlara devam edilmesi istendi. Tümen ihtiyatı olarak elde tutulan 19/72. Alay (2 taburlu) sağ kanatta 3/64. Alay'ın ve 15/45. Alay'ın 3. Taburu ile, 9/27. Alay'ın 3. Taburu da 19/57. Alay'ın üzerine yanaştırılarak taarruz tekrarlandı; fakat değişen bir şey olmadı. Biraz sonra saat 15.40'da 3/64. Alay'ın İngiliz siperlerine girmiş olan kanadı üzerine şiddetli bir İngiliz karşı taarruzu başladı. Birlikler, saat 07.00'de eski mevzilerine çekilmek zorunda kaldılar. 19/57. Alay'ın İngiliz siperlerine girmiş olan 2. Taburu da İngilizleri üzerine çekmişti ve bu durumda desteksiz ileride kalamayacağı için, bu birlik de eski mevziilerine çekildi. 19. Tümen, dört buçuk saatlik muharebeden sonra başlangıç noktasına tekrar dönmüştü. Saat 08.00'den itibaren başlayan İngiliz karşı taarruzları, saat 09.30'da 3/64. Alay mevzilerine ve saat 15.30'da 19/57. Alay üzerine devamlı takviyelerle tekrar edildi ise de sonuçsuz kaldı[107].

5. Tümen'in 5/14. ve 5/13. Alayları birinci hatta, 5/15. Alay'ı ihtiyatta idi. 5/14. Alay Merkeztepe'nin kuzeydoğusundaki Boyun Noktası'na; 5/13. Alay, Merkeztepe'ye taarruz edecekti. 5/15. Alay ihtiyatta olarak Çataldere'de idi. Tümen Komutanı Kurmay Albay Hasan Basri, taarruzu saat 03.30'da başlattı; fakat İngilizler bu bölgede uyanık bekliyordu. 5/14. Alay'ın sağ kanadındaki birlikler, İngiliz siperlerine girmeyi başardılar. Fakat Bombasırtı'nın güneyinde yuvalanmış olan ağır makineli tüfeklerin yan ateşleri ile karşılaştılar. Bu durumda çok zayiat verince 19. Tümen'den yardım istendi; fakat 19. Tümen'in iç kanadı geride kalmış, 5. Tümen tehlikeli bir şekilde açılmıştı. 5. Tümen Komutanı Hasan Basri, derhal ihtiyat kuvvetlerini yetiştirerek iç kanadını takviye etti; fakat bundan da bir sonuç

[106] **BDHTH**, V/2, s.197.
[107] Burhanettin, **a.g.e.,** s. 28; **BDHTH**, V/2, s.205-207.

alınamadı. 5/13. Alay ise, karşı tarafın ateşine çok elverişli bir araziye düşmüştü. Hücumları, İngiliz siperleri önünde erkenden durduruldu. Birkaç kez takviye edilip hücumlar tekrarlandı ise de yine bir sonuç alınamadı. Grup komutanının taarruza devam edilmesini emretmesi üzerine 5/14. Alay tekrar hücuma hazırlandı. Tümen ihtiyatında bulunan 5/15. Alay'ın iki taburu, 5/13. Alay'ın şeridine sürüldü. Asıl taarruz ekseni Merkeztepe olacak ve 5/13. Alay beş taburuyla bu tepeyi öğleye kadar zapt edecekti. Saat 10.00'a kadar gözler Merkeztepe'ye dikilmişti; fakat hiç ilerleme kaydedilemedi. Daha sonraki İngiliz karşı taarruzları da durduruldu[108].

2. Tümen'in, 2/1. Alay sağda, 2/5. Alay solda, 2/6. Alay merkez gerisinde ihtiyatta olacak şekilde düzenlenen birlikleri, 18/19 Mayıs gecesi mevzilerde birbirine karıştı. Çok gürültü çıkarıldığı için İngiliz birlikleri uyandırıldı. Taarruz vakti gelmeden tümen üzerine ateş başladı ve 2. Tümen buna karşılık verince baskın diye bir şey kalmadı. Bu nedenle 5. Tümen ve 16. Tümen zor durumda kaldı. Tümenin ihtiyat alayı saat 02.00'de ileriye, birinci hat birliklerinin üzerine yanaştırılınca, cephedeki derinlik kademeleriyle ihtiyat alayı da birbirine karıştı. Saat 03.30'da başlayan hücumda birinci hat alayları ileri atılır atılmaz karşı tarafın ani ve çok şiddetli ateşi başladı. Birlikler birbirine ateş açacak kadar karıştı. 2. Tümen Komutanı bu durumu ortadan kaldırabilmek için ihtiyat alayını (2/6. Alay'ı) topladı. Taburları Kırmızısırt'ın kuzey ve güneyindeki dere yataklarına kaydırdı. Kısa bir hazırlıktan sonra saat 04.30'da tekrar taarruza geçildi ise de bir sonuç elde edilemedi. 2. Tümen Komutanı, 05.10 işaretli bir raporla "Hücumların durduğu, bütün ihtiyatların harcandığı, taarruz olanağının kalmadığı, verilen çok ağır zayiat ve içerisinde yaşanılan olumsuz koşullar dolayısıyla bulunulan hatların tutulmasına çalışılacağını" bildirdi. Kuzey Grubu'nun bütün umudunu bağladığı 2. Tümen, muharebe başladıktan iki saat sonra bu duruma gelmişti[109].

16. Tümen, 2. Tümen'in İngilizleri uyandırması sebebiyle zor durumda kalmıştı. Ayrıca bu tümenin ilerlediği cepheyle düşman arasında oldukça geniş bir saha vardı. 16/48. Alay'ın bir bölüğü saat 05.00'te İngiliz siperlerine girebildi. 19/77.

---

[108] Burhanettin, **a.g.e.,** s. 25-26; **BDHTH**, V/2, s. 198, 207-208.
[109] **BDHTH**, V/2, s.200.

Alay'ın bir taburu ise geç de olsa bölgeye geldi; fakat İngiliz siperlerine yaklaşınca dağıldı. 2. Tümen'in erken saatlerde geriye çekilerek eski mevzilerine yerleşmesiyle, 16. Tümen çok zor bir durumda kaldı; çünkü bu tümenin Kanlısırt'taki kanadı tamamen açıkta kalmıştı. Merkeztepe ve Kanlısırt üzerinden öldürücü yan ateşleri alınıyordu, iç kanadın hareket ettirilmesine olanak yoktu. Sağ kanattaki 16/47. Alay'ın bir İngiliz siperini ele geçirdiği, biraz sonra da sol kanattaki 16/48. Alay'ın aynı şekilde bir İngiliz siperine girdiği öğrenilmiş ise bunların İngiliz emniyet postaları olduğu görülmüştür[110]. 16. Tümen, gündüz tekrar taarruza kalkmışsa da bu taarruz İngilizler tarafından saat 10.00'da durduruldu[111]. 16. Tümen, akşam olunca 16/47. Alayı ile Kanlısırt'taki eski siperlerini, 48. ve 16/125. Alayları ile Karayörükderesi'ne çekildi (Bkz. Harita 16). Fiilen dört buçuk saat sürdürülen taarruzlarda ortalama Osmanlı zayiatı 10.000 kişi idi[112] (Bkz. Tablo 22).

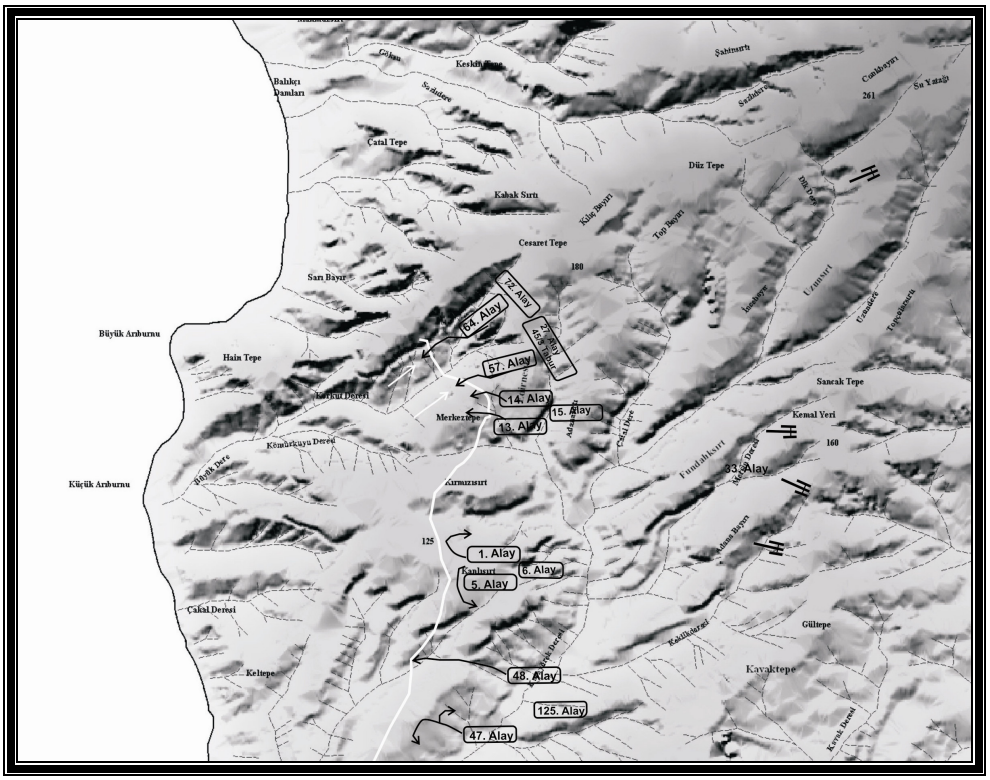
	Subay		Er		Toplam
	Şehit	Yaralı	Şehit	Yaralı	
19. Tümen	6	7	333	748	1094
5. Tümen	8	14	1017	1432	2471
2. Tümen	24	54	1455	2734	4267
16. Tümen	13	22	547	926	1508
77/1 Tabur	-	-	17	127	144
Toplam	51	97	3369	5967	9484

Tablo 22: 19 Mayıs Osmanlı Birlikleri zayiatı.

[110] Burhanettin, **Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi. Arıburnu Şimal Grubu Muharebatı**, 2. Kısım, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336/1920, s. 26; **BDHTH**, V/2, s. 202; 19 Mayıs taarruzu hakkında 16/48. Alay'ın 2. taburuna mensup olan Emin Çöl'ün hatıraları için bkz. Emin Çöl, **a.g.e.,** s. 34-38.

[111] Tümenin tek başarısı bir fedai grubun İngiliz siperlerine atlayarak hiç yara almadan İngilizleri süngüleyerek iki makineli tüfeği ele geçirmesidir. Bkz. **BDHTH**, V/2, s.209-210.

[112] Esat Paşa (**a.g.e.,** s. 111), bugünkü zayiat hakkında 5000 kayıp demektedir. Fahrettin Altay (**Çanakkale Hatıraları,** c II, Arma yay., s. 26), bu günkü zayiatımız hakkında 3000 şehit, 7000 yaralı demektedir. Liman Von Sanders (**a.g.m.**, s. 73) ise, sadece 2. Tümen zayiatını 9000 olarak vermektedir. Binbaşı Burhanettin (**a.g.e.,** s. 28, 34.) ise, bu günkü zayiatı toplam 3000 şehit, 6000 yaralı olarak gösterir.

Harita 16: 19 Mayıs Osmanlı taarruzu.

19/20 Mayıs gecesi,

İngiliz birlikleri, 19/57. Alay cephesine hücumda bulununca karşı taarruza uğradılar. İngilizlerin Türkçe olarak "Türkler geliyor!" diyerek kaçması üzerine, zapt edilen İngiliz siperindeki üç mangalık bir kuvvet İngilizleri takibe konuldu. Fakat arazi ve gecenin karanlığı sebebiyle irtibatı kaybederek bir daha ortaya çıkmamıştır. Büyük ihtimalle Kömürkapı Deresi'ne atılmış; orada ya esir ya da şehit olmuştu[113].

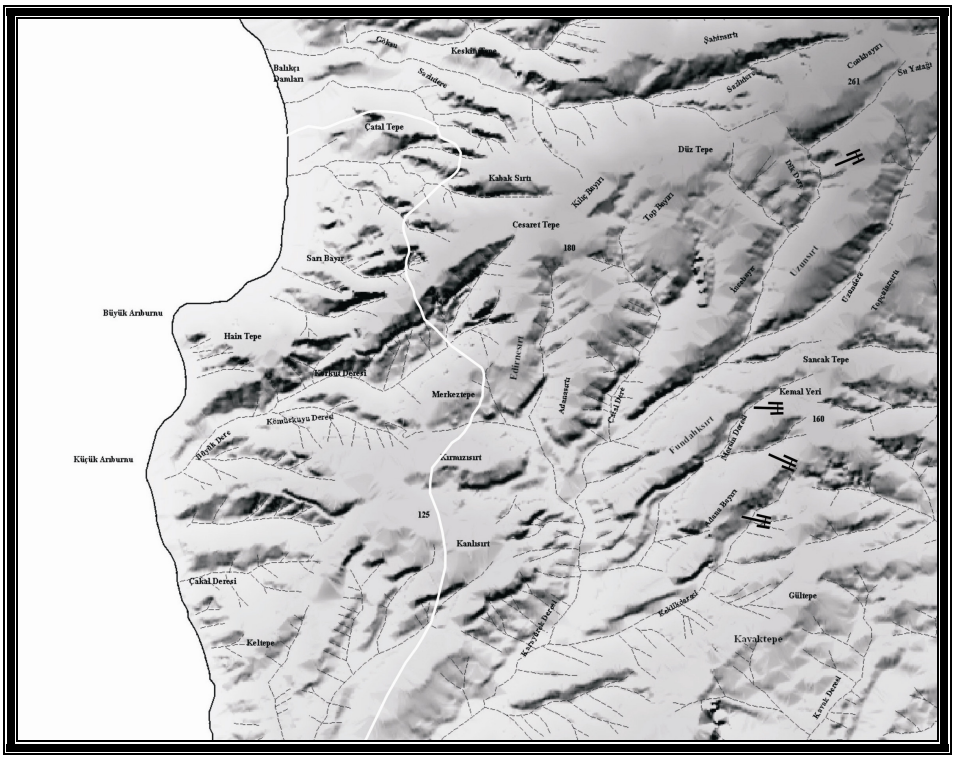
20 Mayıs günü,

İngilizlerin Arıburnu'na kuvvetler çıkardığı ve bu kuvvetlerden bir tabur kadar bir kısmının 19. Tümen'in sağ tarafına, Çataltepe'ye doğru gittiği görüldü[114].

[113] Atase Arşivi, 4528/24/4; 4528/4/15; Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 146.

[114] Kabatepe Müfrezesi'nin 19. Tümen'e verdiği rapora göre, "İngilizlerin 15 nakliye gemisi ile Aruburnu'na 600 metre kadar yaklaşarak bu gemilerden ikisi ile ihraç yapmakta olduğu, ihraç

Yapılan keşif ve gözlemlere göre, İngilizlerin Balıkçıdamları kuzeydoğusundaki sırtlarda, 400 metrelik bir cephe üzerinde siper kazdığı anlaşıldı. İngilizlerin Sazlıdere kuzeyindeki faaliyetinden, Mahmuzsırt'tan Halit ve Rıza Tepesi (Balıktepe) taraflarına kadar ulaşmış olduğu anlaşılıyordu. Bunun üzerine 45. Alay'ın 3. Taburu 19. Tümen emrine alınarak Düztepe'ye gelmişti. Ayrıca, Mestantepe civarında bulunan bir İngiliz zırhlısı, Arıburnu'nu bombardıman etti[115] Bkz. Harita 17).

Harita 17: 20 Mayıs günü İngiliz birliklerinin ilerlediği hat.

vapurlarının 400 kadar asker taşıyabildiği" belirtilmiştir. Bkz. Atase Arşivi, 4529/24/11-14; 4528/6/10.

[115] Atase Arşivi, 4528/4/6-6; Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 146-147.

21 Mayıs günü,

İngiliz hatlarından Kızılhaç bayrağı kaldırılarak yaralı ve ölüleri toplamak için ateşkes önerdi[116]. Bu öneri sonrası görüşmelerin yapılacağı yeri belirlemek üzere Harekât Şubesi Müdürü Ohrili Kemal Bey gönderildi. Ohrili Kemal Bey'in getirdiği haber, bir günlük ateşkesin yapılması için gerekli olan protokolün imzalanması için 22 Mayıs sabahı Kabatepe kumsalında iki tarafın siperleri arasında kalan bölgede buluşulması idi. 22 Mayıs sabahı Fahrettin Bey (Altay) yanına bir tercüman, iki subay ve iki er alarak buluşma yerine gitti. Fahrettin Bey hazırladığı protokol önerisini ve şartları bildirdi. Bu protokol önerisi şu şekilde idi[117]:

"Sabah saat 8'den akşamüzeri saat 16'ya kadar her iki taraf kara, hava, deniz kuvvetleri ateş keseceklerdir. İki tarafın teşkil edeceği ateşkes tatbik komisyonları işe başlayacaklardır. Bunlar yanlarına alacakları silahsız erlerden her iki taraf siperleri arasında tam ortadan geçmek üzere bir ara hattı temin edecekler, bu hattın üzerinde bir Osmanlı, bir İngiliz eri 15'er metre ara ile dizileceklerdir. Böylelikle bir ara hat meydana gelecek, iki tarafın hazır bulunacak sıhhiye ekipleri meydana çıkarak kendi taraflarındaki cesetlerden ve yaralılardan kendilerine ait olanları alacaklar, diğer tarafa mensup olanlar da orta hatta getirilip o taraf verileceklerdir. Silahlar da mekanizmaları alınmış olarak bu surette teslim edileceklerdir. Hiç kimse yanında silah, tabanca, dürbün bulundurmayacaktır. Her komisyon kendi taraf komutanları ile görüşmek üzere bir telefon merkezi kuracak, ateşkes tatbik komutanları mütemadiyen dolaşarak görülecek zorlukları gidereceklerdir. Bu protokol, iki taraf komisyonlarınca bu gece tetkik edilecek ve yarın sabah imza yetkisi olanlar aynı noktada birleşeceklerdir."

[116] Kızılhaç bayrağının kaldırıldığı gün hakkında (**BDHTH**, V/2, s. 211)'de ve Esat Paşa (**a.g.e.**, s. 113)'de 20 Mayıs olarak vermektedir.
[117] Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; Ayrıca Bkz. İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 38.

23 Mayıs günü,

Fahrettin Bey, Liman Von Sanders namına Ateşkes protokolü imzaladı ve ertesi gün için hazırlıklara başlanıldı[118].

24 Mayıs günü,

Karşılıklı ateşkes kurullarının gözetimi altında şehitler toplanarak gömülecekleri yerlere alındılar[119]. Bu işlemler sırasında orada bulunan İzzettin Çalışlar[120] "Meydan-ı muharebede binlerce şüheda gördük. Türk celâdeti numunesi. Henüz ölmemiş iki yaralı askerimize tesadüf ettik. İngiliz heyeti ağır başlı ve soğukkanlı, hareketlerinde doğru olduklarını gösterdiler. Saat 4'e kadar vazife devam etti." demektedir.

25 Mayıs günü,

19/57. Alay'ın cephesi, 9/27. Alay'a teslim edildi. 19/57. Alay, 19. Tümen'in ihtiyatında bulunmak üzere Topbayırı ile İncebayır arasındaki dereye yerleştirildi[121].

27/28 Mayıs gecesi,

Düşmanın 5/14. Alay mıntıkasına doğru bazı kazı faaliyetlerinde bulunduğu görüldü[122].

---

[118] 23 Mayıs 1915 günü, Anafarta Müfrezesi'nden Kuzey Grubu'na gelen rapora göre, "Arıburnu'nda bir zırhlı ara sıra top atışı yapmaktadır. Mestantepe önünde ise iki zırhlı gemisi, iki torpido ile Lalababa'ya 9 km. uzaklıkta büyük bir gemi ve yanında 13 torpido bulunduğu" belirtilmektedir. Bkz. Atase Arşivi, 4528/4/13-27.

[119] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 148; Bu ateşkes sırasında 2981 şehit gömülmüş, 2688 sağlam olmak üzere 4181 tüfek toplanmıştı. Bkz. Esat Paşa, **a.g.e.,** s. 117.

[120] Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; Ayrıca Bkz. İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 38.

[121] 25 Mayıs günü, Kabatepe açıklarında, Triumph zırhlısı, Alman U21 denizaltısı tarafından torpillenerek batırılmıştır. Bkz. Atase Arşivi, 4529/49/3; Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 148; **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 107; Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 39; **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, s. 322.

[122] Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 172.

28/29 Mayıs gecesi,

İngiliz birlikleri, Süngübayırı'ndaki karakola ve Halit ve Rıza Tepesi'ndeki güvenlik karakoluna baskın yaptıysa da kolaylıkla durduruldu[123]. Saat 03.30'da, 5. Tümen'e mensup 5/14. Alay tarafından lağım patlatılarak, İngilizlerin Boyun noktasındaki siperlerine 9/27. Alay'ın da katıldığı bir baskın yapıldı. Bu baskına destek olmak için 3/64. Alay'dan seçilen bir müfreze, İngilizlerin Yükseksırt'taki siperlerine gösterme bir harekatta bulunmuş ise de çapraz ateş altında kalan bu birlikten sadece 15 kişi dönebildi[124].

30 Mayıs günü (Halit ve Rıza Tepesi Muharebesi),

Özellikle 20 Mayıs gününden itibaren İngilizlerin Balıkçıdamları, Mahmuzsırt, Halit ve Rıza Tepesi, Çatlakderesi bölgelerinde faaliyetleri gözleniyordu[125]. Bunun üzerine 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, Anafartalar Mıntıkası'ndan bu bölgeye taarruz etmesini emrederek 45. Alay'ın 3. Taburu'nun da bu taarruza destek olacağını bildirdi. 19. Tümen topçuları da bu taarruza destek olacak, Çataldere bölgesine ateş edecekti. 30 Mayıs günü saat 10.30'a kadar bu taarruz hakkında ne Anafartalar Mıntıkasından ne de kolordudan herhangi bir bilgi alamayan Mustafa Kemal, 45. Alay'ın 3. Taburu'nu da yanına alarak bizzat Conkbayırı'na gitti. Anafartalar Mıntıka kumandanı harekatın küçük olması sebebiyle Mustafa Kemal'e bilgi vermemişti. Birlikler birbirine karışmış şekilde derelerde görülüyordu. Mustafa Kemal, 45. Alay'ın 3. Taburu'nu, Mıntıka kumandanlığı emrine göndererek birliklerinin düzene sokulması emrini verdi. Saat 22.00'ye kadar birlikler toparlanarak, 33. Alay'ın da katıldığı taarruzla İngilizler Çatalderesi – Mahmuzsırt hattından geri atıldı. Bu bölge donanma ateşine açık

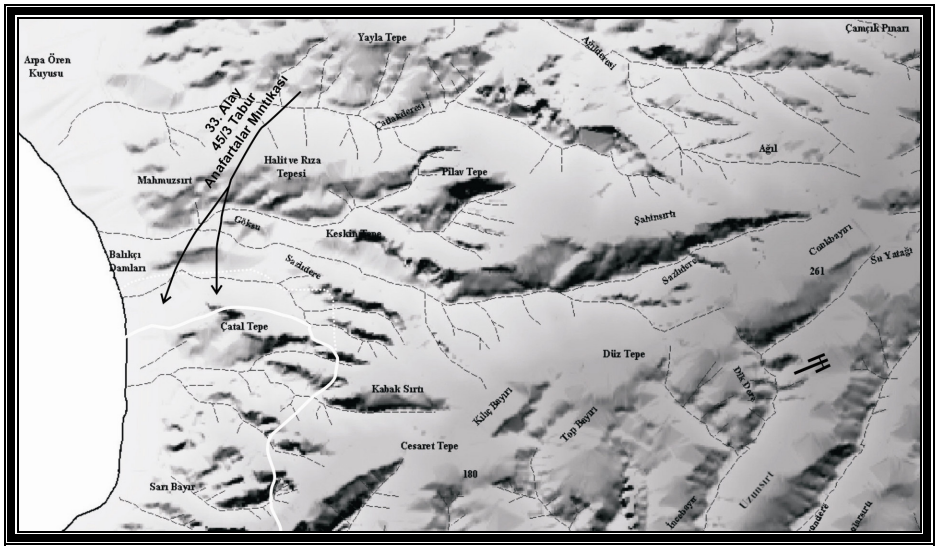
---

[123] **BDHTH**, V/2, s. 211.

[124] Zayiatımız 54 şehit, 58 yaralı ve 27 sandık cephanedir. Bkz., Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 148-149; Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 178; Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 39; Bkz. Esat Paşa, **a.g.e.,** s. 52.

[125] Anafartalar Mıntıka kumandanı, 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'e bahsedilen bölgede, kendi mıntıkasına ait keşif kollarının bulunduğunu bildirmişse de Mustafa Kemal, bizzat Düztepe'ye giderek gönderdiği keşif kolları ile İngilizlerin Sazlıdere kuzeyinden Halit ve Rıza Tepesi'ne doğru tehditkar bir şekilde ilerlediklerini anlamıştı. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 146-147.

olacağından Mustafa Kemal'in emriyle sabaha kadar tutulan hattın tahkim edilmesi ile uğraşıldı ve Mahmuzsırt'a karşı Halit ve Rıza Tepesi dayanak noktası olarak tutulmuştur[126] (Bkz. Harita 18, Resim 1, Kroki 12). İngilizler, ayrıca 19. Tümen'in sol tarafında bulunan 9/27. Alay cephesine, 30 Mayıs saat 13.15'te topçu ve bomba ateşleriyle tahrip ettikten sonra yaklaşık bir tabur askeriyle taarruz etti; fakat verdiği büyük zayiat sonucu geri çekilmeye mecbur kaldı[127].

Harita 18: Halit ve Rıza Muharebesi.

[126] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 151-154; Muharebelerden önce ismi "Balıktepe" olan yer, 30 Mayıs 1915'te Halit Efendi ve Rıza Efendi isminde iki zabitin burada şehit olmasından sonra "Halit ve Rıza Tepesi" ismini almıştır. Bkz. Ruşen Eşref Ünaydın, **Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 32; 15. Kolordu, 4. Alay'ın 15. Bölüğüne bağlı Mülazım-ı evvel Halid ve 15. Alay'ın 4. Bölüğüne bağlı Mülazım-ı sani Rıza Efendilerin şehit olmadan önce gündüz gözetleme, gece ise keşif yaptıkları bilinmektedir. Nitekim, 20 Mayıs 1915 akşamı saat 20.00'de yine keşif amacıyla düşmanın deniz kenarında bulunan siperlerine gittikleri, bu siperleri boş bularak, düşmanın çadırlarına bomba attıkları ve çıkan çatışmada zayiat vererek geri çekildikleri görülmektedir. Bkz. Atase Arşivi, 4528/4/10-8; 4528/4/6-7. Muharebe esnasında yaptıkları gözetleme ve keşiflerle büyük yararlılıklar gösteren Halid ve Rıza Efendiler 30 Mayıs 1915 akşamı şehit olmuşlardır. Mezar kitabeleri Büyük Anafartalar Köyü'ndedir. Bkz. Resim: 1

[127] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 154; Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 40.

Hüvel Baki

Arıburnu Muharebesi'nde

Halit Rıza Tepesi'nin

bi'l-hücum istirdatında

ihraz-ı rütbe-i şehadet

eden 15. Kolordu Mürettep

Alay 4, Bölük 15 Süvari

Mülazım Evveli Amasyalı Halit

ve Alay 15, Bölük 4'te Süvari

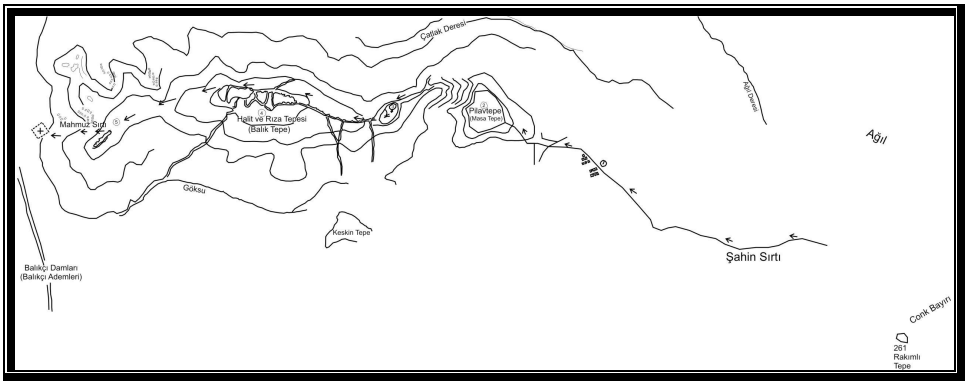
Mülazım-ı Sani'si Ali Rıza

Efendileri

Ruhlarına Fatiha

17 Mayıs sene 1331/ 1 Haziran 1915

Resim 1: Halit ve Rıza kitabesi

Kroki 12: Şahinsırt-Mahmuzsırt hattı.

3. 3. Kuzey Bölgesi Haziran Ayı Muharebeleri

2 Haziran günü,

5. Tümen Arıburnu'ndan geriye çekilince, 19. Tümen cephesi Gedikdere'ye kadar uzadı. Anafartalar Grubu'nun emrinde bulunan Sazlıdere ve Anafartalar Irmağı sorumluluğu, 15/45. Alay'ın 3. Taburu ile beraber 19. Tümen'e verildi. Yeni tertibat gereği, 19. Tümen komutanı Mustafa Kemal, 4 Haziran'da tümen karargâhını Düztepe'ye nakletti[128].

Seddülbahir'de 4 Haziran'da yapılacakları taarruz için, Osmanlı tarafının dikkatini kuzeye çekmek amacıyla İngilizler, 3 Haziran'da aldatma bir harekat planlamıştı. 3 Haziran 1915'te saat 23.30'da denizden ve karadan yapılan şiddetli bir topçu bombardımanı başladı. Bu bombardımanın ardından İngilizler, 4 Haziran saat 03.30'da bütün cephede, özellikle 16. ve 19. Tümen cephelerinde taarruza geçti. 19/57. Alay'ın Merkez Tepe'deki sol tarafına, 3/64. ve 9/27. Alay'a karşı taarruz eden İngilizler, 19/57. Alay'ın Bombasırt'ındaki cephesinde başarılı oldu ve 30 ve 31 numaralı siperimizi ele geçirdi. İngilizlerin bu siperlere yerleşmeye başladığını gören 9/27. Alay komutanı Yarbay Şefik, seçtiği 3 kişilik bomba ekibi ile İngilizleri 31 numaralı siperden çıkarmayı başardı ve ardından 3. taburun 4. bölüğünü ileri sürerek bu siperi ele geçirdi. Taarruza devam eden 9/27. Alay, 19/57. Alay'ın da bu taarruza katılmasıyla saat 07.45'te 32 numaralı siperi de ele geçirdi[129].

5 Haziran günü,

Kırmızısırt cephesinde saat 11.30'dan itibaren çeşitli zamanlarda ateş açan İngiliz kuvvetleri, 16/48. Alay'ın karşısındaki Yeşil Tarla'nın güneydoğusunda tahkimatla uğraşıyordu. Özellikle 9/27 Alay'ın üzerine de saat 21 30'dan itibaren

---

[128] Mustafa Kemal, **a.g.e.**,, s. 154.
[129] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 154, 156; **BDHTH**, V/3, s. 40, 41-42; Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; Ayrıca Bkz. İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 42.

topçu ateşlerinin artması sonucu gece yarısı Osmanlı topçu kuvvetleri de bunlara karşılık vermiştir[130].

7 Haziran günü,

Saat 23.00'de İngilizler, 19/57. Alay'ın sağ tarafına, Bombasırt'ındaki siperlere taarruz etti. İngilizler, iki mangalık bir siperimize girmeyi başarsa da buradan atılarak taarruzları sonuçsuz bırakıldı[131].

11 Haziran günü,

Saat 02.00'de İngilizler, Bombasırt'ta bulunan 19/57. Alay'ın 2. Taburu tarafından savunulan 31, 32, 34 numaralı siperlere hücum etti ise de bu hücuma karşılık vererek İngiliz birliklerine pek çok zayiat verdirildi[132].

12 Haziran günü,

İngilizler Arıburnu tarafına ateş açtı[133].

13 Haziran günü,

3/64. Alay, 18. Alay'la değiştirilerek Kayalı Tepe taraflarında bulunan 9. Tümen'e gönderildi[134].

---

[130] Atase Arşivi, 4528/4/37; Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 191.
[131] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 157; Esat Paşa, **a.g.e.,** s. 131.
[132] Atase Arşivi, 4528/4/119; Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 159 ; Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 196.
[133] **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 135; **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, s. 324.
[134] 18. Alay Komutanı bu değişiklik sonrası teslim aldığı siperlerde dolaşırken başından aldığı bir piyade ateşiyle yaralanmış ve hastaneye gönderilmiştir. Bunun yerine 18. Alay komutasına, 15. Alay'dan Binbaşı Mustafa Bey tayin edilmiştir. Bkz. Atase Arşivi, 4530/30/6-3.

15 Haziran günü,

Bir İngiliz uçağı Arıburnu karşısındaki mevziimiz üzerinde uçarken sol taraf topçusunun ateşleri ile tahrip edildi. Bu uçağın İngiliz siperlerinin gerisine düştüğü görüldü[135].

16 Haziran günü,

İngilizler Boyun Noktası'ndaki 32 numaralı Osmanlı siperinde lağım patlattı[136].

17 Haziran günü,

19/57 Alay cephesi karşısındaki düşmanı ateş altına almak için Kanlısırt'tan ateş açıldı. Bunun hemen ardından atılan 10.5'lik bir İngiliz mermisi, topun mazgallarından içeri girerek top çavuşunu şehit ederek üç askerin yaralanmasına sebep oldu[137]. 16. Tümen cephesinde ise, İngilizlerin saat 23.30'da 62 numaralı sipere yaptığı ateş sonucu 6 asker; 61 numaralı sipere yaptığı ateş sonucu 9 asker yaralandı, taarruz sırasında da bir asker şehit oldu[138].

23 Haziran günü,

İngilizler 31 numaralı sipere 100 bomba attı. Anafartalar Bölgesi Komutanı Yarbay Wilmer'in emri ile Bursa Seyyar Jandarma Taburu, güney bölgesinden geldikten sonra Kireçtepe ile Karakol dağı arasındaki boyundan denizde son bulan ve boyundan itibaren Kükürtlüpınar, Küçükanafarta ovasında, Küçükanafarta Köyü'nün kuzey kenarında son bulan hattan sorumlu olarak 24 Haziran günü Kemikli'ye yerleşti[139].

---

[135] **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 159.
[136] Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 44.
[137] Atase Arşivi, 4530/14/24.
[138] Atase Arşivi, 4529/10/36.
[139] Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/ H-1/H-2/H-3.

25 Haziran günü,

İngilizlerin Arıburnu'nda sağ taraf siperlerimize ateşi sonucu 12 Osmanlı askeri yaralandı[140]. İngilizler, 16/47. Alay cephesinde iki lağım patlatmışlarsa da herhangi bir zarar vermedi[141].

28 Haziran günü,

İngilizler, saat 12 30'da sol taraftaki 16. Tümen'in sol tarafına taarruz etti ise de zayiat verdirilerek durduruldu[142].

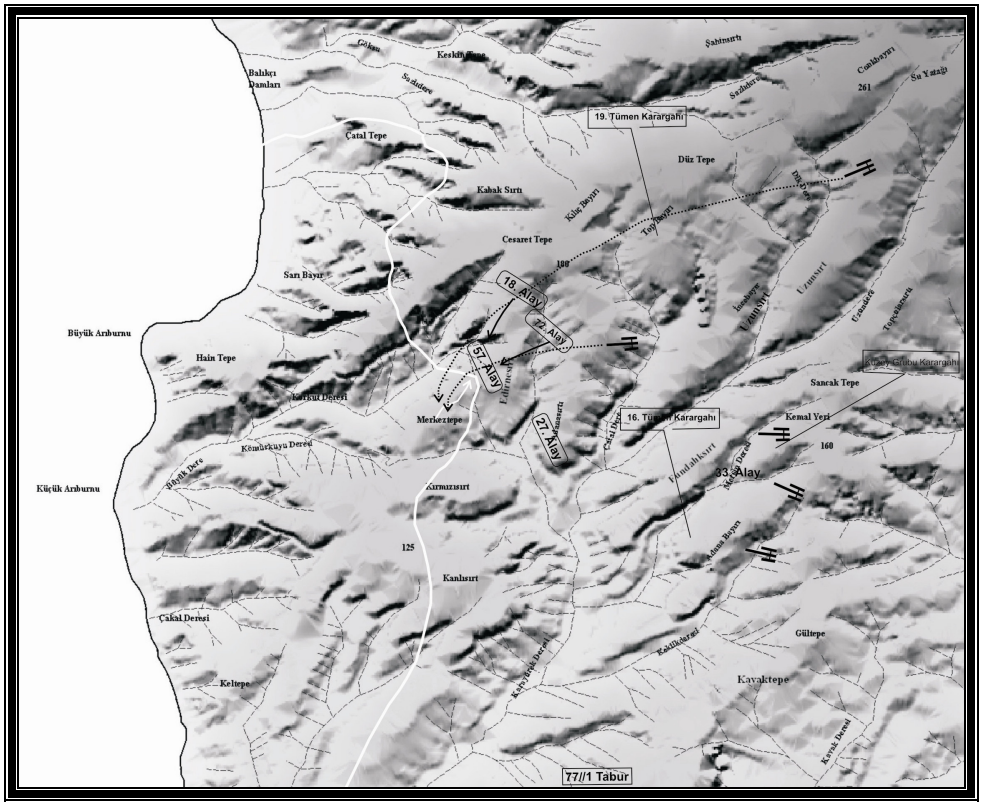
29 Haziran günü,

Saat 21.30'da İngilizler, 19/57. Alay'ın 1. Taburu'na Merkez Tepe üzerinden taarruza başladı. Bunun üzerine 19/57. Alay'a, 19. Tümen komutanı Mustafa Kemal tarafından, 1. taburunu takviye ederek taarruza geçmesi emredildi. İhtiyatta bulunan 19/72. Alay'dan iki tabur da aynı amaçla Tümen'in sol tarafına gönderildi. Cesaret Tepe'de bulunan 18. Alay da Yükseksırt'a taarruz ettirildi[143]. Saat 00.20'de 19/72. Alay'ın 1. ve 2. taburları ile Cesaret Tepe'deki Mehmet Çavuş, 18 numaralı siperden çıkarak İngiliz siperlerine atıldı ve bu siperleri ele geçirdi. Bu hücum sırasında bir mitralyöz de ele geçirildi. Conkbayırı'ndaki sahra topçusu ve 180 Rakımlı Tepe'nin güneydoğusunda bulunan dağ bataryaları, Yükseksırt'ı ateş altında tutuyordu[144]. 19/57. Alay cephesinde henüz bir hareketlilik yoktu. Askerlerin bir kısmı 31. ve 32. siperlerden ileriye atılmak amacıyla siperlerden kalkmışlarsa da 70 yaralı ve bir miktar şehit verdiler. 3. Tabur komutanı Binbaşı Hayri Bey de yaralandı. Saat

---

[140] **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 153.
[141] Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; Ayrıca Bkz. İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 44.
[142] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 161. Osmanlı zayiatı 3 yaralıdan ibaretti. Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 213. İngilizlerden 4'ü yaralı olmak üzere 7 esir alındı. Bkz. Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 45.
[143] Atase Arşivi, 4530/13/8-5. Mustafa Kemal, bu taarruz kararını saat 10.20'de Kuzey Grubu komutanlığı'na arz etti. O sırada Enver Paşa'nın da olduğu Kuzey Grubu karargâhından saat 24.00' e kadar bir haber gelmedi. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 161-162.
[144] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 169.

01.30'da ihtiyattaki 19/72. Alay'dan iki tabur, 19/57. Alay'ın sağ tarafına gönderildi. 18. Alay başarılı bir baskın yapmışsa da İngilizlerin Çatal Tepe ve 9/27. Alay'ın cephe karşısında bulunan siperinden yapılan ateşleri ile zayiat veriyordu. Bundan sonra, zamanında takviye olunamayan ve İngilizlerin şiddetli ateşleri altında kalan askerler, mevzilerinde barınamadı; kademe kademe geriye çekilerek, zapt edilen mevzileri boşalttı[145] (Bkz. Harita 19).

Harita 19: 29 Haziran günü muharebeleri.

[145] Bu geceki muharebede 800'den fazla Osmanlı zayiatı oldu. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 161-173; Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; Ayrıca Bkz. İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 45. 29/30 Haziran taarruzu için Musatafa Kemal'e, 14 Temmuz'da Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'dan, "Gereksiz zayiata neden olan taarruzların amaçsız yapılmaması" konulu ihtar telgrafı geldi. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 165.

4. 4. Kuzey Bölgesi Temmuz Ayı Muharebeleri

2 Temmuz günü,

İngilizler Cesarettepesi ile Halid ve Rıza Tepeleri'ne ateş açtı[146].

3 Temmuz günü,

Bir İngiliz kruvazörü Kabatepe'ye yönelik bombardımanına Osmanlı topçularının karşılık vermesi sonucu isabet alınca geri çekilmek zorunda kaldı. Saat 17.30'da ise bir İngiliz torpidosu, Ağıldere'deki Osmanlı siperlerine ateş açtı[147].

3/4 Temmuz gecesi,

İngilizler Halid ve Rıza Tepeleri'ne ateş açtı[148].

5 Temmuz günü,

İngilizler 19/57. Alay cephesinde lağım patlattı[149].

8 Temmuz günü,

İngilizler çeşitli bölgelerde top ateşi yaptı. Bazı İngiliz monitörleri saat Kayaltepe'yi yarım saat boyunca yaklaşık otuz atım mermi ile ateş altında tuttu. Azmakdere'de yerleştirilmiş olan bir obüs ateşi ile Keltepe-Aruburnu arasındaki İngiliz kuvvetlerine yirmiye yakın zayiat verdiği ve yaralıları gemiye taşıdıkları görüldü[150]. Ayrıca Ağıldere Mıntıkası cephesinde olarak İngilizlerin sabah 08.00'de

---

[146] **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 148.
[147] **a.g.e.,** s. 154.
[148] **a.g.e.,** s. 155.
[149] Binbaşı Halis Bey, **a.g.e.,** s. 219.
[150] Atase Arşivi, 4530/15/2-11.

Balıkçıdamları yakınında toplu bir kuvvetinin görülmesi üzerine topçu tarafından üzerlerine on üç mermi atıldı[151].

9 Temmuz günü,

İngilizler 32 numaralı siper yakınında bir lağım patlattı[152].

11 Temmuz günü,

İngilizlerin Kanlısırt'a doğru attığı bombalardan sonra saat 03.15'te 27. Alay cephesine yaptığı taarruz durduruldu, bomba ateşlerinden 24 yaralı verildi[153]. Sabah saat 07.00'de Kabatepe üzerinden havalanan bir uçak 77. Alay'ın ordugahına iki bomba atmışsa da bir zayiat olmadı[154].

12/13 Temmuz gecesi,

Arıburnu'nda sağ taraftan çıkarılan keşif kolları, İngiliz siperlerinden sandık dolusu bomba kalıpları ele geçirdi[155].

13 Temmuz günü,

Saat 08.30'da bir kısım İngiliz birlikleri, yeraltında kuvvetli lağımlar oluşturarak, bu lağım dehlizlerinden Merkez Tepe'deki 47 ve 48 numaralı siperlerimizin kenarına kadar ilerlediler. Bu siperleri savunan 19/57. Alay'ın 1. taburundan Üsteğmen Fahrettin Efendi'nin bir kısım asker ile bunların üzerine saldırması ile İngilizler, başarısız olarak bu lağım dehlizinden geriye çekilmek zorunda kaldı[156].

---

[151] Atase Arşivi, 4530/15/2-5.
[152] Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; Ayrıca Bkz. İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 47.
[153] Atase Arşivi, 4530/14/05.
[154] Atase Arşivi, 4530/15/5-20.
[155] **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 199.
[156] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 171; Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; Ayrıca Bkz. İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 48.

20 Temmuz günü,

Arıburnu'nun merkezinden İngilizlere doğru açılan lağım, İngilizlerin açtığı lağımla birleşince patlatıldı. 10 metre genişliğinde bir tesir yapan patlamada İngiliz lağımlarında çalışan askerlerin toprak altında kaldıkları görüldü[157].

Temmuz ayı boyunca cephede her iki tarafta önemli bir harekat girişimi olmadığı, lağım muharebelerine ağırlık verilmesinin her iki taraf arasındaki hatlarda kilitlenme yaşandığını bu süreç boyunca genel bir saldırı için planlama yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim, 24 Temmuz 1915 günü, Anafartalar Grup Komutanı Yarbay Wilmer, Bursa Seyyar Jandarma taburuna emir göndererek yakın zamanda çıkarma girişiminin olabileceği ve bu yüzden Pırnartepe, İsmailtepe gibi bölgedeki önemli yerlerde gözetleme postalarının uyanık olması gerektiği ve Gelibolu Jandarma Taburu'nun Ece Limanı bölgesinde , Bursa Jandarma Taburu'nun ise Mestantepe, Pırnartepe, Softatepe bölgelerine yerleşmesini bildirdi[158].

26 Temmuz günü,

Çimenlik Tabya önünde Fransız Mariotte denizatlısı batırılarak, mürettebatından 31 kişi esir alındı[159].

5. 5. Kuzey Bölgesi Ağustos Ayı Muharebeleri

4 Ağustos günü,

Bursa Seyyar Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Hasan Tahsin'in Anafarta Grup Komutanlığı'na gönderdiği telgrafta, Küçük Kemikli ile Azmak arasında bir hastane gemisi, üç ufak nakliye gemisi, iki çatana ve bir torpido görüldüğü

---

[157] **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 203.
[158] Atase Arşivi, **Bursa Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/ H-1/H-2/H-3.
[159] **Çanakkale Muharebeleri I**, 206; **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri,** s. 331.

belirtilmektedir. Ayrıca Kabatepe açıklarında bir monitor zırhlısının, Arıburnu gerilerine ateş açmış olduğu bildirildi[160].

6 Ağustos 1915'ten önce Cephedeki Genel Durum

İngilizler 6 Ağustos'ta yapacağı büyük taarruz için bölgeye çıkarma yaparken, Ağustos'un başında Tuğgeneral Esat Paşa komutasındaki Kuzey Grubu'nun (5., 9., 16. ve 19. Tümenler) durumu şu şekilde idi[161]:

5. Tümen; üçer taburlu 5/13., 5/14., 5/15. Alayları ile, ikişer bataryalı üç topçu taburundan oluşan bir Topçu Alayı'ndan ve bir süvari takımı, iki istihkam bölüğü ile 5. Tümen Sıhhiye Bölüğü'nden oluşuyordu. 5. Tümen'in 5/14. Alayı, Anafarta Bölge Komutanlığı ara hattıyla Conkbayırı'nda 191 Rakımlı Tepe(5/14. Alaya dahil) Sazlıdere (5/14. Alaya dahil) arasında olmak üzere 1. Taburuyla Yayla Tepe batısı-Halit Rıza Tepesi çizgisinde savunma düzeni almıştı. 2. ve 3. Taburları Conkbayırı kuzeyi yamaçlarında bulunuyordu. 5. Tümen 5/13. Alay, Tümen karargâhının güneyinde ihtiyattaydı. 5. Tümen karargâhı ve bağlı birlikleriyle 5/15. Alay, Kurucadere kuzeyinde Matikdere'de idi.

9. Tümen; üçer taburlu 9/25., 9/26. ve 3/64. Alayları ile ikişer bataryalı iki topçu taburundan oluşan bir Topçu Alayı'ndan ve iki süvari bölüğü, bir istihkam bölüğü, 9. Tümen Sıhhiye bölüğü ile iki bataryalı bir topçu taburu ve çeşitli cins ve çapta üç batarya, iki topçu takımından kurulu tümen bağlı birliklerinden oluşuyordu. Karargâhı Kayaltepe'de bulunan 9. Tümen, Azmakderesi (dahil) Kumderesi (hariç) arasındaki bölgede bulunuyordu. Bu tümenin 9/26. Alayı, üç taburuyla kıyıları savunmada ve gözetlemede; 9/25. Alayı, Sarafimçiftliği batısında; 3/64. Alayı da Hacı Manolçiftliği bölgesinde ihtiyatta idi. Tümen bağlı birlikleri Hacı Manolçiftliği'nde idi. Tümen Topçu Alayı, Kayaltepe kuzey ve güney sırtlarında; tümen kuruluşunda bulunan çakılı topçular da Palamutluksırt - Semerli Tepe - Çam Tepe kuzeyi sırtlarında mevzilenmişlerdi.

---

[160] Atase Arşivi, **Bursa Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/ H-1/H-2/H-3.
[161] **BDHTH**, V/3, s. 261-277.

16. Tümen; üçer taburlu 16/47., 16/48., 19/77. ve 16/125. Alayları ile ikişer bataryalı iki topçu taburundan oluşan bir topçu alayı ve bir istihkam bölüğü, bir batarya, bir mantelli top takımı, bir nordanfild takımıyla 16. Tümen Sıhhiye Bölüğü'nden kurulu tümen bağlı birliklerinden oluşuyordu. Karargâhı ile Kemalyeri'nin 1.5 km. güneyinde bulunan 16. Tümen, 19. Tümen ara hattı ile Hacı Andonçiftliği güneyindeki Azmakdere (dahil) ararsındaki bölgeyi 16/125., 16/47., ve 19/77. Alayları birinci hatta olmak üzere savunmaktaydı. 19/77. Alay'ın büyük kısmı Hacı Andonçiftliği kuzeyinde bulunuyordu.

19. Tümen; üçer taburlu 18.Alay, 9/27., 19/57., ve 19/72. Alayları ile ikişer bataryalı iki topçu taburundan oluşan bir topçu alayı ve iki istihkam bölüğü, bir süvari takımı değişik cins ve çapta iki top takımı ile 19. Tümen Sıhhiye Bölüğü'nden kurulu tümen bağlı birliklerinden oluşuyordu. 19. Tümen karargâhı, Düztepe güneyinde idi. Bu tümen, 5/14. Alay ara hattıyla Kemalyeri (dahil)-Kırmızısırt (hariç) arasındaki bölgede; 19/72., 18.Alay, 9/27. ve 19/57. Alaylar ile mevzide olmak üzere savunma düzenini almıştı.

Topçu birlikleri, Conkbayırı güney sırtları- Kemalyeri ve güneye uzanan sırtlar gerisinde mevzilenmişti (Bkz. Harita 20).

Yarbay Wilmer komutasındaki Anafarta Bölge Komutanlığı, iki piyade, iki jandarma taburundan ve üç bataryalı bir topçu taburuyla değişik cins ve çapta üç bataryadan, bir süvari bölüğü ile bir istihkam bölüğünden oluşuyordu[162].

[162] 7 Ağustos 1915'te 11. Tümen'in Yarbay Sabri Komutasındaki 11/33 Alayı ile 11. Topçu Alay'ından 5. Batarya, Asya Grubu Komutanlığı'ndan alınarak Kuzey Grubu Komutasına girmek amacıyla Kocaçimen Tepesi'ne harekâtı emredildi. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 262-271, 276.

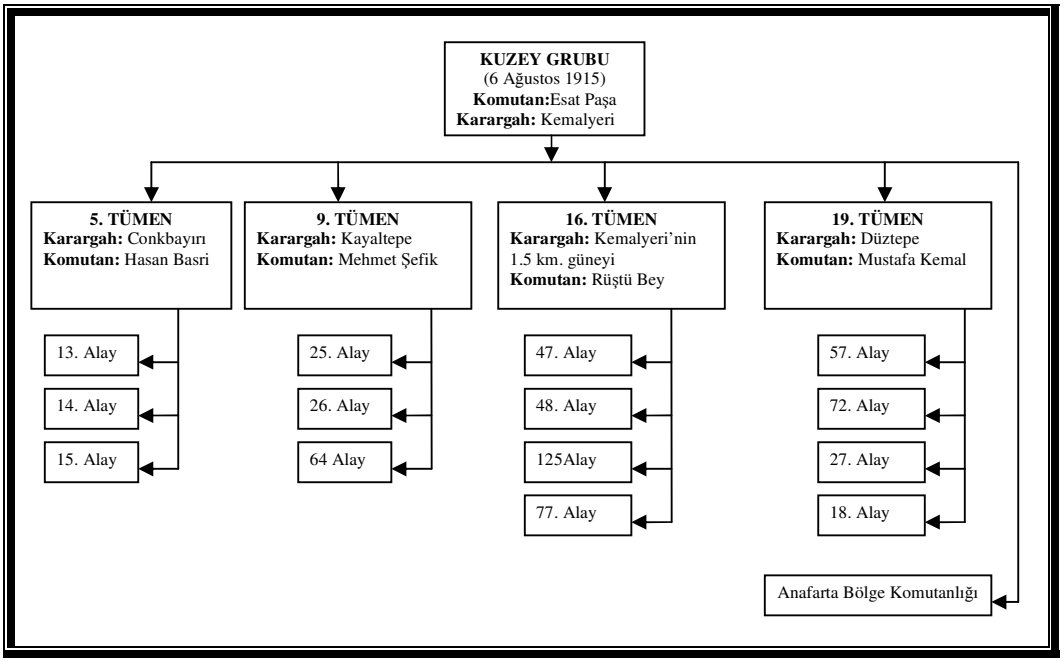
Harita 20: 6 Ağustos günü Osmanlı birliklerinin durumu.

6 Ağustos 1915 günü sabahı, Kuzey Grubu'nun Arıburnu cephesindeki genel savunma düzeni şöyleydi[163]:

Sazlıdere (Kuyuağıldere) ile Azmakdere (Karatepe güneyinde) arasındaki cephenin sağında (kuzeyde), 19. Tümen (19/72., 18. Alay, 9/27. ve 19/57. Alaylar); solunda (güneyde) da 16. Tümen (16/125., 16/47., 16/48. ve 19/77. Alaylar) olmak üzere mevzide bulunuyordu. 19. Tümen'in muharebe idare yeri, Düztepe'nin 500 m. güneyinde Topsırtı'nda; 16. Tümen'in muharebe idare yeri de Adanabayırı'ndaydı. Azmakdere güneyindeyse, Albay Kannengiesser komutasındaki 9. Tümen bulunuyordu. Sazlıdere kuzeyinde, Binbaşı Wilmer komutasındaki Anafarta müfrezesinden 1/32. Alay'ın 1 . Taburu[164] ile Kuzey Grubuna bağlı 5/14. Alay'dan oluşan birlikler vardı. Kuzey Grubu muharebe idare yeri, Kemalyerindeydi (Bkz. Tablo 23).

[163] **BDHTH**, V/3, s. 328; Hayri, **Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi. Anafartalar Grubu Muharebatı**, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1920, s. 45.

[164] Anafarta Bölge Komutanlığı kuruluşunda bulunan 1/32. Alay'ın 1. Taburu, Kocaçimen batısında idi. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 328-329.

Tablo 23: 6 Ağustos günü Osmanlı birliklerinin teşkilatı.

İngilizlerin geceleri Arıburnu İskelesi'ne kuvvet çıkardığı Osmanlı birlikleri tarafından sezildi ve bu günlerde, Kuzey Grubu cephesinde bir hareketin başlayabileceği olasılığı belirdi. Hatta, 6 Ağustos 1915 günü saat 05.30 sıralarında Arıburnu İskelesi önünde altı İngiliz taşıt gemisi görüldü; bu gemiler, Osmanlı topçuları tarafından açılan ateşlerle iskeleden uzaklaştırıldılar. Aynı gün Arıburnu'nda bazı çıkarma girişimleri görüldü, ileri hatlara doğru cephane taşındığı ve ihtiyatların ileriye yaklaştırıldığı saptandı. Bu hareketler de, Osmanlı topçuları tarafından ateş altına alındı[165].

Palamutluksırtı ve İsmailoğlu Tepeleri'nde mevzilenmiş olan bataryaların ateş altına alması gereken hedefler, topların etkili mesafeleri son sınırında olduğundan, Ağıldere dolayına, bir dağ bataryasıyla iki sahra topu; Azmakdere bölgesine de, bir obüs bataryası mevzilendirildi[166]. 6 Ağustos 1915 günü, Arıburnu'nda toplam Osmanlı kuvveti 19.000; Suvla-Anafartalar bölgesinde ise 2.500 kadardı[167].

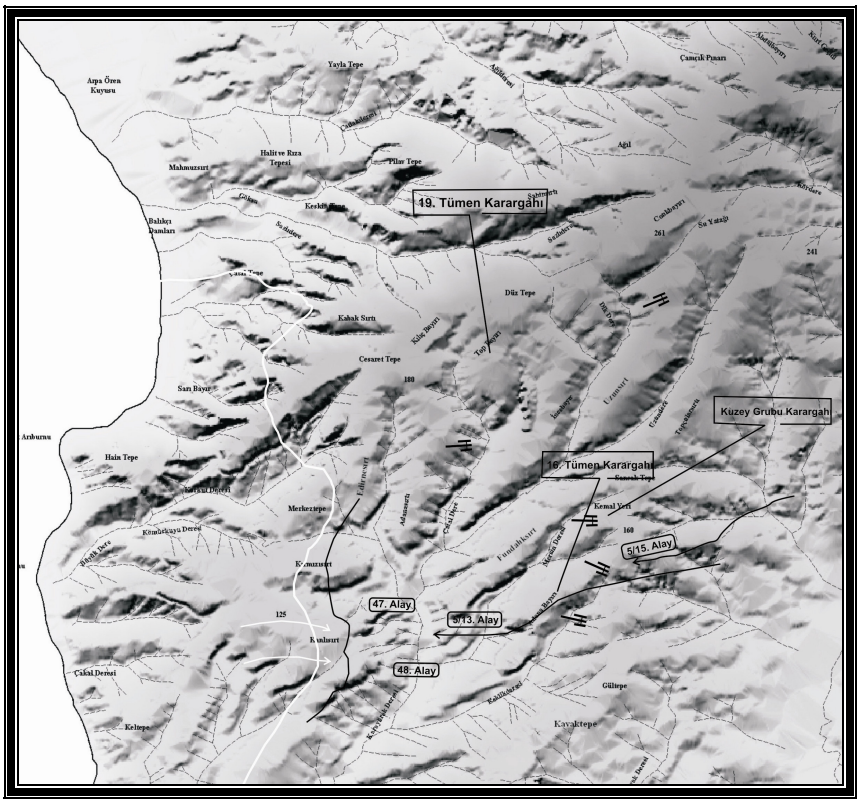
---

[165] **BDHTH**, V/3, s. 329-30.
[166] **BDHTH**, V/3, s. 330.
[167] Yusuf Hikmet BAYUR, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt III, Kısım II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 337.

Kanlısırt Muharebeleri (6-10 Ağustos 1915)

6 Ağustos günü,

6 Ağustos 1915 günü saat 04.30'da, 16. Tümen'in 16/48. Alayı'ndan iki bölüklük bir kuvvet, İngilizlerin 31 Temmuz 1915 gecesi sol kanadında ele geçirdiği Süngübayırı doğusundaki siperini geri almak üzere bir karşı taarruz düzenlendi. Yapılan karşı taarruz sonucu, adı geçen siper geri alındı; fakat İngilizlerin yoğun topçu ve bomba ateşleri altında barınılamayacak duruma gelen siper boşaltıldı. İki bölükle daha takviye edilen bu kuvvet, bu mevziye karşı ikinci kez taarruz ettirildiyse de sonuç başarılı olamadı[168] (Bkz. Harita 21).

Harita 21: 6 Ağustos öğleden önce Kanlısırt.

[168] Bu harekat, saat 11.30'da sona ermiş ve 450 kişilik bir zayiata neden olmuştu. İngilizler, aynı gün, biri 16/125. Alay bölgesinde Kırmızısırt'ta, diğeri 16/47. Alay bölgesinde Kanlısırt'ta olmak üzere iki lağım patlatmıştı. Patlatılan iki lağım, Osmanlı siperlerinde önemsenecek her hangi bir zarar yapmamıştı. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 331.

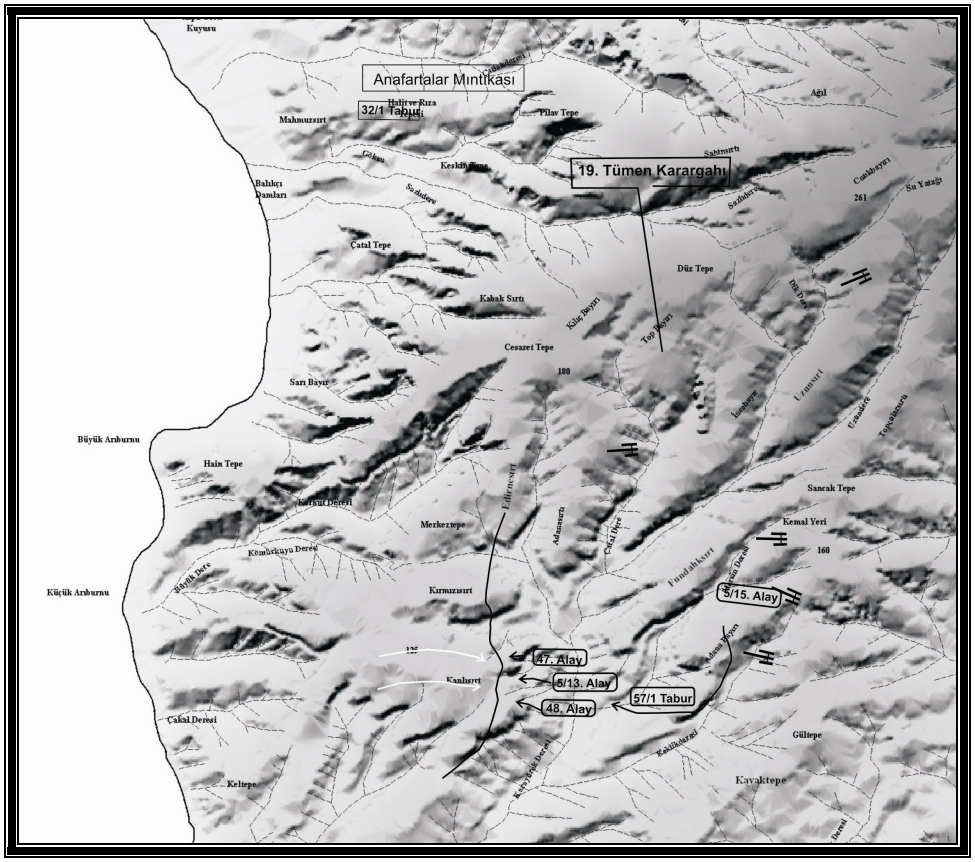
İngiliz gemi ve kara topları, saat 16.00 dolaylarında şiddeti gittikçe artan bir tempoyla, Kanlısırt'taki Osmanlı mevzilerini bombardımana başladı. Bombardıman, saat 16.30'da şiddetini arttırdı. Özellikle Kanlısırt'a yöneltilen gemi ve kara toplarıyla bomba toplarının yoğun ateşi, şimdiye kadar bu cephede görülmeyen şiddetteydi. Bu topçu bombardımanıyla 16. Tümen cephesinde ciddi bir taarruzun başlamak üzere olduğunu anlayan Kuzey Grubu Komutanı, Kavaktepe doğusunda bulunan 5. Tümen'in 5/13. Alay'ını 16. Tümen emrine verdi. Ayrıca, Kurucadere Köyü kuzeyinde Çaylar Deresi bölgesinde bulunan 5/15. Alay'ına, Kemalyeri doğusuna; 9. Tümen'in 3/64. Alay'ına da, Kurucadere Köyü güneybatısındaki Köyaltıdüzü bölgesine hareket etmeleri emri verildi. Bu arada, İngilizlerin taarruzu halinde, tüm topçuların ateşlerini Kırmızısırt ve Kanlısırt'ta toplayacak biçimde hazır bulunmaları da emredildi[169].

İngilizler, saat 17.30'da taarruza başladı. 16/47. Alay cephesine yönelen bu taarruzda, Kanlısırt'ın tepeler hattını ellerine geçirdiler. Bunun üzerine, 5/13. Alay'ın 3. Taburuyla, cephe takviye edildi. Kanlısırt'a ilerleme emri alan 5/13. Alay'ın diğer iki taburu, 19. Tümen'in 19/57. Alay'ının l. Taburu ile takviye edilerek 16. Tümen Komutanı Albay Rüştü tarafından ve 5/13. Alay Komutanı'nın yönetiminde olarak saat 19.00'da taarruza geçirildi. Kanlısırt'ın güneyindeki 16/47. Alay'ın 3. Taburu ile 16/48. Alay'ın bazı bölükleri de, bu taarruza katıldı. Buna rağmen İngilizler girmiş olduğu siperlerden atılamadı. Yalnız Kanlısırt'ın kuzeyindeki 16/47. Alay'ın l. Taburuna ait destek siperlerinden birisi geri alınabildi. Kuzey Grubu Komutanı, saat l8.00'de harekete hazır olma emri verilmiş olan 5/15. Alay'a yürüyüşünü çabuklaştırarak Kanlısırt'a ulaşmasını, Kayal Tepe'de bulunan 9. Tümen Komutanı Albay Kannengiesser'e de, Kaba Tepe, Kum Tepe kıyılarını korumakta olan 26. Alay'ını yerinde bırakarak 9/25. ve 3/64. Alayları ve getirebileceği topçusuyla beraber hemen Kanlısırt doğrultusunda hareket etmesini emretti. Güney Grubu'ndan gönderilen 4. Tümen'in 4/10. ve 4/11. Alayları, 6 Ağustos 1915

[169] **BDHTH**, V/3, s. 332.

günü saat 23.00'te, Tümen komutanı Yarbay Cemil (Conk) yönetiminde olarak Kurucadere doğrultusunda yürüyüşe geçirildi[170].

Kanlısırt'a taarruz için 5/15. Alay, 16. Tümen komutanı emrine verildi. Tümen komutanın başında olduğu karşı taarruz, 23.00'de başladı. Taarruza, 5/15. Alayla birlikte, daha önceleri Kanlısırt'ta muharebe eden birlikler de katıldı. Sabaha kadar süren bu karşı taarruzda, olumlu bir sonuç alınamadı. Yalnız 16/47. Alay'ın ikinci hat siperlerinden bir kısmı (77 numaralı siper) 5/13. Alay'ın bir taburu tarafından ele geçirildi[171] (Bkz. Harita 22).

Harita 22: 6 Ağustos akşamı Kanlısırt.

[170] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 173; **BDHTH**, V/3, s. 336; Hayri, **a.g.e.**, s. 47.
[171] Bu taarruzda 16/47. Alay Komutanı Binbaşı Tevfik ile 5/15. Alay Komutanı Yarbay İbrahim Şükrü, bomba isabetiyle şehit oldu. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 337.

5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders'in 6 Ağustos 1915 Kanlısırt muharebeleri hakkında Başkomutanlık Vekaletine 7 Ağustos 1915 sabahı gönderdiği raporun Kuzey Grubu Komutanlığıyla ilgili kısmı şöyleydi[172]:

"6 Ağustos 1915 günü saat 04.30'da Kuzey Grubu'nun sol kanadında, İngilizlerin birkaç gün önce ele geçirdiği sipere bir baskın yapılmış ve siperin güney kısmı geri alınmıştır.

İngilizler, ateşlerimizin etkisiyle, takviye edilmeyi başaramamış ve üç yüzü aşkın ölü bırakmıştır.

Saat 05.30'da Anburnu'daki taşıt gemilerine topçularımız tarafından yapılan atışla gemilerden birinde yangın çıktığından, gemi kaçmıştır. Sabahleyin Palamutluk karşısında duran bir gambot'a topçumuzun attığı mermilerden biri, gambotun arkasındaki şalopa'ya isabet etmiş ve batırmıştır.

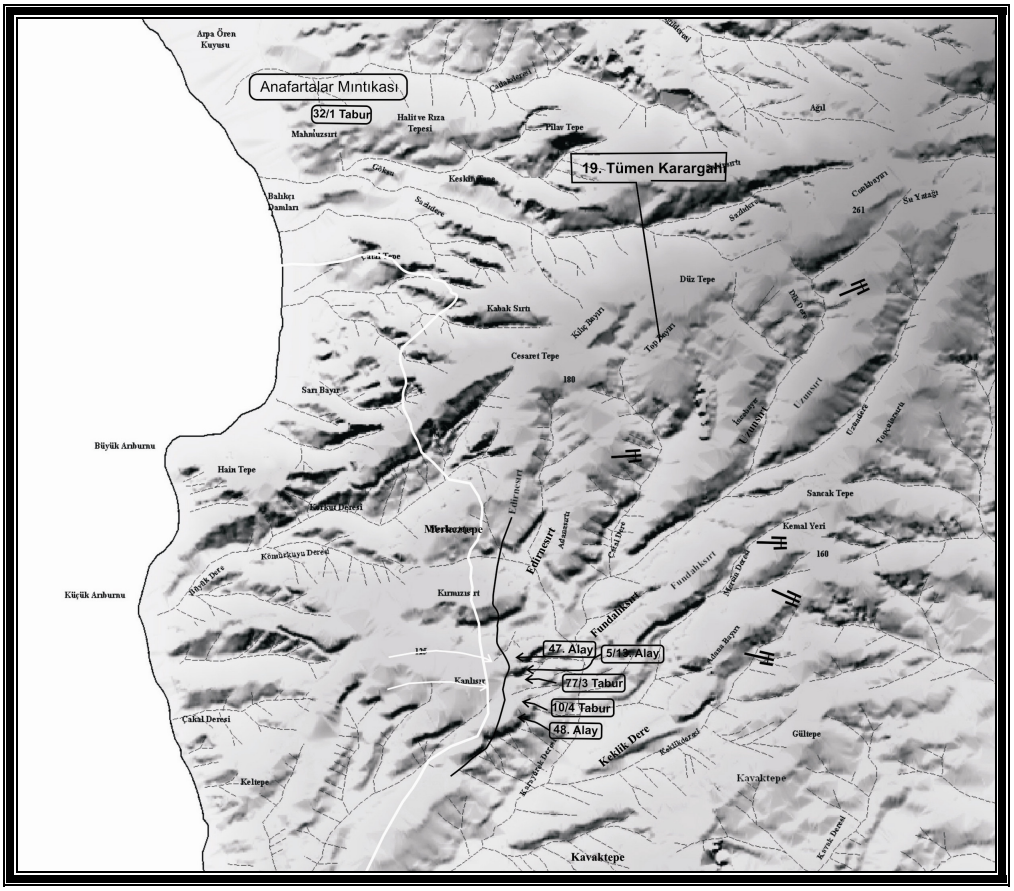
Saat 16.00'da İngilizler gemi ve kara topçularıyla Kırmızısırt ve bunun 300 metre kadar kuzeyindeki Merkeztepe ve Özellikle Kanlısırt'taki siperlerimize çok şiddetli olarak ateşe başlamış ve bir müddet sürdürülen bombardımandan sonra birçok kollarla taarruza geçerek Kanlısırt'taki siperlerimize girmiştir. Bu siperlerin bazı kısımları, 6 Ağustos 1915 akşamı geri alındı. Kalanının da, geri alınmasına çalışılmaktadır."

8 Ağustos günü,

İngilizlerin Conkbayırı'na karşı tasarladığı genel taarruz iyice gelişmeye başladı. Bu nedenle, 9. Tümen'in Kanlısırt doğrultusunda yürütülen iki alayıyla Güney Grubu'ndan gelmekte olan 4. Tümen'in iki alayını Conkbayırı'na göndermek gerekti. 16. Tümen'i takviye olanağı kalmadı. Bu durum karsısında 16. Tümen'e, bulunduğu hattı tahkim ederek İngilizlerin ilerlemesine engel olması için 8 Ağustos

[172] **BDHTH**, V/3, s. 337.

1915 günü saat 06.35'te kısa bir emir verildi. Bunun üzerine 16. Tümen, 19/77. Alay'ın Kaba Tepe'deki 3. Taburu'nu, Kanlısırt bölgesine getirtti; öğleden sonra (saat 13.30'da), Kanlısırt'ın ortasına bir hücum yaptırdı ve bu hücuma, bölgede bulunan bütün kuvvetler de katıldı. Muharebe, akşama kadar sürdü. Kanlısırt'ın orta kesimindeki bir siper geri alındıysa da, İngilizlerin yaptığı karşı taarruz sonucu tekrar Osmanlı kuvvetlerinin elinden çıktı. Gece 4/10. Alay'ın 4. Taburu, 16. Tümen'i takviye için gönderildi ve Kanlısırt'ın solundaki bir sipere hücum edilerek burası ele geçirildi. 4/12. Alay, 16. Tümen'in takviyesi için bu gece tümen emrine gönderildi[173] (Bkz. Harita 23).

Harita 23: 8 Ağustos günü Kanlısırt.

[173] **BDHTH**, V/3, s. 338-339.

9 Ağustos günü,

16. Tümen, emrine verilen 4/12. Alay ile saat 05.00'te, Kanlısırt'a cepheden ve iki kanadından hücuma geçti. İkinci hat siperlerinden bir kısmını ele geçirdi, sağ kanattaki birinci hat siperlerinden birini geri aldı[174]. Muharebe, akşama ve ertesi günün sabahına kadar sürdü.

9/10 Ağustos gecesi,

Kuzey Grubu emrindeki 16. Tümen tarafından Kanlısırt'a ardı ardına hücumlar yapıldı; bir kısım Osmanlı siperleri geri alındı. 16. Tümen'in önceden elinden çıkan birinci hat siperlerinin geri alınması için girişilen bu taarruz, özellikle bomba atışları yüzünden ağır kayıplara uğradı[175].

10 Ağustos günü,

16. Tümen, Kanlısırt'ta dört gece ve üç gün durup dinlenmeden yaptığı hücumlarda çok zayiat verdi. Bu yüzden, taarruz girişimlerinden vazgeçti ve tuttuğu hattı tahkim etti. Kanlısırt muharebelerinde İngilizler, Osmanlı birliklerini üzerlerine çekmekten ibaret olan amacını elde ederek Kuzey Grubu'nun üç alaydan fazla bir ihtiyat kuvvetini (4/12., 5/13., 5/15., Alaylarla 4/10. Alay'ın 4. Taburu) üzerine çekti ve 16. Tümen'i de bir hayli yıprattı[176]. 11 Ağustos 1915 günü, Kanlısırt mevkiinde karşılıklı top ateşleri görüldü[177].

---

[174] **a.g.e.,** s. 339.

[175] 16. Tümen'de kurmay subay olan Yüzbaşı Nazım ileri hatlara kadar gitmiş, bombacı erlerle beraber bomba atışlarına katılmıştı. Yine bu çarpışmalarda, 16/47. Alay Komutanı Binbaşı Tevfik ile 5/15. Alay Komutanı Yarbay İbrahim Şükrü, en ileri hatlara giderek savaşmış; bomba muharebeleri sırasında şehit olmuşlardı. Bkz., **BDHTH**, V/3, s. 376.

[176] Kesin olmamakla beraber 6 Ağustos'tan 10 Ağustos gününe kadar geçen süre içindeki Osmanlı zayiatı, 7.164 kişidir. Bunun 1.520'si şehit, 4.750'si yaralı ve 760'ı kayıptır. 134 kişi kadar da, tutsak verilmiştir. Bkz., **BDHTH**, V/3, s. 340.

[177] Esat Paşa, **a.g.e.,** s. 302.

Conkbayırı Muharebeleri (6-10 Ağustos 1915)

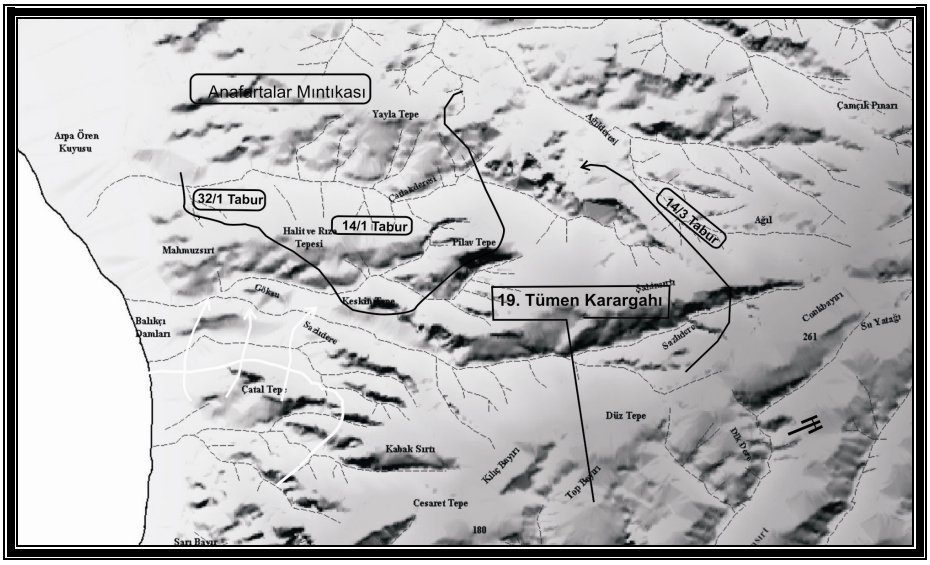
6 Ağustos günü,

16. Tümen, 6 Ağustos akşamı Kanlısırt'taki siperlerini almaya çalışırken, İngiliz birlikleri 19/57. Alay'ın sol tarafındaki Merkez Tepe'deki Osmanlı siperlerini şiddetli topçu ateşine tutuyordu. Burada bir faaliyet olduğu anlaşılmışken, İngilizler, Merkeztepe'deki 47 ve 48 numaralı siperimizi büyük lağımlarla açtıktan sonra hücuma kalktı. İhtiyattaki 19/72. Alay'ın 2. Taburu'nun yetişmesi sonucu, İngilizler ağır zayiatla durduruldu[178].

Ağıldere ve Anafartalar bölgesinde henüz bir hareket görülmüyordu. Bundan dolayı Kuzey Grubu Komutanlığı, Asmalıdere bölgesinde bulunan. 5/14. Alay'ın 2. Taburu'nu saat 18.30 sıralarında Kemalyeri dolayına; 19.45'te de, Alay'ın 3. Taburu'nu 19. Tümen bölgesine hareket ettirilmesini emretti. Ayrıca, Anafartalar Grubu Komutanı Binbaşı Wilmer'e de, ihtiyat taburunu Arıburnu kuzey kanadına yanaştırması bildirildi. Böylece Asmalıdere bölgesi, 1/32. Alay'ın l. Taburuyla takviye edildi. 5/14. Alay'ın 3. Taburu, İngilizlerin Sazlıdere'deki ileri karakollarını takviye ettiğinin haber alınması üzerine, o yöne yöneltildi; bu nedenle, 19. Tümen'e katılamadı. Kemalyeri'ne gelmiş bulunan 5/14. Alay'ın 2. Taburu, bu durum üzerine, saat 21.00'de 19. Tümen emrine gönderildi. 5/14. Alay'ın l. Taburu, Sazlıdere ve Ağıldere bölgesinde yapılan İngiliz taarruzu başladığı sırada, Damakçılıkbayırı - Yayla Tepe - Halit ve Rıza Tepesi - Pilav Tepe - Keskin Tepe hattında ileri karakol düzeni almış bulunuyordu. 5/14. Alay'ın 3. Taburu da, bu ileri karakolu takviyeyle görevlendirildi. Anafartalar Grubu'ndan yola çıkarılan. 1/32. Alay'ın l. Taburu ise, henüz Ağıldere bölgesine ulaşamamıştı. Osmanlı tarafında bu hazırlıklar yapılırken, İngilizlerin amacı gün doğmadan Conkbayırı güneyi-Kocaçimen hattını ele geçirmekti. Sağ taraftan Keskin Tepe-Şahinsırt üzerinden Conkbayırı'na; sol taraftan da Ağıldere-Damakçılıkbayırı güneyi-Kayacık Tepe-Asmalıdere-

[178] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 174.

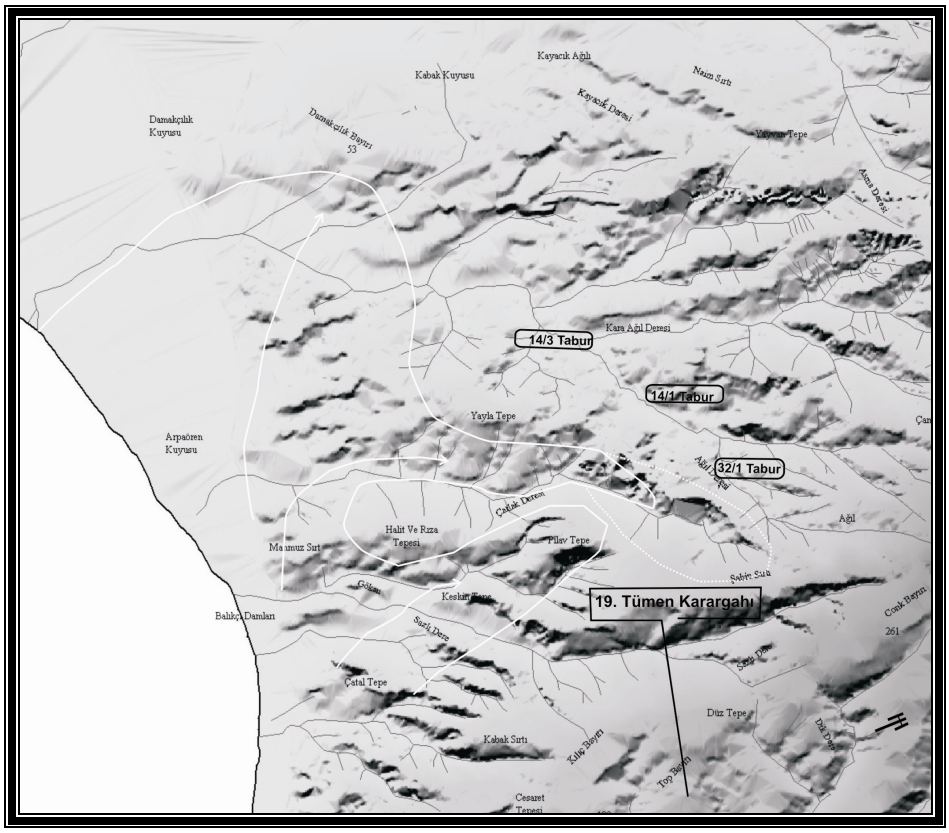
Abdurrahmanbayırı-Kocaçimen Tepe ve Ağıldere-Çamçakpınarı-Besim Tepe'ye ulaşılacaktı[179] (Bkz. Harita 24).

Harita 24: 6 Ağustos günü öğlen Conkbayırı.

İngiliz hücum kollarının öncü kuvvetleri, 6 Ağustos 1915 saat 22.00 sıralarında, ileri harekete başladılar. Sağ kol öncüsü, Sazlıdere'yi geçerek Halit ve Rıza Tepesiyle, Keskin Tepe, Pilav Tepe ve Yayla Tepe'deki Osmanlı muharebe ileri karakollarına taarruza başladı. Sol kol yancısı durumdaki İngiliz kuvveti de, Çatlakdere'yi geçerek Damakçılık Bayırı'na taarruza başladı. İngilizler, Ağıldere bölgesinde epeyce ilerleyerek Pilav Tepe ile Keskin Tepe'yi ele geçirdikleri gibi Halit ve Rıza Tepesi'nin çevrildiler. İngiliz birliklerinin Mahmuzsırt gerisinde bir bölük kadar kuvveti bulunuyordu. Yayla Tepe ve Çatlakdere'den geçerek Halit ve Rıza Tepesi'ne avcı kolu halinde iki bölük kadar kuvveti sevk etmişlerdi. Fakat bunların bir bölümü, Osmanlı ateşleri karşısında geri kaçtılar. Şahinsırt'a çıkan İngiliz birlikleri de Çatlakdere başlangıcında gizlendiler[180] (Bkz. Harita 25).

[179] **BDHTH**, V/3, s. 343-346.
[180] **a.g.e.,** s. 346-347.

Harita 24: 6 Ağustos akşamı Conkbayırı.

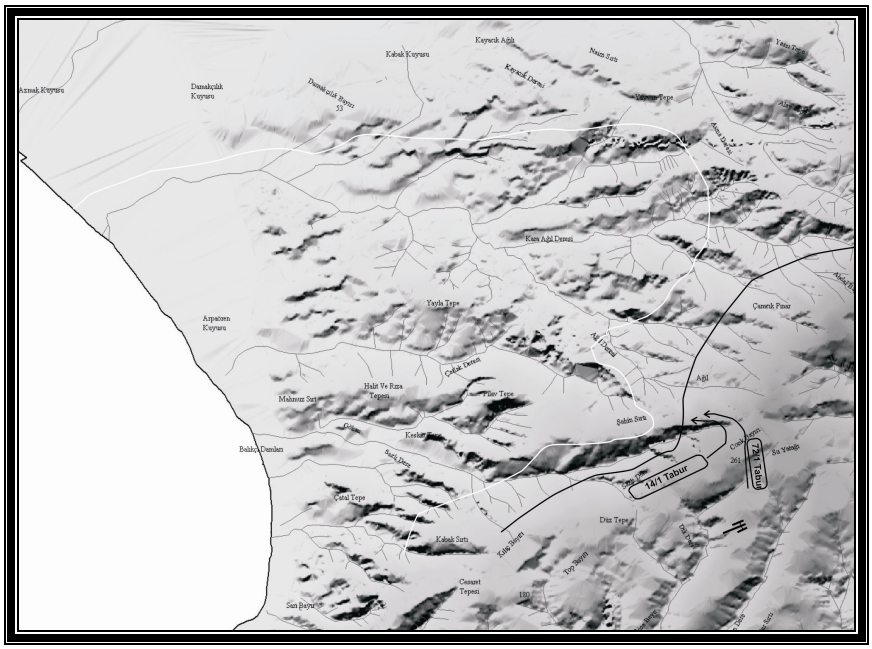
7 Ağustos günü,

İngiliz birliklerinin Sazlıdere ile Ağıldere arasından Conkbayırı doğrultusunda ilerlemeye yönelikti. Bu nedenle, 9. Tümen'in alayları, Conkbayırı doğrultusuna yöneltildi. Ağıldere müfrezesiyle bir çabuk ateşli dağ bataryası (5. Topçu Alay'ının 8. Bataryası), 9. Tümen emrine verildi. Gece yarısına kadar Sazlıdere ile Ağıldere arasındaki Osmanlı ileri karakollarını geri atan ve 150 kişi kadar da tutsak alan İngilizler, sağ kol taarruz kuvvetleriyle Sazlıdere ile Çatlakdere arasından Şahinsırt'a ilerlemeye başladı. Sol kol taarruz kuvvetleri ise, Çatlakdere'den Ağıldere kesimine geçti[181].

[181] **a.g.e.,** s. 347-348.

Aynı gün sabahı saat 04.00 sıralarında İngiliz topçusu, 19. Tümen'in sağ kanadını bombardımana başladı. İngilizler, saat 04.45'te Yükseksırt'taki siperlerinden ve Korkuderesi'nden 18. Alay cephesine ve Boyun noktasındaki 34 ve 35 numaralı siperlere doğru hücuma kalktılar ve bazı siperlere girmeyi başardılar. Fakat bu taarruz da büyük zayiat verdirilerek durduruldu[182].

5/14. Alay'ın 1. Taburu, iki bölüğü ile Düztepe; diğer bölüğü ile de Conkbayırı'nı tutması için gönderildi. Aynı zamanda Kabaksırt ve Sazlıdere güney yamaçlarında bulunan 19/72. Alay'ın 1. Taburu'ndan iki bölük, Şahinsırt istikametinde yürüyerek Sazlıdere tarafından Conkbayırı'nı tutmak için yollandı. Saat 06.00'da bu bölükler İngilizlerle muharebeye tutuştu ve İngilizler, Şahinsırt'ı işgal etti. Bunun üzerine 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, 5/14. Alay'ın 1. Taburu'nun Düztepe'de bulunan diğer iki bölüğünü de Conkbayırı'na doğru sürdü. Saat 08.05'te Kurtgeçidi dahil olmak üzere Conkbayırı seyrek avcı hatları ile tutuldu[183](Bkz. Harita 26).

Harita 26: 7 Ağustos sabahı Conkbayırı.

[182] Burada İngilizlerin zayiatının 3000, Osmanlı tarafının ise 1000 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 175-176.
[183] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 176-178.

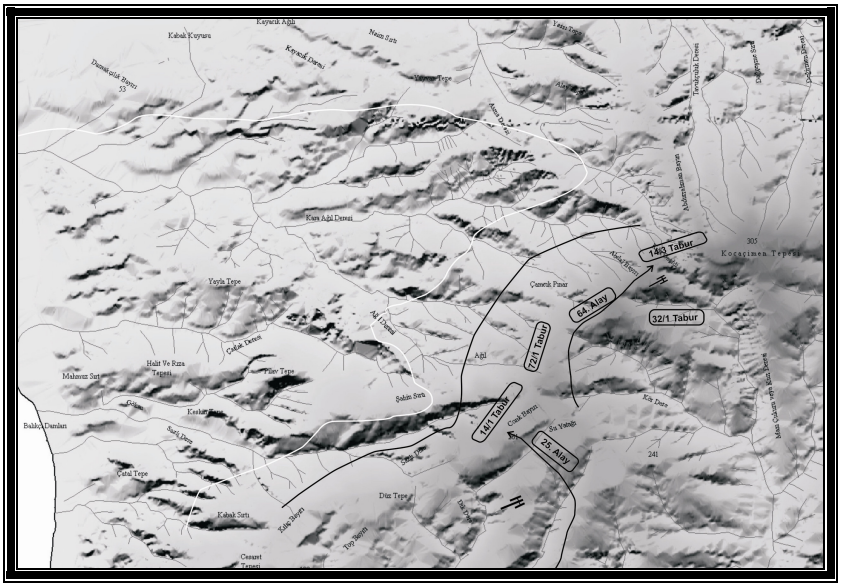
9. Tümen Komutanı Albay Kannengiesser, saat 08.00'de vurularak komutayı Kurmay Başkanı Binbaşı Hulusi'ye bıraktı. 9. Tümen Komutanı Albay Kannengiesser'in yaralanması haberini alan 5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders, Kocaçimen Tepesi'ndeki kuvvetlerin komutasının 4. Tümen komutanı Yarbay Cemil'e verilmesini ve Anafarta bölgesi komutanı Binbaşı Wilmer'in de bu komutanlık emrine girmesini emretti[184].

Bu sırada 5/14. Alay, bir kısmıyla Asmalıdere dolayında İngilizlere karşı direniyor; bir kısım kuvvetleriyle de çekiliyordu. Bu kesimdeki İngiliz birlikleri, Conkbayırı'na tırmanıyordu. Bu durum karşısında 9. Tümen Komutanı, 3/64. Alay'a Asmalıdere'deki 5/14. Alay'ı takviye ederek karşı taarruza geçmesi emrini verdi. 9/25. Alay'ın hızla Conkbayırı'na yetişmesini bildirdi. Saat 09.00'da İngilizlerin sol kanadındaki birliği, 5/14. Alay'a tekrar taarruz etti ise de 5/14. Alay'ın karşı koyması üzerine, bu taarruz durdu. Bunun üzerine İngilizler, Kocaçimen Tepe'ye taarruzdan vazgeçerek Conkbayırı'ndaki taarruza ağırlık verdiler. Kara ve gemi toplarıyla 19. Tümen'in sağ kanadını, Conkbayırı ve gerilerini şiddetle bombardımana başladı. Bu şiddetli topçu ateşinden sonra, Conkbayırı'na hücum başladılar. Hücuma hedef olan 5/14. Alay'ın l. Taburu, üstün kuvvet karşısında sarsıldı. Tam bu sırada, Besim Tepe'ye gelerek açık mevzie giren seri ateşli Üsteğmen Besim'in bataryası etkili ateşleri ve bu sırada yetişen 9/25. Alay'ın muharebeye katılarak, 5/14. Alay'ı takviye etmesi üzerine, İngiliz birliklerinin taarruzu tamamen durduruldu. Yeni bir taarruza kalkışamayacak kadar çok zayiat veren İngiliz birlikleri Conkbayırı sırtlarıyla Şahinsırt'ta kaldılar ve siperler kazmaya başladılar[185](Bkz. Harita 27).

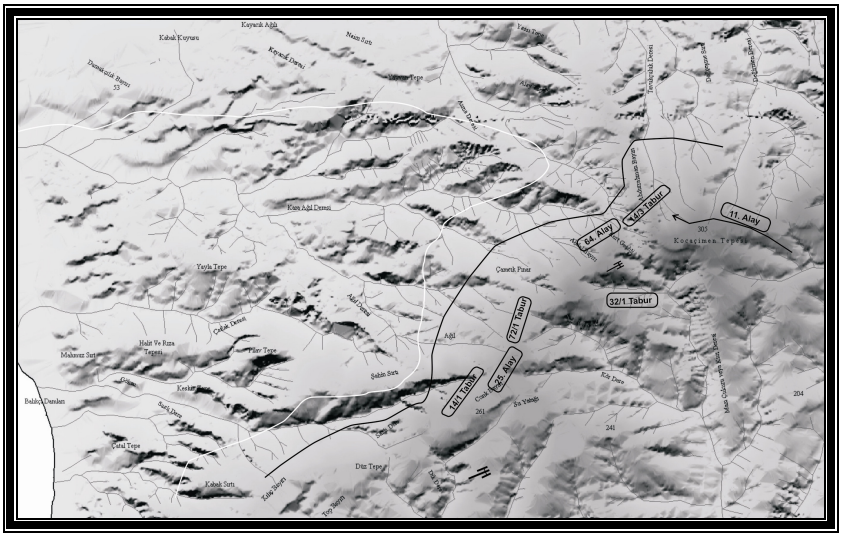
Akşama doğru 4. Tümen'in 4/11. Alayı, Kocaçimen'e geldi. 4/11. Alay'ın 3. Taburuyla iki makineli tüfek, saat 17.00'ye doğru, takviye kuvveti olarak, Conkbayırı'na geldi. 4. Tümen Komutanı Yarbay Cemil, bu takviye kuvvetini, sağ kanattaki 5/14. Alayın bulunduğu Asmalıdere bölgesine gönderdi. 4/11. Alay'ın 4.

[184] 8 Ağustos günü, 9. Tümen komutanlığına Yarbay Pothritz atandı. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 351.
[185] **BDHTH**, V/3, s. 350.

Taburunu da, Kurtgeçiti'nde ihtiyatta bıraktı. 4/10. Alay ise, Kuzey Grubu ihtiyatı olarak tutuldu[186](Bkz. Harita 28).

Harita 27: 7 Ağustos öğlen Conkbayırı.

Harita 28: 7 Ağustos akşamı Conkbayırı.

[186] Ayrıca bugün donanmadan gelen 12 ağır makineli tüfek, Conkbayırı'nda mevzilendirildi. Mürettebatı Almanlardan oluşan bu makineli tüfekler, saat 14.00'de Bigalı'dan Conkbayırı'na geldi. 4. Tümen Komutanı Cemil Conk, bunlardan 4 tüfeği 9/25. Alay'a, 4 tüfeği 5/14. Alay'a, diğer 4 tüfeği de ihtiyat için Conkbayırı'na mevzilendirildi. Bkz., Cemil Conk, "Hatıralarım; Çanakkale Seferi" **Çanakkale Hatıraları,** c. II, Arma Yayınları, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul 2002, s. 162, 208; **BDHTH**, V/3, s. 352.

Diğer taraftan, saat 19.36 sıralarında Anafarata Grubu Kurmay Başkanı Binbaşı Haydar'dan alınan bilgiye göre, Kireçtepe'de iki Osmanlı bölüğü, İngiliz taarruzlarına karşı direnmekte idi. Bursa Jandarma Taburu ve 5/13. Alay'ın 2. Taburu İsmailoğlu Tepe'de, Mestan Tepe'ye karşı mevzi almıştı[187].

Cephenin genel durumu ve birliklerin birbirine karışması göz önüne alınarak 7 Ağustos gecesi 5. Ordu Komutanlığı'nın emri ile Kuzey Grubu'nda bazı yeni düzenlemelere gidildi. Buna göre, 9. Tümen ve Anafartalar Müfrezesi, Saros Grubu Komutanlığı'na bağlandı. Gece yarısından hemen önce Anafarta'ya gelmiş olan grup komutanı Albay Fevzi, 4. Tümen Komutanı Yarbay Cemil'e Kocaçimen bölgesi komutanı olarak kendisine bağlandığını, 8 Ağustos'ta 7. ve 12. Tümenlerle Anafartalar'dan İngilizlere taarruz edileceğinden Yarbay Cemil'in emrine 11/33 Alay ile 11. Topçu Alayı 5. Bataryası'nın verildiğini, bataryanın Sarıyar veya Dağçeşme mevkiine yerleştirilmesini, istedi. Bundan sonra Anafartalar Grubu adı ile anılan komutanlık Kuzey Grubu Komutanlığı'ndan alınarak doğrudan 5. Ordu'ya bağlı hale getirildi[188]. 8 Ağustos günü ise, 21.45'te alınan 5. Ordu emriyle Anafartalar Grubu Komutanlığı'na 19. Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal getirildi. Böylece Suvla Körfezi'nden Kocaçimen ve Conkbayırı'na kadar olan alanın sorumluluğu Albay Mustafa Kemal'e verilmiş oldu[189].

8 Ağustos günü,

İngilizler saat 04.00'da 4. Tümen bölgesini (Düztepe-Conkbayırı hattı) ateş altına aldıktan sonra, saat 04.40'ta taarruza geçti. Bu sırada 5/14. Alay'ın sağ kanadında da İngiliz taarruzu başladı. İngiliz kuvvetlerinin 8 Ağustos 1915 günü sabahı, 3/64. Alay üzerine yaptıkları taarruz durdurulmakla birlikte, Şahinsırt'ı ve

---

[187] **BDHTH**, V/3, s. 355.

[188] Güney Grubu Komutanlığına verilen bir emirle, 2. Kolordu Komutanı Mirliva Faik Paşa'nın Saros Grubu Komutanlığı görevini almak üzere hemen Gelibolu'ya hareketi bildirilmekteydi. Böylece Albay Feyzi'nin Anafartalar Grubu Komutanlığına gitmesinden dolayı boşalan yer, doldurulmuş bulunuyordu. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 398.

[189] Asmalıdere bölgesinde kalan birlikler 5/14. Alay Komutanı Yarbay Ali'nin emrine verilerek 4. Tümen cephesi (Kocaçimen bölgesi) iki komutanın sorumluluğunda ayrılmış oldu. Bkz. Cemil Conk, **a.g.m.**, s. 162; **BDHTH**, V/3, s. 357-358.

161 Rakımlı Tepe'nin kuzey batısındaki sahayı ele geçirdiler.[190] Buradan Conkbayırı'na doğru ilerlemeye başladılar. Bunun üzerine 4. Tümen Komutanı Yarbay Cemil, cepheye yeni ulaşan 11/33 Alay'ın 1. Taburu ile komutanı yaralanan 9/25. Alayı ve yine komutanı yaralanan bir bataryayı, 3/64. Alay Komutanı Yarbay Servet'in emrine vererek, içine düşülen durumun düzeltilmesini bildirdi. Albay Fevzi'nin emriyle, 11/33 Alay'ın diğer taburlarını alay komutanı maiyetinde 4. Tümen Karargâhı bölgesine; İngilizlere karşı topçu desteğini arttırmak için Saros Grubu'na bağlı olan 11. Topçu Alayı'nın 5. Bataryası da Sarıyar bölgesine alındı[191].

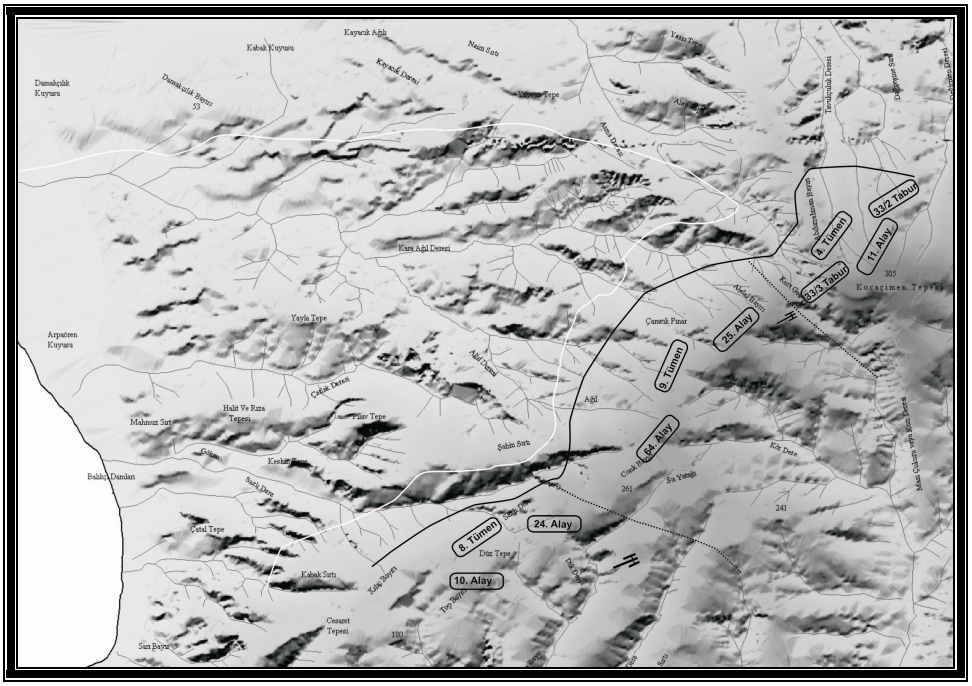
4. Tümen Komutanı saat 13.00'e doğru Anafartalar Grubu Komutanı Albay Fevzi'den telefonla aldığı emirde, 7. ve 12. Tümenlerin Anafartalar bölgesine yaklaşmakta olduğunu; 12. Tümen'in Mestan Tepe'ye; 7. Tümen'in Damakçılıkbayırı'na taarruz edeceğini; Kocaçimen bölgesinin bu taarruzu kolaylaştırması için İngiliz birliklerini cepheden tespit etmesini bildirdi[192]. Conkbayırı'ndaki muharebeler, 8 Ağustos 1915 öğleden sonra da sürdü. 4. Tümen Komutanı Yarbay Cemil, birliklerin çoğu 9. Tümen'e ait olan karma kuvvetleriyle, İngilizlerin bütün taarruzlarını durdurmayı başardı.

Güney Grubu'ndan gönderilen 8. Tümen, Albay Ali Rıza komutasında, 8/23. ve 8/24. Alay ve bir sahra bataryasıyla Kuzey Grubu emrine verildi. Albay Ali Rıza, Conkbayırı'ndaki birliklerin yönetimini ele alma ve İngilizleri geri atma görevini icra etmek üzere 8/24. Alay ile birlikte Conkbayırı'na yöneldi. Albay Ali Rıza, 8/24. Alay'ın iki taburuyla Conkbayırı'na 8/9 Ağustos 1915 gecesi saat 22.30 sıralarında taarruz ettiyse de İngilizleri geri atamadı. İngilizlerin pek yakınına kadar yanaşan birlikleri iki kez takviye ederek taarruzlarını tekrarladıysa da yine başarı sağlayamadı[193].

---

[190] Mustafa Kemal, **a.g.e.**,s. 182.
[191] Mustafa Kemal, **a.g.e.**,s. 180; **BDHTH**, V/3, s. 356-357; Hayri, **a.g.e.**, s. 48.
[192] Kuzey Grubu Karargâhı'ndan Kurmay Yüzbaşı Burhanettin'in komutasında 11/33 Alay'ın 2. Taburu 4. Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı Hulusi yönetiminde İngilizlere karşı taarruz yapılmışsa da başarı elde edememişti. 4. Tümen Komutanı, Conkbayırı bölgesindeki cephenin sol kanadını Kurtgeçidi'ne kadar tutmakta olan öncü birliklerini Yarbay Pothritz'e teslim etmiş; sağ kanattaki birliklerin komutasını eline almak üzere, Abdurrahmanbayırı'na gitmişti. Bkz.Cemil Conk, **a.g.m.**, s. 162; **BDHTH**, V/3, s. 360.
[193] Esat Paşa, **a.g.e.,** s. 287-288; **BDHTH**, V/3, s. 361.

4. ve 9. Tümen'in görev yeri sorumlulukları yeniden düzenlendi. Buna göre, Kurtgeçidi'nin kuzeyini 4. Tümen'in; güneyini de (Conkbayırı'nın kuzeyindeki boyun noktasına kadar) 9. Tümen'in sorumluluğuna bırakıldı. Bu bölgenin daha güneyi de 8. Tümen'in görev sahasıydı. 8. Tümen bölgesinde (Conkbayırı'nda) 9/25., 8/24., 3/64. Alaylarla 4/11. Alay'ın l. Taburu, 11/33 Alay'ın 2. ve 3. Taburları olmak üzere yaklaşık on iki tabur, birbirine karışmış ve ağır zayiat vermiş durumdaydılar. Düztepe kesimindeki 4/10. Alay ile İstihkâm Bölüğü'nün durumuysa daha iyi idi[194] (Bkz. Harita 29).

Harita 29: 7 Ağustos gecesi Conkbayırı'ndaki Osmanlı birlikleri.

9 Ağustos günü,

9 Ağustos sabahı saat 04.30'da, İngiliz savaş gemileri ve Arıburnu cephesi kuzeyindeki tüm kara topçusu ile Kurtgeçidi - Conkbayırı hattını ve gerisini şiddetle bombardımana başladı. İngilizler, Conkbayırı'nın karşısında Şahinsırt hattındaki

[194] **BDHTH**, V/3, s. 361.

kuvvetiyle Osmanlı cephesine taarruzlar yaparken, diğer kuvvetleriyle Kurtgeçidi-Conkbayırı hattına doğru, asıl hedef Besimtepe olacak şekilde taarruz ettiler[195]. İlk saldırıda bir kısım İngiliz kuvvetleri, Conkbayırı kuzeyindeki doruk çizgisinde bulunan bazı Osmanlı siperlerine kadar yanaşmayı başardılar; fakat karşı Osmanlı taarruzu ile geri atıldılar. İngilizlerin 19. Tümeni'nin sağ kanadına yönelttikleri taarruz da yapılan ateşler karşısında durdu. Saat 05.30'da günün ışımasıyla, İngiliz topçusunun Conkbayırı kesimindeki 8. Tümen'in 8/24. Alay'ının mevzilerine yaptığı yoğun ateş yüzünden birçok subay ve erleri şehit olmuş veya yaralanmıştı. Bu nedenle Kuzey Grubu Komutanlığı tarafından 23. Alay'ın 2. ve 3. Taburları, 8. Tümen emrine gönderildi. İngiliz birliklerine taarruz ederek Conkbayırı sırtlarından uzaklaştırılması emrini gerçekleştirmek üzere saat 10.00'da, yeniden taarruza geçen 8. Tümen başarı sağlayamadı. Buna karşılık Anafartalar kesiminde, 7. Tümen'in Damakçılıkbayırı'na kadar ilerledi; 12. Tümen'in ise, Mestan Tepe ve Pırnar Tepe'yi İngiliz birliklerinden geri aldı[196].

9. Tümen, 8. Tümen'in yapacağı taarruzlar için, 8. Tümen emrine verildi; fakat 9. Tümen Komutanı Yarbay Pothritz bunu kabul etmiyordu. 8. Tümen taarruz için hazırlanıyor; ama bir türlü harekete geçemiyordu. Bunun üzerine 5. Ordu Komutanlığı, 8. Tümen'i, emrindeki tüm birliklerle, saat 15.14'de Anafartalar Grubu Komutanlığı'nın emrine verdi. Tüm bu olanlar yüzünden 8. Tümen'in hazırlıklarına başladığı taarruz ertelenmek zorunda kaldı ve cephenin bu durumu yüzünden Güney Grubu Komutanı Vehip Paşa'dan yardım istendi. Vehip Paşa da 28. ve 41. Alay'ı Kurucadere'ye doğru gönderdi[197].

9 Ağustos akşamı Conkbayırı ve Kocaçimen mıntıkalarında cephedeki vaziyet şöyle idi[198]:

---

[195] Cemil Conk, **a.g.m.**, s. 162; Hayri, **a.g.e.**, s. 51.
[196] **BDHTH**, V/3, s. 366-367.
[197] **a.g.e,** s. 368-369.
[198] Mustafa Kemal, **Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, Ankara 1990, s. 47-50.

İngiliz Birliklerinin Durumu: İngilizler Şahinsırt'ı, zirvesi de dahil olmak üzere Sazlıdere taraflarını büyük oranda ve Conkbayırı platosunun en yüksek kısmını işgal etmişti. Conkbayırı ile Su yatağı arasındaki derecikler ölü noktalar olarak kalmıştı. 8. Tümen'in muharebe karargâhı da burada bulunuyordu. İngilizlerin ateş hattı, Conkbayırı Tepesi'nden sonra Kurtgeçidi'ne doğru Boyun Noktası'nı takip ediyordu. Kurtgeçidi'nden sonra İngilizlerin hattı, Çamçakpınarı Sırtları'ndan bir miktar kuzeybatı yönünü takip ediyor, sonra da Kararağılderesi kuzeyindeki sırtlardan Damakçılıkbayırı'na doğru batıya gidiyordu. Bu bölgedeki İngiliz kuvvetinin tamamı iki tümenden fazla tahmin ediliyordu.

Osmanlı Birliklerinin Durumu: 5/14. Alay çok zayiat vermiş durumda idi. 7 ve 8 Ağustos'ta bazı alaylar bölgeye gelmişti. Bunların bazıları Şahinsırt'a, bazısı Kurtgeçidi güneyindeki Boyun Noktası'na 8/25. ve 3/64. Alaylar 9. Tümen kumandanının emrinde Conkbayırı'na taarruz etmişlerdi. Bu tümen önce başarılı olmuş, sonra İngilizlerin karşı taarruzu ile dağılmış ve Conkbayırı İngilizlerin elinde kalmıştı. 8. Tümen, 8/24. Alayı ile 8/9 Ağustos gecesi Conkbayırı'ndaki İngilizlere taarruz etmiş ise de başarılı olamamıştı. 8/23. Alay, 8/24. Alay'ın gerisinde muharebeye girmemiş halde bulunuyordu.

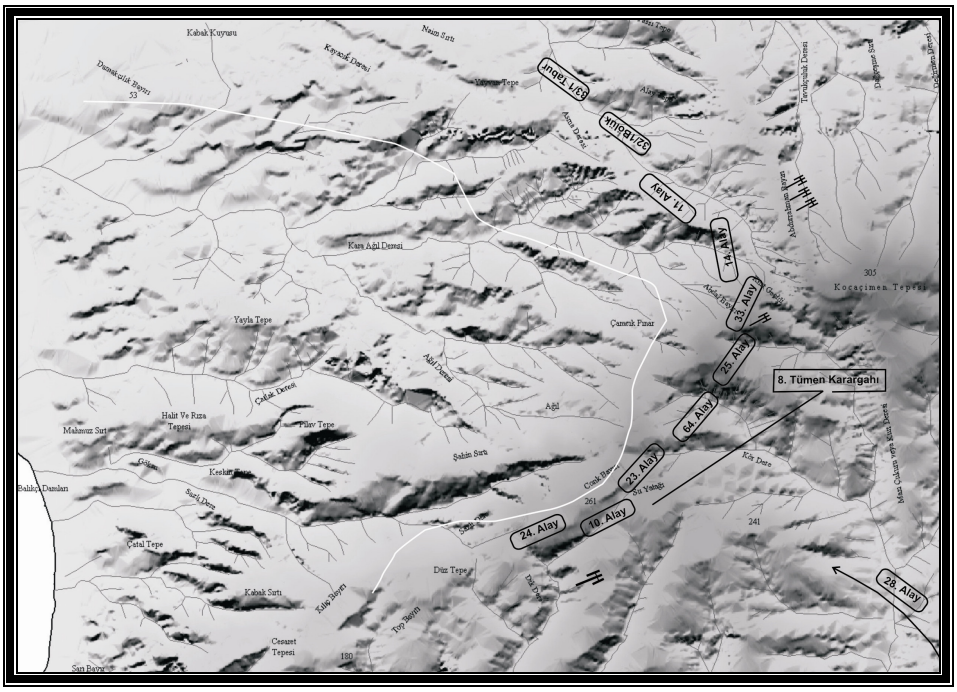
Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal, Kocaçimen-Conkbayırı hattının İngilizlerin eline geçmemesi için, 9 Ağustos akşamüzeri, Çamlıtekke'den Conkbayırı'na, 8. Tümen karargâhına gitti. Gördüğü manzaraya göre, bölgedeki alaylar aşağıdaki durumdaydılar[199] (Bkz. Harita 30):

"8. Tümen'e bağlı 8/23. ve 8/24. Alaylar Conkbayırı-Şahinsırt hattında, İngilizler ile 20-30 adımlık mesafede savaşmakta idi. 14. Sahra Topçu Alay'ından iki batarya da 8. Tümen'in emrine verilmişti. Besimsırt'ta iki top vardı. 8. Tümen'in sol tarafında 261 Rakımlı Tepe civarında, 4/10. Alay bulunuyordu. 9. Tümen'e katılan 3/64. Alay, 11/33 Alay (iki tabur halinde), 9/25. Alay (bir tabur halinde) Kocaçimen ve Suyatağı arasındaki derelerde dağılmış, kumandadan çıkmış bir halde idi. 4.

[199] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 48-49. Ayrıca Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 368-372; Hayri, **a.g.e.**, s. 53.

Tümen kumandanı, 5/14. ve 4/11. Alayların ikişer taburuyla 11/33 Alay'dan bir tabur ve 1/32. Alay'dan bir bölük halindeki bir taburu emri altına almıştı. Bu kuvvet Kurtgeçidi'nden itibaren 7. Tümen'in sağ tarafına kadar Abdurrahmanbayırı ile Asmaderesi güneyindeki sırtlarda bulunuyordu. Sağda 4/11. Alay, Solda 5/14. Alay birlikleri birinci hatta idi. 5. Dağ Topçu Alayı ve 7. Dağ Topçu Alayı'ndan birer ve bir de adi dağ bataryası 4. Tümen'in emrinde olarak Abdurrahmanbayırı sırtlarına yerleştirilmişti. 8/23. Alay iki, 8/24. Alay üç tüfekli birer mitralyöz bölüğüne sahipti.

8. Tümen'in sol kanadında, 10. Alay bulunmaktaydı. 8. Tümen Komutanı emrindeki 8/24. Alay, daha önce cepheye girmişti ve İngilizlerle temas halindeydi. Conkbayırı sırtlarında bulunan 23. Alay'ın hemen cephe gerisindeydi. Tümenin ileri hatlarıyla İngiliz birliklerinin arasındaki mesafe, 20-25 metre kadardı. Grup emrine verilmiş olan iki Alay'dan 28. Alay'ın gece yarısına doğru cepheye ulaşacağı sanılıyordu. 41. Alay'ın ne zaman geleceği kestirilememekteydi. Güney Grubu'ndan 8. Tümen emrine verilmiş olan 14. Topçu Alay'ına bağlı iki batarya da, henüz gelmemişti. 9. Tümen kuruluşundaki 3/64. Alay, iki tabur; 11/33 Alay ise bir tabur halindeydi. 9/25. Alay, Kocaçimen ile Abdalbayırı arasındaki derelerde dağınık durumda olup emir ve komutadan çıkmış; alay komutanı, tek basına kalmıştı. 9. Tümen Komutanı Yarbay Pothritz, Tümen karargâhının İngilizlerin topçu ateşiyle darmadağınık olması nedeniyle, geride bir yere sığınmıştı. Yarbay Cemil komutasındaki 4. Tümen (5/14. ve 4/11. Alaylardan ikişer zayıf tabur, 1/33. Alay'ın l. Taburu, 1/32. Alay'dan bir bölük), Kocaçimen Tepe kuzeyinden 7. Tümen sol kanadına kadar uzanan bölgede, Abdurrahmanbayırı ile Asmalıdere güneyindeki sırtlarda bulunuyordu. Conkbayırı kesimindeki cepheyi savunan ve başlarında alay komutanları bulunan görev yapabilir durumdaki birlikler, 8. Tümen'in 8/23. ve 8/24. Alaylarıydı. 8/23. Alay'ın dört makineli tüfekli, bir makineli tüfek bölüğü vardı. Ayrıca, 4/11. Alay'ın buradaki perakendelerinden kurulu bir taburla bu alayın iki makineli tüfeği vardı."

Harita 30: 9 Ağustos akşamı Conkbayırı.

10 Ağustos günü,

Bu bilgilerin ışığında, Albay Mustafa Kemal 10 Ağustos sabahı saat 04.30'da baskın şeklinde bir taarruza karar verdi. Taarruz için 10 Ağustos sabahı hazırlıklara başlandı. 8/23. Alay'ın ihtiyattaki makineli tüfek bölüğü, taarruzu desteklemek üzere Kördere başlangıcındaki Boyun Noktası'nda mevzilendirilecekti. Üç tabur halinde, iki taburu birinci hatta, diğeri geride olmak üzere, 8/23. Alay yerini aldı. 8/23. Alay'ın 1. Taburu Conk Tepesi'nin gerisinde ve kuzeyinde olacaktı. Hücum, Conkbayırı güneyindeki 261 Rakımlı Tepe ile Conkbayırı kuzeyini görmeye elverişli olan Boyun Noktası'ndaki birlikten saat 04.30'da kaldırılacak kürek işaretiyle başlayacaktı. Gece gelecek 28. Alay, 261 Rakımlı Tepe ile Düztepe arasından Şahinsırt'a taarruz edecek; 41. Alay bu taarruza yetişemeyeceğinden ihtiyatı oluşturacaktı. 8. Tümen, kendine katılan taze kuvvetlerle beraber Conkbayırı - Şahinsırt'taki İngilizleri geri atacak ve takip edecekti. 7. ve 12. Tümenler, bugün ilerledikleri hatları tahkim ve elde bulunduracaklardı[200].

[200] Hayri, **a.g.e.**, s. 53; **BDHTH**, V/3, s. 374; Mustafa Kemal, **a.g.e,** s. 54.

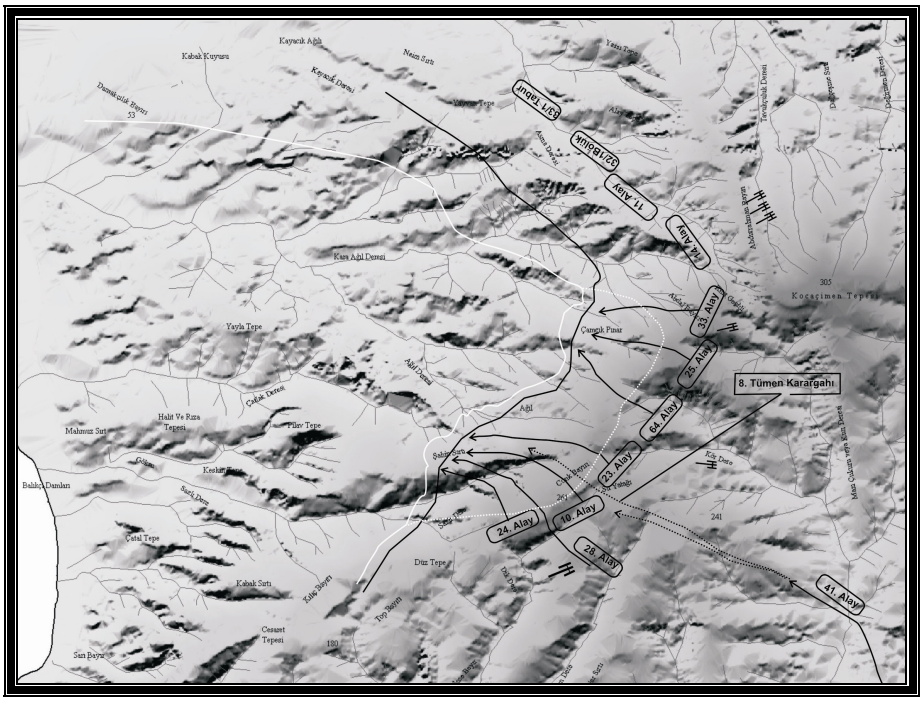
Hücum, havaya kaldırılan kürek işareti ile başladı. Conkbayırı sırtlarındaki İngilizlerin iki taburluk kuvvetinden kurtulabilenler, düzensiz bir şekilde geriye çekildiler. Dört saat mücadeleden sonra 8/23. ve 8/24. Alaylar, İngilizleri Conkbayırı'ndan tamamen geriye attı. Sağ kanattaki 23. Alay, kaçan İngiliz askerlerinin peşine takıldı. 28. Alay, Şahinsırt'ın en yüksek sırtını ele geçirdikten sonra Sarı Tarla ve Ağıl üzerine batıya doğru saldırdı. Conkbayırı'nın batı yamacındaki Ağıl kesimi ele geçirildi. 28. Alay'ın bir kısmı, İngilizler Şahinsırt'ın boyun noktasına yerleştirmiş oldukları mitralyözlerinin etkili ateşi yüzünden ileriye gidemedi. 9. Tümen kıtaları da, karşılarındaki İngilizlere taarruz ederek Çamcıkpınarı sırtlarını ele geçirdi. İngilizlerin elinde, bölgeye etkili olabilecek tek yer olarak Şahinsırt kaldı[201].

Albay Mustafa Kemal'in yönettiği bu taarruza katılan Osmanlı birlikleri, İngilizlerin gemi ve kara topçularının yoğun ve şiddetli ateşlerine rağmen ilerleyerek İngilizlerin kurmaya çalıştığı ateş seddini aşıp Besim Tepe - Conkbayırı - 261 Rakımlı Tepe hattının 500 - 800 metre kadar batısındaki sırtları ele geçirdiler ve bu hattı tahkime başladılar. Zabt edilen mevzilerin tahkim ve takviyesi için bir kale istihkâm bölüğü ve bir iki amele ve inşaiye bölüğü, 5000 kum torbası toplanarak hemen ileri hatlarda siperler ve Conk Tepesi'nde ileri hatlarla irtibât hendekleri yapılması emredildi[202].

Saat 12.15'te Mustafa Kemal, taarruzu bırakarak Conkbayırı ile Şahinsırt'ın batıya en hakim noktası elde bulundurulacak şekilde tutulan hatlara yerleşilmesini emretti.[203] Buna göre, 41. Alay'ın 1. Taburu Conk mıntıkasına, 2. Taburu Şahin mıntıkasına ihtiyat olarak verildi. 3. ve 4. Taburları da Su Yatağı'nda tümen ihtiyatı olarak bırakıldı[204] (Bkz. Harita 31).

---

[201] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 55; Hayri, **a.g.e.**, s. 53.
[202] Hayri, **a.g.e.**, s. 54; **BDHTH**, V/3, s. 375.
[203] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 56.
[204] Conkbayırı'nda 6 -10 Ağustos 1915 günleri süresince aralıksız sürdürülen muharebelerde verilen Osmanlı şehitleriyle İngilizlerin ölüleri, gömülemediklerinden kokmuştu. Bunlar, muharebenin duraklaması üzerine, 10 Ağustos akşamı gömülerek ortadan kaldırıldı. Bkz. Hayri, **a.g.e.**, s. 55; **BDHTH**, V/3, s. 376.

Harita 31: 10 Ağustos akşamı Conkbayırı.

10/11 Ağustos gecesi,

İngilizler, Şahinsırt'tan bir taarruz denemesi daha yaptıysa da geri püskürtüldü.

Arıburnu cephesinde yapılan muharebeler, iki taraf siperlerinin birbirine pek yaklaşmış olmasından dolayı, hareketliliğini yitirmiş; siper muharebeleri durumuna gelmişti. Ağustos 1915 ayında Arıburnu cephesinde meydana gelen bu siper muharebeleri sırasında Osmanlı birliklerinin ortalama günlük zayiatı, 90-130 şehit ve yaralıyı bulmaktaydı. Ağustos ayı içindeki tüm zayiatsa, 3.262 şehit veya yaralıyı bulmuştu[205].

[205] Başkomutanlık Vekâleti, İstanbul'da bulunan 6. Kolordu'ya ait 24. Tümen'i, 9 Ağustos 1915'te trenle Uzunköprü'ye yola çıkarmış; aynı kolordunun Edirne'deki 26. Tümen'e de, yürüyüşe hazırlanması enirini vermişti. 24. Tümen, 16 Ağustos 1915'te kolbaşısıyla Saros bölgesine gelmiş; 26. Tümense, 16/17 Ağustos 1915'te Edirne'den yürüyüşe geçerek, 31 Ağustos 1915 akşamı kolbaşısıyla Saros bölgesine ulaşabilmişti. 26. Tümen, Kocaçeşme - Baklaburnu arasını; 24. Tümen de, Baklaburnu - Despot Limanı kıyı kısmını teslim almıştı. Bağımsız Süvari Tugayıysa, eski görevini sürdürüyordu. Böylece Despot Limanı - Münipbey Deresi hattının doğusunda kalan ve Enez'e kadar

Saros Körfezi'nde Yapılan Yunan Çıkarması (6/7 Ağustos 1915)

İngilizler, Saros bölgesindeki Osmanlı kuvvetlerini tesbit etmek ve dikkatlerini o yöne çekmek için, 6/7 Ağustos gece yarısından sonra Saros Körfezi'nin kuzeyindeki Sazlıdere ile Karaçalı arasındaki kıyı bölgesine bir çıkarma yaptı. İki İngiliz savaş gemisiyle taşınan ve Yunanlı bir Teğmen'in (Teğmen Gruparis) komutasındaki 300 kişilik bir gönüllü Rum Müfrezesi, yukarıda da adı geçen kıyıya çıkarıldı. Bu müfreze, kıyıda bulunan Keşan Jandarma Taburu'na bağlı kıyı gözetleme postasını geri attı ve birkaç kilometre kadar içerilere doğru ilerledi. Durumu öğrenen Bağımsız Süvari Tugayı Komutanı, bölgeye yetiştirdiği süvari bölüğü ve bir topçu takımıyla 7 Ağustos sabahı saat 07.00'de yaptığı bir karşı taarruzla Yunan Müfrezesi'ni geri attı. Kaçan müfreze, geriye giderken Sazlıdere'nin iki yanındaki ormana benzin ve gaz dökerek tutuşturdu[206].

Kemikli Bölgesi Çıkarmasından Sonraki Muharebeler

6 Ağustos'a Kadar Bölgedeki Osmanlı Konuşlanması

İstanbul'dan gönderilen 15. Tümen emrinde 38. Alay, 2. Alay, 25. Alay bulunmakta idi. 56. Alay, 31. Alay 3. Tabur, 32. Alay 1. Tabur, Bursa Seyyar Jandarma Taburu bu tümen tarafından kurulmuştu. 31. Alay 2. Tabur ile 32. Alay'ın bir taburu ve Bursa Seyyar Jandarma Taburu'ndan oluşan bir alay kurularak Bursa

---

uzanan kıyının güvencesi, l. Ordu'ya devredilmiş bulunuyordu. İstanbul'da bulunan 17. Kolordu'nun (15. ve 25. Tümenler) 17 Ağustos 1915'te Uzunköprü'ye taşınmasına başlanmıştı. 17 Ağustos 1915'te trenle taşınmasına başlanan 15. Tümen ile 25 Ağustos 1915'te taşınmasına başlanan 25. Tümen, 29 Ağustos 1915'te kolbaşlarıyla Saros bölgesine ulaştılar. Bu tümenler geldikten sonra Kocaçeşme'den Baklaburnu'na kadar uzanan kıyı, 17. Kolordu'ya verilmişti. 17. Kolordu, bu bölgeyi Kavak Deresiyle ikiye bölmüş; kuzey kısmında 25. Tümen'i, güney kısmında da 15. Tümeni görevlendirmişti. Gelibolu'da bulunan 6. Kolordu ise kendi bölgesini (Baklaburnu (Hariç) - Despot Limanı (Hariç) arasını) 24. Tümen ile güvenceye almış; 26. Tümen'i de, 28 Ağustos 1915 sabahı 5. Ordu emrine, Sivli'ye doğru yola çıkarmıştı. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 461.

[206] Bu çarpışmalarda Rumlar, 28 ölü vermiş ve üç tutsak bırakmıştı. Osmanlı birliklerinin zayiatıysa, 8 şehitle 12 yaralıdan ibaretti. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 380; Çanakkale'ye karşı kara seferi hazırlanırken İngilizler, Yunan gönüllülerini 60 frank aylık vererek taşıt ve ulaştırma gibi işlerde kullanmak üzere cepheye sürdükleri bilinmektedir. Bayur, Selanik'te çıkan Ellas Gazetesi'nin 7 Ağustos 1915 günkü nüshasında ateşe sürülen üç bin gönüllü Rum'dan 90 kişinin sağ kalmış olduğunu yazdığını belirtir. Bkz. Yusuf Hikmet BAYUR, **a.g.e.,** s. 360.

Seyyar Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Hasan Tahsin bu alayın komutanlığına getirildi. Bu haliyle alay, Domuzdere ve Kerevizdere'ye 5 Haziran 1915'te gitti, 10 Haziran'da da Kuzey Grubu'nda 9. Tümen'e dahil edilerek Kemikli Bölgesi'ne tayin edildi. Gelibolu Jandarma Taburu[207] ile Bursa Jandarma Taburu arasındaki sınır, Kireçtepe ile Karakol Dağı arasındaki boyundan denizde son bulan ve boyundan itibaren Kükürtlüpınar, Küçük Anafarta Ovası'na, Küçük Anafarta Köyü'nün kuzey kenarında son bulan hattır. Bu hat, Bursa Jandarma Taburuna aittir. Kemikli bölgesinin sol kanadında Büyük Anafartalar Azmağı da bölgeye dahildir. Bölgeye komşu Ağıldere bölgesi, 5/14. Alay tarafından işgal edildi. Bu alaydan bir bölük Damakçılık boyunda ve Azmak Koyun'da da Bölge Gelibolu Jandarma Taburlarından 23 Haziran akşamı teslim alınacaktır[208].

11 Nisan 1331/24 Haziran 1915'te, Bursa Seyyar Jandarma Taburu 1. Bölüğü Komutan Vekili Teğmen Arakil kumandasında Büyük Kemikli'ye geldi. Aynı gün 4. Bölük Komutan Vekili İbrahim Efendi'nin komutasında Mestantepe'ye yerleştiler. Büyük Kemikli Bölgesi'ne gelen Bursa Jandarma Tabur Karargahı, Anafartalar deresindedir. Bölgede üç bağımsız posta ile bir küçük posta vardır. 165 Rakımlı Tepe'de gündüz çifte nöbetçi, gece bir manga, 145 Rakımlı Tepe'de bir no.'lu posta (üç mangalık), bu postanın 135 rakımlı tepede de gece-gündüz çift nöbetçisi bulunuyordu. Softatepe'de ise, üç no.'lu posta bulunuyordu. 18 Temmuz 1915'te Yarbay Wilmer'in emri ile Gelibolu Jandarma Taburu, iki bölüğü ile Ece Limanı'nı ve Masırlık tahkimatını işgal edecek ve bir bölüğünü Bursa Jandarma Tabur komutanı emri altına gönderecekti. Bursa Jandarma Taburu kendi üç bölüğü ve Gelibolu Jandarma Taburu'ndan bir bölükle Kemikli ve Softatepe tahkimatını işgal edecekti. Mestantepe'deki ileri Karakol bölüğü orada bulunacak olan 31. Alay 2.

---

[207] Gelibolu Jandarma Taburu'nun karargahı Turşun'da idi. Taburun iki bölüğü karargahta olup bir bölüğü Ece Limanı, bir bölüğü de Kapanca bölgelerinde koruma ve gözetleme yapıyordu. 25 Nisan 1915'te aldığı emir ile köylerde asayişi sağlama ve olası casusluk girişimlerini önlemek ile görevlendirildi. Bu sırada tabur karargahı Tayfur'da idi. Tabura 4. Bölük olarak katılan Uşak Jandarma Bölüğü 27 Nisan'da Ece Limanı ile Ağıldere arasının gözetlenmesi ile görevlendirilmişti. Bölük Komutanı yüzbaşı Hacı Mehmet Bey'in raporuna göre, Gelibolu Jandarma Taburu'nun ilk zayiatı 4 Mayıs 1915'te Uşak Jandarma Bölüğü'nden iki manganın esir düşmesi şeklindedir. Bkz., Atase Arşivi, **Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi**, 5776/H-1.

[208] Anafartalar bölgesi Komutanı Yarbay Wilmer'in 23 Haziran 1915 tarihli emri gereği, bkz. Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/H-1, H-2, H-3 (11 Nisan 1331-31 Temmuz 1331/24 Nisan 1915- 13 Ağustos 1915).

Tabur komutanlığını emri ile Mestantepe ve Pırnartepe'yi işgal edecekti. 31. Alay 2. Tabur ihtiyat olarak Mestantepe doğusuna gizlenmiş olarak bulunacaktı[209].

24 Temmuz'da bölgeye bir çıkarma yapılacağı olasılığını güçlendirdiğinden Yarbay Wilmer gereken önlemleri alınması emrini verdi. Buna göre, Gelibolu Jandarma taburu 1 no.'lu ileri karakol bölüğü Ece Limanı siperlerini ve 2 no.'lu karakol bölüğü de Küçük ve Büyük Masırlık siperlerine yerleşecekler[210], Bursa Seyyar Jandarma Taburu 1 no.'lu ileri karakol bölüğü ile Büyük Kemikli ve Softatepe'deki siperlere, 2 no.'lu karakol bölüğü ile de Pırnar Tepe ve Mestantepe siperlerine yerleşecekti[211].

6 Ağustos günü,

Ağustos başında Anafartalar bölgesinden sorumlu olarak Yarbay Wilmer Komutasındaki Osmanlı kuvvetleri vardı. Ece Limanı'ndan Azmakdere'ye kadar uzanan bu geniş bölge Anafartalar bölgesi adıyla Kuzey Grubu'na bağlıydı. Bölgenin Komutanı Yarbay Wilmer'di. Kuruluşu ise; iki piyade taburu (2/31. Alay'ın 2. Taburu ile 1/32. Alay'ın 1. Taburu), Gelibolu ve Bursa Jandarma Taburları, bir süvari bölüğü ve bir istihkâm bölüğüyle iki dağ ve bir sahra bataryasından oluşmaktaydı, insan mevcudu da, 3.000 kişi kadardı. Bunlar aşağıdaki gibi konuşlanmışlardı[212] (Bkz. Harita 32):

Gelibolu Jandarma Taburu; Bursa Jandarma Taburu'nun hemen kuzeyinde, bir bölüğü ile Ece Limanı bölgesinde, bir bölüğü ile Kapanca bölgesinde, iki bölüğü ise, Turşunköy'ün kuzeyinde bulunuyordu.

Bursa Jandarma Taburu; bir bölüğü ile Softa Tepe kuzeyinde (bir takımı Softa Tepe'de iki postası Suvla Körfezi kuzey kıyılarında), bir bölüğü Pırnar Tepe'de (bunun bir postası, Lalababa'da), iki bölüğü ise Küçük Anafarta dolayındaydı.

---

[209] Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/H-1, H-2, H-3.
[210] Atase Arşivi, **Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5776/H-1.
[211] Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi**, 5775/H-1, H-2, H-3.
[212] Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/H-1, H-2, H-3.

2/31. Alay'ın 2. Taburu; bir bölüğü (2. Bölük), İsmailoğlu Tepesi'nde, Taburun kalanı Büyük Anafarta kuzeyindeydi.

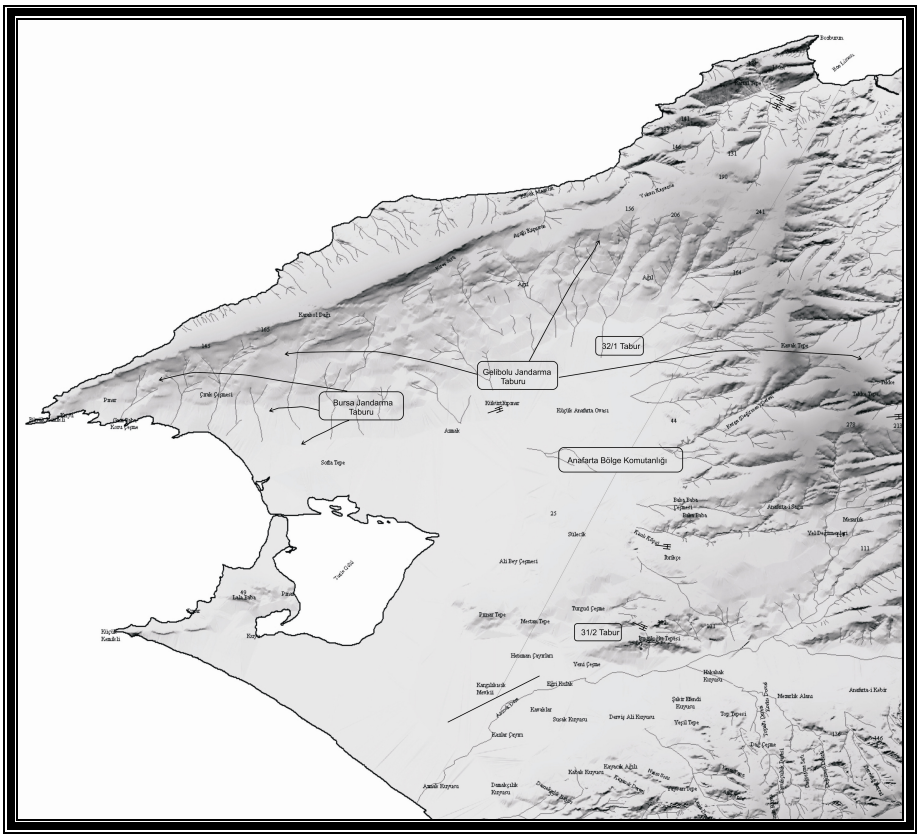
11/33. Alay l. Taburu; bir bölüğü, Kireçtepe dolayında, Taburun kalanı, 6 Ağustos günü akşam üzeri, Kuzey Komutanlığınca takviye olarak Ağıldere bölgesine istenmişti.

9. Topçu Alay'ından; bir topçu takımı Kükürtlüpınar dolayında, bir topçu takımı İbrikçe'de, bir topçu takımı da İsmailoğlu Tepesi'nde mevzideydi. Bir buçuk batarya da, Turşunköy güneyinde mevzilenmişti.

16. Topçu Alay'ından; 4. Dağ Bataryası(Adi ateşli), Turşunköy'de, bir mantelli batarya (3 top), Ece Limanı bölgesinde mevzideydi.

11. Topçu Alay'ından 7. Dağ Bataryası; Ece Limanı'nda, Kapanca Tepe doğusunda, Kapanca'nın batısında ve Mestan Tepe'de, tek toplar halinde mevzilendirilmişti.

Anafartalar Bölge Komutanı, karargâhı ve bir süvari bölüğü Çamlıktekke'deydi.

Harita 32: Kemikli çıkarmasından önce Osmanlı birlikleri.

6/7 Ağustos gecesi ve 7 Ağustos günü,

6/7 Ağustos gecesi saat 21.30-22.00 arası İngiliz birlikleri Lalatepe'ye ve Büyük Kemikli'ye, Hisarcık önündeki 135, 145 Rakımlı Tepelerin eteklerine asker çıkardı. 32. Alayın 1. Tabur 2. Bölüğü Conkbayırı'na gitmek üzere emir aldığından Bursa Jandarma Taburu zor durumda kaldı. Bu yüzden Gelibolu Jandarma taburundan bir bölüğün Büyük Kemikli ileri karakol bölük merkezine gönderilmesi istendi. İngiliz birlikleri, bu bir mangalık Osmanlı kuvvetini bertaraf ederek Lalababa'ya doğru ilerlediler. Lalababa'da 32. Alay 2. Bölüğü zamanında mevzi tutamamıştı, buraya çıkan İngiliz kuvvetleri sayıca çoktu ve gece olduğundan topçunun himayesi kifayetsiz kalmıştı. 7 ağustos sabahı gün ışığında Lalatepe'de bir alaydan fazla, Softatepe ilerisinde çok miktarda, 145, 135 ve 130 rakımlı tepede ise bir alaydan fazla İngiliz birliğinin sağ geriye doğru ilerlemekte olduğu görüldü. Tabur her yönden zor durumda kalmıştı. Bunun üzerine komutan binbaşı Hasan

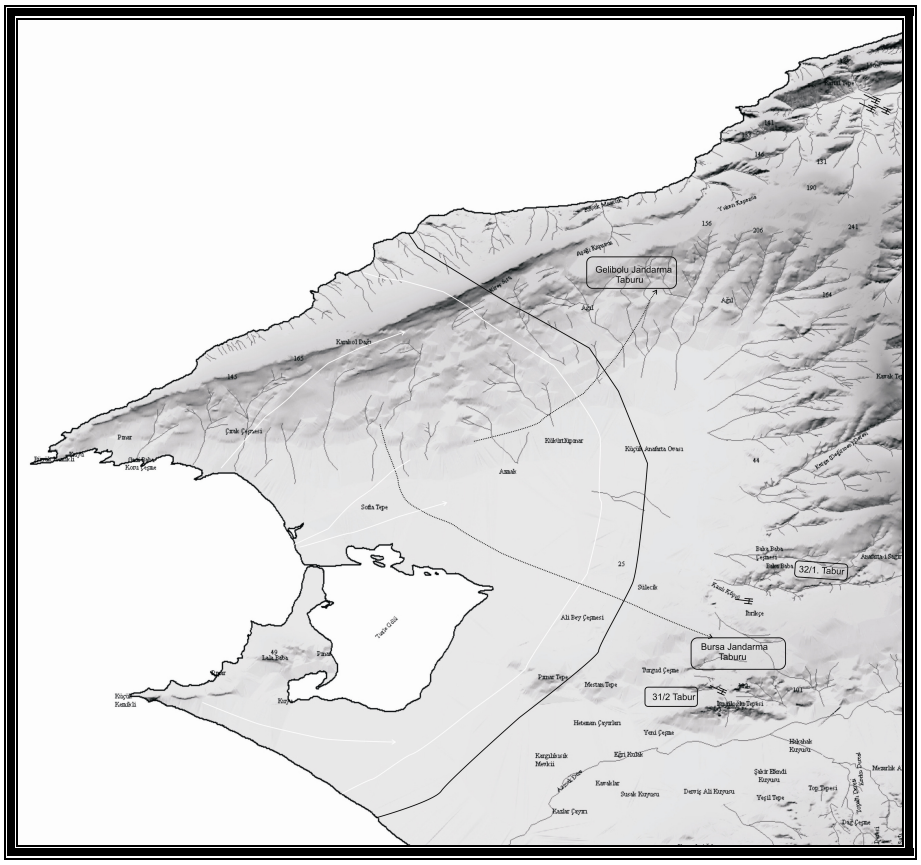
Tahsin sağ ve sol kanadını tehditten kurtarmak için 500 metre geriye çekilmeye karar verdi. Buna göre 3. Bölük Kükürtlüpınar'da bulunan topçunun ilerisinde mevzi almak ve topçuyu himaye etmek üzere geri çekildi. 1. bölük ve 31. Alay 8. bölük kuvvetleri de bulundukları mevziinin 800 metre gerisinde ikinci bir mevzi alınacaktı. Sol kanattaki Mestantepe'de bulunan 31. alay 2. Taburu ile 32. alay 8. bölük arasında irtibat sağlandı. Bu sırada İngiliz birlikleri Pırnartepe eteklerine doğru ilerlemekte, Softatepe Ovasında çok sayıda piyade görülmekte, Kireçtepe tarafında hafif piyade ateşi duyulmaktaydı[213].

Saat 07.30'da İngiliz birlikleri Suvla istikametinde Pırnartepe'ye ilerlediler. 1 saat sonra burayı ele geçirdiler. Gelibolu Jandarma Taburu komutanının Yzb. Kadri'nin verdiği bilgiye göre, 7 Ağustos sabahı Büyük Kemikli gece baskınında sükut etmişti. Elindeki bir bölük ile Kireçtepe'de bulunan tabur komutanı, İngiliz birliklerinin Kireçtepe'ye ilerleyeceği endişesiyle, Ece Limanı'ndan bir takımı takviye için istedi. Bu sırada Kemikli'deki Bursa Jandarma Taburu bölüğünün perişan bir halde Kireçtepe'ye çekildiği ve bir manga askerin Kireçtepe'ye iltica ettiği, Masırlık'tan bir takımın takviye için geldiği anlaşılmaktadır[214]. Saat 9.00 civarında Kireçtepe'de muharebe başladı. Gerektiğinde birliklerin çekileceği istikamet öncelikle İsmailtepe'si sonra Kocaçimen Dağı genel istikamettir (Bkz. Harita 33).

---

[213] Tahsin Bey, Softa Tepe'deki Bursa Jandarma Taburu'nun sağ kanadının tehdit edilmekte olduğunu gördü. Bir tabur kadar İngiliz kuvvetinin Tuzla Gölü'nden doğuya doğru ilerlediği ve Suvla Körfezi'nde bir çok gemilerin bulunduğu da görülüyordu. Bunun üzerine Binbaşı Tahsin, kıtalarını Sülecik ve kuzeyi hattına kadar çekmeye karar verdi. Bu arada bir bölüğünü, Kükürtlüpınar'daki topçunun geri çekilmesini korumak için o yöne gönderdi. Bir kısım İngiliz kuvveti Sülecik doğrultusunda çekilen Osmanlı kuvvetlerini takip etti ve saat 07.30'da da, taarruza başladı. Bu sırada Kükürtlüpınar'a gönderilen bölük, görevini yaparak güneye taburuna dönüyordu. Bu bölük, bağlı olduğu Bursa Jandarma Taburuna, İngilizlerin taarruz ettiğini gördü. Taarruz eden İngiliz birliklerinin kuzey yanına şiddetli bir ateş açtı ve geri çekilmek zorunda bıraktı. Bu sırada Mestan Tepe'ye ilerlemekte olan İngiliz birlikleri de, ilerlemeyi başaramadı ve akşama kadar, Bursa Jandarma Taburu cephesinde bir girişimde bulunamadı. Bkz. Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/H-1, H-2, H-3.

[214] 7 Ağustos sabahında firara teşebbüs eden Bursa Jandarma Taburu askerleri Gelibolu Jandarma tarafından geri döndürülmüştür. Bkz. Atase Arşivi, **Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5776/H-1.

Harita 33: Kemikli çıkarması ve Osmanlı birlikleri.

7/8 Ağustos gece saat 22.00'ye kadar bulunulan mevkii korundu. Kanlıdere'den cephaneler İsmailtepe'ye taşındı. Ardından kuvvetler İsmailtepe'ye çekildi. Burada 2/31. Alay 2. Tabur vardı[215]. İsmailoğlutepesi'ne çekilen Bursa Seyyar Jandarma Taburu ve 2/31. Alay'ın 2. Taburu "İsmailtepe Müfrezesi" adı altında birleştirilerek komutasına Binbaşı Tahsin getirildi[216].

[215] 32. Alay 1. Tabur 53 silahlı, 22 silahsız erle Bursa Jandarma Taburuna katılmıştı. İsmailtepe ova siperleri 31. Alay 2. Tabur, 3., 4. ve 1. Jandarma bölüklerinden 300 kadar er tarafından işgal edilmişti. Bkz. Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi**, 5775/H-1, H-2, H-3.

[216] Binbaşı Hasan Tahsin tarafından Softatepe'nin 800 metre gerisine çekilerek savunma düzeni alındı. Burada da iki saat kadar savaşıldıktan sonra 7 Ağustos sabahı gelen emir üzerine İsmailoğlutepesi'ne çekildiler. 6/7 Ağustos 1915'te 47 şehit, 36 kayıp, 177 yaralı olmak üzere toplam 260 kişi zayiat verildi. Bu muharebede şehit olan Teğmen Arakil Efendi olağanüstü özveri gösterdi. Bkz. Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/H-1, H-2, H-3.

Anafartalar Bölge Komutanlığı'nın 5. Ordu Komutanlığı'na gönderdiği raporuna göre, 7 Ağustos saat 22.15'te durum şu şekilde idi[217]:

Pırnar Tepe, İngilizlerin eline geçmişti. Bursa Jandarma Taburuyla 2/31. Alay'ın 2. Taburu, İsmailoğlu Tepesi'ne çekileceklerdi; Kireçtepe'deki Gelibolu Jandarma Taburu'ndan bir buçuk bölüklük kuvvet, İngiliz kuvveti karşısında burayı savunmaktaydı. Öte yandan İngiliz birlikleri, Pırnar Tepe'nin güneyine ve Küçük Anafarta yönüne sarkmaya çabalamaktaydı.

8 Ağustos'ta İngiliz birlikleri ara vermeden ilerliyordu. Küçük Anafarta'ya doğru çıkıyordu. Kireçtepe Mevkii'nde ise, İngiliz birliklerinin büyük kısmı Aşağıkapanca'ya yüklendi. Gelibolu Jandarma Taburunun zayiatı giderek artıyordu[218].

6/7 Ağustos gecesi, İngilizlerin Anafartalar bölgesine kuvvetler çıkarmaya başladığı haberlerinin alınması üzerine 5. Ordu Komutanlığı, önce Bolayır bölgesini hatırlayarak Saros Grubu Komutanlığı ile 7 Ağustos günü saat 01.40'da, irtibata geçip 16. Kolordu Komutanı'na hazırlıklı olmasını bildirdi. Ardından Saros Grubu'ndan bir alayın yola çıkarılmasını emretti. 7 Ağustos sabahı, Asya Grubu Komutanı General Mehmet Ali'ye, birinci hatta bulunmayan bütün taburlarını Arıburnu bölgesine yetişmek üzere Çanakkale'ye sevki emri verildi. Ayrıca; 7 Ağustos günü saat 07.00'de verdiği emirle, Saros Grubu Komutanı Albay Feyzi'ye, Anafartalar'a yanaşmakta olan birliklerle beraber kendisinin de, zaman yitirmeden Anafartalar bölgesine yetişmesi gereğini bildirmişti. Anafartalar Grubu Komutanı

---

[217] Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/H-1, H-2, H-3; **BDHTH**, V/3, s. 398.

[218] 8 Ağustos akşamı cephanesi azalan Gelibolu Jandarması'nın 20 yaralı, 15, 25 kadar şehit verdiği tahmin edilmekteydi. Yarbay Kadri hemen takviye gelmezse Kireçtepe'nin sükut edebileceğinden endişe etmekteydi. Öte yandan onun telaşına ve takviye taleplerine 12. Tümen komutanı Selahattin Adil, anlam verememekte, iki gündür sadece Jandarma bölükleri ile mukavemet ettiklerine göre bunun düşmanın kuvveti olmadığının işareti saymaktadır. Ona göre aynı gün (9 Ağustos'ta) 35. Alaydan 1. Tabur bir bölük ile (ayrıca 36. Alay 3. Taburdan 70 mevcutlu bir bölük takviye kıtası) takviye edildiği ve Masırlıklar'da bölükleri (36. Alaydan bir bölük) olduğundan sebat etmesi ve iyi idare etmesi gerekirdi. Halbuki aynı gün Aşağı kapanca hakim noktası İngiliz birliklerinin eline geçti. Yzb. Kadri'nin tüm çabası ve endişeleri devam etti. 9 ağustos öğleden sonra Anafartalar Grubu Kurmayı Haydar da kafi derecede takviye edildiği halde telaşının gösterdiği gayret uyuşmadığını belirtmektedir. Bkz. Atase Arşivi, **Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5776/H-1.

Yarbay Wilmer'e ihtiyat taburunu Arıburnu kuzey kanadına yaklaştırmasını emretti[219].

5. Ordu Komutanı, İngilizlerin Turşunköy ile Küçük Anafarta'yı ele geçirme olasılığı nedeniyle, 7. ve 12. Tümenlerin biraz gerilerde toplanarak Turşunköy ile Küçük Anafartalar'a kuvvetli emniyet birlikleri sürülmesini ve 8 Ağustos 1915'te İngilizlerin kuzey yanının bulunduğu Anafartalar doğrultusunda 7. ve 12. Tümen ile taarruz edilmesini bildirdi ve Anafartalar Grup Komutanı'nın emrine girecek olan birlikler hakkında da şu bilgiyi vermişti[220]:

Kocaçimen Bölgesi'nde Bulunan Kıtalar: 9. Tümen'den: 9/25. Alay (3 taburlu), 3/64. Alay (2 taburlu), 4. Tümen'den: 4/l. Alay (4 taburlu), 5. Tümen'den:5/14. Alay'dan bir tabur, İki sahra bataryası (Kocacimen batısında),Bir buçuk dağ bataryası (Kocaçimen dolayında).

Anafartalar Bölgesi'nde Bulunan Kıtalar: 2/31. Alay'ın 2. Taburu, Gelibolu Jandarma Taburu, Bursa Jandarma Taburu.

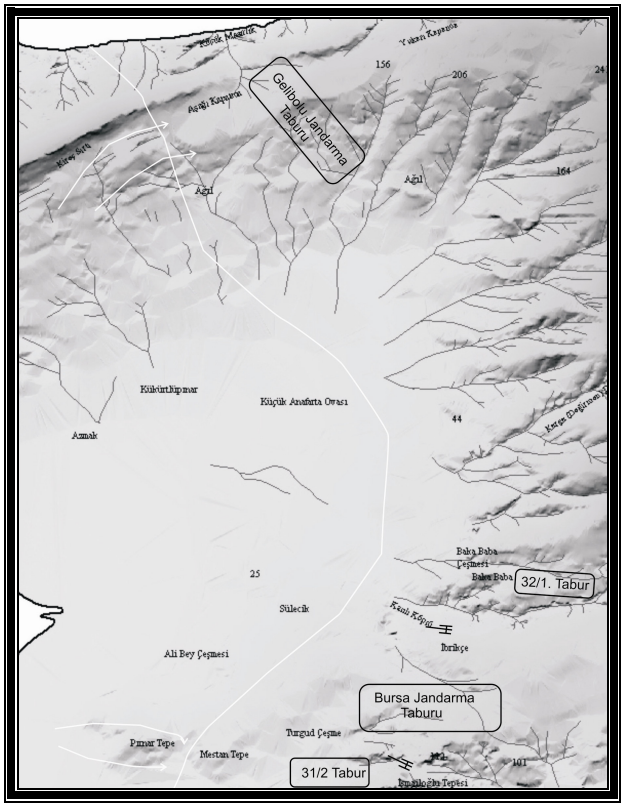
Ayrıca; 9. Sahra Topçu Alayı'ndan 3.5 batarya ve 7 Ağustos akşamı Akbaş'a çıkacak olan üç taburlu bir piyade alayıyla bir bataryanın Kocaçimen'e gitme emri aldığını; Kocaçimen'de, 12 makineli tüfek bulunduğunu bildirdi.

Saros Grubu Komutanı, Albay Fevzi, 7 Ağustos günü saat 01.40'da 5. Ordu'dan aldığı emir uyarınca, 7. Tümen'in 20. Alayı'nın hemen yola çıkmasını ve 7/21. Alay'ın, bunu izlemesini emretti[221]. Anafartalar Grup Komutanı Yarbay

---

[219] **BDHTH**, V/3, s. 396-397,388-390.
[220] Hayri, **a.g.e.**, s. 11.
[221] 7/20. Alay, saat 05.45'te yürüyüşe geçebilmişti. 7 Ağustos 1915 günü saat 07.00'de 5. Ordu'nun Saros Grubu'na verdiği başka bir emirde, "7. Tümen'in bir alayını bırakarak, iki alayı ve bir sahra bataryasıyla süratle Anafartalara yürümesini; 12. Tümen'in de, üç alayı ve tüm topçusuyla 7. Tümen'i izlemesini; Saros Grubu Karargâhı'nın da, 12. Tümen ile beraber hareketini" bildirmişti. 21. Alay, saat 08.00'de yürüyüşe geçmişti. 12. Tümen'in alayları, kıyıya dağılmış olduklarından, yürüyüş için toplanmaları zaman almıştı; bu nedenle 12/34. Alay, saat 08.30'da Karaburgaz'dan, 12/35. Alay; Güneyli'den, 12/36. Alay, Bolayır dolayından öğle üzeri yürüyüşe geçtiler. Bkz. Hayri, **a.g.e.**, s. 6; **BDHTH**, V/3, s. 398; 12. Tümen'in bu yürüyüş hareketi hakkında bkz. İsmail Hakkı Sunata,

Wilmer'in, Çamlıtekke dolaylarında Albay Feyzi'ye verdiği bilgilere göre; İngilizler, Büyük Kemikli, Kuruçeşme, Softa Tepe, Lalababa, Küçük Kemikli dolaylarına asker çıkarmaya devam ediyordu. Tuzla Gölü'nün kuzeyinde karaya çıkan İngiliz kuvvetleri, kademe kademe güneye yönelerek, Mestan Tepe'de toplanıyordu. İngilizler Küçük Kemikli'den güneye Kocaçimen doğrultusuna devamlı kuvvet gönderiyordu. Bir kısım İngiliz kuvveti de Karakol Dağı'nı ele geçirmiş, Kireçtepe'ye doğru ilerliyordu. Kireçtepe, şu an elimizdeydi ve burada Gelibolu Jandarma Taburu'ndan iki bölüğümüz vardı. Küçük Anafarta'nın batısı-İsmailoğlu Tepe hattında 2/31. Alay'ın 2. Taburu ile Bursa Jandarma Taburu, dört Alman makineli tüfeği ve 40 atlı bulunuyordu. 9. Topçu Alayı'ndan üç batarya, Küçük Anafarta'nın doğu sırtlarında mevzide idi. 4. Tümen'in en sağ kanadı, Asmalıdere'nin güneyinde idi[222] (Bkz. Harita 34).

Harita 34: 7/8 Ağustos günü Kemikli bölgesi.

Gelibolu'dan Kafkaslara I. Dünya Savaşı Anılarım, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003, s. 126-134.

[222] Hayri, **a.g.e.**, s. 13-14.

Bu bilgileri öğrenen Albay Fevzi, Küçük Anafarta Ovasıyla Kükürtlüpınar ve İbrikçe'ye keşif kolları gönderilmesini emretti. Saat, 22.00 olmuştu. Bu sırada 7. Tümen (iki alay ve bir batarya), Sivli'nin batısına; 12. Tümen'in 12/34. Alay da, Sivli'ye varmış bulunuyordu. 12. Tümen'in diğer birlikleri, henüz yürüyüşteydi. Anafartalar Grubu Komutanı Albay Feyzi, bir an önce taarruz yapılması için emir almıştı. Bu nedenle 7 Ağustos günü saat 15.00'de, yürüyüş halindeki 7. Tümen'e, sabah İngilizlerin kuzey kanadına taarruz edileceğini bildirdi[223].

8 Ağustos günü,

Saat 10.30'da tümenler hazırlık düzenini alabilmişlerdi. Yalnız 36. Alay, Turşunköy'e henüz gelebilmişti. Grup komutanı Albay Fevzi, taarruz hakkında gereken talimatı vermek üzere saat 14.00'de tümen komutanlarını Çamlıtekke'ye çağırdı. İngiliz ve Osmanlı birliklerinin durumu anlatıldı. Grup komutanlığınca, taarruz için çeşitli olasılıklar gözden geçirildi. Sonuçta 12. Tümen'e, Azmak kuzeyinden Sülecik - Mestan Tepe hattı; 7. Tümen'e de, Azmak güneyinden Damakçılıkbayırı taarruz hedefi olarak saptandı[224]. Fakat bazı komutanlar, birliklerin yorgun olduğu için yapılacak taarruzun sonuç vermeyeceği ve bir taarruz olursa felaketle sonuçlanacağı görüşünde olduklarını bildirince, taarruzdan vazgeçildi[225]. Bu durumu öğrenen 5. Ordu Komutanı, taarruzun 8 Ağustos günü güneşin batmasıyla başlatılmasını emretti; fakat bu emir de yerine getirilemedi. Albay Fevzi, tümen komutanlarına 9 Ağustos sabahı saat 04.30'da taarruz yapılacağını bildirerek İsmailoğlu Tepesi'ndeki kuvvetlerle 9. Topçu Alayı'nın bataryalarını, 12. Tümen emrine verdi. Yarbay Wilmer, Ece Limanı ile Büyük Kemikli arasındaki kuvvetlerin yönetimiyle görevlendirdi. 12. Tümen'in Tursunköy'ün batı sırtlarında; 7. Tümen'in de, Küçük Anafarta'nın doğu sırtlarında hazırlık durumu almalarını bildirdi. İngilizlerin Kireçtepe'yi, Mestan Tepe ile Kanlıköprü Deresi arasındaki sırtları ele geçirdiğini; 7. ve 12. Tümen'in görevinin Kocaçimen Tepe'yi savunmak olduğunu

---

[223] **BDHTH**, V/3, s. 401-403.
[224] Hayri, **a.g.e.**, s. 16.
[225] Birliklerin yorgun olduğu ve taarruz edemeyecek durumda olduklarını, taarruz yapılması durumunda sadece topçu desteği verebileceklerini Fevzi Bey'e bildiren kişi 4. Tümen Komutanı Cemil Bey'dir. Bkz. Hayri, **a.g.e.**, s. 17.

ve 12/34. Alay'ın, 12. Tümen emrine girdiğini bildirerek, 12. Tümen'in Kavak Tepe ve Tekke Tepe'yi birer taburla tutarak buraya yerleşmesini; 7. Tümen'in Keskin Tepe-Kömürmadeni-Çamlıtekke kuzey hattını tutarak 183 Rakımlı Tepe'nin kuzeybatısındaki sırta bir taburla yerleşilmesini emretti[226].

5. Ordu Komutanlığı'nın verdiği taarruz emirleri yerine getirilmeyince, Albay Fevzi, Anafartalar Grup Komutanlığı görevinden alınarak, 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal bu göreve atandı. Albay Fevzi, 9 Ağustos akşamı istirahata geçmeden önce 5. Ordu Komutanlığı'na gönderdiği raporda birliklerin durumunu şu şekilde göstermiştir[227]:

" Düşman zayıf kıtaatıyla Kireçtepe-Kükürtlüpınar-Sülecik-Mestantepe hattında ve diğer kuvvetleriyle Kocaçimendağı eteklerindedir. Mestantepe'ye bir topçu bataryası yerleştirmiştir. 12. Tümen, Kavaktepe ile Küçük Anafarta'nın doğusunda ve bir tabur kadar kuvveti de Yukarı Kapanca'dadır. 7. Tümen Büyük Anafarta gerisindedir. Anafartalar Müfrezesine mensup bir kısım kuvvet Aşağı Kapanca'da, Bursa Jandarma Taburu ve 2/31. Alay'ın 2. Taburu İsmailoğlu Tepesi'nde bulunmaktadır. 4. Tümen ve ona bağlı kıtaat Kocaçimendağı'ndadır. Yarın sabahla beraber 12. Tümen Mestantepe-Pırnartepe hattına; 7. Tümen Kocaçimendağı eteklerindeki düşmanın sol tarafına taarruz edecektir."

Mustafa Kemal, bu görevi devir aldıktan sonra Çamlıtekke'ye geldi ve Anafartalar Grubu birliklerine şu emri yayınladı[228]:

9 Ağustos 1915 Saat : 04.00

Grup Emri

1. Anafartalar Grubu Komutanlığı'na atandım. Şimdi komutayı deruhte ettim.

---

[226] **BDHTH**, V/3, s. 404-405.
[227] Hayri, **a.g.e.**, s. 30.
[228] Atase Arşivi, 4557/122/13; Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 34-35.

2. 12. Tümen'in Mestan Tepe ve 7. Tümen'in Damakçılıkbayırı doğrultusunda taarruzuna dair 8 Ağustos saat 17.00'de önceki grup komutanlığı tarafından taarruz emri verilmiş olduğundan (Kocaçimen -Conkbayırı) hattında bulunan tümenler, başlangıçta bu taarruzu temin ve kolaylaştıracaklardır.

3. Komutanlar bu emrin ulaştığı andaki durumlarını ve düzenleri ile bulundukları bölgeleri bana bildireceklerdir.

4. Raporları, Büyük Anafartalar Köyü'nün iki kilometre kadar kuzeydoğusundaki Çamlıtekke'ye göndereceklerdir."

Anafartalar Grubu Komutanı

Mustafa Kemal

Anafartalar Cephesi'nde Konuşlanma ve Muharebeler

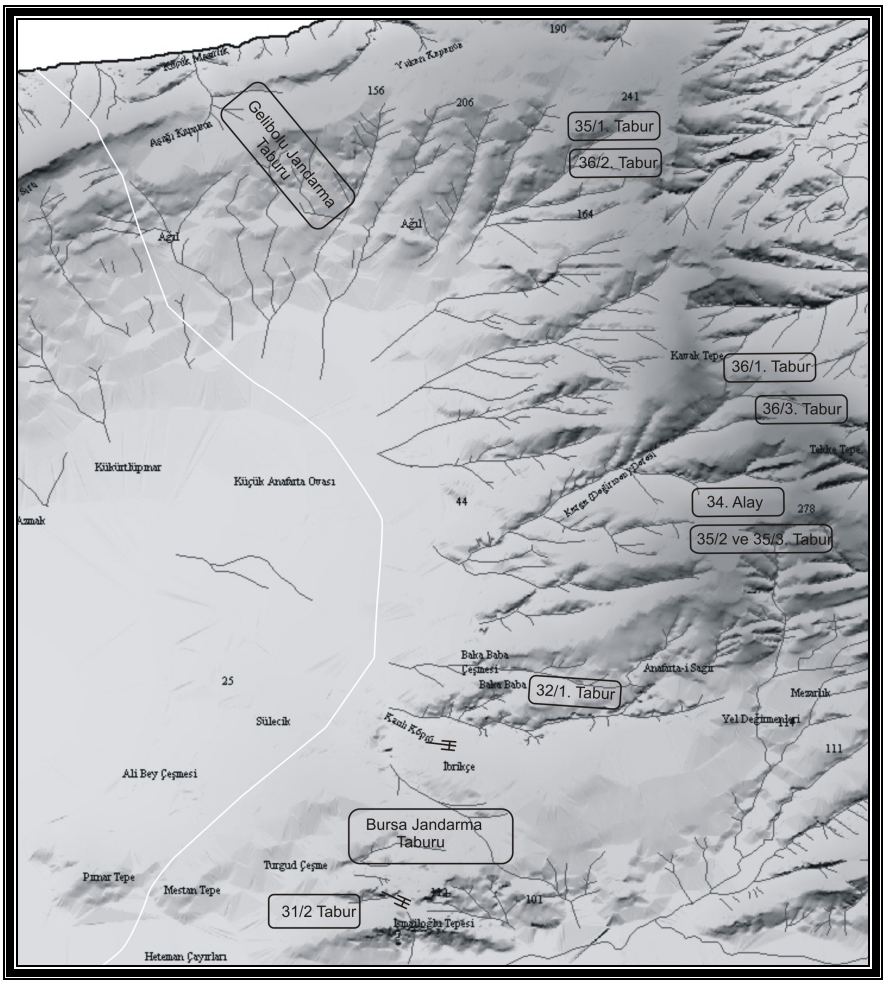
Birinci Anafartalar Muharebesi (9 Ağustos 1915)

Osmanlı Birliklerinin durumu şöyle idi[229]:

Kuzeyde Gelibolu Jandarma Taburu, 1. ve 4. Bölükleriyle Kireçtepe batısını savunmakta; 2. Bölüğü ile Kapanca bölgesinde harekete hazır durumdaydı. 3. Bölüğüyle, Ece Limanı çevresinde savunma düzenini aldı.

12. Tümen muharebe idare yeri, 271 Rakımlı Tepe'de idi. Bu tümenin 12/36. Alay'ının 2. Taburuyla 12/35. Alay'ının l. Taburu, 241 Rakımlı Tepe'nin batısıyla kuzeydoğu bölgelerinde, tümenin kuzey yanını korumaktaydılar. 12/36. Alay'ın 3. ve l. Taburları Kavak Tepe - Tekke Tepe bölgesindeydi. 12/35. Alay (l. Taburu eksik) ile 12/34. Alay, 271 Rakımlı Tepe ve güneyi bölgesinde bulunuyordu (Bkz. Harita 35).

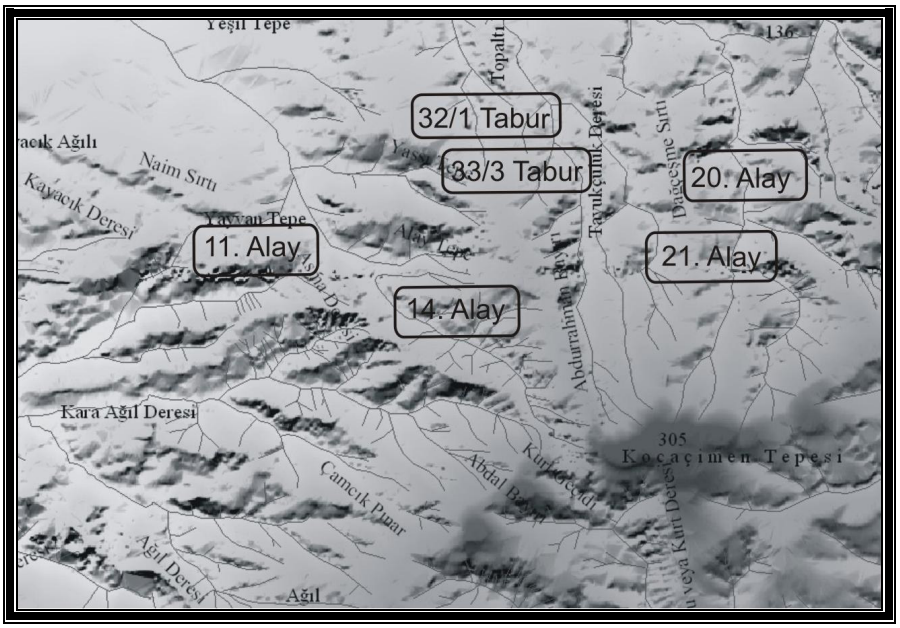
[229] Anafartalar Grup Komutanlığının muharebe idare yeri, Çamlıtekke'de idi. Taarruza katılan Osmanlı birliklerinin mevcutları 18.987 kişi idi. Bkz. Hayri, **a.g.e.**, s. 32; **BDHTH**, V/3, s. 409.

Harita 35: 9 Ağustos'ta 12. Tümen cephesi.

7. Tümen muharebe idare yeri, Yassı Tepe l km. doğusundaydı. Bu tümenin 7/20. ve 7/21. Alayları, Yassı Tepe doğusunda Kargılıdere yamaçlarındaydı.

4. Tümen muharebe idare yeri, Kocaçimen Tepesi iki kilometre kuzeyinde Asmalıdere doğu yamaçlarındaydı. 5/14. ve 4/11. Alaylar Asmalıdere ile Kayacıkdere arasındaki sırtlarda mevzide; 1/32. Alay'ın l. Taburuyla 11/33 Alay'ın 3. Taburu, Kocaçimen Tepe kuzeyinde, Kargılı Deresi başlangıcında bulunuyorlardı (Bkz. Harita 36).

Harita 36: 9 Ağustos'ta 7. ve 4 Tümen cephesi.

5. Ordu Komutanı, Kocaçimen Tepe - Conkbayırı hattının önemini anlamıştı. O'nun ve Osmanlı komutanlarının ana düşüncesi, İngilizlerin Anafartalar kesimine yaptığı taarruzları durdurmak; Damakçılıkbayırı - Mestan Tepe çizisini ele geçirip Kocaçimentepe'nin emniyetini sağlamaktı. Bu düşüncenin ışığı altında düzenlenen Osmanlı birliklerinin taarruz planı şöyleydi[230]:

12. Tümen, Kavak Tepe - Tekke Tepe - 271 Rakımlı Tepe ve güneyi hattında hazırlık mevziine girecek; gün ışımasıyla, Kükürtlüpnar - Sülecik - Mestan Tepe hattındaki İngiliz birliklerine taarruz edecekti. Bu tümenin taarruz hedefi, Kükürtlüpınar - Sülecik - Mestan Tepe çizisiydi.

7. Tümen, Küçük Anafarta Köyü doğu sırtlarında hazırlık mevzine girecek; gün ışımasıyla, Damakçılıkbayırı doğrultusunda taarruz edecekti. Bu tümenin taarruz hedefi, Kargılıkısık - Damakçılıkbayırı çizgisiydi.

[230] Hayri, **a.g.e.**, s. 33-34; **BDHTH**, V/3, s. 411.

İbrikçe güneyi - İsmailoğlu Tepe'si bölgesinde bulunan Bursa Jandarma Taburuyla 2/31. Alay'ın 2. Taburu, 12. ve 7. Tümenlerle birlikte bu taarruza katılacak; taarruz grupları arasındaki irtibatı sağlayacaktı.

12. Tümen Cephesinde Taarruz

12/34. Alay'ın 1. taburu geceden Azmak tarafına İsmailoğlu Tepeleri güneyine gönderildi. 12/34. Alay'ın 2. ve 3. Taburlarıyla sağ tarafı (Küçük Anafarta – Turgut Çeşmesi) hattında bulunmak üzere bu hat ile İsmailoğlu tepeleri arasında yayılarak Mestan Tepe tarafına ilerledi. 12/35. Alay iki taburuyla Küçük Anafarta batısından sol tarafı Turgut Çeşmesi yönünde olmak üzere takriben Sülecik-Turgut Çeşmesi cephesine ilerledi. 12. Tümen'in sağ yanının Kireçtepe ve Ece Limanı'na karşı güvence altına alınması için 12/36. Alay'dan bir tabur, Ece Limanı bölgesine; bir tabur Kavak Tepe'ye; diğer bir tabur da Tekke Tepe'ye gönderildi[231]. Kavak Tepe'deki tabur, 241 ve 262 Rakımlı Tepe ile Kireçtepe'ye bir bölük sürdü. Tekke Tepe'deki taburun, iki bölüğü, 12/35. Alay'ın sağ yanından ilerleyecek ve bu yanı güvenceye alacaktı. Böylece 12. Tümen'in beş buçuk taburu, taarruza katılabilecekti. 9. Topçu Alayı, Küçük Anafarta'nın doğu sırtlarında mevzilendi. 12. Topçu Alayı'nın l. Taburu, Turşunköy kuzeyinde Ece Limanı doğrultusunda mevziye girdi; Alay'ın 2. Taburu, gece mevzi bulamadığından, Büyük Anafarta kuzeyinde vadi içinde kaldığından muharebeye katılamadı[232] (Bkz. Harita 37).

[231] Hayri, **a.g.e.**, s. 34.
[232] **BDHTH**, V/3, s. 412-413.

Harita 37: 9 Ağustos'ta 12. Tümen taarruzu.

12/34. Alay, sabah 04.00'de ilerleyerek İngilizlerin İbrikçe'de bulunan ve daha önce keşfedilmiş olan bir taburunu bastırdı. Süngü hücumuyla bu taburu geri attıktan sonra Yusufçuk Tepesiyle 500 metre kadar kuzeyindeki Menteştepe'yi ele geçirdi. Sağdaki 12/35. Alay, harekete geç başlamış ve oldukça geride kalmıştı. Bu yüzden 12/34. Alay'ın sağ kanadı, açıkta kaldı; Mestan Tepe'den ilerleyen bir İngiliz taburunun taarruzuna uğradı. İngiliz taburu, Yusufçuk Tepesi'nin kuzey kısmını ele geçirdiyse de, karşı taarruzla tekrar geri atıldı. İsmailoğlu Tepe'sine taarruz eden iki İngiliz taburu, Yusufçuk Tepe'den açılan Osmanlı ateşleri karşısında, durmak zorunda kaldı. 12/35. Alay, 241 Rakımlı Tepe'de bulunan l. Taburu'nu beklemesi yüzünden geç kaldı. Alay, bu taburun gecikmesi üzerine, iki taburuyla Küçük

Anafarta'nın kuzeyinden Sülecik doğrultusunda ilerlemeye başladı. Sağ yanında 12/36. Alay'ın iki bölüğü ilerliyordu. 12/35. Alay, biraz ilerlediğinde, İngilizlerin Tekke Tepe'ye doğru ilerleyen bir yürüyüş kolu ile muharebeye başladı. İngilizler, 3 subay ve 41 er tutsak, 3 makineli tüfek ve çok sayıda silah bırakarak çekilmeye başladı[233]. 12/35. Alay'ın sol kanadı Sülecik-Turgutçeşme hattına kadar ilerleyerek saat 07.30'da 12/34. Alay ile bağlantı kurdu[234]. Bu alayın karşısındaki İngilizler aldığı altı tabur kadar takviyelerle, akşama kadar Sülecik dolayında savunmada kaldı. 12/34. Alay'ın karşısında bulunan İngiliz kuvvetleri, aldığı takviye ve donanma ateşi desteğiyle, öğleye kadar, Yusufçuk ve İsmailoğlu Tepesi bölgesine art arda taarruzlar yaptılarsa da hepsi geri püskürtüldü. Bu taarruzları karşılayan 12/34. Alay, ağır kayıplar verdi. Elde, bu alayı takviye edecek ihtiyat kuvvet de kalmadı. Bu nedenle 12/34. Alay, taarruzunu sürdüremedi; ele geçirdiği İsmailoğlu Tepesi'ni savunmayla yetinmek zorunda kaldı. 12/34. Alay'ın İsmailoğlu Tepesi'nin güneyine gönderdiği tabur da, Azmak Deresi'nin içinden Kargılıkısık doğusunda Eğrikavak hizasına kadar ilerledi. Burada bir İngiliz taburunun taarruzuna uğradıysa da, İngiliz Taburunu bozguna uğratarak geri attı[235].

12. Tümen'in saat 08.40'daki Anafartalar Grubu Komutanı Mustafa Kemal'e gönderdiği rapora göre cephedeki durum şöyleydi[236]:

"12/34. Alay'ın 1. Taburu, 12. Tümen ile 7. Tümen arasındaki irtibatı sağlamak üzere İsmailoğlu Tepesi'nin güneyinde, 2. Taburu Mestan Tepe'nin batısındaki İbrikçe Tepelerini ele geçirmiş durumda.

12/35. Alay'ın birlikleri Kanlıköprü Deresi'ni geçmekte.

---

[233] 12. Tümen'in saat 08.40'da Anafartalar Grubu Komutanı Mustafa Kemal'e gönderdikleri raporda esir sayısı 35 kişi olarak geçmektedir. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 39.
[234] Hayri, **a.g.e.**, s. 35.
[235] **BDHTH**, V/3, s. 413-414.
[236] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 39.

12/36. Alay'dan iki bölük, Kanlıdere köprüsü'nün kuzeyinde Bakababa Tepeleri'nin 500 metre batısında. 36. Alay'ın diğer iki bölüğü, Tekke Tepe sırtlarında. 12/36. Alay'ın bir taburu Tekke Tepe- Kapanca arasında."

Mestan Tepe'nin zabtı haberi alındıktan sonra saat 10.30'da Grup Kumandanı Mustafa Kemal, tümenin başarısını tebrik ederek 7. Tümen'in Damakçılık Bayırı'na taarruz etmekte olduğunu, ileri hattın Kuyucakderesi'nde bulunduğu, oradaki düşmanın kesin olarak sarsılması 12. Tümen'in bu istikamette taarruz etmesinin gereğini, Tümen sağ tarafının Kireçtepe tarafındaki düşmana karşı sağlamlaştırılmasının Anafartalar mıntıkası kumandanlığına emir olunduğunu, gerek bu istikamete gerek Lala Tepe'de olduğu bildirilen düşmana karşı tedbirler hazırlanmasını, 12. Tümen'in taarruzunun Damakçılık Bayırı'nda da başarılı görülmeye başlandığı zaman genel taarruz olunacağı emrini verdi[237].

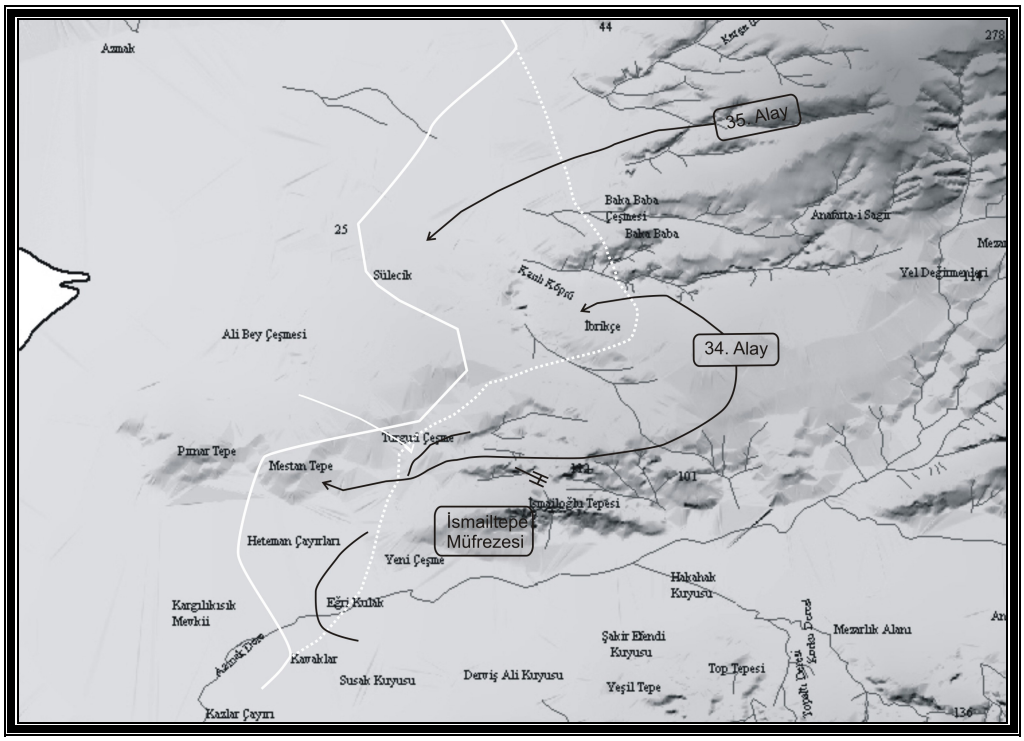
Saat 11.30'de İbrikçe'nin kuzey ve kuzeybatı cephelerindeki fundalıklarda, topçu ateşleri yüzünden, yangın çıktı. İbrikçetepe'deki piyadeler yangının etkisiyle doğu eteklerine kadar indiler. Yangın, esen rüzgarla, Yusufçuk Tepesi'ni sardı. Yangın Pırnartepe'ye doğru ilerlemekteydi. Saat 15.20'de yön değiştiren rüzgar, ateşi İngilizlerin bulunduğu yana sürükledi. Bu kez İngilizler, Mestan Tepe'ye çekilmek zorunda kaldı. Yangın gecede sürmüştü. Yusufçuk, Tepesi, yangın söndükten sonra, tekrar Osmanlı birlikleri tarafından ele geçirildi[238].

Saat 15.00'a kadar Anafartalar grup komutanlığına gelen raporlara göre ne durumda olunduğu anlaşıldı. 12/34. Alay, Azmakdere'den itibaren İsmailoğlutepesi-Yusufçuktepesi hattında idi. 12/35. Alay, 2. ve 3. Taburlarıyla takriben Yusufçuk Tepe-Sülecik hattında idi. Bu alayın 1. taburu Kireçtepe'de muharebe etmişti. 12/36. Alay'ın 1. Taburu'ndan iki bölük, 12/35. Alay'ın sağında muharebeye katılmıştı. Bu taburun diğer iki bölüğünden biri, Tümen istihkam bölüğü ile birlikte 34. Alay'ın takviyesine gönderilmişti. Diğer iki bölüğü de Tekke Tepe'de, alayın 2. Taburu Ece

---

[237] Hayri, **a.g.e.**, s. 35-36.
[238] Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/H-1, H-2, H-3; **BDHTH**, V/3, s. 414.

Limanı'nda bırakılmıştı. 3. Taburu öğleden sonra saat 15.00 civarlarında üç bölüğü ile Kavak Tepe'de toplanacaktı. Bu taburun bir bölüğü Kireçtepe civarında kalacaktı. Tabur, Kavak Tepe-Kapancalar-Kireçtepe hattında idi[239] (Bkz. Harita: 38).

Harita 38: 12. Tümen'in 9 Ağustos akşamı durumu.

7. Tümen Cephesinde Taarruz

8 Ağustos 1915'te Damakçılıkbayırı'na yapılacak taarruz için 7. Tümen'in Büyük Anafarta doğusuna yürütülmesi, Taarruzun 9 Ağustos sabahına ertelenmesi üzerine, 7. Tümen, 8/9 Ağustos gecesi Asmalıdere hattına kadar yanaşarak 7/20. Alayı ile sağ tarafta, 1. taburu sağda, 3. taburu solda olmak üzere iki taburu birinci hatta yayıldı. 2. Taburu'nu Asmalıdere, Kayacıkağlı Tepesi gerisinde ve Kayacık Deresi'nde ihtiyat olarak bıraktı. 7/21. Alayı ile tümen'in sol tarafında olarak 2.

[239] Bu duruma göre 12. Tümen'in taarruz eden kuvveti 5-6 tabur kadar olup toplam 3-4 taburu taarruza katılamamış bulunuyordu. 12. Tümen'in bu günkü silah kuvveti 7.000 kadardı. Tümen, 5 km.den aşağı olmayan bir cephe üzerine yayılmaya ve taarruz etmeye mecbur olmuştu. Bu cephe üzerindeki taarruz kuvveti 4.000'i bulmuyordu. Makineli tüfek sayısı da 4 adet idi. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 41-42.

taburu sağda, 1.taburu solda olmak üzere iki taburunu birinci hatta yaydı. 3. Taburu da alayın sol tarafı gerisinde tümen ihtiyatı olarak bırakıldı. Alay ihtiyatı olarak da 4 ve 7. bölükler Asmadere güney yamaçlarında olacaktı. Tümenin tek sahra bataryası, Dağçeşme'nin 500 metre batısındaki 90 Rakımlı Sırt'ta mevzilendi[240].

7. Tümen, 9 Ağustos saat 04.30'da taarruza başladı. 7/20. Alay, Kayacık Deresi'ni geçerek Damakçılıkbayırı'na tırmanmaya başladı, İngiliz siperlerinden açılan şiddetli yan ateşlerinin etkisiyle, İngiliz mevzilerine ancak 100-200 metreye kadar sokulabildi ve durmak zorunda kaldı. 7/21. Alay, Kayacık Deresi'ne inmek üzere iken aldığı yan ateşlerden, ağır kayıplar verdiler; dere içinde durmak zorunda kaldılar ve ilerleyemediler[241]. Alayın kalanı, Kayacık Deresi'nin doğu sırtlarında kaldı. Taarruzun durakladığını gören tümen komutanı, ilerideki hatları takviye edilerek taarruzun sürdürülmesini emretti. Fakat taarruz, İngilizlerin makineli tüfeklerinin yan ateşleri yüzünden ilerleyemiyordu. 7. Tümen Komutanı, makineli tüfekleri susturmak için, sahra bataryasını açık mevziiye çıkardıysa da bir sonuç alamadı. Batarya, komutanıyla birçok erinin vurulması üzerine, tekrar kapalı mevzie aldırdı. 4. Tümen topçusu, bu İngiliz makineli tüfeklerini ateş altına aldı ise de yarar sağlamadı[242].

7. Tümen'in saat 08.55'te Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal'e yazdığı bir rapora göre[243]; 7/20. Alay, Korkuderesi kuzeybatısı eteklerine kadar ilerlemiş, sağ tarafı yaklaşık Kabakkuyu civarında bulunuyordu. 7/21. Alay, Kayacıkderesi kuzeybatısındaki yamaçlarda idi. İngilizler Damakçılık sırtlarına yerleşerek makineli tüfekler koymakla meşguldü. 7/20. Alay'dan bir kısım kuvvet, Kabakkuyusu'nun ilerisine geçti ise de güçlü İngiliz kuvvetleri karşısında Kabakkuyusu'nun kuzeyindeki sırtlarda kalmaya mecbur oldu. Bu sırada İngilizler Lalababa taraflarına yeni bataryalar yerleştiriyordu.

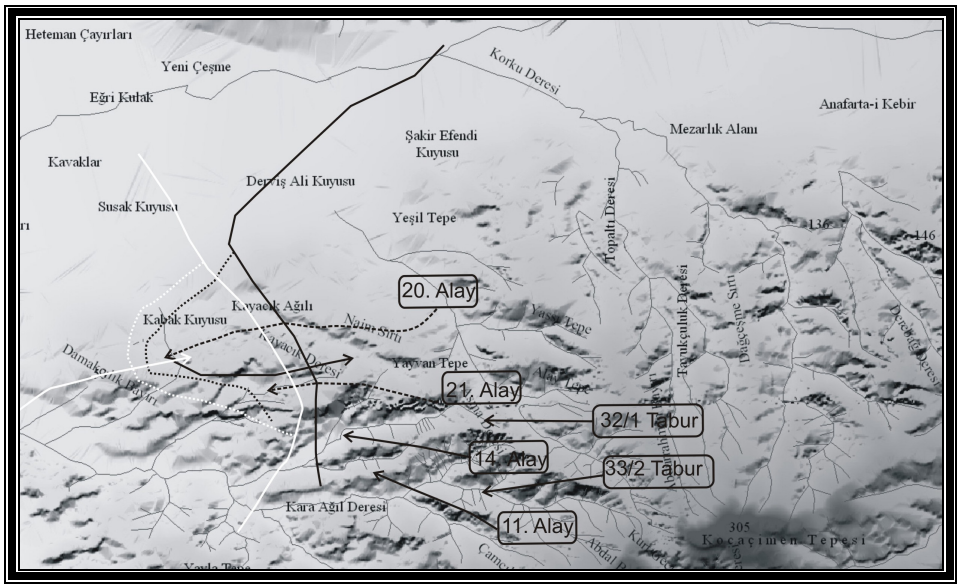
[240] Hayri, **a.g.e.**, s. 40-41.
[241] 7. Tümen Komutanı'nın Anafaratalar Grup Komutanlığı'na verdiği bilgiye göre, 21. Alay komutanı ilerlediği hattı sormaya giderken şehit olmuştur. Bkz., Atase Arşivi, 4557/4/23-05.
[242] Atase Arşivi, 4558/9/2-2; 7; Hayri, **a.g.e.,** s. 41; **BDHTH**, V/3, s. 415.
[243] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 39-40.

7. Tümen'in sağ kanadında bulunan ve İngilizlere en çok yaklaşma olanağı bulmuş olan 7/20. Alay'ın l. Taburu, ağır zayiat verdi, subay ve erlerinin önemli bir kısmı şehit oldu veya yaralandı. Saat 10.00 sıralarında bu tabura, bir İngiliz karşı taarruzu yöneltildi. Tabur, Kayacık Deresi'nin doğusuna çekildi. Bunun solundaki tabur da çekilmek zorunda kaldı. 1. Tümen Komutanı, çekilen erleri toplayıp takviye ederek tekrar ileri sürmek için alay komutanlarını sıkıştırıyordu. Aynı zamanda 4. Tümen'e de, sağ kanadıyla taarruza yardımcı olmasını rica etti. Erleri toplayıp ileri sürmek için ileri hatta giden alay komutanlarından biri, şehit oldu; birisi de, yaralandı. Tümenin iki alay komutanıyla birçok subay ve erleri muharebe dışı kaldığından, akşama kadar ilerleme olamadı[244]. İngilizler, denizden gemi topları ve karaya çıkardığı bataryalarıyla Küçük Anafarta civarını ve Büyük Anafarta gerilerini; Ağıldere mıntıkasına yerleştirdiği bataryalarla da 7. Tümen cephesini şiddetli ateş altına alıyordu[245].

4. Tümen'in sağ kanadındaki 5/14. Alay, 7/21. Alayla birlikte ilerlemeye çalıştıysa da, makineli tüfeklerin yan ateşleri yüzünden başarı sağlayamadı[246]. 9 Ağustos sabahı Anafartalar Grubu Komutanı Mustafa Kemal'in karşı taarruzu, İngilizlerin Suvla'daki ileri harekâtını durduruldu. İsmailoğlu Tepesi ile Anafarta Sırtı, Osmanlı birliklerinin elinde kaldı. 9/10 Ağustos gecesi, birliklerin bulundukları hattı tahkim ederek savunma için düzenlenmeleri emri veren Mustafa Kemal, 10 Ağustos günü yaptırmayı tasarladığı Conkbayırı taarruzunu düzenlemek ve yönetmek üzere o tarafa hareket etti. 9 Ağustos muharebelerinde, 12. Tümen, 1085 kişi kayıp verdi. İngilizlerden 3 subay, 59 er tutsak alındı; 5 makineli tüfekle 800 kadar da silah ele geçirildi[247]. 7. Tümen'in kayıplarıysa, subay ve er olmak üzere, 978 idi. Bursa Jandarma Taburu da, 51 kişi zayiat verdi[248] (Bkz. Harita 39). 9/10 Ağustos gecesi Anafartalar Grup mıntıkasında önemli bir olay olmadı.[249]

---

[244] Hayri, **a.g.e.**, s. 42; **BDHTH**, V/3, s. 415;
[245] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 39.
[246] Hayri **a.g.e.**, s. 43.
[247] 9 Ağustos günü, Anafartalar Bölgesinde Osmanlı birlikleri, iki mitralyöz, bir helyosta, bir telefon takımı ve bir miktar silah ele geçirdi. 4 subay, 50 asker esir aldı. Bkz.**Çanakkale Muharebeleri I** s. 216.
[248] **BDHTH**, V/3, s. 415-416.
[249] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 53.

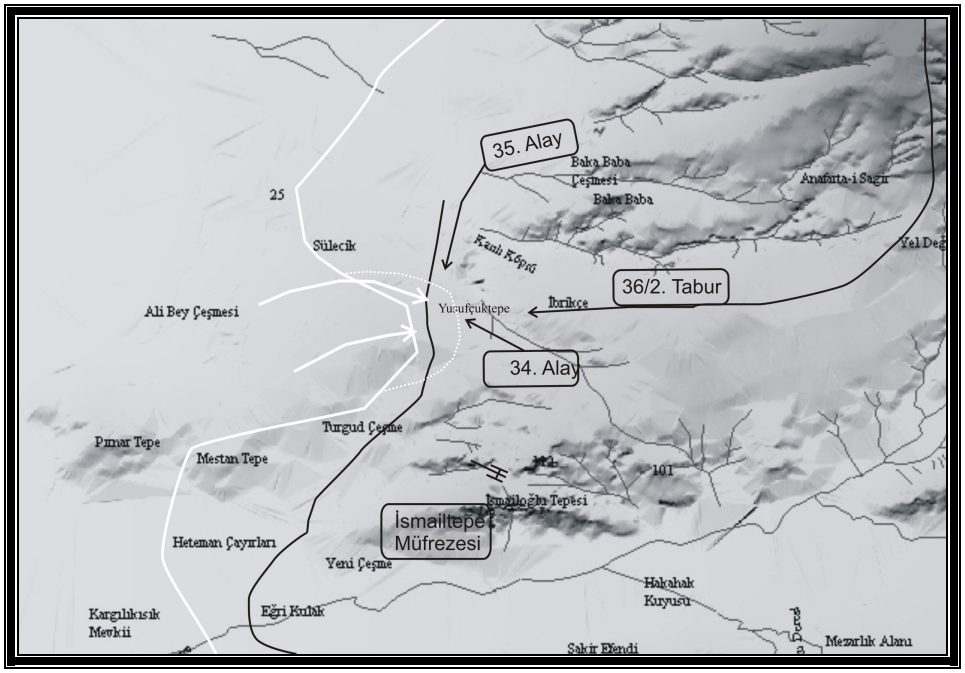

Harita 39: 9 Ağustos Akşamı 7. ve 4. Tümen'in durumu.

10 Ağustos günü,

İngiliz donanma ateşi desteği altında 10 Ağustos günü saat 05.00'de Küçük Anafarta doğrultusunda, 12. Tümen'in cephesine taarruza başladı. Ağırlık olarak bu taarruz, 12. Tümen'in 12/34. Alay'ın cephesiyle 12/35. Alay'ın sol kanadına yöneltildi. Bunun üzerine, Tekke Tepe güneyinde bulunan 12/36. Alay'ının 2. Taburu, 12/34. Alay emrine verilerek takviye edildi. Muharebe bir kaç saat sürdü. Sonuçta, İngiliz taarruzu kırıldı ve geri püskürtüldü. İngilizlerin kara ve deniz topçusu, yeniden yoğun şekilde Osmanlı mevzilerini bombardımana başladı. Bombardımandan sonra İngiliz kuvvetleri, saat 11.00'de, 12/34. Alay cephesiyle Azmakdere'deki 12/34. Alay'ın l. Tabur mevzilerine ikinci kez taarruza geçti. İngilizler, bu taarruzda, daha çok Yusufçuk Tepesi'ni hedef aldı. Bu taarruz da, Osmanlı birliklerinin direnişi karşısında durdu. İngilizler, saat 14.00'de yinelediği üçüncü taarruzda da başarıya ulaşamadı. İngiliz donanması ve kara topçusu, 10 Ağustos günü akşam üzeri, tekrar şiddetli bir topçu ateşi başlattı. Bu ateşin ardından saat 17.00 sıralarında dördüncü kez olarak taarruza geçti. Bu taarruz, 12/34. ve 12/35. Alayların iç kanatları doğrultusunda ve yine özellikle Yusufçuk Tepe'sindeki 12/34. Alay'a yöneltildi. Yusufçuk Tepe'sindeki 12/34. Alay, İngilizlerin yoğun

topçu ateşleri nedeniyle ağır zayiat vererek çekilmeye başladı. Bundan yararlanan İngiliz taarruz kolları, Yusufçuk Tepesi'ne oldukça yaklaştılar. Bu sırada ihtiyattaki iki bölük, süngü hücumuyla karşı taarruza geçti ve İngilizleri geri attı. Böylece İngilizlerin 10 Ağustos günü sabahtan akşama kadar üst üste yineledikleri taarruzların hepsi, durdurularak geri atıldı[250]. 7. Tümen cephesine yapılan taarruz da durdurularak aynı biçimde geri atıldı[251] (Bkz. Harita 40).

Harita 40: 10 Ağustos'ta 12. Tümen'in durumu.

11 Ağustos günü,

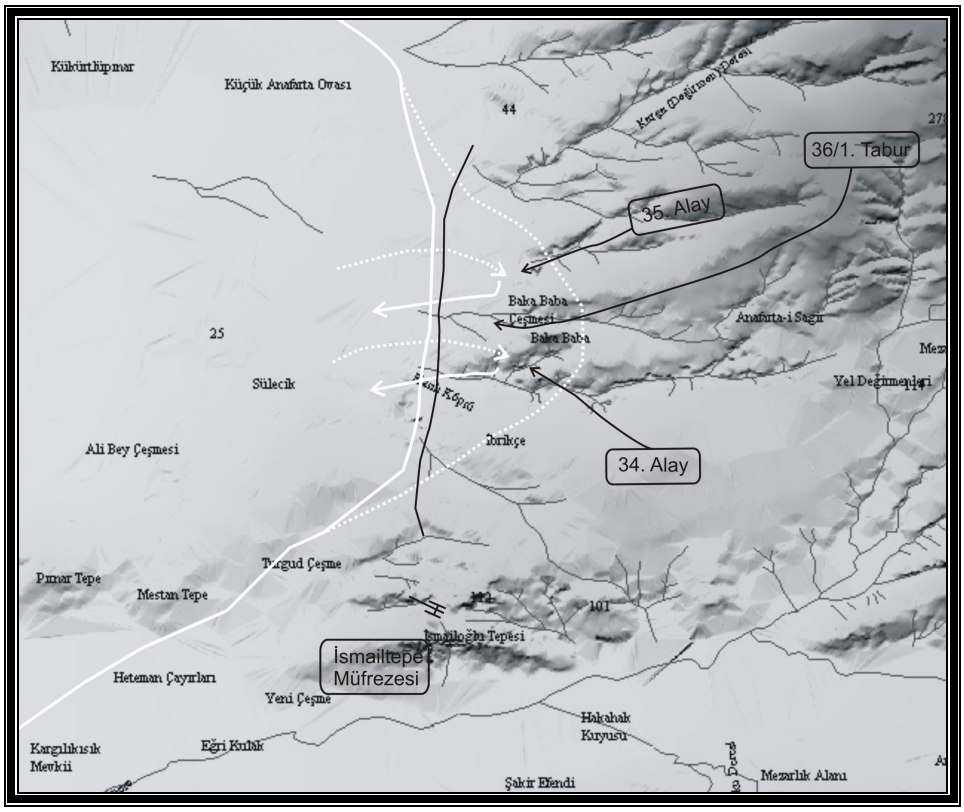
İngilizler Anafarta'ya taarruz etti. İngilizlere karşı konularak durduruldu ve bir mitralyöz, 171 tüfek ele geçirildi[252].

[250] **BDHTH**, V/3, s. 417-418; Bu dört defa yinelenen taarruzlarda İngilizler 300'e yakın askerini kaybetmiştir. Ayrıca İngilizlerden 2 mitralyöz ele geçirilmiştir. Bkz. **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 221.
[251] 7. Tümen cephesinde, altı İngiliz eri tutsak olarak ele geçirildi. 10 Ağustos 1915 günü yapılan muharebelerde 12. Tümen, 107 şehit, 239 yaralı ve 67 kayıp olmak üzere toplam 413 kişi zayiat verdi. 7. Tümen'in kayıpları ise toplam 687 kişiydi. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 418.
[252] **Çanakkale Muharebeleri I**, s. 217.

12 Ağustos günü,

İngiliz taburları, 12/35. Alay'ın l. Tabur cephesiyle 12/34 Alay'ın sağ kanadındaki 3. Tabur cephesine yaklaşarak taarruza başladılar. 12/36. Alay'ın l. Taburu, hemen karşı taarruza geçti. Buna, 12/35. Alay'ın sağ kanadı da katıldı. Karşı taarruza geçen Osmanlı birlikleri, İngilizleri 500 metre kadar geriye attılar ve bu hattı tahkim ederek orada savunmaya geçtiler. İngilizler, taarruz kuvvetlerini takviye ederek saat 18.25'te 12/36. Alay'ın l. Tabur cephesine yeniden taarruza geçtiler. İngilizler, l. Tabur'un çekilmek zorunda kalan sol kanadını takibe başladı. 12/36. Alay'ın ihtiyatındaki iki bölük, takip eden İngiliz kuvvetlerine karşı süngü hücumuna geçti. 15 subay ve 250 erden oluşan bu İngiliz kuvveti, tamamen süngülendiklerinden geri dönemedi. Taarruza katılan diğer İngiliz kıtaları da, taarruzdan vazgeçerek hızla geriye ilk taarruza başladıkları hatta çekildiler. Böylece İngiliz birlikleri, büyük kayıplar karşılığı kazandıkları arazi parçasını boşaltmış oldular[253] (Bkz. Harita 41).

[253] Osmanlı birlikleri, ayrıca, 37 esir ve 250 tüfek ele geçirmişti. Bu günkü harekâtta 12. Tümen'in kayıpları, 70 şehit ve 212 yaralıdan ibaretti. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 422-423. Bugün esir alınan 37 esirlerden 3 tanesinin sabah kahvaltısı yaparken ve bir tanesinin de makineli tüfek başındayken nasıl tutsak edildiği hakkında bkz. İsmail Hakkı Sunata, **a.g.e.,** s. 135-139.

Harita 41: 12 Ağustos'ta 12. Tümen'in durumu.

13 Ağustos günü,

İngilizlerin Arıburnu'ndaki iskelelerine topçularımız tarafından ateş edilmiş ve asker dolu bir mavna batırıldı[254].

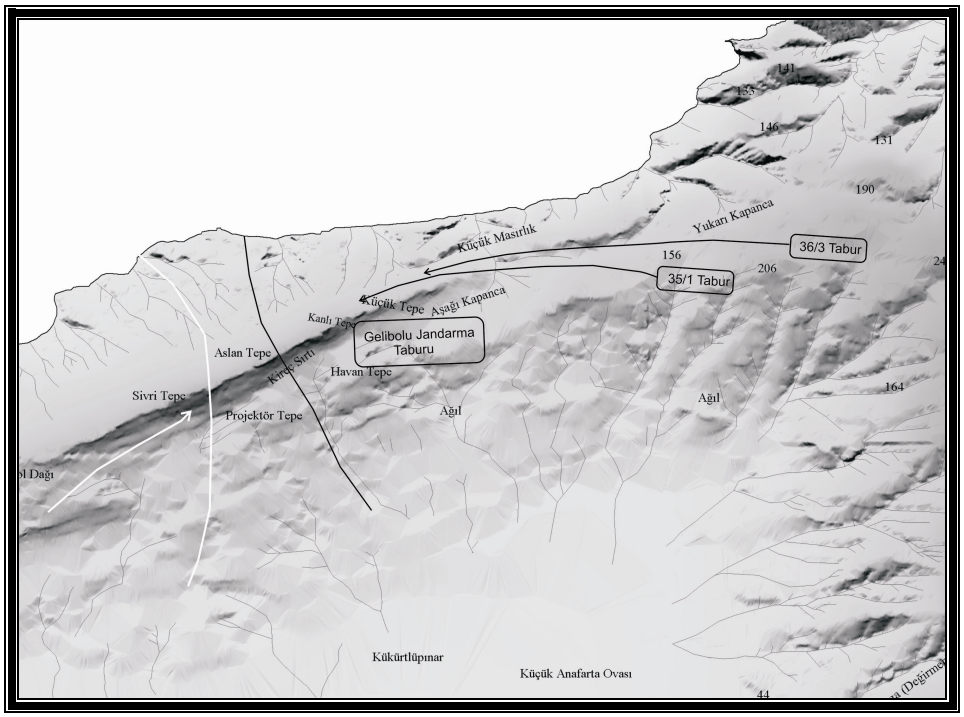
Kireçtepe Muharebeleri (9-17 Ağustos 1915)

9 Ağustos günü,

9 Ağustos sabahı İngilizler, gemi topçusu tarafından desteklenen beş taburluk bir kuvvetle, Kireçtepe'ye taarruz yaptı. Burada bulunan Gelibolu Jandarma Taburu'nun iki bölüğü üstün kuvvet karşısında yardım istedi. Jandarma tabur komutanı, 12/35. Alay'ın l. Taburu'ndan iki bölük ve 12/36. Alay'ın 3. Taburdan bir

[254] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 11.

bölükle takviye edildi. Buna rağmen; Kireçtepe'nin batısındaki Sivri Tepe, öğleye doğru, İngilizlerin eline geçti. Bu durumda müfreze, biraz geriye Arslan Tepe - Projektör Tepe hattına çekildi ve sağ kanadını da, Kanlı Tepe - Küçük Tepe hattına doğru kırdı[255] (Bkz. Harita 42).

Harita 42: 9 Ağustos günü Kireçtepe bölgesi.

Temmuz ayı ortalarından itibaren Kemikli bölgesinde büyük sayıda kuvvetle bir çıkarma yapılacağı olasılığı gün gün artarken, 6/7 Ağustos'a kadar üç gün süreyle bölgenin savunmasını az bir kuvvetle, yetersiz cephane ile Bursa Jandarma Taburu emrindeki, 32 Alay 1. Taburu ile üstlenildi.

15 Ağustos günü,

[255] **BDHTH**, V/3, s. 414.

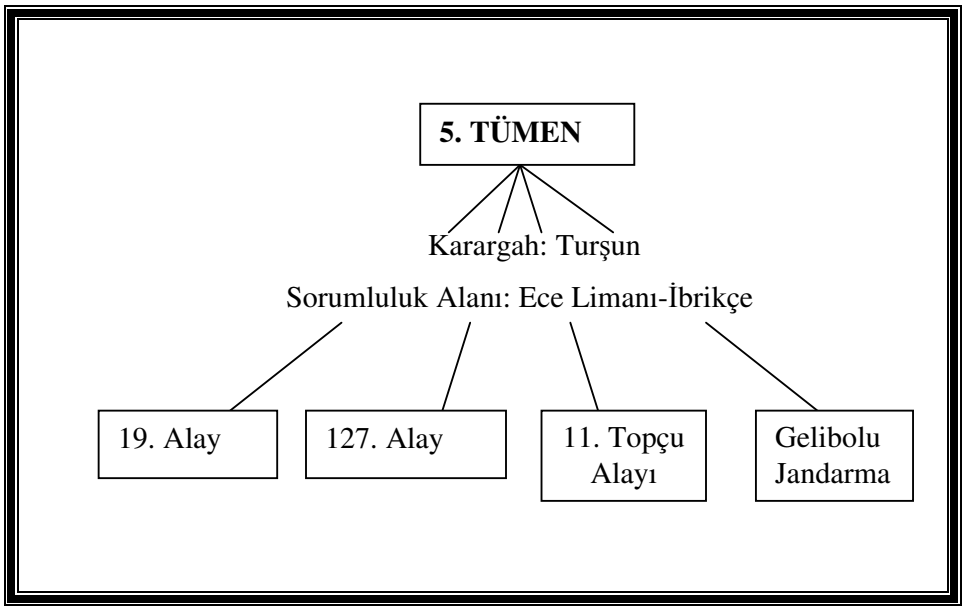
Kireçtepe cephesinde 11 Ağustos'tan itibaren 15 Ağustos'a kadar herhangi bir gelişme olmamıştır. 7 Ağustos'ta İngilizler, Karakol Dağı'nı ele geçirmiş ve orada kalmıştı. 8 Ağustos'ta ise donanma ateşi desteği ve üstün kuvvetle taarruza geçen İngilizler, Sivri Tepe'yi almıştı. Bunun üzerine Gelibolu Jandarma Taburu, birkaç bölükle desteklenmiş; İngilizlerin daha fazla ilerlemesi, önlenmişti. Bunun ardından Osmanlı kıtaları, Küçük Tepe - Kanlı Tepe - Aslan Tepe - Projektör Tepe hattına çekildi ve savunma için düzenlendi. Bundan sonraki günlerde İngilizler, kıyıdan ilerleyerek Osmanlı kıtalarının sağ kanadındaki Küçük Tepe'ye taarruz etti, fakat başarılı olamadı. Bu girişim üzerine 36. Alay'ın 3. Taburu ve 35. Alay'ın 1. Taburu Kireçtepe bölgesine sevk edildi[256]. 13 Ağustos'ta, 127. Alay'dan bir tabur Ece Limanı'ndaydı. 19. Alay 3. Tabur, 12. Tümen'in sağ kanadını takviye için gönderildi. Sol kanatta 19. Alay'ın 3. Taburu bulunmaktaydı. Masırlık'ta bulunan bir dağ topu da Kireçtepe mevziine gönderildiyse de bundan pek faydalanılamadı. Gelibolu Jandarma Taburu'nun sağ kanat gerisi, Kireçtepe dik sırtı idi. Kireçtepe kayalık olduğu için, siper kazmak olanağı yoktu. Tepenin sağ ve sol yanı, İngiliz muharebe gemilerinin ateşlerine karşı açıktı. Bunun üzerine Kireçtepe'nin kuzeydoğusundaki dayanak noktası, kum torbaları ile takviye edildi. Bu hattın gerisinde, Kireçtepe-Kapanca sırtlarında, cephesi denize, güneye ve doğuya olmak üzere kayalarla gayet kuvvetli bir dayanak noktası oluşturuldu[257]. 13 Ağustos günü İngilizlerin bir tabur kadar kuvvetle Kireçtepe'nin Ağıl tarafından Anafarta Ovası'na inen taraflarında tahkimatla uğraştıkları görüldü. Sülecik ile Anafarta Ovası arasında ilerleyen Osmanlı keşif kolları baskın yaparak dört esir ele geçirdi[258].

Kocaçimen Tepe doğusunda (Matik Deresi'nde) bulunan ve elinde kıtası kalmamış olan 5. Tümen karargâhı[259], Mustafa Kemal'in emriyle Turşunköyü'ne sevk edilerek komutanlığına, Yarbay Wilmer atandı. Saros'tan hareket eden 7.

---

[256] Atase Arşivi, **Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5776/H-1; Hayri, **a.g.e.**, s. 56.
[257] Atase Arşivi, **Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5776/H-1; **BDHTH**, V/3, s. 415.
[258] Atase Arşivi, 4558/9/21-1; Atase Arşivi, 4558/114/12-5.
[259] 9/10 Ağustos 1915 akşamı, Anafartalar Grup Komutanlığı görevini almak için Çamlıtekke'ye doğru yola çıkan Mustafa Kemal, Matik Deresi'nde 5. Tümen Karargahı'na rastlamıştır. Bu tümenin başıboş ve görevsiz bırakıldığına şahit olmuş ve 5. tümen karargahını, Anafartalar sağ tarafına göndererek faaliyete koymuştur. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 32.

Tümen'in 7/19. Alayı ile Asya Grubu'ndan gelen 5/127. Alay, 11. Topçu Alay'ından iki batarya ve Gelibolu Jandarma Taburu, bu tümenin emrine verildi[260]. 5. Tümen'e, Ece Limanı ile Kireçtepe arasındaki kıyı kısmının ve Kireçtepe ile İbrikçe kuzeyine kadar uzanan cephenin savunulması görevi verildi. Kireçtepe ile 12. Tümen arasında genişçe bir açıklık vardı. Bu yüzden 5. Tümen Komutanı, aralığı kapatmak üzere 7/19. Alay'dan 2. ve 3. Taburları, 5/127. Alay'dan 3. Taburu ve yine 5/127. Alay 2. Taburdan iki bölüğü bu aralıkta görevlendirdi[261](Bkz. Tablo 24).

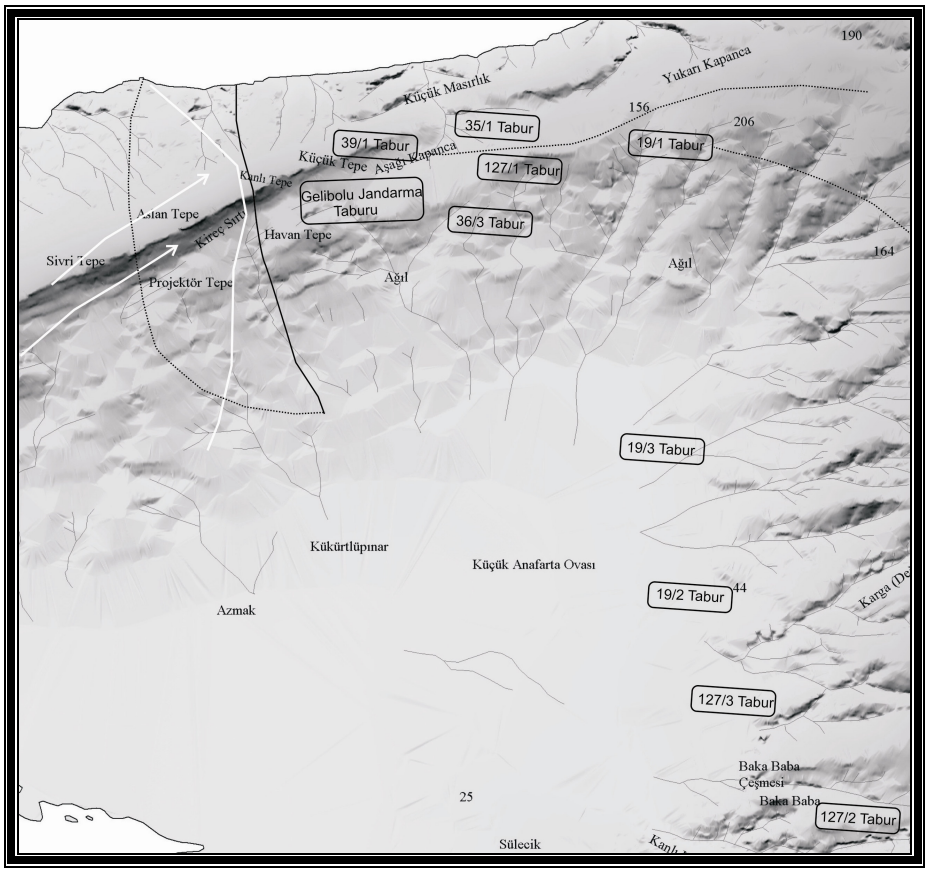

Tablo 24: 5. Tümen'in Kuruluşu

İngilizler, geride kalmış olan sol kanadı ilerletmek ve Kireçtepe'yi alarak kuzeyden itibaren Yukarı Kapanca - 241 Rakımlı Tepe- Kavak Tepe hattını ele geçirmek için 15 Ağustos'ta harekete geçti. Saat 14.15'te İngilizlerin deniz ve kara topçusu, Kireçtepe'deki Osmanlı mevzilerine ateşe başladı. Saat 15.00'de İngiliz birlikleri, Yüzbaşı Kadri'nin tahminine göre sağ kanattan dört tabur ile taarruzda bulundu. Bir kısım İngiliz kuvveti, bu topçu ateşi desteği altında saat 15.30'da Kireçtepe'nin kuzey yamaçlarından; bir kısmı da güneybatısından taarruza başladı.

[260] **BDHTH**, V/3, s. 418.
[261] 15 Ağustos'ta Wilmer'in emri ile Kireçtepe'de bulunan Gelibolu Jandarma Taburu, yerini 127/2. Tabura bırakarak Turşun ordugahına çekilecekti. Sadece Tabur Kumandanı Yüzbaşı Kadri emir gelinceye kadar yerinde kalacaktı. Bkz. Atase Arşivi, **Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5776/H-1,H-2,H-3; Hayri, **a.g.e.**, s. 56.

Yüzbaşı Kadri'nin elindeki mevcut, 127. alay'ın 50 ve 80 mevcutlu iki bölüğü ile Gelibolu Jandarma Taburu'ndan 3. Bölük idi. Kireçtepe'yi savunmakla görevli olan bu Osmanlı birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı. İngilizler, Aslan Tepe ve Projektör Tepe'yi ele geçirdi. Çekilen Osmanlı kuvvetleri, Kanlı Tepe - Havan Tepe'de tutundular. 7/19. Alay'ın l. Taburu ile 3/39. Alay'ın l. Taburu'nu Kireçtepe doğrultusunda harekete geçirildi. Aslan Tepe'yi almış olan İngilizler, Kanlı Tepe'ye ilerliyordu. Yürüyüşteki 3/39. Alay'ın l. Taburu, bölgeye gelerek Kanlı Tepe'deki Jandarma kuvvetleri takviye etti. Akşamın karanlığı başladığında İngilizler, Aslan Tepe-Kanlı Tepe arasında kalarak daha fazla ilerleyemediler[262] (Bkz. Harita 43).

Harita 43: 15 Ağustos günü Kireçtepe bölgesi.

[262] 15 Ağustos 1915 saat 19.00'da Gelibolu Jandarma Taburu Komutanı Yüzbaşı Kadri, başından yaralandı. Onun kaydettiğine göre, Gelibolu Jandarma Taburu, Kireçtepe Muharebeleri'nde 103 şehit, 189 yaralı, 56 kayıp olmak üzere toplam 348 zayiat verdi. Sarf edilen cephane ise 500 sandıktır. Bkz. Atase Arşivi, **Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5776/H-1,H-2,H-3; Hayri, **a.g.e.**, s. 57; Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s.58; **BDHTH**, V/3, s. 418.

16 Ağustos günü,

5. Tümen Komutanı, 5/127. Alay'ın l. Taburu'ndan iki bölük, 3/39. Alay'ın l. Taburu ve 7/19. Alay'ın 2. Taburu'ndan kurulu bir kuvvetle İngilizlere 16 Ağustos saat 02.00'de bir gece taarruzu düzenledi. Taarruz sonucunda Aslan Tepe'deki İngiliz birlikleri geri atıldı ve bu tepe, Osmanlı birliklerinin eline geçti. Bundan sonra ele geçirilen mevzi, sağ kanat ve sol kanat bölgeleri olarak ikiye bölündü. Sağ kanat komutanlığına 5/127. Alay Komutanı, sol kanat komutanlığına da 7/19. Alay Komutan vekili getirildi. Aynı gece cephedeki kuvvetlerini takviye eden İngilizler, taarruzlarını yenilediler ve Aslan Tepe'yi tekrar ele geçirdiler[263]. Osmanlı kıtaları, tekrar Kanlı Tepe'ye çekildiler. Bu gün Gelibolu'dan saat 08.00'de Turşunköy'e gelen 6/17. Alay'ın 2. Taburu, 5. Tümen emrine verildi. Bu taburla Ece Limanı'ndaki 5/127. Alay l. Taburu'nun iki bölüğü, Kanlı Tepe'ye sürüldü. Bol el bombasıyla donatılan bu birlikler, mevzilerdeki kuvvetlerle beraber, İngilizlere karşı taarruza geçti. Böylece Aslan Tepe, tekrar ele geçirildi[264].

Bu sıralarda Anafartalar Grubu emrine Asya Grubu'ndan gelen l. Alay'ın 2. ve 3. Taburları, 5. Tümen emrine verilerek Kireçtepe'ye yöneltildi. Saat 15.30'da, tümen muharebe idare yeri yakınına varmış olan kolbaşındaki 2. Tabur, 5/127. Alay emrine verildi; 3. Tabur, geldiğinde de, tümen ihtiyatını oluşturmak amacıyla, tümen muharebe idare yeri yakınında alıkonulması kararlaştırıldı. Kireçtepe bölgesinin öneminin artması üzerine Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal,. Kördere'de bulunan 9. Tümen'den birinci hatta bulunmayan bütün kuvvetlerini Turşun'a göndermesini emretti. Aynı zamanda 7., 12., 4. ve 8. Tümenlere topçularının, özellikle obüslerinin, Kireçtepe istikametine ateş ettirmeleri emretti. 6. Tümen'den Sivli'ye gelmiş olan 6/17. Alay'ın 1. Taburu'nu Turşun'a doğru sevk etti. Asya Grubu'ndan saat 04.30'da Akbaş'a gelmiş olan 1. Alay'ın 2. ve 3. Taburu yine bu bölgeye sevk etti. Böylece Kireçtepe cephesinde mevcut olan 5/127. Alay'ın 1., 2., 3.

[263] Hayri, **a.g.e.**, s. 58.
[264] **BDHTH**, V/3, s. 429.

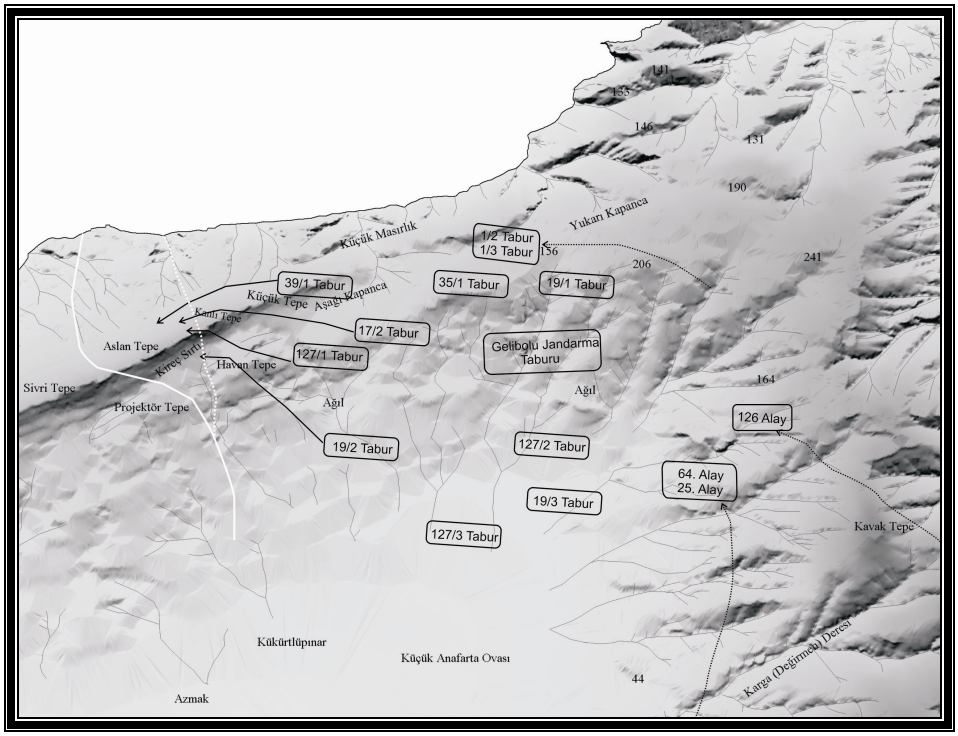
Taburu; 3/39. Alay'ın 1. Taburu, Gelibolu Jandarma Taburu, 3/64. ve 9/25. Alaylardan ibaret altı tabur, 19. Alay, 6/17. Alaylardan bir tabur, 1. Alay'dan iki tabur, 11/126. Alay'dan üç tabur olmak üzere toplam 12 taburdan oluşan bir kuvvet İngilizlerin olası hareketlerine karşı hazırlandı[265].

Saat 10.30 civarında alınan haberlere göre, İngilizler Tuz Gölü kuzeyinde görülen kuvvetleri ile Kireçtepe sırtlarına doğru ilerliyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal durumu bizzat yakından incelemek ve gerekli tedbirleri almak için Turşun'a hareket etti. Kireçtepe bölgesinde 3/39. Alay'ın 1. Taburu, Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu ve 5/127. Alay'ın bazı kısımları sahil ve Sivri Tepe yönünde muharebe ediyordu. Fakat İngilizler daha fazla kuvvetle hareket halindeydi. Bu nedenle bölgedeki kuvvetler hemen toplanarak ilerleyen düşman üzerine gönderildi. Durumun ciddiyeti üzerine Mustafa Kemal, daha da ilerleyerek muharebe meydanına yaklaşma gereği duyarak 161 Rakımlı Tepe'ye ve buradan muharebe hattına giden tek yol, sahil yakınından geçen yol olduğu için bu yolu takip etti. Düşmanın burada bulunan iki torpido gemisi bu yolu devamlı ateş altında tutuyordu. İleri hareket eden Osmanlı birliklerinin, ateş nedeniyle durduğunu ve ilerleyemediğini gören Mustafa Kemal, bu birliklerin düşmana müdahale edememesinin Kireçtepe Bölgesi'nin kaybı olacağı nedeniyle atından inerek donanma ateşi altında koşar adımlarla karşıya geçti. Arkasından Erkan-ı Harbiye Reisi ve yaverleri geçti. Bundan sonra Mustafa Kemal, durmak mecburiyetinde kalan Osmanlı birliklerine "Geçeceksiniz" dedikten sonra, parça parça koşmak suretiyle bu birlikler karşıya geçirildi. Bu muharebenin sonucu İngiliz birliklerinin ileri harekatı durdurulmuş oldu. Kireçtepe'de hakim noktalar, gerek sahilden çıkan yamaçlara karşı gerekse Sivri Tepe yönünde Osmanlı birliklerinin eline geçmiş oldu[266] (Bkz. Harita 44).

---

[265] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s.58-59.

[266] Mustafa Kemal'in, bu bombardıman sırasında arkadaşlarına yiyecek ve kuvvet taşıyan fedakar bir askeri, yaverinin göğsündeki nişanı takarak onurlandırdığı anlaşılmaktadır. Bkz. Ruşen Eşref, **a.g.e.**, 56-57; Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s.60-61.

Harita 44: 16 Ağustos günü Kireçtepe bölgesi.

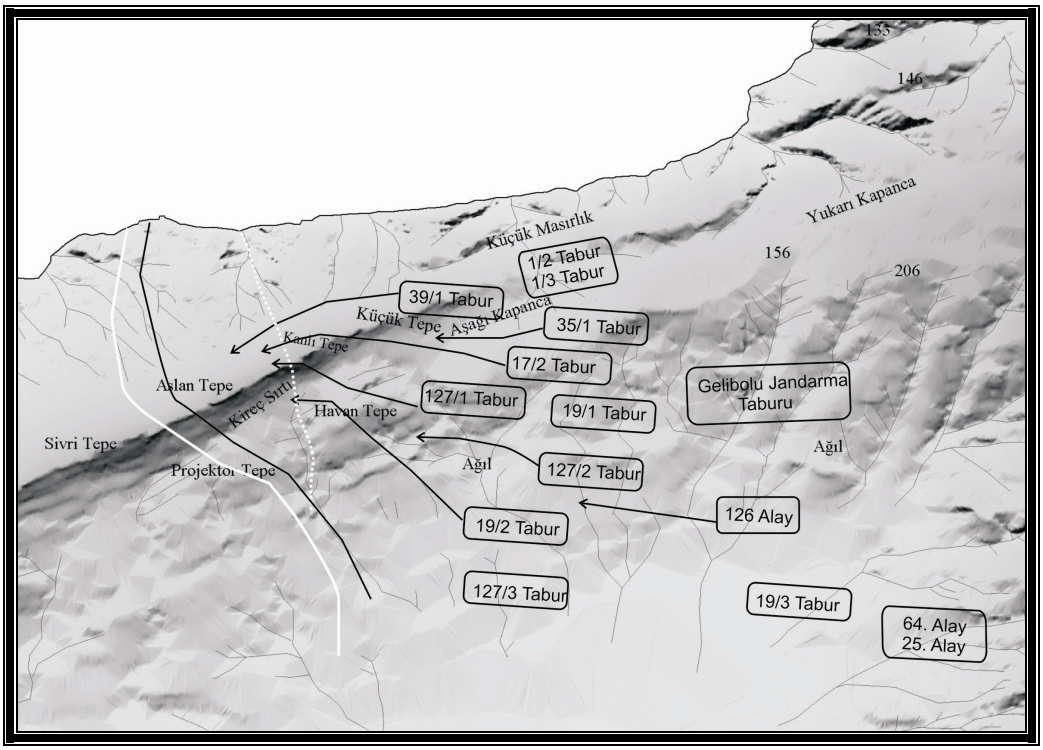
17 Ağustos günü,

17 Ağustos sabahı, 7/19. Alay'ın l. ve 2. Taburlarından kurulan bir kuvvetle Kireçtepe'nin 500 metre kadar ilerisindeki daha önce jandarmalar tarafından bırakılmış, olan iki mangalık bir sipere hücum edilerek ele geçirildi. Bölge, şehit, yaralı ve ölülerle doluydu.[267] Tümen komutanı, durumu Anafartalar Grubu Komutanı Mustafa Kemal'e bildirdi. Mustafa Kemal bölgeye iki sıhhiye bölüğü, bir dağ bataryası, iki sahra bataryası ve siper oluşturulması için 4.000 kum torbası gönderdi. Aynı gün İngilizler, saat 14.00'de bir bölük kadar kuvvetle 34. Alay'ın sol tarafına bir taarruz yaptıysa da geri atıldı[268]. İki gün süren Kireçtepe Muharebeleri'nde İngilizlerin kayıpları 2.000'i bulmuş; Osmanlı kayıpları ise 3 subay, 315 er şehit; 8

[267] Atase Arşivi, 4558/9/33.

[268] Osmanlı tarafında bir yaralı esir alınmışken ileri hatta çıkarılan keşif kollarından 9 kişi kaybedilmiştir. Bkz., Atase Arşivi, 4558/9/33; Hayri, **a.g.e.**, s. 61.

subay, 1.238 er yaralı; 2 subay, 85 er kayıp olmak üzere, 1.696'ya ulaşmıştı[269]. Kireçtepe Muharebelerinde Osmanlı tarafından, 335 İngiliz tüfeği, 276 kasatura, 1 adet helyograf, 40 bomba, 80 kazma ve kürek, 16 kangal tel, 12 adet tel makası, 1 adet sahra telefon makinesi, 1 adet makineli tüfek imla altı, 4 sandık şerit ele geçirilmiştir[270] (Bkz. Harita 45).

Harita 45: 17 Ağustos günü Kireçtepe bölgesi.

6/17 Ağustos 1915 Kireçtepe Muharebelerinde görev alan birlikler aşağıda gösterilmiştir:

6 Ağustos 1915: Gelibolu Jandarma Taburu 1.5 bölük bulunuyordu.

7 Ağustos 1915: 32/1 Tabur takviye edildi.

9 Ağustos 1915: 35/1 Tabur (iki bölük), 36/3 Tabur (bir bölük), 36/2 Tabur (üç bölük) takviye edildi.

[269] **BDHTH**, V/3, 432; Kadri Perk, **a.g.m.**, s. 127; Mustafa Kemal anılarında bu günkü zayiatın 1636 kişi olduğunu yazmaktadır. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s.61.
[270] Atase Arşivi, 4558/9/43-02.

10 ağustos 1915: 35/1 Tabur (iki bölük) takviye edildi.

15 Ağustos 1915: 19. Alay (üç tabur), 127. Alay (üç tabur), 39/7 Cebel Topu takviye edildi.

16 Ağustos 1915: 17/2 Tabur, 1/2 ve 1/3 Tabur takviye edildi.

Denizci Mustafa imzası taşıyan Kireçtepe kitabesi aşağıda gösterilmiştir (Bkz. Resim 2):

5. Fırka

…11/4. Bölük ?/ Bölük İstihkam..?/Bölük İstihkam..?/3. Bölük İstihkam..?/2. Bölük Gelibolu Jandarma Taburu	Piyade 1. Alay Piyade 19. Alay Piyade 127. Alay Piyade 17/2. Tabur Piyade 39/1. Tabur

3-6-1331 (16-8-1915)

Denizci Mustafa

Resim 2: Kireçtepe Muharebeleri Kitabesi

18 Ağustos günü,

18 Ağustos'ta İngilizlerin 7. Tümen'in sağ tarafına öğleden sonra bazı askerlerinin ileri hareketi ile bir alay kadar piyadesinin 5. Tümen cephesi'nde 6/17. Alay'ın 1. Taburu ve 5/127. Alay ararsındaki Boyun Noktası yönünde ilerlediği görüldü. 5. Tümen tarafından açılan ateşlerle İngilizler geriye atıldı. İngilizlerin Mestan Tepe-Kayacıkağılı arasındaki faaliyetine karşı da bir tedbir olmak üzere, 4. Tümen cephesinde bulunan 11/33 Alay, 7. Tümen'in sağ tarafına, Derviş Ali Kuyusu'na doğru ilerletildi. 6. Tümen bütün kısımları ile (18. Alay hariç) Sivli'ye

gelmiş ve grup emrinde olarak orada kalmıştı. Bugün Anafarta Grubu'nun kuvveti 35.000 askerden ibaretti. 17/18 Ağustos gecesi, kuvveti belli olmayan bir İngiliz kuvveti, Anafartalar Grup cephesinin sol tarafında bulanan Şahin Sırt'taki siperimize taarruz etti ve birçok bomba attı. Üç askeri ile siperimize girmeyi başaran İngilizler, karşı süngü hücumu ile geri atıldı[271]. 4. Tümen cephesinde birinci hatta bulunan 14. Alay tarafından Şahintepe batısında üzeri maskeli sekiz kadar araba görüldü. 8. Tümen'in sol tarafına yapılan İngiliz ateşiyle kum torbaları yıkılarak 3 şehit ve 10 yaralı zayiat verildi[272].

19 Ağustos günü,

İngilizler, 12. Tümen cephesinde, sabahleyin, 12/34. Alay'ın 2. Bölük mıntıkasına iki bölük kadar bir kuvvetle hücum etmiş ise de püskürtüldü ve İngilizlere iki subay olmak üzere yüz asker maktul bıraktırıldı[273]. Bugün 4. Süvari Alayı sorumluluğundaki Tayfur mıntıkası, Despot Limanı'ndan Koyun Limanı'na kadar olan bölge, Anafartalar Grubu emrine verildi[274].

20 Ağustos günü,

Öğleden önce Abdurrahmanbayırı'na, öğleden sonra Kavaktepe kuzeyindeki gözetleme yerine giderek cepheyi yakından inceleyen Mustafa Kemal, 6. Tümen'e ait bir sahra şinayder bataryasını 4. Tümen mıntıkasına gönderdi. 4. Tümen'den 11/33 Alay'ı, 7. Tümen'in sağ tarafına yanaştırarak 9. Tümen'i bu cepheye yaklaştırdı. Bugün İngilizlerin faaliyeti sadece topçuları ile cepheye ateş etmek şekline idi[275].

---

[271] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s.61-62.
[272] Atase Arşivi, 4558/9/36-5.
[273] İzzettin Çalışlar (**a.g.e.,** s. 52), İngiliz zayiatının 200 olduğunu ve 5 yaralı esir alındığını belirtmekmektedir. Ayrıca Bkz. Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27.
[274] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 62; **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 16.
[275] Çanakkale'den getirilen 15 cm. lik bir adi obüs bataryasıyla 12 cm. lik bir top ve 8,8 cm. lik üç, 10.5 cm. lik bir gemi topu, İsmailoğlu Tepesi'yle Kanlıköprü Deresi'nde; 12 cm. lik iki obüs topu, Ece Limanı kesiminde mevzilendirildi. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 62-63; **BDHTH**, V/3, s. 433.

İkinci Anafartalar Muharebesi (21 Ağustos 1915)

17-20 Ağustos arasında birkaç küçük çapta çarpışma haricinde hareketsiz geçen günlerde cephedeki birliklere çeki düzen verildi. 21 Ağustos Günü, Albay Mustafa Kemal komutasındaki Anafartalar Grubu, , 4., 5., 6., 7., 8., 9. ve 12. Tümenlerle 11. Süvari Alayı, değişik, cins ve çapta iki bataryayla iki top takımından oluşan grup bağlı birliklerinden kuruluydu. Bu birlikler ise[276]:

4. Tümen, üç taburlu 11., iki taburlu 5/14. Alaylar ile 5. Topçu Alay'ından verilmiş olan iki bataryalı 3. Topçu Taburu, çeşitli cins ve çapta üç bağımsız batarya, bir istihkam bölüğü ve bir sıhhiye bölüğünden kurulmuştu. Ayrıca, 1/32. Alay'ın l. Taburu ile 11/33 Alay'ın l. Taburu da bu tümene bağlanmıştı.

5. Tümen, iki taburlu l., üçer taburlu 5/19. ve 5/127. Alaylarıyla 6. Topçu Alay'ının iki bataryalı 2. Topçu Taburu, değişik cins ve çapta iki bataryayla iki top takımı, iki istihkam bölüğü ve bir sıhhiye bölüğünden kurulmuştu. Ayrıca, 3/39. Alay'ın l., 6/17. Alay'ın l. Taburlarıyla Gelibolu Jandarma Taburu, bu tümene bağlanmıştı.

6. Tümen, üç taburlu 6/16., iki taburlu 6/17.(l. Taburu 5. Tümen emrindeydi) Alaylar ile 6. Topçu Alayı'nın iki bataryalı l. Topçu Taburu, 7. Topçu Alay'ından verilen bir bataryayla bir sıhhiye bölüğünden kurulmuştu.

7. Tümen, iki taburlu 11/33 Alay (l. Taburu, 4. Tümene bağlanmıştı), üçer taburlu 7/20. ve 7/21. Alaylar ile 7. Topçu Alayı'ndan kalan iki bataryadan kurulmuştu.

8. Tümen, 8/23., 8/24., 28., 41. Alaylarıyla 14. Topçu Alay'ının iki bataryalı 2. Topçu Taburu ve Tümen Sıhhiye Bölüğünden kurulmuştu. Ayrıca, 70. Alay'ın 3. Taburu bu tümene bağlanmıştı.

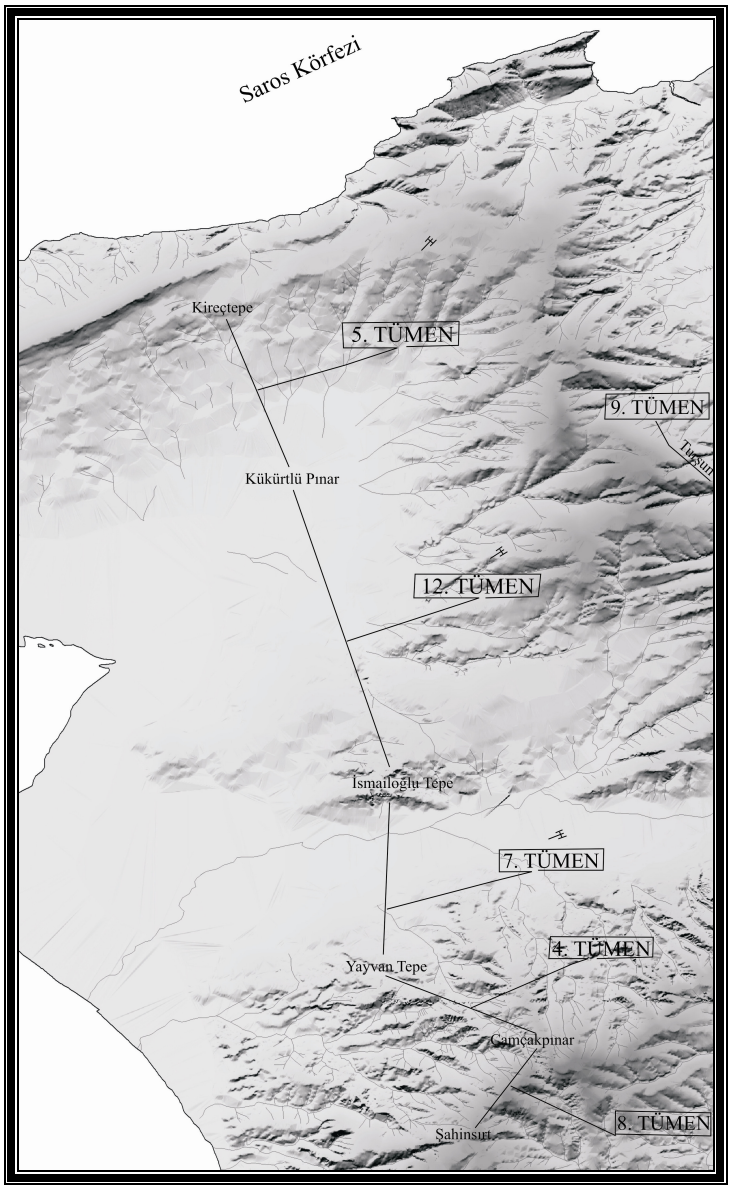
[276] **BDHTH**, V/3, s. 434-435.

9. Tümen, 9/25., 3/64., 126. Alaylarıyla dört batarya ve bir süvari bölüğünden kuruluydu.

12. Tümen, üç taburlu 12/36. Alay ile dörder taburlu 12/34. ve 12/35. Alaylardan; üç bataryalı 9. Topçu Alay'ından, iki bataryalı 12. Topçu Alay'ının l. Taburu'ndan, 16.Alay'dan verilen bir bataryayla bir top takımından, bir istihkâm bölüğüyle bir sıhhiye bölüğünden kurulmuştu. Ayrıca 2/31. Alay'ın 2. Taburuyla Bursa Jandarma Taburu, bu tümene bağlanmıştı.

5. Tümen, Kireçtepe-Kükürtlüpınar (dahil); 12. Tümen, Kükürtlüpınar (hariç)-Eğrikulak İsmailoğlutepe batı güneyinde (hariç); 7. Tümen, Eğrikulak (dahil)- Yayvan Tepe arasında; 4. Tümen, Yayvan Tepe'den Çamaçakpınar'a kadar Abdurrahmanbayırı bölgesinde; 8. Tümen, Çamçakpınar'dan Şahin Tepe'ye (dahil) kadar olan Conkbayırı kesiminde idi. Anafartalar grubu ihtiyatı olarak 9. Tümen (iki alaylı) Turşunköy kuzeybatısı bölgesinde; 8. Tümen de (iki alaylı), Sivli köyü bölgesinde bulunuyordu. On altısı sahra, on dördü dağ, ikisi obüs olmak üzere 32 toptan oluşan grubun topçu kuvvetiyse, Kireçtepe bölgesinde mevzilenmişti. 12. Tümen cephesinde yirmisi sahra, sekizi dağ, on biri çeşitli çapta ağır top olmak üzere 39 top vardı. Anafartalar Grubunun güney kanadında, 7., 4., 8. Tümenlere bağlı sekizi sahra, on altısı dağ ve ikisi 15 cm.lik obüs olmak üzere 26 top bulunmaktaydı. 5. Tümen'e yeniden 11. Tümen'in istihkâm Bölüğü; 12. Tümen'e, 2. Tümen'in İstihkâm Bölüğü gönderilmişti. 8. Tümen'de iki istihkâm bölüğü mevcut olduğundan, gerekirse bu bölüklerle 7. ve 4. Tümenlerin İstihkâm Bölüklerine yardım yapılması Kocaçimen Bölge Komutanlığınca sağlanacaktı[277] (Bkz. Harita 46).

[277] **a.g.e.,** s. 450.

Harita 46: 21 Ağustos'ta Anafarta Bölgesinde Osmanlı kuvvetleri.

Saros bölgesi, l. Ordu Komutanlığı sorumluluğuna bırakılarak 5. Ordu'nun kuzey yanı emniyete alınmış; Anafartalar Grubu birliklerinin sağ kanadı, Kireçtepe'den başlayarak - İsmailoğlu Tepesi - Kayacık Deresi doğu sırtları - Abdurrahmanbayırı - Conkbayırı batı sırtları - Şahin Tepe güneyi hattında savunma için düzenlenmişlerdir. Kuzey Grubu sağ kanadı, Düz Tepe'den başlayarak Kanlısırt

hariç olmak üzere eski mevzilerini elinde tutmakta; sol kanadını da, Kayal Tepe'ye dayamış bulunmaktaydı[278].

21 Ağustos 1915 günü saat 14.30'da İngilizlerin çeşitli cins ve çaptaki 85 topuyla Suvla Limanı'ndaki bir zırhlısı, üç kruvazör ve iki muhribi, Kanlıköprü Deresi'nden güneye doğru uzanan 12. ve 7. Tümen mevzilerini bombardımana başladılar. Bu topçu ateşi özellikle Yusufçuk Tepesiyle İsmailoğlu Tepesi'nde toplandı. 12. Tümen'in topçusu, İngiliz topçu ateşi başlar başlamaz, Sülecik ve Mestan Tepe'yi yoğun biçimde ateş altına aldı. İngiliz piyadesi, saat 15.30'da önce 12. Tümen'in 12/34. Alay'ına; biraz sonra da, 12/35. Alay'ın mevzileriyle[279] 7. Tümen cephesine taarruza başladı. Taarruz istikametleri 12. Tümen cephesinden Yusufçuk ve İsmailoğlu Tepesi, 7. Tümen cephesinden Tümen'in sağ tarafında bulunan 7/20. Alay cephesi idi[280].

12. Tümen Cephesindeki Taarruz

İngilizler, Yusufçuk Tepesi ve güneyi doğrultusunda taarruz ediyordu. İngilizler Yusufçuk Tepesi'nin güneyindeki 12/34. Alay'ın sağ kanadındaki birinci hat mevzilerini ele geçirip daha gerideki ikinci hat mevzilerine doğru ilerlemeye başladı; fakat etkili yan ateşleri karşısında geri çekildi. Hatta ele geçirdiği l. hattaki Osmanlı mevzilerini bile bırakmak zorunda kalarak, 12/34. Alay'ın sol kanadındaki bir kısım Osmanlı mevzilerini ele geçirdi ve orada tutunmayı başardı. Lalababa'dan İsmailoğlu Tepesi doğrultusunda ilerlemeye başlayan İngiliz askerleri, Osmanlı topçuları tarafından ateş altına alındı[281].

İngiliz taarruzunun başlaması üzerine Anafartalar Grubu Komutanı Mustafa Kemal, saat 14.50'de 9. Tümen'i 9/25. ve 9/26. Alayları ile, 12. Tümen'i takviye etmek üzere Küçük Anafarta üzerinden İsmailoğlu Tepesi doğrultusuna; Silvi'de

---

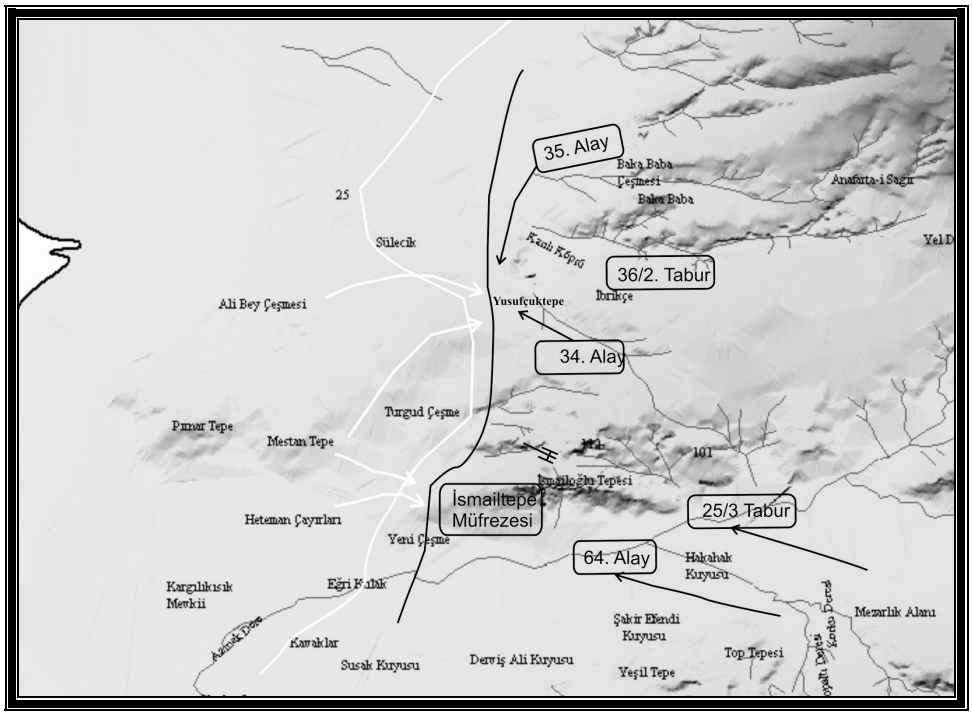
[278] **a.g.e.,** s. 441-442.
[279] 35. Alay'ın 2. Taburu'na mensup İsmail Hakkı'nın bu taarruz sırasındaki anlatısı için Bkz. İsmail Hakkı Sunata, **a.g.e.,** s. 161-163.
[280] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 64; **BDHTH**, V/3, s. 450.
[281] **BDHTH**, V/3, s. 451.

bulunan 11. Süvari Alay'ını saat 15.37'de 12. ve 7. Tümenlerin arasına; 6. Tümen'i ise, Küçük Anafarta'ya göndermişti. 6. Tümen, saat 17.10'da Turşun civarına ulaşabildi. Kocaçimen Mıntıkası kumandanlığına topçuları ile özellikle İsmailoğlu Tepesi ve Kayacıkağılı bölgelerini ateş altına almalarını bildiren Mustafa Kemal cephede bu tarz bir düzenlemeye gitti[282].

İngilizlerin deniz ve kara topçuları İsmailoğlu Tepesi ile Azmak'ın kuzey ve güneyindeki mevzilerimizi şiddetle ateş altına alıyor ve henüz tamamlanmamış olan siperlerimizi barınılmaz hale getiriyordu. Özellikle Yusufçuk Tepesi'ne pek çok İngiliz bataryası ateşleri isabet etti. Bir saat süren topçu ateşinin ardından İngilizler, 12. Tümen'in sol tarafı karşısındaki muharebe hattını, Mestan Tepe'nin batısından ilerlettiği ihtiyatlarla takviye ederek taarruz ediyordu. Bunun üzerine topçularımız ilerleyen İngiliz askerlerine ateşe başladılar ve İngilizlerin bu taarruzu durduruldu. Saat 16.00-16.30 arasında tahminen bir tümen kadar kuvvetin birbiri ardına birkaç kademe olarak Lala Tepe'den ilerlediği görüldü ve her taraftan şiddetli topçu ateşi altına alındı. İngilizlere, 7. Tümen cephesine doğru yetişinceye kadar Kocaçimen'den topçu ateşlerimizle pek çok zayiat verdirildi. İngilizler, ikinci defa olarak aynı cephelere karşı taarruzunu tekrar ettiler. Bu defa da Yusufçuk Tepesi'ne karşı yaptıkları hücum durduruldu. Fakat 7/21. Alay'ın 3. Taburu civarında Kayacıkağılı Tepesi'nin yamaçlarında birkaç siperimize girmeyi başardılar. 12/34. Alay cephesinde bir jandarma bölüğü geri çekilmeye mecbur olmuş ise de bir süngü hücumu ile geri atıldı[283]. İngilizler, saat 18.00'e doğru, yeniden çok şiddetli bir topçu ateşine başladı ve Yusufçuk Tepesi genel istikametinde yeni bir taarruza girişti. Bu taarruz sonunda İngilizler, 12/34. Alay'ın; sağ kanadındaki mevzisinin bir kısmını tekrar ele geçirdi, 12/34. Alay, ihtiyattaki bölüğü ve 3/64. Alay'ın bir bölüğü hücuma geçti ve İngilizlerin ele geçirdiği mevzi kısmını saat 09.00'a doğru tekrar geriye aldı. İngilizler, 12/34. Alay'ın sol kanadında ele geçirerek yerleştiği belirtilen mevziin kuzeyinden de taarruza yeltendiyse de başarı sağlayamadılar. Yalnız, Eğrikulak dolayında ele geçirmiş olduğu mevzii elinde tutabildiler. İhtiyattaki 9. Tümen (9/25., 3/64. Alaylar), saat 19.30'da İsmailoğlu Tepe'ye ulaştı. 3/64. Alayla Yusufçuk

[282] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 64-65.
[283] **a.g.e.**, s. 65.

Tepesi takviye edildi. 9/25. Alay, ihtiyat olarak tutuldu. 6. Tümen de, Küçük Anafarta Köyü doğusuna geldi[284] (Bkz. Harita 47).

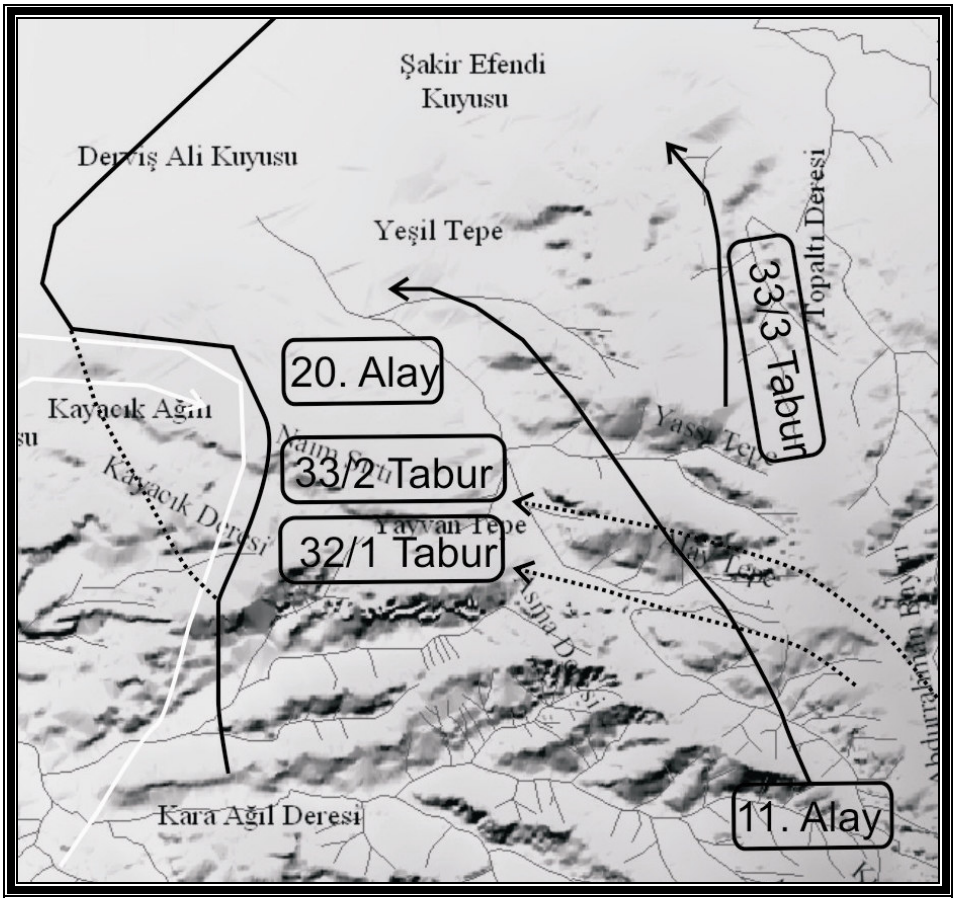
Harita 47: 21 Ağustos taarruzunda 12. Tümen.

7. Tümen Cephesindeki Taarruz

İngiliz topçusu, saat 14.30'da 7. Tümen'in cephesini bir saat süre ile ateş altında tuttuktan sonra taarruza başladı. İngilizler bir taraftan Kayacıkağılı'na; diğer taraftan da 7/20. Alay'ın orta ve sağ kanadına taarruza geçti. 7. Tümen Komutanı, ihtiyatı olan 11/33 Alay'ın 3. Taburu'nu kendisinden önce taarruza uğrayan 12. Tümen'in sol kanadına gönderdi. Kendi cephesine taarruz başlayınca, birinci hat alay ihtiyatları dahil olmak üzere dört ihtiyat taburunu da 7/20. Alay'ın emrine gönderdi. 7/20. Alay'ın sağ kanadına taarruz eden İngilizler, şiddetli Osmanlı ateşleri karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Orta kesime taarruz eden kolsa, ilerleyemeyerek durdu. Kayacıkağılı doğrultusunda taarruz eden kolsa, oradaki

[284] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 66; **BDHTH**, V/3, s. 452.

Osmanlı mevzilerini ele geçirdi. Elinde hiç ihtiyat birliği kalmayan 7. Tümen Komutanı, 16.00'da grup komutanlığına başvurarak yardım istedi. Bu istek üzerine grup komutanı, 11. Süvari Alay'ını hemen tümenin sağ kanadına gönderdi; Conkbayırı'nda bulunan 8. Tümen'e de, iki taburunu derhal 7. Tümen'e göndermesi için emir verdi. 8. Tümen'in gönderdiği bu iki tabur, saat 19.40'da 7. Tümen emrine girdi[285] (Bkz. Harita 48).

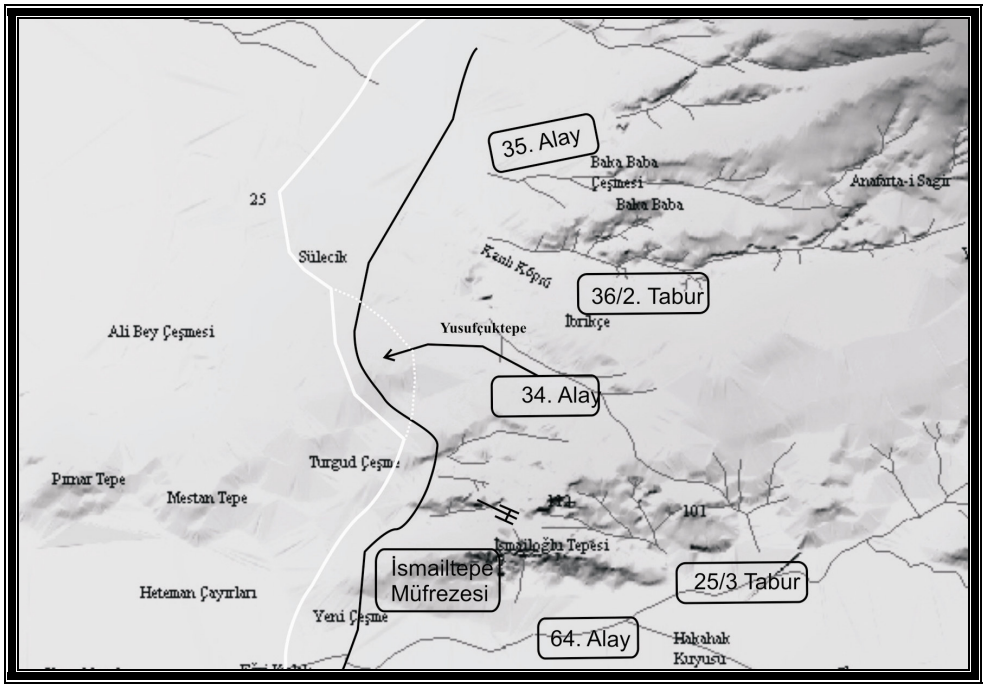

Harita 48: 21 Ağustos taarruzunda 7. Tümen.

[285] 21 Ağustos Muharebelerinde İngilizlerin üç tümen ile yaptığı taarruz sonucunda 5.000 ölü ve bir buçuk katı yaralısına karşı, 12. Tümen 350 şehit, 561 yaralı, 281 kayıp olmak üzere toplam olarak 1.192'i; 7. Tümen'in zayiatı ise, toplam olarak 1.406 kişiyi bulmuştu. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 65; **BDHTH**, V/3, s. 452-453.

22 Ağustos günü,

12/34. Alay'ın sol kanadında, İngilizlerin gündüz ele geçirmiş olduğu mevzie bir gece taarruzu yapıldıysa da başarılı olamadı. Osmanlı birlikleri, sabaha karşı 04.30'da bombalarla yaptığı bir hücumla, mevzii geri aldı. Bir süre sonra İngilizler, yaptığı karşı hücumla mevzii tekrar ellerine geçirdiler. 12/34. Alay'ın giriştiği hücumla bu mevzi, tekrar Osmanlı birliklerinin eline geçti ve bir daha geri verilmedi. 7. Tümen, 22 Ağustos 1915 saat 02.45'te, 8. Tümen taburlarından birini Kayacıkağılı bölgesinde Osmanlı mevzilerine girmiş olan İngilizlere taarruz için ileriye yanaştırdı. İngilizler, yaklaşan Osmanlı erlerini görünce teslim olmaya başladı. Bunlardan 10 kadar tutsak alındı. Fakat kalan İngiliz erleri, teslim olmaktan vazgeçerek ateş açtılar. Tabur, hava aydınlanırken bunlara iki kez taarruz ettiyse de geri atamadı[286] (Bkz. Harita 49).

Harita 49: 22 Ağustos günü Anafartalar'daki durum.

[286] **BDHTH**, V/3, s. 454.

22 Ağustos 1915 sabahı saat 06.00'da İngilizlerin, Küçük Kemikli'den mavnalarla bir tabur kadar asker çıkararak Damakçılıkbayırı yönünde 7. Tümen cephesine gittiği görüldü. Topçusu ile özellikle Kayacıkağılı siperlerini bombardıman etti[287].

Grup cephesinde Yusufçuk Tepesi (dahil)-Azmak (dahil) arasındaki mıntıka, 12. Tümen'den alınarak 9. tümen'e verildi. 11/126. Alay da, 9. Tümen'e katıldı. Ece Limanı'nın muhafazası şimdiye kadar Kireçtepe'de bulunan Gelibolu ve Büyük Anafarta Azmağı tarafında bulunan Bursa Seyyar Jandarma Taburu ile yine bu mevkide bulunan 2/31. Alay'ın 2. Taburu'ndan oluşmuş olan müfrezeye bırakıldı ve kumandanlığına Bursa Taburu Kumandanı Binbaşı Tahsin getirildi[288]. 6. Tümen, Küçük Anafarta dolayında; 11. Süvari Alayı, Büyük Anafarta dolayında toplu olarak bırakıldı. Ece Limanı bölgesinde bulunan 11/126. Alay da İsmailoğlu Tepesi'ne getirildi[289].

23 Ağustos 1915 günü,

İngilizler Yeşiltepe ile Süngübayırı'na taarruz ettiyse de durduruldu[290].

Kayacıkağılı (Bomba Tepe) Muharebeleri (27 Ağustos 1915)

7. Tümen'in savunma bölgesinde yer alan Bomba Tepe tahkim edilerek önemli bir direnç merkezi haline getirilmişti. Bunun farkında olan İngilizler, bu bölgeye taarruz kararı verdiler. 27 Ağustos 1915 günü saat 16.00'da, 7. Tümen cephesi ve özellikle Kayacıkağılı kesimindeki Osmanlı mevzileri, İngilizlerin kara ve deniz toplan tarafından şiddetle ateş altına alındı. Bu yoğun ateş, aralıksız bir saat sürdü. Kayacıkağılı kesimindeki Osmanlı mevzileri, alt üst oldu. Siperlerdeki Osmanlı erlerinin çoğu şehit oldu veya yaralandı[291]. Bunun üzerine Kayacıkağılı

[287] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 67.
[288] **a.g.e.,** s. 67.
[289] **BDHTH**, V/3, s. 454.
[290] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 19.
[291] **BDHTH**, V/3, s. 456-457.

tarafını en çok etkili ateş altına alabilen 12. Tümen topçularına İngilizlerin Damakçılık ve Kayacıkağılı'ndaki topçularını ateş altına alması emri verildi. Bir taraftan Küçük Anafarta doğusunda bulunan 6. Tümen'e de hazırlık emri verildi[292].

Saat 17.00'de üç hat halinde 7. Tümen cephesine, Kayacıkağılı'nın kuzey ve güneyinden taarruz eden İngilizler, geri püskürtüldü. Kayacıkağılı doğrultusunda taarruz eden İngiliz birlikleriyse, Bomba Tepe'nin güneybatısındaki 7/21. Alay'ın 3. Taburu ile 2. Taburu arasındaki bir bölüklük Osmanlı mevzilerini ele geçirdi. Mevzilerinde sonuna kadar direnen Osmanlı erlerinden 46'sı tutsak edildi ve üç makineli tüfek de, İngilizlerin eline geçti. Tümen ihtiyatında bulunan 11/33 Alay'ın l. ve 2. Taburları, Bomba Tepe'ye sürüldü ve karşı taarruza geçildi. İngilizler bu zamana kadar işgal ettiği siperlerde iyice yerleşmiş olduğundan ve şiddetli topçu ateşi nedeniyle, karşı taarruz sonuç vermedi. İngilizlerin açtığı topçu ateşi, karanlık basıncaya kadar devam etti. 11/33 Alay, gece boyunca İngilizlerin ele geçirdiği mevzie karşı taarruza geçti. Yine, İngilizlerin açtığı makineli tüfek ve bomba ateşleri karşısında, bir başarı sağlanamadı[293].

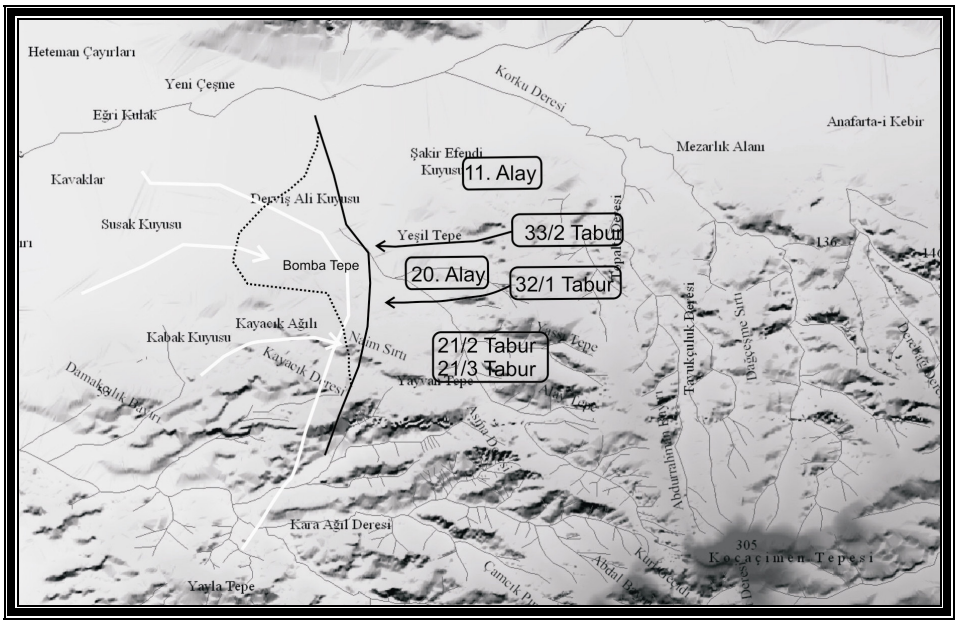
İngilizlerin Osmanlı mevzilerini bombardımana başladığı sırada Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal, 6. Tümen'e hazır olması emrini verdi, İngilizlerin 7. Tümen cephesine yönettiği taarruzun başlaması üzerine bu tümenin 6/17. Alay'ı (iki taburlu), saat 17.30 sıralarında 7. Tümen bölgesine gönderildi. 9. Tümen'in ihtiyat taburu da (11/126. Alay'ın 2. Taburu), gereğinde 7. Tümen'e yardım için Azmakdere dolayına sürüldü; fakat İngilizler, ele geçirdiği mevziden geri atılamadı[294] (Bkz. Harita 50).

---

[292] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 68.

[293] 11/33 Alay, bu gece, karşı taarruzlarını bir kaç kere daha yineledi, bir ara İngilizlerin eline geçen siperin bir bölümü geri alındıysa da yapılan karşı taarruzla burası tekrar Osmanlı birliklerinin elinden çıktı. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 68-70; **BDHTH**, V/3, s. 457.

[294] Bu çarpışmalarda Osmanlı kıtalarının toplam zayiatı, 679 şehit ve yaralıydı. Bkz., **BDHTH**, V/3, s. 45; Mustafa Kemal anılarında konu ile ilgili olarak Kayacıkağılı Muharebesinde verilen zayiatın 576 kişi olduğunu bildirmektedir. Bkz. Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 71.

Harita 50: 27 Ağustos günü Anafartalar'daki durum.

27/28 Ağustos gecesi,

İngilizler, Mestan Tepe'den Yusufçuk Tepesi'ne doğru taarruz girişiminde bulunsa da piyade ateşi ile durduruldu [295].

Kayacıkağılı Muharebesi, Anafartalar bölgesinde yapılan son harekat oldu. Bundan sonraki gün ve aylarda Anafartalar ve Arıburnu cephesindeki muharebeler, hareketliliğini yitirdi; İngiliz kuvvetleri çekilip gidene kadar, siper muharebeleri halinde çarpışmalarla sürüp gitti.

Ağustos Ayı Sonuna Kadar Cephedeki Gelişmeler

28 Ağustos günü,

26. Tümen[296] Anafartalar Grubu'na dahil edilerek başlangıçta Sivli'ye yerleştirildi. Yalnız tümenin başında bulunan 59. Alay, cepheye daha yakın olmak

[295] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 71; **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 24; Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 54.

üzere Turşunköy'e yollandı[297]. Bir Osmanlı uçağı Conkbayırı batısındaki İngiliz ordugâhlarına etkili bombalar attı[298].

28/29 Ağustos gecesi,

Cephe 6. Tümen'e bırakılarak, 7. Tümen 7/21. Alay ile Büyük Anafarta doğusuna alındı. Bu değiştirme sırasında, tümenin sağ kanadında bulunan 7/20. Alay, daha sonra değiştirilmek üzere, geçici olarak yerinde bırakıldı. Soldaki 7/21. Alaysa, 6/16. Alayı tarafından değiştirildi. Tümen bölgesinde bulunan 41. Alay'ın 4. Taburu, Güney Grubundaki alayına; 8/24. Alay'ın 1. Tabur'u da, Conkbayırı bölgesindeki alayına; 11/33 Alay'ın 2. ve 3. Taburları da, Abdurrahmanbayırı'na gönderildi. Topçular, mevzilerinde bırakıldı[299].

29 Ağustos günü,

29 Ağustos'ta Asya bölgesinde bulunan 3. Tümen, Anafartalar Grubu'na yollanarak Matik Deresi'ne yerleştirildi. Anafartalar bölgesindeki kıtalar, altı tümene ulaşmıştı. Bu nedenle 29 Ağustos 1915'te Anafartalar cephesi, iki kolordu olarak bölündü. Grup cephesi Masırlıklar'dan Büyük Anafarta Azmağı'na kadar olan cephede 5., 12. ve 9. Tümenlerden oluşmak üzere 2. Kolordu'ya; Büyük Anafarta Azmağı'ndan Sazlıdere'ye kadar olan cephe, 6., 4. ve 8. Tümen'lerden ibaret olmak üzere 15. Kolordu'ya verildi. Grubun doğrudan doğruya emrinde olarak Sivli ve Turşun'da 26. Tümen, Büyük Anafarta doğusunda 7. Tümen ve Matik Deresi'nde 3. Tümen bulunduruldu[300].

Üç taburdan kurulu Ece Müfrezesi ve Tayfur'daki 4. Süvari Alayı, Anafartalar Grubu Komutanlığı emrine verildi. Büyük Anafartalar doğusundaki 7. Tümenle, Silvi'deki 11. Süvari Alayı, grup ihtiyatı olarak görevlendirildi. Anafartalar

---

[296] 26. Tümen'e ait 59. Alayıyla iki sahra ve iki dağ bataryası 28 Ağutos'ta; 78. ve 76. Alayları ise 29 Ağustos'ta cepheye ulaşmışlardır. Bkz. **BDHTH**, V/3, s. 459.
[297] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 71.
[298] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 24.
[299] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 71; **BDHTH**, V/3, s. 457.
[300] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 71; **BDHTH**, V/3, s. 458-459.

Grubunun sorumluluk bölgesi, Despot Limanı'ndan Conkbayırı güneyindeki 261 Rakımlı Tepe'ye (Conkbayırı'nın 300 metre kadar güneyi) kadar uzanıyordu. Arıburnu Cephesi sağ ve sol kanat komutanlıkları olmak üzere ikiye ayrıldı. Sağ Kanat Bölge Komutanlığına Albay Yakup Şevki, Sol Kanat Bölge Komutanlığına da Albay Rıfat görevlendirildi[301].

Başkomutanlık Vekâleti'nin 29 Ağustos 1915 tarihli emri gereğince, Anafartalar cephesinde yeni düzenlemelere gidildi. Bu emre göre[302]:

Anafartalar Grubu:

Tayfur Müfrezesi: Despot Limanı'ndan Ece Limanı'na kadar (Hariç) kıyı kısmını koruma görevi, 4. Süvari Alay'ı tarafından sağlanmaktaydı.

Ece Müfrezesi: Ece Limanı doğusundan Büyük Masırlık bir km. doğusuna kadar olan kıyının savunması, Bursa Jandarma Taburu, Gelibolu Jandarma Taburu ve 2/31. Alay'ın 2. Taburu tarafından yapılmaktaydı.

2. Kolordu: Albay Nikolai komutasında olmak üzere, Büyük Masırlık'tan İbrikçeye'ye kadar uzanan bölgede, kuzeyden itibaren 5., 12. ve 9. Tümenlerle savunma düzeninde; kolordu karargâhı, Tursunköy'de;

15. Kolordu: 8. Tümen Komutanı Albay Ali Rıza komutasında olmak üzere, İbrikçe'den Conkbayırı, güneyindeki 261 Rakımlı Tepe'ye (Dahil) kadar uzanan bölgede, 6., 4. ve 8. Tümenler birinci hatta olmak üzere bu hattı savunmak için düzenlenmiş bulunuyorlardı. 8. Tümen'in muharebe idare yeri, Conkbayırı doğusundaydı. 6. Tümen tarafından değiştirilen 7. Tümen, dinlenmek ve düzenlenmek üzere Büyük Anafartalar doğusunda; Çukurçeşme Deresi bölgesinde ihtiyata alınmıştı.

---

[301] **BDHTH**, V/3, s. 460.
[302] **a.g.e.,** s. 463.

Ordu ihtiyatı Olarak: 3. Tümen, Matik Deresi bölgesindeydi. 26. Tümen, büyük kısmıyla önce Sivli bölgesine alınmış; daha sonra da 9. Tümen'e yardım için Turşunköy güneydoğusunda Gümbürdektepe dolayına yaklaştırılmış bulunuyordu. Anafartalar Grup Komutanlığı, Çamlıtekke'deydi.

Kuzey Grubu:

Sağ kanat bölgesinde (Komutanı Albay Yakup Şevki),19. Tümen; Sol kanat bölgesinde (Komutanı Albay Rıfat) ise, 16. ve 11. Tümenler bulunuyordu. Bunun solunda, grubun sol kanadının dayandığı Kumdere'ye kadar uzanan kıyı kısmında, 9/26. Alay vardı. Kuzey Grup karargâhı, Kemalyeri güneyinde; sağ kanat bölge karargâhı, Kemalyeri batısında; sol kanat bölge karargâhı da, Kavak Tepe'deydi.[303] İngilizler ise kuzeyden başlayarak Kireçtepe batısı - Kükürtlüpınar batısı-Mestan Tepe - Azmakdere'ye kadar uzanan bir cephe hattında idi.[304]

2. 6. Kuzey Bölgesi'nde Eylül Ayı İçindeki Olaylar:

Anafartalar Grubu Bölgesinde:

6 Eylül günü,

Öğleden önce, İngilizlerin Anafartalar karşısındaki kıyılara üç tabur kadar kuvvet çıkardığı; öğleden sonra da, çıkarmaya devam ettiği görüldü. Bunların, İtalyan kuvvetleri olduğu sanıldı. Bu günden başlayarak geceleri, İngiliz mevzilerine doğru İngiliz hareketlerini yakından izlemek amacıyla kuvvetli keşif kolları çıkarılmaya başlandı[305].

[303] **a.g.e.,** s. 465.
[304] **a.g.e.,** s. 466.
[305] **a.g.e.,** s. 469.

7 Eylül günü,

3/64. ve 9/25. Alay'dan çıkan keşif kolları birer mitralyöz ele geçirdiler[306].

10 Eylül günü,

Saat 16.00'da Anafartalar Grubu bölgesindeki tüm bataryalarla bir topçu ateşi baskını yapıldı. Böylece, İngilizlerin ileri hatlarını takviyeye zorlatmak ve yeni takviye kuvvetleri alıp almadığını meydana çıkarmak istendi. Eylül 1915 ortalarına doğru Anafartalar bölgesindeki Osmanlı topçu gücü, kuvvetlendirilmeye başlandı. Önce l. Ordu'dan 12 cm. lik üç obüs bataryası, daha sonra Çanakkale Müstahkem Mevkii'nden üç adet 21 cm.lik havan topu getirtilerek Anafartalar Grubu bölgesinde mevzilendirildi[307].

14 Eylül günü,

İngilizlerin Kemikli kuzeydoğusunda ve Lalatepe batısında bir iskele yapmakta oldukları görüldü[308].

15/16 Eylül gecesi,

Anafartalar Grubu cephesinden hareket eden keşif kolları, İngilizlerden 80 kum torbası, 5 tüfek, bir kangal tel, 4 kürek, 4 kazma, içi dolu bir cephane ve bir bomba sandığı ele geçirdiler[309].

19 Eylül günü,

Arıburnu doğusundaki iki İngiliz topuna ateş açıldı ve iki isabet sonucu kaçışan İngiliz askerleri zayiata uğradı[310].

---

[306] Fahrettin Altay, **a.g.m.**, s. 27; Ayrıca Bkz. İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 55.
[307] **BDHTH**, V/3, s. 470.
[308] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 78.
[309] **a.g.e.**, s. 81.

21/22 Eylül gecesi,

İngilizler Arıburnu'nda sol taraf Osmanlı kuvvetlerine karşı lağım patlattılar. Herhangi bir zayiat olmadı[311].

25 Eylül günü,

Osmanlı topçuları ile Mestantepe gerilerindeki İngiliz ordugahları ateş altına alındı[312].

26 Eylül günü,

Sabah 5.45'de 12. Tümen cephesinde 12/34. Alay karşısındaki cepheye bir ateş baskını yapıldı[313].

29 Eylül günü,

Öğleden önce İngilizler, kara ve gemi toplarıyla Osmanlı mevzilerini bombaladı. Topçular ile karşı ateşte bulunuldu[314].

Kuzey Grubu Bölgesinde:

Güney Grubu'na bağlı olup Conkbayırı'nda bulunan 8. Tümen cephesindeki 28. ve 41. Alaylar, 4 Eylül 1915'ten başlayarak parça parça Güney Grubu'na gönderilmeye başlandı. Buna karşılık Güney Grubu'nda kalmış olan 22. Alay da, kendi tümeni olan 8. Tümen'e döndü. Kuzey Grubu, daha önce de belirtildiği gibi, sağ kanat bölgesi sol kanat bölgesiyle Kayal Tepe bölgesi olarak üç bölgeye ayrıldı.

---

[310] **a.g.e.,** s. 84.
[311] **a.g.e.,** s. 85.
[312] **a.g.e.,** s. 88.
[313] 26/27 Eylül gecesi, aynı cephede 4 İngiliz esir alındı. Bkz. İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 58.
[314] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 92.

Üçüncü bölge diye adlandırılan Kayaltepe bölgesinin gözetleme ve emniyet hizmeti, bölgede yeni görevlendirilen 3. Tümen burasını teslim alana kadar, en sol kanattaki 11. Tümen'e verildi[315].

2. 7. Kuzey Bölgesi'nde Ekim Ayı İçindeki Olaylar:

6 Ekim günü,

Saat 16.00'da İngilizler, deniz ve kara toplarıyla Kireçtepe'yi 25 dakika kadar bombaladı. Verilen karşı ateşlerde bir İngiliz torpidosuna bir mermi isabet etti[316].

10 Ekim günü,

Topçularımızın Kireçtepe'nin kuzey kısmında görülen bir İngiliz torpidosuna bir mermi isabet ettirmesi ile, bir zırhlı ve bir torpido 10 dakika kadar Osmanlı bataryalarına etkisiz ateş açtılar[317].

13 Ekim günü,

Saat 15.50'de makineli tüfek ateşleri ile bir Fransız uçağı Tuzgölü doğusuna düşürüldü[318]. Yine bugün İngilizlerin, Merkeztepe'den Kırmızısırt'a doğru Gedikdere'ye inmek üzere yol kazmakta olduğu görüldü[319].

23/24 Ekim günü,

İngilizlerin Mestantepe ile Pırnartepe arasındaki ikinci hat siperlerini düzenlediği ve takviye ettiği görülüyordu. İngilizler son günlerde bu cephede ağır topçu ateşini kestiği ve buna karşı gemi topçusunun ateşini arttırdı[320].

---

[315] **BDHTH**, V/3, s. 470.
[316] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 95.
[317] **a.g.e.,** s. 99.
[318] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 142; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 60.
[319] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 143.

27 Ekim günü,

Bütün cephede 10 dakikalık topçu ateşi yapıldı. İngilizler bu topçu ateşine karşılık vermediler[321].

29 Ekim günü,

Anafartalar'da Osmanlı topçu ateşi bir İngiliz cephanesine isabet etti ve cephanelik ateş aldı. Bu ateş sonucu çıkan yangın 15 dakika sürdü[322].

Ekim ayındaki bazı düzenlemeler:

6 Ekim 1915'te Başkomutanlık Vekâleti'nden verilen bir emirle, 2. Ordu karargâhıyla birlikte Gelibolu Yarımadası'ndan alınarak Trakya'ya gönderilmesi bildiriliyordu. 2. Ordu'ya mensup 3 kolordudan birisi, Uzunköprü'ye; diğeri, Keşan'a; üçüncüsü de, Saros Körfezi'nde Yeniköy - Kadıköy bölgesinde toplanacaktı. 5. Ordu'dan 12 cm. lik üç obüs bataryasıyla Bağımsız Süvari Tugayı'nın iki alayı da, 2. Ordu'nun emrine veriliyordu. Trakya'ya gidecek birliklere karşılık, Saros bölgesindeki 17. Kolordu (15., 20., 25. Tümenler) ile İzmir'deki 42. Tümen ve İstanbul'dan 136. Alay ile İtfaiye Alayı, 5. Ordu Komutanlığı emrine verildi. Trakya'ya gönderilecek birliklerin geri hizmetlerinin sağlanması görevini de almış olan 5. Ordu'ya, Gelibolu - Uzunköprü menzil hattı üzerindeki tüm kollar verilmişti. Gelibolu Yarımadası'ndan Trakya'ya gidecek birlikler, üç gruba ayrılarak hareket ettirildi:

1. Grup: l. Kolordu karargâhıyla 3. ve 2. Tümenlerdi. 3. Tümen, 8 Ekim 1915'te; 2. Tümen de, 11 Ekim 1915'te yarımadadan Uzunköprü'ye hareket ettiler.

---

[320] **a.g.e.,** s. 148.
[321] İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 61.
[322] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 151.

2. Grup: 2. Kolordu karargâhıyla 4. ve 13. Tümenlerdi. 4. Tümen, 16 Ekim 1915'te; 15. Tümen tarafından değiştirilen 13. Tümense, 21 Ekim 1915'te Keşan'a hareket etti.

3. Grup: 5. Kolordu karargâhıyla 5. ve 10. Tümenlerden oluşuyordu.[323]

Anafartalar Bölgesinde

3 Ekim 1915'te 11/33 Alay, Kireçtepe'ye; 4. Tümen karargâhıyla emrindeki 11. ve 5/14. Alaylar, Kuzey Grubu'na gönderildi. 4. Tümen'in cephesi, 7. Tümen tarafından teslim alındı. Bu tümenin Kireçtepe'de bulunan 7/19. Alayı ile 6. Tümen bölgesinde bulunan 7/20. Alay, tümenine katıldı. 6. Tümen'in Kuzey Grubu'ndaki 18. Alayı, getirilerek kendi tümenine verildi. İsmailoğlu Tepesi'ndeki 11/126. Alay da, 11. Tümen'e katıldı. 2. Kolordu Karargâhı'nın Anafartalar Grubu'ndan ayrılmasından sonra, grubun sağındaki 11., 12. ve 9. Tümenlerden kurulu kolordunun başına Albay Kannengiesser getirildi ve bu kolorduya, 27 Ekim 1915'te 16. Kolordu adı verildi. 26. Tümen de, Anafartalar Grubu emrine verildi; Turşunköy üç kilometre güneyindeki Gümbürdekbayırı bölgesine getirilerek grup ihtiyatına alındı.

Kuzey Grubu Bölgesinde:

5. Tümen, Kuzey Grubu'nda bulunan eski 5. Tümen'in alaylarını toplamak suretiyle yeniden kuruldu. 30 Ekim 1915'te de, Keşan'a hareket etti. Matik Deresi'nden Kayal Tepe kesimine gönderilen 3. Tümen'in Anadolu'da kalmış olan iki taburuyla Kireçtepe'deki 3/39. Alay'ın l. Taburu ve Ece bölgesindeki 2/31. Alay'ın 2. Taburu, tümenlerine geri verildi. İstanbul'dan Uzunköprü'ye gönderilen 136. Alay, 18 Ekim 1915'te; İtfaiye Alayı da, 24 Ekim 1915'te Bolayır'a geldiler ve Kuzey Grubu emrine verildiler. Anafartalar Grubunun solundaki 19., 6., 7. ve 8. Tümenlerden oluşan kolordu, 15. Kolordu adını aldı ve komutanlığına, Albay Yakup Şevki (Subaşı) getirildi. l. Ordu Komutanı Mareşal Von der Golç Paşa'nın Irak ve

[323] **BDHTH**, V/3, s. 471.

Musul bölgelerindeki 6. Ordu Komutanlığı'na atanması üzerine, l. Ordu Komutanlığına Kuzey Grubu Komutanı (3. Kolordu Komutam) Ferik Esat (Bülkat) Paşa atandı. Boşalan Kuzey Grubu Komutanlığı'na da, Anafartalar Grubu'ndaki 15. Kolordu Komutanı Albay Ali Rıza görevlendirildi[324].

Tüm bu günler süresince, Anafartalar ve Arıburnu cephesinde, siper muharebeleri sürüp gitmiş ve özellikle Kayacıkağılı, Şahinsırtı, Bombasırtı, Kırmızısırt ve Kanlısırtlta şiddetli bomba ve lağım muharebeleri yapılmıştı. 5. Ordu'nun Eylül 1915 yılına ilişkin insan mevcudu, 5.282 subay ve 255.728 er iken, Ekim 1915 ve Kasım 1915 aylarında 5.500 subay ve 310.000 er'in üzerine çıkmıştı[325].

2. 8. Kuzey Bölgesi'nde Kasım Ayı İçindeki Olaylar:

Almanların Sırbistan'ı işgali ve Bulgarların Merkezi Devletler tarafına katılması üzerine Berlin - İstanbul yolu açılmış ve Kasım 1915 başlarında Çanakkale cephesine yardım olanağı başladı. İlk olarak Almanya'dan Uzunköprü'ye topçu cephanesi gelmeye başladı. 9 Kasım 1915'te, Uzunköprü'ye, 240 mm. lik motorlu bir Avusturya havan bataryası geldi ve 5. Ordu emrine verildi. Bunun ardından 150 mm. lik bir obüs bataryası geldi. Havan bataryası, Anafartalar Grubu bölgesinde; obüs bataryası da, Güney Grubu bölgesinde mevzilendirildi. Havan bataryası, 2. Ordu Komutanlığı'nın da yardımıyla, 20 Kasım 1915'te Gelibolu'ya ve son olarak da 27 Kasım 1915'te, Kocaçimen kesimine getirilerek mevzilendirildi; Mestan Tepe'yi ateş altına almaya başladı[326].

---

[324] **a.g.e.,** s. 472-473.
[325] **a.g.e.,** s. 472.
[326] **a.g.e.,** s. 474-475.

6 Kasım günü,

Öğleden sonra bir İngiliz uçağı, Osmanlı topçu ateşleri sonucu Küçük Kemikli civarında denize düşürüldü[327].

8 Kasım günü,

Osmanlı topçu ateşlerinden biri Pırnartepe'deki İngiliz bataryasının bir topuna isabet etti[328].

15 Kasım günü,

Merkezi devletlerin ilk fiili yardımı olarak Çanakkale'ye gelen 24 cm. çapında bir Avusturya bataryası, Anafartalar Grubu sol tarafına yerleştirildi[329].

20 Kasım günü,

Saat 03.00'da 16. Kolordu 9. Tümen 9/25. Alay kumandanı Binbaşı Ali Bey tarafından İngilizlerin Tuzla Gölü'nün ayağı ile Azmak arasında 30 kadar savaş gemisinin bulunduğu bildirildi[330].

İngilizler, Arıburnu cephesinde Bomba Tepe, Merkez Tepe ve Kanlısırt kesimlerinde lağım patlatma faaliyetlerinde bulundular. Buna karşı Anafartalar bölgesinde pek az faaliyette bulunuldu. Kasım ayının en önemli olaylarından biri, 26 Kasım günü saat 16.00 sıralarında başlayan rüzgardan sonra yağan yağmur ve ardından gelen sel ve don afetidir. Akşama doğru başlayan yağmur, karanlık bastıktan sonra daha da şiddetlendi. Sağanak halindeki yağmurdan meydana gelen seller, ansızın siperlerle sığınakları ve geliş gidiş hendeklerini suyla doldurarak büyük zararlara yol açtı. Özellikle Küçük Anafarta düzlüğüyle Azmak'ın iki yanında

---

[327] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 158; İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 63.
[328] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 78.
[329] Liman Von Sanders, **a.g.m.**, s. 94.
[330] Mustafa Kemal, **a.g.e.**, s. 73.

bulunan tüm siperler, sular altında kaldı; sığınaklar yıkıldı; bir kısım erler, sellerde boğuldu. Erlerin büyük kısmı siperlerden çıkarak, yüksek yerlere çıkmak zorunda kaldılar[331].

27 Kasım günü,

Havanın soğuk ve rüzgarlı olması sebebiyle düzlükteki Osmanlı erleri, ihtiyat birlikleriyle değiştirildi. 27/28 Kasım gecesi de, şiddetli fırtınayla karışık kar yağmaya başladı. Bu kar fırtınası, 28 Kasım 1915 akşamına kadar sürdü. Isı, sıfırın altında 10 dereceye düştü. 29 Kasım 1915'te de, soğuk sürdü. Bu nenenle Osmanlı erlerinden bir çoğu hastalandı ve pek çoğunu geriye gönderildi. Soğuktan, donanlar oldu[332] (Bkz. Tablo 25).

	Boğulan	Donan	Kaybolan	Toplam
11. Tümen	2	17	-	19
12. Tümen	37	165	147	349
9. Tümen	9	37	86	132
6. Tümen	5	29	22	56
Toplam	53	248	255	556

Tablo 25: Anafartalar Grubu zayiat çizelgesi.

2. 9. Kuzey Bölgesi'nde Aralık Ayı İçindeki Olaylar:

1 Aralık günü,

İngilizler, bir kruvazör, iki zırhlı ile çeşitli noktalara ateş ettiler. Osmanlı topçuları da Lalababa ve Mestantepe gerilerini ateşe tuttu[333].

[331] **BDHTH**, V/3, s. 475.
[332] **a.g.e.,** s. 475-476.
[333] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 178.

7 Aralık günü,

Anafartalar Grup Komutanlığı'na atandığını haber alan Fevzi Bey (ÇAKMAK), 8 Aralık günü, grup karargâhı Çamlıtekke'ye ulaştı[334].

8/9 Aralık gecesi,

İngilizler tarafından 5 lağım patlatıldı. Bunlardan üçü kendi siperlerinde patladı, diğer ikisi de Osmanlı tarafında 20-30 zayiata neden oldu[335].

10 Aralık günü,

Mustafa Kemal rahatsızlığı dolayısı ile tedavi ve istirahat için İstanbul'a hareket etti. Yerine 5. Kolordu Kumandanı Fevzi Paşa geçti[336]. İngilizler, Suvla'dan balon uçurarak Anafarta'yı bombaladı[337].

11 Aralık günü,

Ece'den balon uçuran İngilizler, Turşun'u bombaladı[338].

14 Aralık günü,

İngilizler yine balon uçurup Osmanlı mevzilerini bombaladı. Ardından Kayacıkağılı'nda sabah üç, akşam dört lağım patlattı[339].

17 Aralık günü,

---

[334] **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri,** s. 359.
[335] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 202.
[336] Mustafa Kemal, **a.g.e.,** s. 72.
[337] **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri,** s. 360.
[338] **a.g.e.,** s. 360.
[339] **a.g.e.,** s. 360.

Turşun'da bir İngiliz uçağının attığı bomba ile 16. Kolordu humbaracı bölüğünden 16 şehit, ikisi subay 27 yaralı zayiat oldu[340].

19 Aralık günü,

Saat 07.15'te Osmanlı birlikleri tarafından Kayacıkağılı'nda lağım patlatıldı ve bunun sonucu yirmi İngiliz siperinin bozulması sağlandı[341].

21 Aralık günü,

Yaylatepe gerisinde İngilizlerin terk edilmiş bir obüs topu bulundu[342].

25 Aralık günü,

İngilizler Cesarettepe'de patlattıkları iki lağımla, 53 asker şehit oldu. 15 asker toprak altından zorlukla çıkarıldı[343].

2. 10. Muharebelerin Sonu ve Tahliye

Küçük ve Büyük Kemikli'de, Karakol Dağı'nda ve Pırnar Tepe'de yangınların gözlenmesi ve bazı patlamaların işitilmesi gibi olaylar İngilizlerin çekilmesi hissini uyandırdığı için, İngilizlerin birinci hattaki durumunu anlamak üzere kuvvetli Osmanlı keşif kolları bölgeye doğru ilerletildi. 7. Tümen cephesinde ve 21. Alay'dan çıkarılan bir keşif kolu İngiliz siperine girdi ve siperleri boş buldu. Kuzey Grubu cephesinde de bazı siperlerin boş bulunduğu haberi de gelmeye başladı. Bunun üzerine İngilizlerin çekilmiş olabileceği ve takip edilmesi emredildi. 12. Tümen'in sağ, 11. Tümen'in sol tarafıyla 6/16. Alay'dan çıkarılan Osmanlı keşif

[340] İzzettin Çalışlar, **a.g.e.,** 67.
[341] **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri,**s. 361.
[342] **a.g.e.,** s. 362.
[343] **a.g.e.,** s. 363.

kolları da İngiliz siperlerini boş bulduğu haberi alındı. Saat 06.30'da Şahinsırt, 8/24. Alay cephesindeki İngiliz siperlerini ele geçirdi. Mestan Tepe'ye ilerleyen Osmanlı birlikleri İngilizlerin burada bulunan zayıf bir birliğini bomba atışları ile püskürterek Mestan Tepe ve Pırnar Tepe'yi ele geçirdi. 11. ve 9. Tümen birlikleri, Karakol Dağı ve Pırnar Tepe'den Lala Baba'ya doğru ilerlerken İngilizlerin Kemikli açıklarında bulunan iki kruvazörüyle iki torpidosunun ateşine uğradı ve İngilizlerin hazırladığı bazı lağımların patlaması üzerine 15 şehit, 66 asker yaralı zayiat verildi. En sonunda saat 08.00'e doğru 6., 7. ve 8. Osmanlı Tümenleri, İngilizlerin bütün hatlarını ele geçirdi[344].

İngilizlerin Arıburnu ve Anafartalar'dan tahliyesi sonrası bölgede kalan teçhizat, 13 Ocak 1916'ya kadar hesap edilene göre[345]:

10 top, 2.000 tüfek ve bu kadar kasatura, 60 makineli tüfek namlusu, 8.750 top mermisi, 500 sandık piyade cephanesi, 13 bomba topu ve makinesi, 45.000 bomba, 160 toparlak ve cephane arabası, 61 dekovil arabası, iki kilometre ray, 80 tombaz, 67 mavna ve duba, 2.850 muhtelif çadır, 850 hasta teskeresi, 13 helyosta, 300 kilometre telefon kablosu, 120 teneke benzin, 250 teneke gaz, 5.800 battaniye, 3.400 kat elbise, 3.100 kaput, 6.500 elbise, 20.000 sandık konserve ve 5.000 çuval erzak, 12.500 çeşitli kazma ve kürek. Su depoları ve büyük mesaiye ihtiyaç gösteren su tasfiye kazan ve makineleri ve daha sair birçok şeyler buraya dahil edilmemiştir.

Buna ek olarak 5 küçük vapur, 60'tan fazla nakliye sandalı ile sıhhi malzemeler bulunmuş ve muhtemelen yüklenmeye fırsat bulunamayan birçok at da telef edilerek bırakılmıştı[346].

---

[344] Mustafa Kemal, **a.g.e.**,s. 73-76; Anafartalar Komutanı olan Fevzi Paşa, bu İngiliz uçağının attığı bomba ile verilen zayiatı 14 şehit, 38 yaralı olarak vermektedir. Bkz. **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri,** s. 361.
[345] **Çanakkale Muharebeleri II**, s. 253.
[346] Liman Von Sanders, **a.g.m.**, s. 97-98.

BİBLİYOGRAFYA

1- ARŞİV BELGELERİ

Atase Arşivi, **27. Alay Harp Ceridesi,** 5338/H-10.

Atase Arşivi, **Bursa Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5775/H-1, H-2, H-3.

Atase Arşivi, **Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu Harp Ceridesi,** 5776/H-1.

Atase Arşivi, 4530/243/5.

Atase Arşivi, 4529/24/6-1.

Atase Arşivi, 4528/28/28-4.

Atase Arşivi, 4528/24/4

Atase Arşivi 3399/1d/1-43.

Atase Arşivi, 4528/4/15.

Atase Arşivi, 4529/24/2.

Atase Arşivi, 4529/24/11-14.

Atase Arşivi, 4528/2/3.

Atase Arşivi, 4528/6/10.

Atase Arşivi, 4528/2/4.

Atase Arşivi, 4528/4/6-6.

Atase Arşivi, 4528/2/6.

Atase Arşivi, 4528/4/13-27.

Atase Arşivi, 4528/4/19.

Atase Arşivi, 4528/4/10-8.

Atase Arşivi, 4528/4/20.

Atase Arşivi, 4528/4/6-7.

Atase Arşivi, 4528/2/7.

Atase Arşivi, 4528/4/37.

Atase Arşivi, 4528/4/119.

Atase Arşivi, 4530/30/6-3.

Atase Arşivi, 4530/14/24.

Atase Arşivi, 4529/10/36.

Atase Arşivi, 4530/13/8-5.

Atase Arşivi, 4530/15/2-11.

Atase Arşivi, 4530/15/2-5.

Atase Arşivi, 4530/14/05.

Atase Arşivi, 4530/15/5-20.

Atase Arşivi, 4557/122/13.

Atase Arşivi, 4557/4/23-05.

Atase Arşivi, 4558/9/2-7.

Atase Arşivi, 4558/9/21-1.

Atase Arşivi, 4558/114/12-5.

Atase Arşivi, 4558/9/33.

Atase Arşivi, 4558/9/43-02.

Atase Arşivi, 4558/9/36-5.

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.

2- RAPORLAR, KONFERANS METİNLERİ, ANILAR

Adil, Selahattin., **Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Bahriyesi**, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336/1920.

Aker, Şefik., Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay, Arma Yayınları, **Çanakkale Hatıraları I**, Arma Yayınları, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul 2002.

Altay, Fahrettin., "Çanakkale Hatıraları", **Çanakkale Hatıraları II,** Arma Yayınları, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul 2002.

Atatürk'ün Bütün Eserleri (1903-1915), c. I, Kaynak Yay., İstanbul 1998.

Binbaşı Halis, (Ataksor), **Çanakkale Raporu**, Arma Yayınları, İstanbul 2000.

Bruh, Müller, Çanakkale Harbinde Lağım Muharebesine Dair Elde Edilen Tecarib, **Matbaa-i Askeriye**, İstanbul 1916.

Burhanettin, **Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi. Arıburnu Şimal Grubu Muharebatı**, 2. Kısım (14 Mayıs-19 Mayıs 1915), Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336/1920.

Conk, Cemil., "Conkbayırı Savaşları", **Çanakkale Hatıraları,** c. II, Arma Yayınları, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul 2002.

Conk, Cemil., "Hatıralarım; Çanakkale Seferi", **Çanakkale Hatıraları,** c. II, Arma Yayınları, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul 2002.

Çalışlar, İzzettin., **Atatürk'le İki buçuk Yıl**, Haz. İsmet Görgülü Yapı Kredi Yayını, 1993.

Çöl, Emin., **Çanakkale-Sina Savaşları**, Güryılmaz matbaası, Ankara 1977.

Dardanelles Commission, First Report, Publised by His Majesty's Stationery Office, London 1917.

Erkân-ı Harb Kâimmakâmı İzzeddin, "25 Nisan Günü", Çanakkale Muharebatı Hatıratından**, Mecmua-i Askeriye**, sayı 10, İstanbul 1920.

Erkânı Harp Kâimmakâmı İzzeddin, Çanakkale'a Muharebatı, "26, 27 Nisan ve 1 Mayıs Arıburnu Muharebatı" **Mecmua-i Askeriye**, sayı 11, İstanbul 1920.

Esat Paşa, **Çanakkale Savaşı Hatıraları**, Yay. Haz. İhsan Ilgar, Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2004, s. 52.

"Gelibolu Şibh-i Ceziresinde Düşmanın Kullandığı Muhtelif Cins Torpil ve Bombaları Hakkında Malumat ve Bunlara Karşı Tedabir-i Tahaffuziye"**, Matbaa-i Askeriye,** 1332/1916.

Hayri, **Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi. Anafartalar Grubu Muharebatı**, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1920.

İzzettin, **Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebat-ı Berriyesi. Arıburnu Şimal Grubu Muharebatı**, 1. Kısım (25 Nisan-14 Mayıs 1915), Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336/1920.

Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, Yay. Haz., N. Hatemi, YKY., c. I, İstanbul 2002.

Mustafa Kemal, (Atatürk), **Arıburnu Muharebeleri Raporu,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, Ankara 1990.

Mustafa Kemal, (Atatürk), **Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, Ankara 1990.

Sanders, Liman Von., "Çanakkale Hatıraları", **Çanakkale Hatıraları II**, Arma Yayınları, Yay. Haz. Metin Martı, İstanbul 2002.

Sedad Paşa, **Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Muharebe-i Bahriyesinde Türk Zaferi,** Askeri matbaa, Erkân-ı Umumîye Talim ve Terbiye Dairesi Neşriyatı, İstanbul 1927.

Sunata, İsmail Hakkı., **Gelibolu'dan Kafkaslara I. Dünya Savaşı Anılarım**, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003.

Ünaydın, Ruşen Eşref., **Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Yeni Mecmua Dergisi, 1915.

3- ARAŞTIRMALAR

Armaoğlu, Fahir., **20.yy Siyasi Tarihi**, Alkım yay., 13. baskı Tarihsiz.

Bayur, Yusuf Hikmet., **Türk İnkılabı Tarihi**, cilt III, Kısım II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı, V/1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı, V/2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1978.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekatı, V/3, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1978.

Günal, Zerrin., "Mustafa Kemal Yolu (57. Alay'ın Son Yolculuğu)", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, sayı 6, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005, s. 36-42.

Osmanlı Devleti Ordu Teşkilatı, T.C. Milli Savunma Bakanlığı yay., Ankara 1999.

Perk, Kadri., "Çanakkale Savaşları Tarihi", **Askeri Mecmua**, sayı 56, İstanbul 1940.

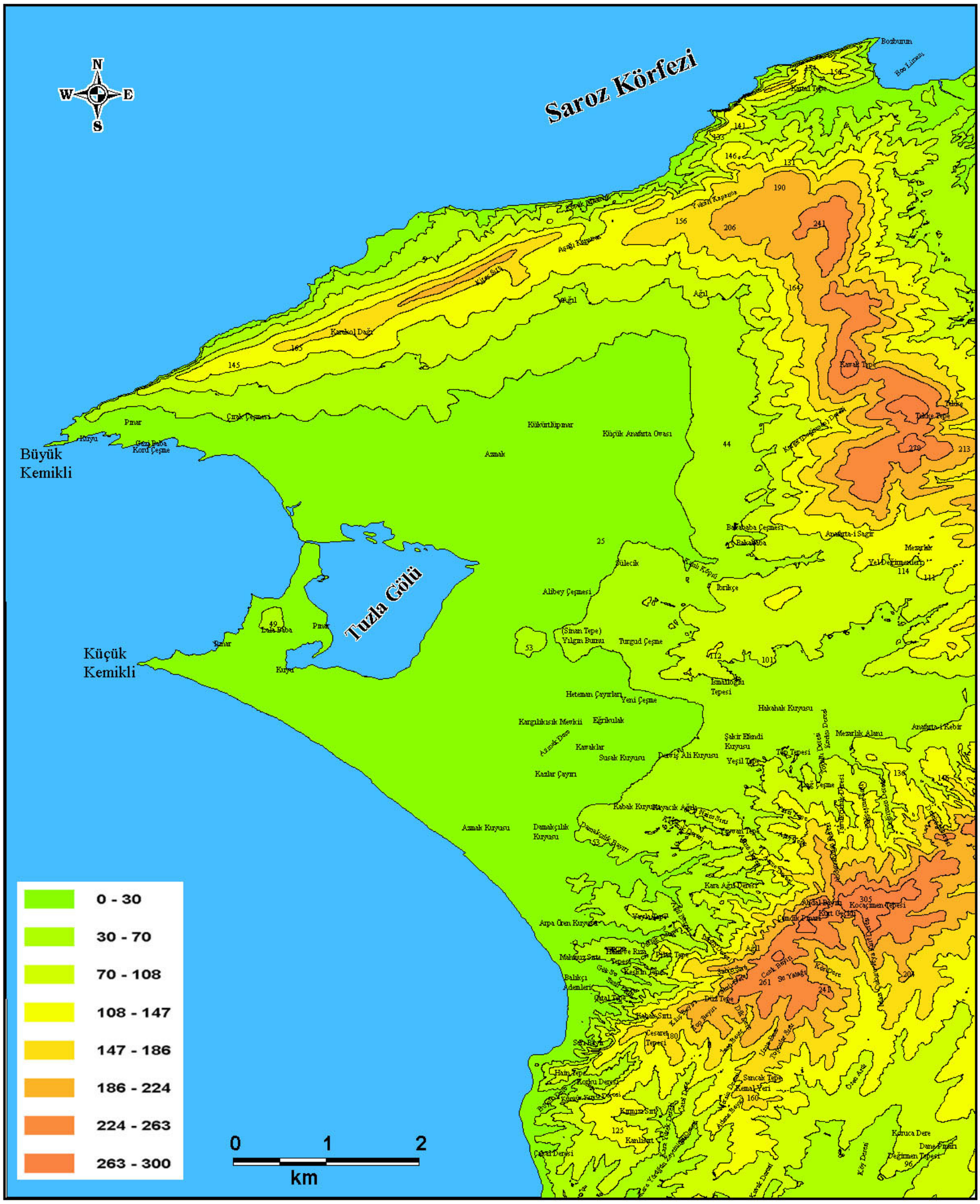
Türkeli, Adnan., **Jandarma Taburları,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2002.

Ek 1: Osmanlı topçusunun 18 Mart akşamı cephane durumu[•] [7.3 ve 7.4 santimetrelik toplar hariç]

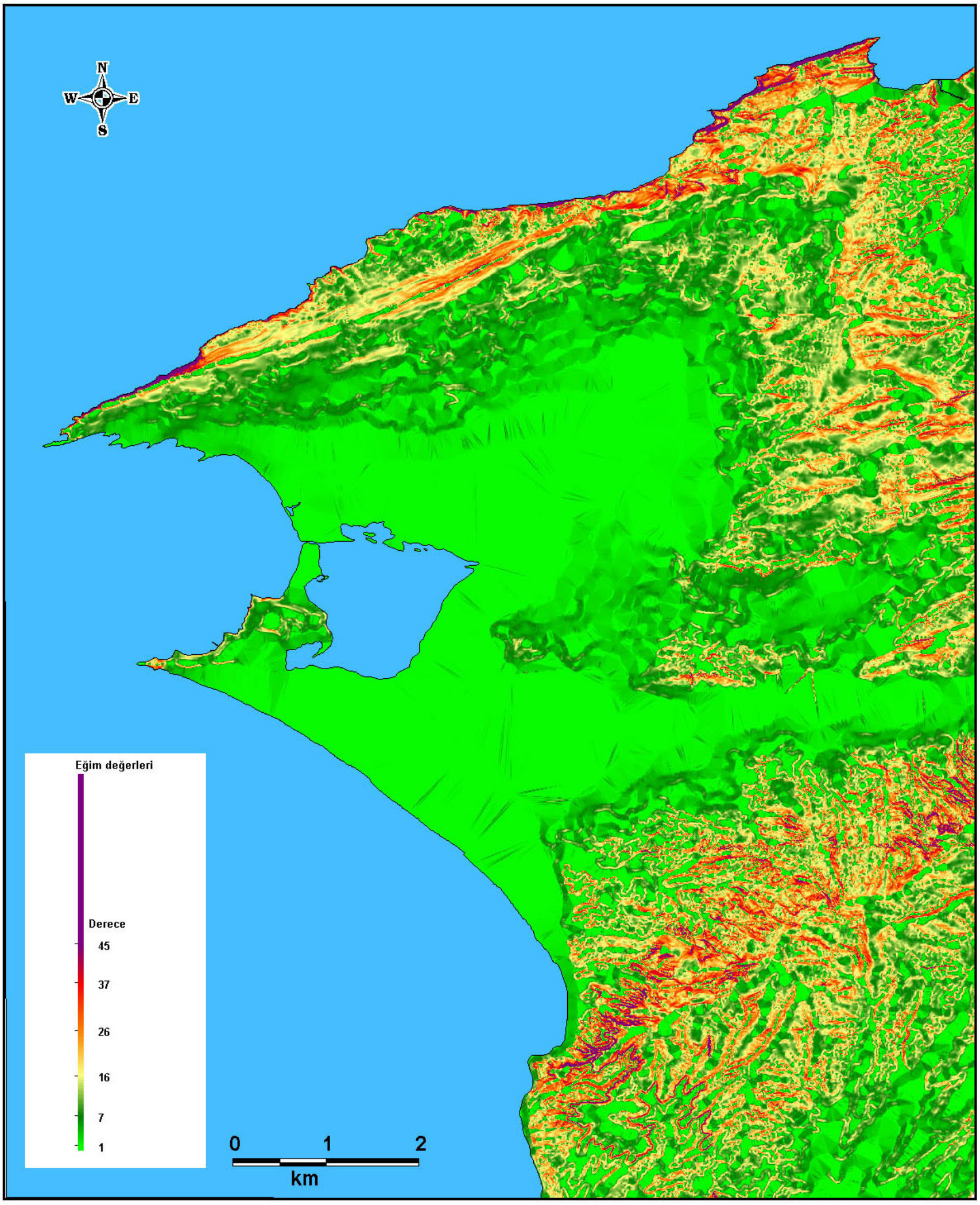
Topların çap adeti	Atım adeti	Top başına atım
11 adet 75 lik	1630	147
8 adet 5.7 lik	1374	170
4 adet uzun 5.7 lik	1070	255
16 adet bahriye 5.7 lik	5873	374
4 adet 7.7 lik	1774	318
2 adet 5.10 luk	290	145
3 adet 12 lik obüs	------	-----
12 adet 12 lik kısa top	219	18
8 adet 12 lik bolgar	250	28
12 adet 15 lik kısa	1437	119
14 adet 15 lik	1782	127
9 adet 15 lik	973	108
10 adet 15 lik	78	78
3 adet 3.15 lik	746	282
8 adet 12 lik havan	231	29
9 adet 12 lik top	870	95
12 adet kısa 24 lük	2182	103
15 adet 24 lük	1275	97
6 adet 26 lık	449	83
4 adet 28 lik	117	29
1 adet kısa 5.35 lik	45	45
5 adet 5.35 lik	271	54

[•] Sedad Paşa, **Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Muharebe-i Bahriyesinde Türk Zaferi,** Askeri matbaa, Erkân-ı Umûmiye Talim ve Terbiye Dairesi Neşriyatı, İstanbul 1927, s. 177-78.

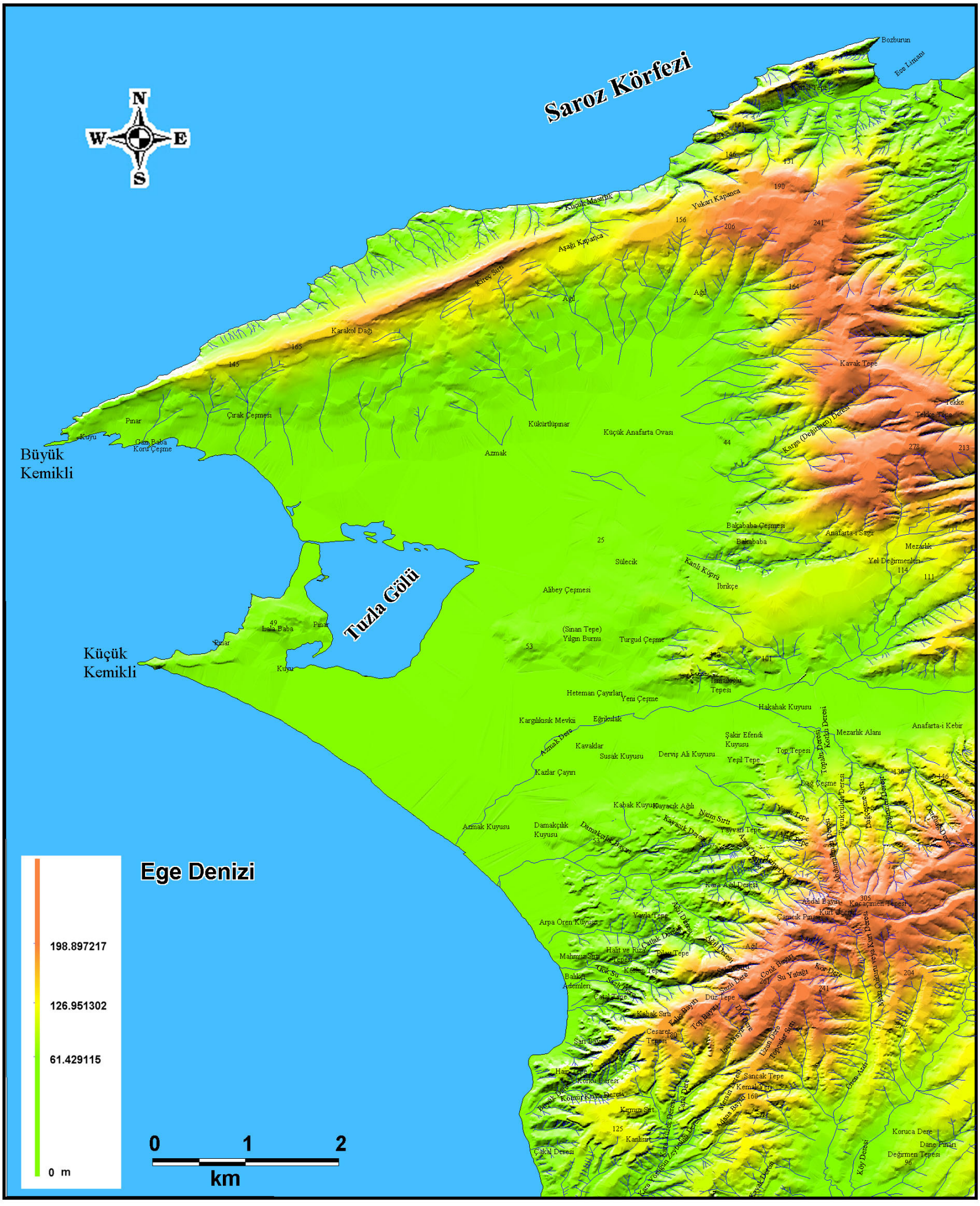
Ek 2 : Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Yükselti Haritası

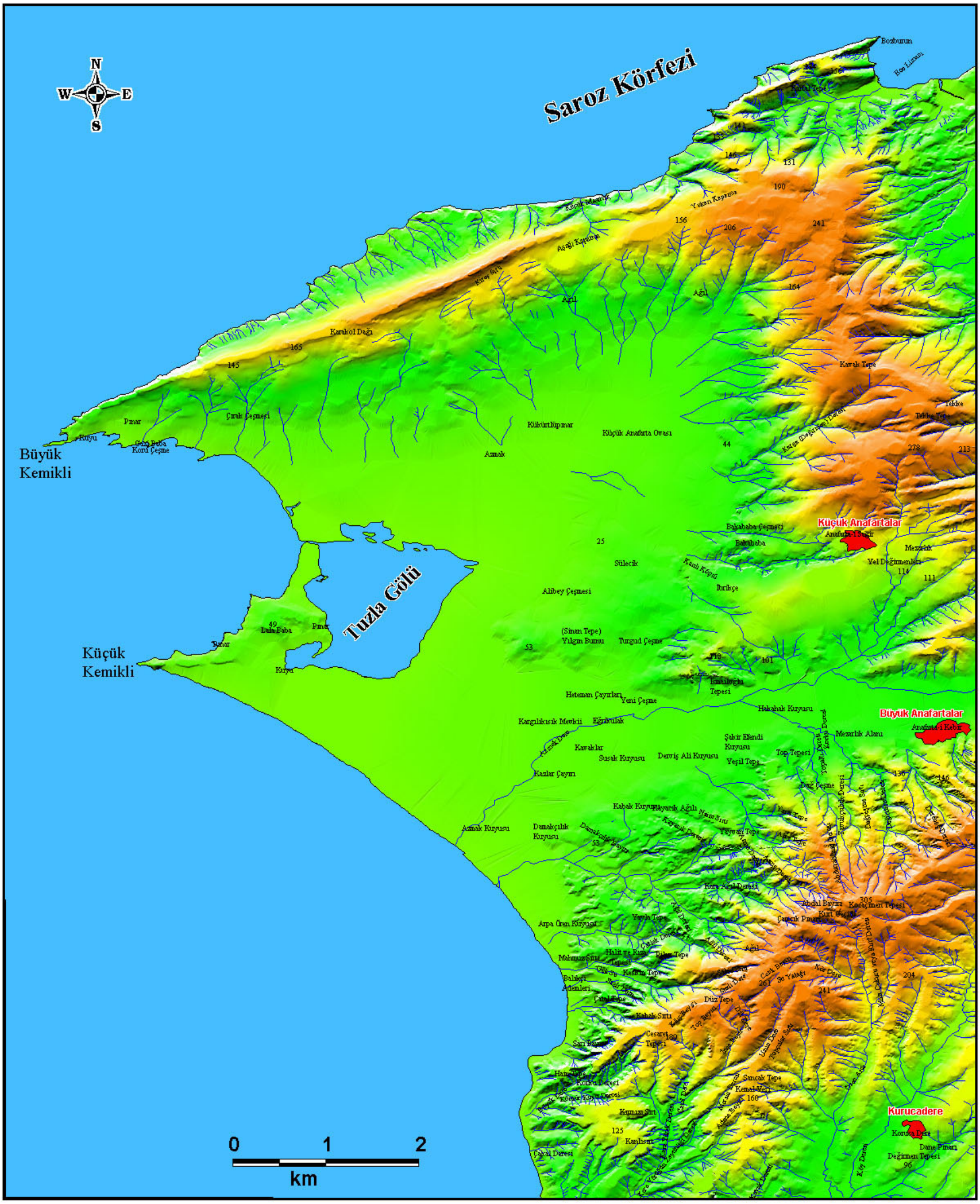
Ek 3 : Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Eğim Haritası

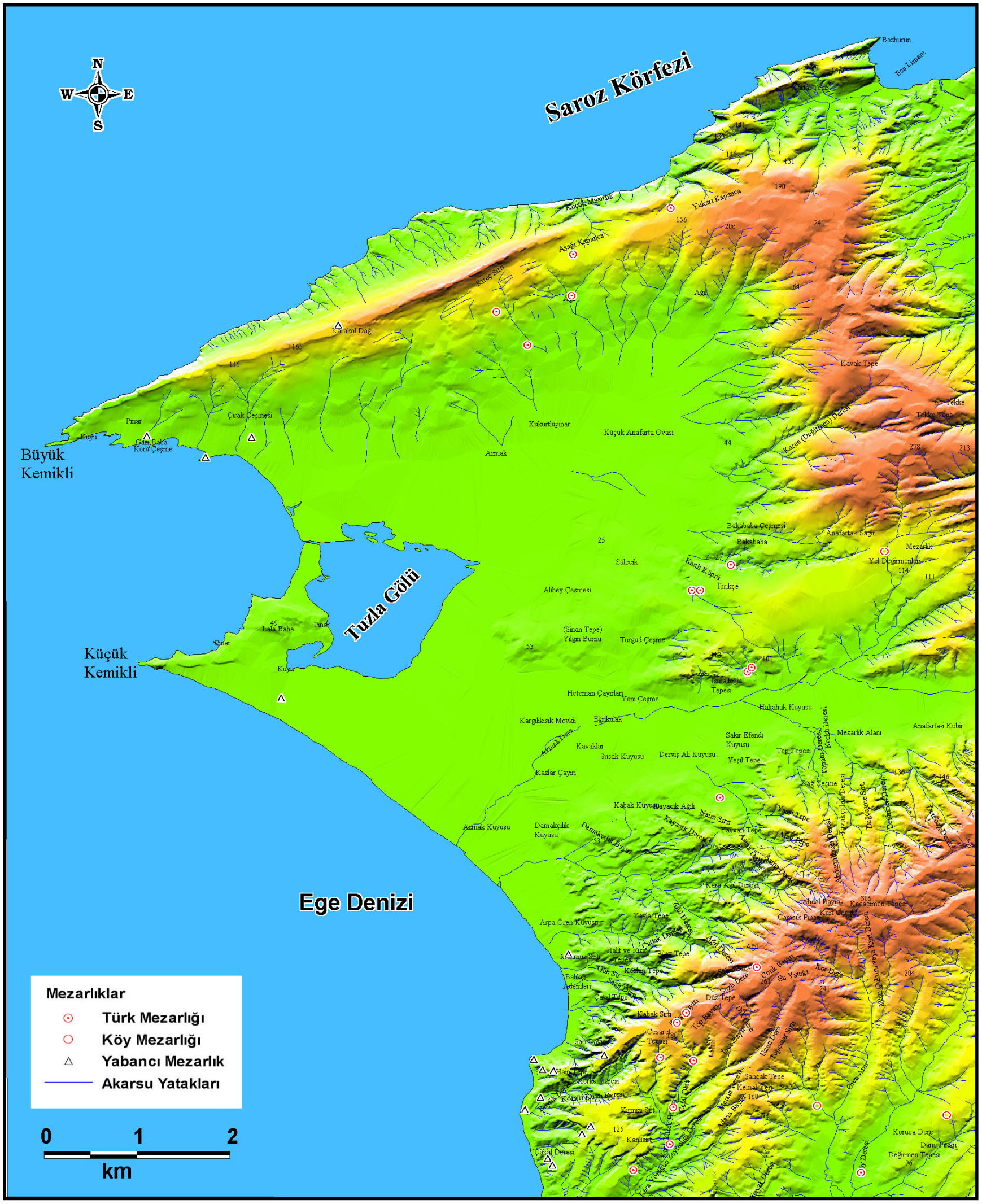
Ek 4 : Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Yer İsimleri Haritası

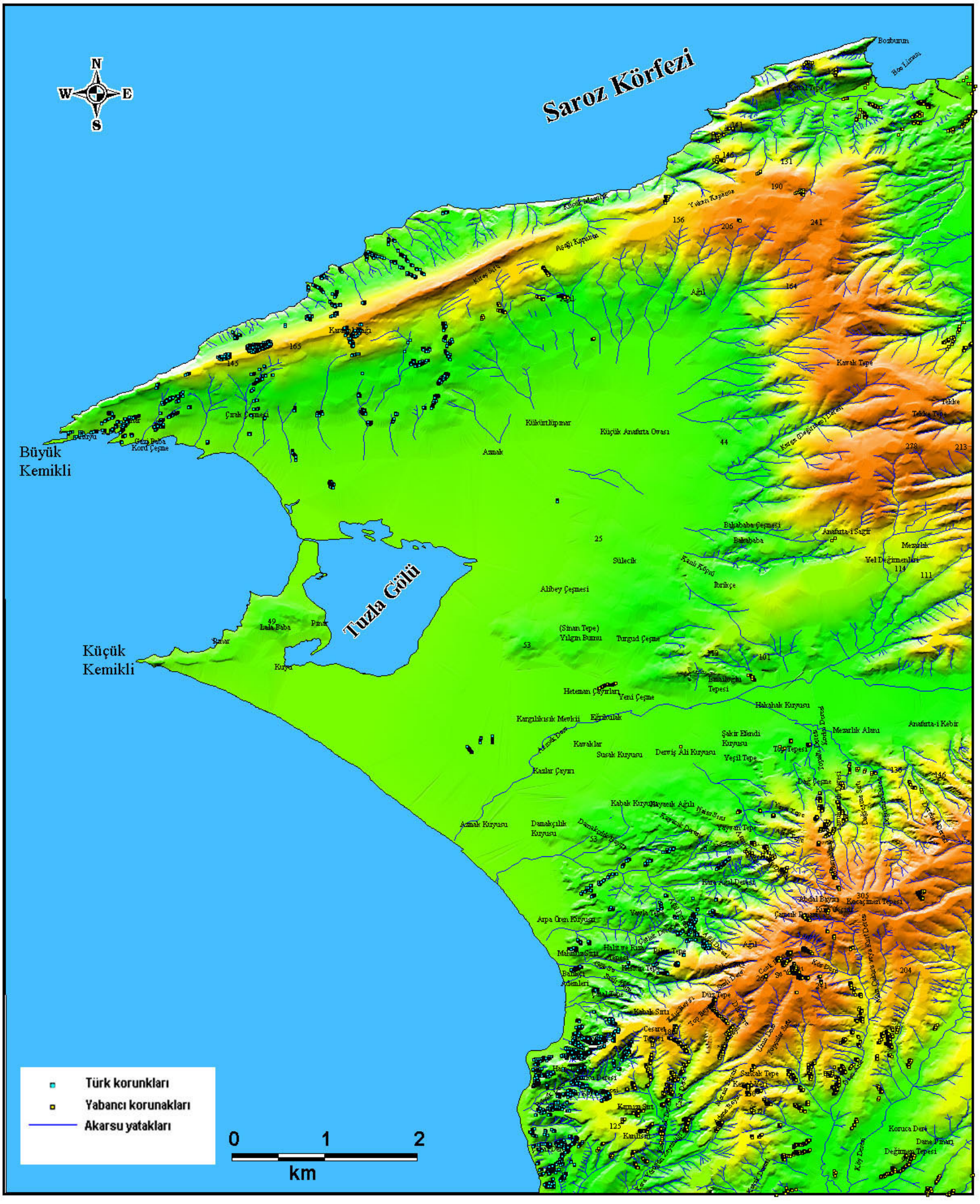
Ek 5 : Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Yerleşim Yerleri Haritası

Ek 6 : Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Mezarlıklar Haritası

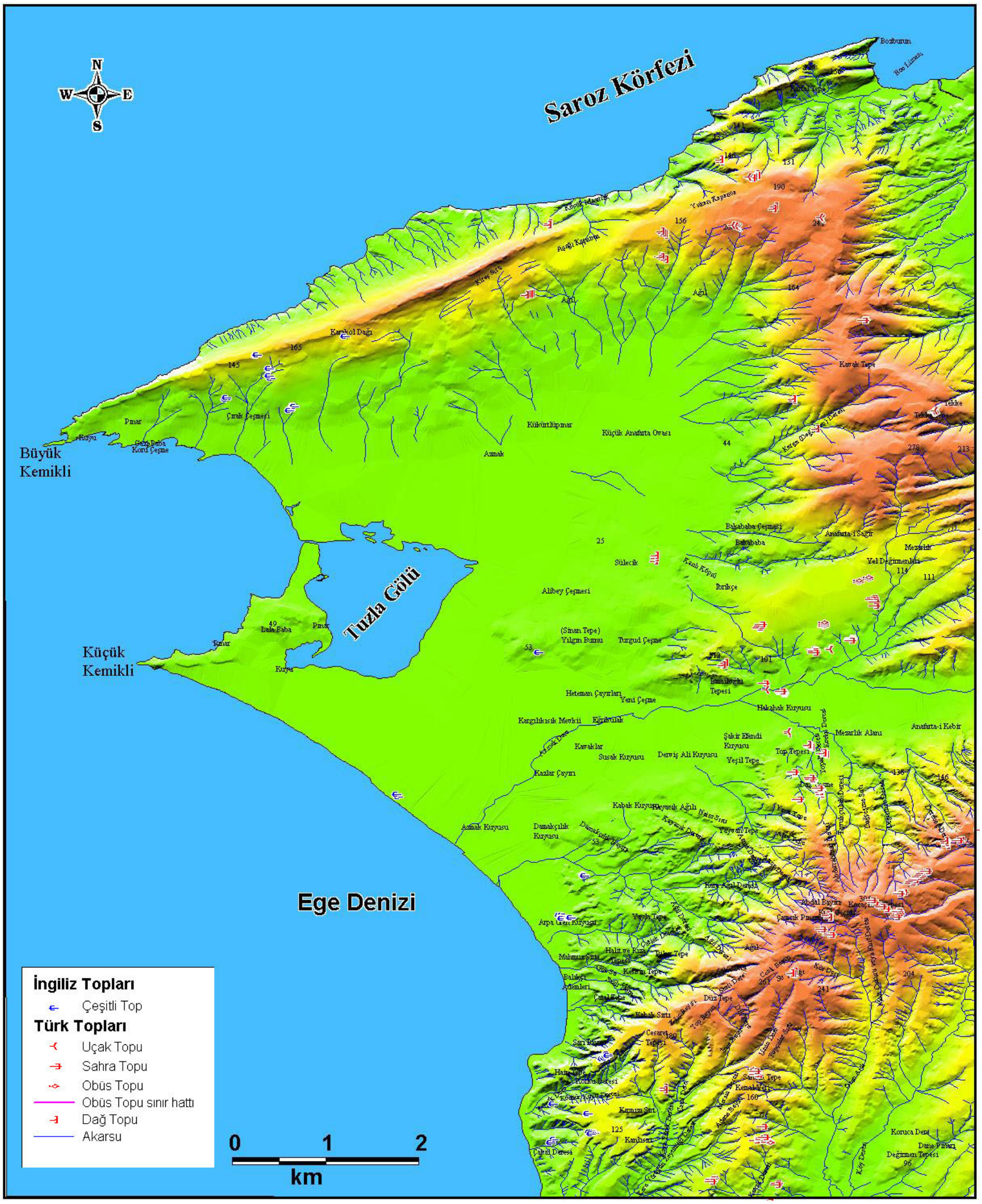
Ek 7 : Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Korunaklar Haritası

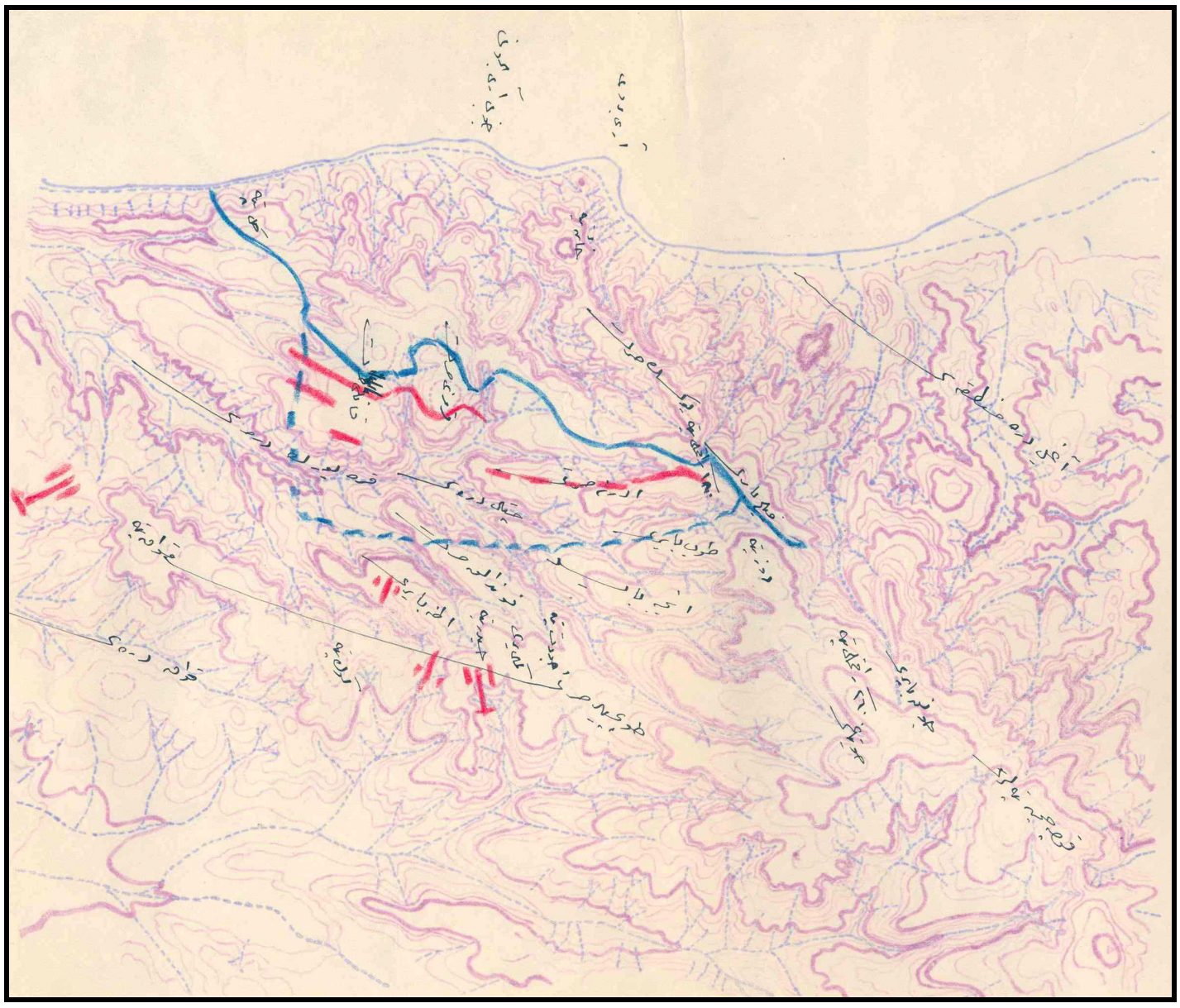
Ek 8 : Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Siper Hatları Haritası

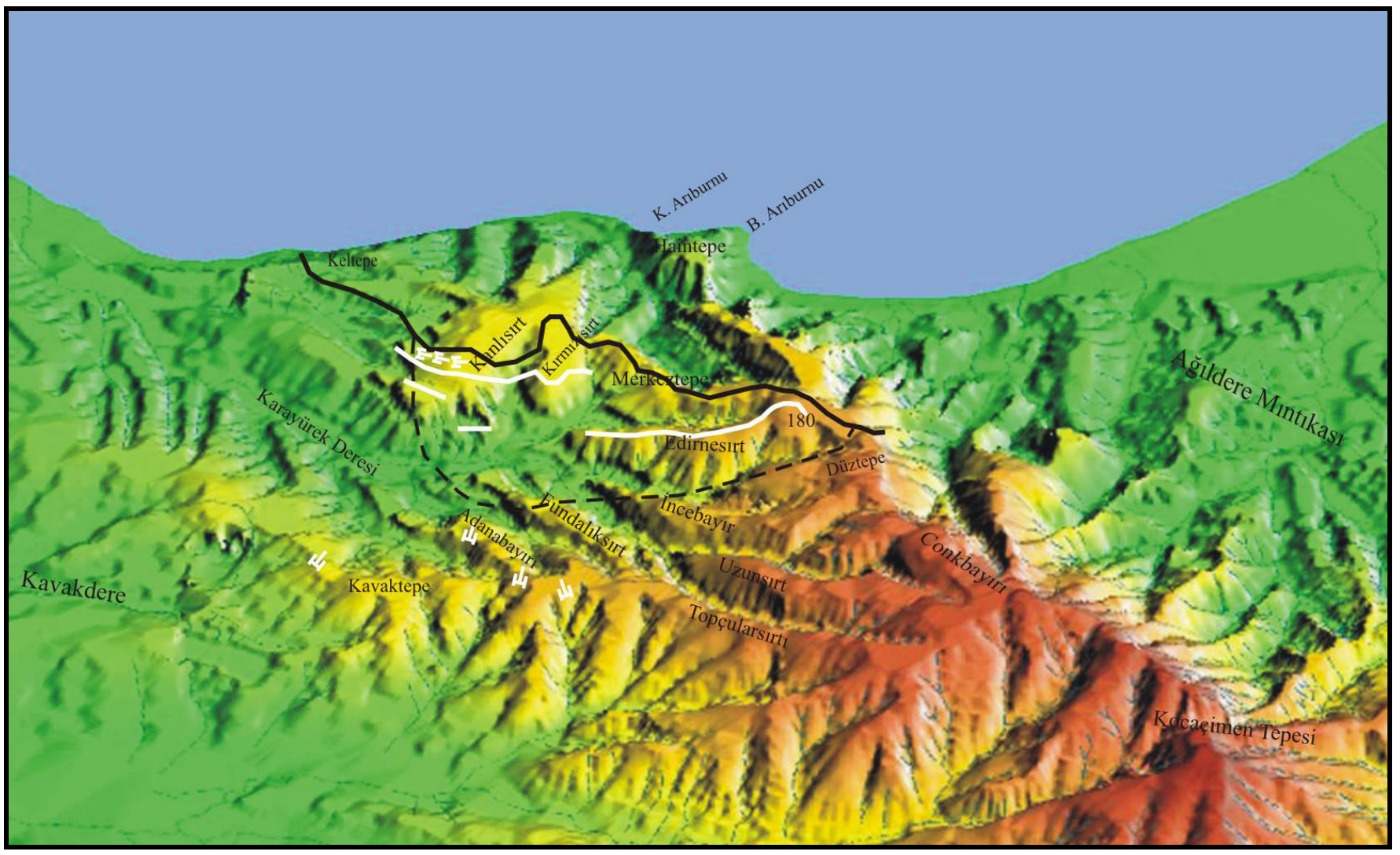

Ek 9 : Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Top Mevziileri Haritası

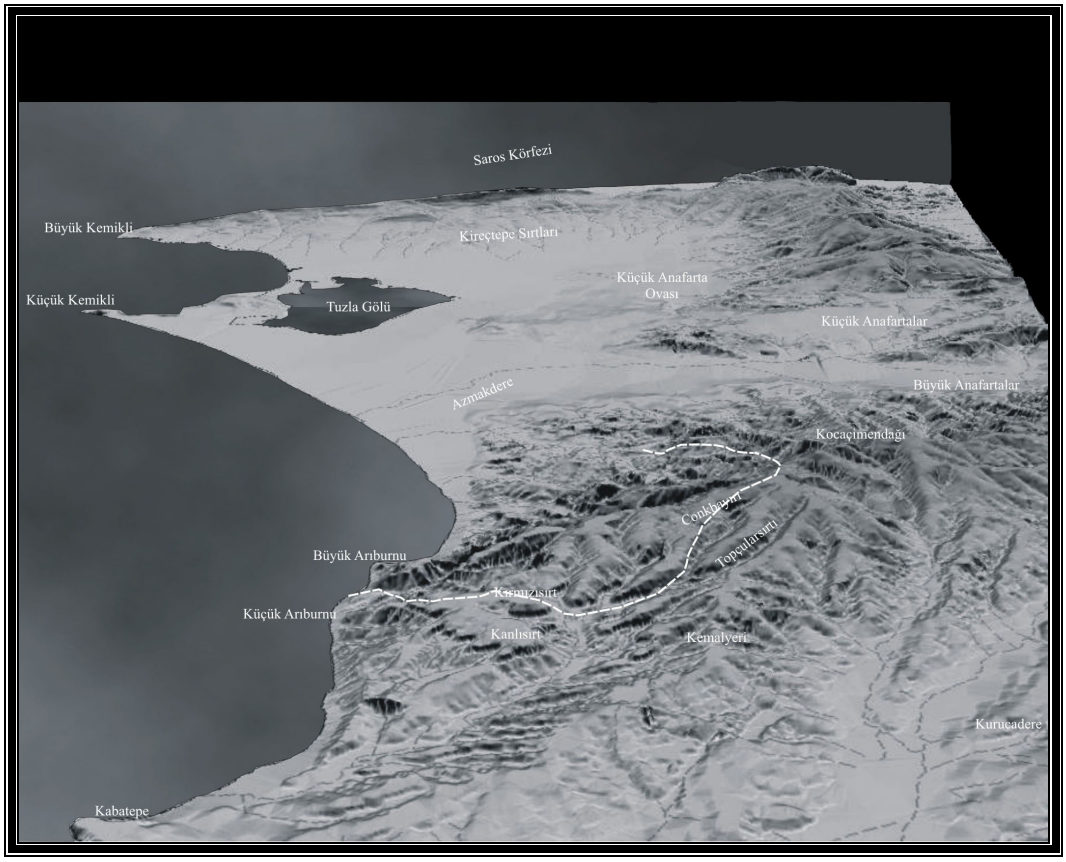

Ek 10 : 27. Alay 3. Tabur Komutanı Binbaşı Halis Bey'in, 25 Nisan 1915 günü öğleden sonra Kanlısırt'taki muharebeleri anlatan çizimi.

Ek 11: 25 Nisan 1915'te Osmanlı birlikleri tarafından ele geçirilen İngiliz birlikleri haritasında, ilk gün ele geçirmek istedikleri hatları gösterir.

SONUÇ

25 Nisan 1915 tarihinde İngiliz birliklerinin Arıburnu bölgesine yaptıkları çıkarma ile başlayıp 6 Ağustos 1915 tarihinde özellikle Kemikli bölgesi çıkarması ile iyice yoğunlaşan Kuzey Bölgesi Muharebeleri, 27 Aralık 1915 tarihinde İngiliz birliklerinin geri çekilmesi ile son buldu. Osmanlı birlikleri, 2., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 12., 16. ve 19. Tümenlerin bağlıları, Gelibolu Jandarma Taburu ve Bursa Jandarma Taburu'ndan oluşan kuvvetleri ile muharebe sahnesinde yer aldı.

Özellikle muharebelerin başladığı ilk gün olan 25 Nisan 1915 tarihinin son derece önemli olduğu görülmektedir. Kuzey Bölgesi Muharebelerinin hemen başında Osmanlı birlikleri henüz cepheye tam olarak yerleşmemişken sadece gözetleme birlikleri ile sahilde savunma tertibatı halinde bulunan birliklerin sayı bakımından azlığı nedeniyle yapılan çıkarma harekatı hızla gelişme imkanı buldu. Gelibolu Yarımadası'nın en hakim tepesi olan Kocaçimen Tepesi istikametinde yürüyen İngiliz birlikleri, önce güneyden 27. Alay'ın 1. ve 3. Taburları, ardından 57. Alay tarafından durduruldu. Bu iki müdahale İngiliz birliklerinin yayılması ve ilerlemesini engelledi. Bundan sonra 6 Ağustos 1915'e kadar cephedeki muharebeler her iki taraf için de mühim bir gelişme sağlamadı.

6 Ağustos 1915'te Kemikli bölgesine yapılan İngiliz çıkarması ile ikinci bir dalga, bu sefer Kocaçimen Tepesi'nin kuzeyinden kendisini gösterdi. Yine aynı şekilde bölgedeki Osmanlı birliklerinin azlığı, İngiliz birliklerinin hızla ilerlemesini ve yerleşmesine imkan tanıdı. Bu çıkarmaya karşı Osmanlı birliklerinin ilk müdahalesi 9 ağustos 1915'te gelebildi. Bu müdahaleden 12 gün sonra iki taraf kuvvetlerinin tuttukları hatlar, İngiliz birliklerinin cepheyi boşalttığı 27 Aralık 1915 tarihine kadar değişmeden kaldı. Bu süreçte özellikle, 9 Ağustos Anafartalar, 10 Ağustos Conkbayırı, 15 Ağustos Kireçtepe ve 21 Ağustos Anafaratlar Muharebeleri Osmanlı birlikleri açısından son derece önemlidir.

Hem 25 Nisan'daki, daha her iki taraf birlikleri için de kargaşa ve kararsızlık yaşanan bir ortamda, tereddütsüz Kocaçimen Tepe'ye hareket ederek Conkbayırı'ndaki müdahalesi ile, hem 6 Ağustos çıkarmasından sonra Conkbayırı hattını ele geçiren İngiliz birliklerini, 10 Ağustos günü yapılan taarruzla Conkbayırı'nın Osmanlı birliklerinin elinde tutulmasını sağlaması ile hem de Anafartalar bölgesindeki muharebeleri ve Kireçtepe Muharebeleri'ndeki müdahaleleri ile Mustafa Kemal (ATATÜRK)'in cephede olağanüstü gayreti görülmektedir. Nitekim "Anafaratalar Kahramanı" olarak tanınması da bu gayretinin Osmanlı birlikleri açısından doğurduğu başarıdan kaynaklanır.

Çanakkale savaşları sırasında iki taraf kuvvetlerinde de çeşitli amaçlar için hazırlanmış haritaların bulunduğu görülmektedir. Bu haritaların coğrafi bilginin yanı sıra kimi zaman stratejik değere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Osmanlı birliklerinin muharebelerin daha başında ele geçirdikleri Avustralyalı bir esir üzerinden çıkan haritada, İngiliz birliklerinin tutmak istedikleri hatlar görülmüştü. Neticede muharebelerin ilerleyen günlerinde cepheye ulaşan takviye kuvvetlerinin bu hatlar değerlendirilerek yerleştirildiği ve mevzi aldırıldığı görülmektedir. Bu haritalardan bir çoğuna Türk arşivlerinde bazılarına da özel koleksiyonlarda rastlamak mümkündür. Esasen Çanakkale Savaşları ile bahsedilen haritalardan ayrı bir değeri olan, savaştan hemen sonra Şevki Paşa ekibi tarafından çizilmiş 1/5000 ölçekli, 43 paftadan oluşan Gelibolu Yarımadası haritaları, tarihi manada büyük öneme sahiptir. Savaştan sonra iki taraf kuvvetlerinin de ulaştıkları son hatlar, siperler, tel örgüler, mezarlıklar, yollar, top mevziileri, yerleşim yerleri, korunaklar, yer isimleri gibi veriler büyük bir ayrıntı ile gözler önündedir. Günümüzde, koruma altına alınmış olan Gelibolu Tarihi Yarımadası'nda her türlü konuya kaynaklık edebilecek bir arşiv belgesidir.

Yakınçağ Tarihi Araştırmaları kapsamındaki bu çalışmamızda, Şevki Paşa Haritaları'nın bilgisayar ortamına aktarılması sonucu, koordinatlı olarak yer tespitleri yapılması imkanı doğdu. Arazi üzerindeki incelemelerimiz, 1915 yılından günümüze kadar Gelibolu Tarihi Yarımadası'nda hangi tarihi savaş yapılarının kaldığını, hangilerinin ise yok olduğunu ortaya çıkardı. Programlama sayesinde arazinin

tamamından uzunluk ve yükseklik ölçülerinin alınabilmesi ve arazideki farklı açılardan görünebilirlik analizlerinin çıkarılması çalışmamızın bazı değerlendirmelerinde aydınlatıcı oldu. Böylece savaşla ilgili haritaların güncellenmesi ve tarihi bilgilerin üç boyutlu arazi üzerine aktarılması, hem Çanakkale Savaşları'nın daha anlaşılır bir hale getirilmesi hem de bu arşiv belgesi haritalarının güncel haliyle daha çok bilimsel bilgi sağlaması imkanını doğurdu.